

10

+

32

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΣΧΑΣ
ΟΡΘΟΔΟΕΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΗΤΟΙ ΣΥΝΟΨΙΣ
ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

Α. ΚΟΡΑΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΟΣ

ΚΑΤ' ΕΓΚΡΙΣΙΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΕ ΣΥΝΟΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

*Βιβλίου εκδόσεως 1917
Παρισίων*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ

1884

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΣΧΑΣ
ΟΡΘΟΔΟΕΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

1884-771

ΗΤΟΙΣΥΝΟΨΙΣ
ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ
Α. ΚΟΡΑΝ
ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΟΣ

ΚΑΤ' ΕΓΚΡΙΣΙΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ

1884

ΑΓΓΕΛΙΑ.

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ διδασκαλία τοῦ αἰοδήμου Μητροπολίτου Μόσχας Πλάτωνος ὑπάρχει πρὸ 70 ἡδὴ ἐτῶν ἡ βάσις τῆς Κατηχέσεως, τὴν ὁποίαν πρὸ παντὸς ἄλλου μαθήματος, καλῶς ποιῶντες, εἰσήγαγον εἰς τὰ ἀπανταχοῦ διδασκῆρια οἱ φρονεῖζοντες περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας. Συγγραφεῖσα τὸ πρῶτον εἰς Ῥωσικὴν διάλεκτον χάριν τοῦ τότε Μεγάλου Δουκὸς καὶ ἔπειτα Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Παύλου τοῦ Α΄, τοῦ ὁποῦ διδάσκαλος ὑπῆρξεν ὁ συγγραφεὺς, μετεφράσθη ἔπειτα εἰς τὸ Γερμανικόν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐξελληνίσθη τῷ 1772 ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Α. Κοραῆ, πλουτισθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ καὶ μὲ πολλὰς ὑποσημειώσεις ἡθικὰς καὶ φιλολογικὰς καὶ πολλὰ ῥητὰ τῆς θείας Γραφῆς πρὸς διασάφειν τοῦ κειμένου. Τὸ ἀναγκαιότατον τοῦτο βιβλίον, καταντῆσαν πρὸ πολλοῦ σπάνιον, ἐποπλασίασαν, ἀκόμη ἀπὸ τὰ 1836, διὰ τριῶν ἐπανειλημμένων ἐκδόσεων, τὰ πιστηγιά μου, καὶ ἡ ταχεῖα ἐξάντλησις τῶν ἐκδόσεων τούτων ἀπέδειξε τὸ χρήσιμον τοῦ βιβλίου, καὶ ἐπομένως ἀναγκαῖον τὸν διὰ τῆς Σπερεοτυπίας πολλαπλασιασμόν του. Τὴν τελευταίαν ταύτην ἐκδοσιν προσφέρων ἡδὴ εἰς τὸ Κοινόν, εἶμαι πεπεισμένος ὅτι οἱ ἐλλόγιμοι ἱεροδιδάσκαλοι θέλουν ἐκτιμήσῃ τὴν ἐπιμέλειαν μεθ' ἧς ἐφιλοτιμήθην νὰ καταστήσω αὐτὴν ὅσον ἐνδέχεται ἀκριβεστέραν καὶ καθαρεύουσαν τυπογραφικῶν σφαλμάτων, τῶν ὁποίων ὅσα τυχὸν διέφυγαν πρὸς τὸ παρὸν τὴν προσοχήν μου, θέλουν ἐκλείψει βαθμηδὸν εἰς τὰς ἐφεξῆς μετατυπώσεις, πλεονέκτημα, τὸ ὁποῖον ἐγγυᾶται μόνῃ ἡ Στερεοτυπία, τὴν ὁποίαν δι' αὐτὴν κυρίως τὴν αἰτίαν λατῶρθωσα νὰ εἰσαγάγω πρὸ ἐνὸς ἔτους, μῆτε κόπων μῆτε δαπάνης φεισάμενος εἰς τὴν πατρίδα μου.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 28 Ὀκτωμβρίου 1848.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

ΤΩ

ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩ ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΩ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΜΟΣΧΑΣ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΠΑΤΩΝΙ

ΤΗΝ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΝ.

Πανιερώτατε Δέσποτα!

ΤΟΥ Ὑμετέρου συγγράμματος ἡ μετάφρασις εἰς ἄλλον δὲν ἡδύνατο δικαιότερον νὰ προσφωνηθῇ, πᾶρεξ εἰς τὴν ὙΜΕΤΕΡΑΝ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΤΑ. Ἄλλος δὲν ἦτον ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ μεταφράσω, πᾶρεξ ἡ ὠφέλεια τῶν Ὁμογενῶν μου ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλιπε τοιοῦτον βιβλίον γεγραμμένον μὲ μέθοδον, καὶ μὲ τὴν σαφηνεῖαν ἐκείνην, ἣτις ἀρμόζει εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας τῆς θρησκείας. Εὐτυχὴς ἤθελε νομισθῶ, ἂν ἡ ὙΜΕΤΕΡΑ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΣ, εὐαρεστηθεῖσα εἰς τὸν μικρὸν τοῦτόν μου κόπον, μὲ ἀνταμείψῃ μὲ τὰς πατρικὰς αὐτῆς εὐλογίας.

Εἶμαι μὲ βαθύτατον σέβας

τῆς

ὙΜΕΤΕΡΑΣ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΤΟΣ

Ταπεινώτατος δούλος

Α. ΚΟΡΑΪΣ

Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Συγγραφέα τῆς βίβλου.

Η ΒΙΒΛΟΣ ΤΕΟΝ ΕΝΝΕΠΕ ΜΟΙ ΠΑΤΕΡ—ΕΜΜΙ ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΘΕΙΟΥ—ΠΩΣ ΔΕ ΛΟΓΟΥΣ ΟΙΔΕ ΘΕΟΙΟ ΠΛΑΤΩΝ;
ΟΥ ΤΩΝ ΑΘΗΝΗΣΙΝ ΣΟΦΗΣ ΗΓΗΤΟΡΑ ΣΑΘΡΑΣ
ΦΗΜΙ Γ' ΕΓΩ ΚΕΙΝΟΝ ΚΡΕΣΣΟΝΑ ΠΑΡΑΠΛΟΥ ΔΕ,
ΤΗΣ ΘΕΙΗΣ ΟΣ ΕΩΝ ΙΔΡΙΣ ΣΟΦΗΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣ,
ΜΟΣΧΑΣ ΕΥΣΕΒΕΩΝ ΝΥΝ ΑΓΥΡΙΝ ΔΙΕΠΕΙ—
ΕΥ Γ' Ο ΠΛΑΤΩΝ!—ΤΥΠΟΣ Η ΓΕ ΠΕΛΩΝ ΕΣΘΛΟΥ ΒΙΟΤΟΙΟΥ,
ΗΓΕΙΤΑΙ ΟΙΜΟΥ ΟΥΡΑΝΙΟΥ ΠΡΟΦΡΟΝΩΣ.
ΒΙ ΔΕ Σ' ΟΠΗΔΕΙΝ ΤΩΔ' ΗΓΗΤΟΡΙ ΘΥΜΟΣ ΑΝΗΚΕ,
ΣΥΝΝΕΧΕΩΣ ΒΟΥΛΟΥ ΣΑΣ Μ' ΑΝΑ ΧΕΙΡΑΣ ΕΧΕΙΝ.

Ὁ Μεταφραστής.

ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

ΠΕΡΙ

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ.

§. 1.

Η ΠΙΣΤΙΣ (λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) εἶναι « ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ » (1). Ἄν δὲν ἀκούσῃ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεῦσῃ· καὶ ἐντεῦθεν συνάγεται ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νὰ διδάσκῃται ὁ χριστιανὸς τὴν θρησκείαν του πρὸ τοῦ νὰ βαπτισθῇ, ἵγουν πρὸ τοῦ νὰ γενῇ μέλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη ἡ διὰ ζωῆς φωνὴ διδασκαλία τῆς θρησκείας (2) ὀνομάζεται Κατήχησις (3).

§. 2. Δὲν εἶναι κανένας, ὅσον χυδαῖος καὶ ἂν ᾔτῃ, ὅστις ἤθελε φαντασθῇ, ὅτι δύναται νὰ μάθῃ μίαν ἐπιστήμην, ἢ τέχνην, χωρὶς πρῶτον νὰ τὴν οἰδαχθῇ μεθοδικῶς· εὐρίσκονται ὅμως πολλοί, οἱ ὅποιοι νομίζουσιν, ὅτι διὰ νὰ ᾔτῃ τις χριστιανός, ἵγουν διὰ νὰ μάθῃ τὴν ὑπερτέραν ἀπὸ ὅλας τὰς ἐπιστήμας, τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ βαπτισθῇ, καὶ νὰ ὀνομάζῃται χριστιανός. Πόσον ἡ τοιαύτη δόξα εἶναι ἐναντία εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ πόσον εἶναι μέγας ὁ κίνδυνος τῆς σωτηρίας τῶν χριστιανῶν, ὅστις γεννᾷται ἐξ αὐτῆς, θέλει τὸ καταλάβει, ὅστις μὲ προσοχὴν ἐξετάσῃ τὰ ἐπόμενα.

§. 3. Ὁ ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας Χριστός, ἀποστέλλων τοὺς ἰδίους του μαθητάς εἰς τὸ κήρυγμα, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, νὰ μαθητεύσωσι πρῶτον τὰ ἔθνη, καὶ ἔπειτα νὰ τὰ βαπτίσωσι (4). Ἡ ἁγία τοῦ ζωῇ ὅλη ἐπέρασεν εἰς τὸ νὰ κατηγῇ τοὺς ἀνθρώπους, ποτὲ μὲν εἰς τὰς συναγωγάς, ποτὲ δὲ εἰς τοὺς οἴκους, καὶ ἄλλοτε εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτὴν τὴν νέαν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ἐστάλη ἀπὸ τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα διὰ

1) Ῥωμ. 1, 17. 2) Ἡ ἀληθὴς θρησκεία εἶναι μία ὀρθὴ γνῶσις καὶ ἀκριβοὺς φυλακὴ τῶν, ὅσα διδάσκει ἡ Θεολογία. Ἡ δὲ Θεολογία εἶναι διδασκαλία περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ τῶν, ὅσα πρέπει νὰ φυλαξώμεν διὰ νὰ εὐαρεσθῶμεν εἰς αὐτόν· ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται, ὅτι δύο εἶναι τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς θρησκείας, ἵγουν τὰ « δόγματα καὶ αἱ ἐντολαί ». 3) Ἡ λέξις « Κατήχησις » παράγεται ἀπὸ τοῦ « κατηγῶ » ῥήματος, τὸ ὅποτον σημαίνει τὸ νὰ διδάσκῃ τις ἕτερον διὰ ζωῆς φωνῆς. Ἴδε Λουκ. 4, 4. Πράξ. 13, 23. Ῥωμ. 6, 18. Α' Κορινθ. 14, 19. Γαλάτ. 3, 6. τὸ δὲ παθητικὸν σημαίνει πρὸς τοῦτοις καὶ τὸ ἀπλῶς ἀκούω παρ' ἄλλων. Ἴδε Πράξ. 21, 24.

4) Ματθ. 28, 19. Μάρκ. 16, 16. Τὸ ῥητὸν τοῦ Ματθαίου ἐξηγῶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει· « διὰ τοῦτο γινώσκῃς ὁ Σωτὴρ οὐχ ἀπλῶς ἐνετείλατο βαπτίζειν, ἀλλὰ » πρῶτον, φησὶ, μαθητεύσατε, εἰδ' οὕτω βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ὀρθῇ γέννηται, καὶ μετὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος τελειώσις προστεθῇ ». Δόγ. 3. κατὰ Ἀρειανῶν.

ἔκρινεν ἱκανὸν ἡ ἐκκλησία τὸ βάπτισμα χωρὶς τῆς κατηχήσεως, ἀλλ' ἐτέλει μετὰ τὸ βάπτισμα εἰς τὸν ἀρμόδιον καιρὸν ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ πρὸ τοῦ βαπτίσματος διὰ τὸ νηπιῶδες τῆς ἡλικίας. Μαρτυρεῖ τὴν πρᾶξιν ταύτην τῆς ἐκκλησίας ἡ χρῆσις αὐτῆ τῶν ἀναδόχων· οἷοι τίς ἡ χρεῖα τῶν ἀναδόχων, ἂν δὲν ἦτον χρεῖα κατηχήσεως. Ὁ ἀνάδοχος δὲν παραλαμβάνεται εἰς τὸ βάπτισμα πάρεξ ὡς ἐγγυητῆς ⁽¹⁸⁾ διὰ νὰ τελειώσῃ μετέπειτα ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἦτον ἀδύνατον νὰ γενῇ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ⁽¹⁹⁾. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας ὁ λόγος, δὲν ἤθελεν εἶναι ἔξω τοῦ σκοποῦ νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα· παρεκβατικῶς καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς κατηχήσεως, διὰ νὰ μάθῃ καὶ ἐκ ταύτης ὁ φιλευσεθὴς ἀναγνώστης, πόσῃ πρόνοιᾳ εἶχεν ἡ ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνωνται αἱ κατηχήσεις μεθοδικῶς καὶ εὐτάκτως ἀπὸ ἀνθρώπους λογιωτάτους.

§. 6. Μετὰ τοὺς ἀποστόλους οἱ πρῶτοι κατηχήσονται τῆς ἐκκλησίας ἦσαν αὐτοὶ οἱ ἐπίσκοποι, ὡς φαίνεται ἐκ τινος ἐπιστολῆς ⁽²⁰⁾ τοῦ ἱεροῦ Ἀμβροσίου. Ἀλλοτε δὲ πάλιν ἐκατήχουν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι. Τοιούτοι κατηχήσονται ἦσαν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ⁽²¹⁾, καὶ ὁ Κύ-

τρίτην ἑκατονταετηρίδα εἰς μόνην τὴν Ἀρρικὴν κατ' ἀρχάς (ἴδε ἐπιστολ. 59. § 2—4. σελίδ. 164, τοῦ Κυπριανοῦ, ὅστις ἤμαξεν ἐν ἔτει 230). ἔπειτα κατὰ μικρὸν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐπεκράτησε καὶ εἰς ἄλλους τόπους. Ἡμεῖς, μὴ τολμῶντες νὰ διορίσωμεν τίποτε περὶ τούτου, λεγομεν μόνον, ὅτι, καὶ ἂν ἐβαπτίζοντο νήπια κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους, δὲν ἐβαπτίζοντο ὁμῶς μήτε πάντοτε, μήτε πανταχοῦ. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα τῶν βαπτισθέντων εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν κατὰ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα· οἷον, τοῦ Ἀμβροσίου, τοῦ Ιερωνύμου, τοῦ Αὐγουστίνου, τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου, καὶ πολλῶν Αὐτοκρατόρων· οἷον, τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Κωνσταντίου, τοῦ Οὐαλεντιανοῦ, τοῦ Γρατιανοῦ, τοῦ Θεοδοσίου, καὶ ἄλλων ἀναριθμητῶν· ἀπὸ τὰς ὁμιλίαις πολλῶν πατέρων, τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος· ἀπὸ τοὺς βραδύνοντας τὸ βάπτισμα, καὶ ἀπὸ τοὺς προεκτεθέντας συνοδικούς κανόνας (ἴδε σημ. 11—16), καὶ ἀπὸ τὴν γνωστὴν εἰς ὅλους ἱστορίαν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ὅστις ἔτι παιδίον ὢν, ἐκατήχησε καὶ ἐβάπτισε παῖζων τοὺς συνηλικιώτας αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ἔως τότε ἦσαν ἀβάπτιστοι. Πότε δὲ ἔγινε κοινὸς ὁ νηπιόβαπτισμὸς καθ' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν εἶναι εὐκόλουν νὰ διορισθῇ. Τοῦτο μόνον εἶναι γνωστὸν, ὅτι δὲν φαίνεται κανένας συνοδικὸς κανὼν ὑπὲρ τοῦ νηπιόβαπτισμοῦ ἀρχαιότερος ἀπὸ τὴν ἐν Κερθαγίνῃ Σύνοδον ἐν ἔτει 418, ἣν οὖν κατὰ τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα, καθὼς λέγει ὁ Γρότιος σημειώσ. εἰς τὸ κεφ. 19, 14. τοῦ Ματθ. ὁ ὁποῖος κανὼν μετ' ὅλον τοῦτο δὲν ἔσχυσε νὰ γενῇ κοινὸς νόμος εἰς ὅλην τὴν ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἐβάπτισε κοινῶς νήπια καὶ ἀκμαίους καθ' ὅλην τὴν ἐβδόμην καὶ ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα. ἴδε καν. 78, τῆς ἐν Τροούλλῃ Συνόδ. καὶ Χριστοφ. Σάνδ. Ἑρμην. Παραδόξ. Ματθ. 16, 14.

18) Sponsus ὀνομάζεται ὁ ἀνάδοχος ὑπὸ τῶν Δυτικῶν Πατέρων, τὸ ὅποιον σημαίνει «ἐγγυητὴν» ἴδ. Τερτυλλιανὸν περὶ βαπτίσμ. κεφ. 18. ὅπου πολλὰ λέγει περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος κατηχήσεως. Ἡμαῖς δ' ὁ Πατὴρ οὗτος ἐν ἔτει 200. 19) «Τοῦτο τοῖς θείαις ἡμῶν καθηγεμένοις ἐν νοῦν ἐληλυθὸς ἐδοξεν εἰσεδέναι γασθῆναι τῇ βράφῃ κατὰ τὸνδε τὸν ἱερὸν τρόπον, ὥστε τοὺς φυσικοὺς τοῦ προταγομένου παιδὸς γονεάς παραβιδόναι τὸν παῖδά τινα τῶν μεμνημένων ἀγαθῶν τὰ θεῖα παιδαγωγῶν, καὶ τὸ λοιπὸν ὑπ' αὐτῶ τὸν παῖδα τελεῖν, ὡς ὑπὸ θείῃ πατρὶ καὶ σωτηρίᾳ» ἱερὰς ἀναδόχ. «Διονυσ. Ἀρεοπαγ. Οὐραν. ἱεραρχ. κεφ. 7. Ἀριθμ. 11.

20) Ἐπιστ. 33, βιβλ. 5. ὅπου λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐδίδασκε τοὺς κατηχομένους τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως Symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam Basilicae. 21) Ὡς φαίνεται ἐκ τῆς 21 ὁμιλίας αὐτοῦ ἐν Ἀντιόχειᾳ, ἥτις ἐπιγράφεται «Κατήχσεις πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίσθαι».

ρίλλος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (22), ὅταν ἦσαν πρεσβύτεροι, καὶ ὁ Θεοχάρης (Deogratias) Διάκονος τῆς ἐν Καρθαγένης ἐκκλησίας (23). Πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων ταγμάτων τοῦ κλήρου (24) ἐγίνοντο κατηχηταί, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς εἰκοστῆς τετάρτης (25) ἐπιστολῆς τοῦ Κυπριανοῦ, ὅπου λέγει αὐτὸς ὁ Πατήρ, ὅτι προχειρίζεται κατηχητὴν Ὀπτάτον τὸν ἀναγνώστην κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀριγένους, ὅστις ἐκατήχει εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, ἀναγνώστης ὑπάρχων (26). Εὐρίσκομεν καὶ Διακονίσσας Κατηχητρίδας, αἱ ὁποῖαι ἐκατήχουν μόνας τὰς γυναῖκας (27).

§. 7. Ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀριγένους, τοῦ Κυρίλλου, καὶ τοῦ Χρυσόστομου συμπεραίνεται ἡ πρόνοια, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνηται τὸ ἀξιόλογον ἔργον τοῦτο τῆς κατηχησεως ἀπὸ ἀνδράς σοφώτατους, ὄχι μόνον κατὰ τὴν ἱεράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔξω σοφίαν. Τοιοῦτοι ἐστάθησαν εἰς τὴν περίφημον κατηχητικὴν σχολὴν (28) τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Πάνταινος, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ προρρήθεις Ὀριγένης, ὁ Ἡρακλᾶς, ὁ Διονύσιος (29), ὁ Ἀθηνώδωρος, ὁ Μαλχίων, ὁ Δίδυμος, ὁ Ἀθανάσιος (30), καὶ αὐτὸς ὁ ὁυσεβὴς Ἄρειος πρὸ τοῦ νὰ ἐκβάλῃ τῆς ὀρθοδοξίας τὸ προσωπεῖον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατηχητῶν (31)· ἐπόμενον δὲ εἶναι νὰ εἰπῶμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν κατηχουμένων, καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἡλικίας αὐτῶν.

§. 8. Καὶ τὰ μὲν τέκνα τῶν πιστῶν, ἀφ' οὗ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τοῦ νὰ βαπτίζωνται νηπια, πιθανὸν εἶναι, ὅτι εἰσέβαινον εἰς τὴν κατηχουμένων εὐθὺς τὴν τάξιν, ὅταν ἐφθάνον εἰς ἡλικίαν ἐπιτηδεῖον εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνωσι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν· περὶ δὲ τῶν ἐθνικῶν παιδίων φαίνεται ἀπὸ μίαν ἀπόκρισιν τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, ὅτι αὐτὰ εἶχον

22) Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν 18. Κατηχήσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς φωτισομένους, καὶ τῶν 5. πρὸς τοὺς νεοφωτιστάς. 23) Ἰδε τὸν λόγον Αὐγουστίνου de catechisandis rudibus (τὸν ὁποῖον ἔγραψε πρὸς τὸν Θεοχάρην) κεφ. 1. τομ. 4. σελ. 293 τῆς ἐν Παρίσι. ἐκδός. 1637. 24) Οὐ μόνον δὲ ἐκ τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λαϊκῶν ἐγίνοντο κατηχηταί ἐνίοτε, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς 13. κατηχ. ἀριθ. 48. τοῦ Κυρίλλ. Ἱεροσολύμ.

25) Ἀλλ' εἰκοστῆς ἐνάτης. 26) Optatum inter lectores doctorem audientium constituimus. Origenes haud sublimiorem gradum habuisse in Ecclesia videtur quum catechista Alexandriae constitutus fuit. Ἰδε καὶ Εὐσεβ. Βιβλ. 6. κεφ. 3. καὶ Ἱερώνυμ. περὶ συγγρ. εἰς τὸν βίον Ὀριγένους.

27) Ἰδε τὸν Ἀρμενόπουλ. ἐπιτομ. κανόν. τμήμα 2. ἐπιγρ. 4. καὶ Ἀδόλφ. Λάμπ. Ἐκκλησι. Ἱστορ. βιβλ. 2. κεφ. 2. §. 20. καὶ κανόν. 12. τῆς ἐν Καρθαγένης τετάρτης Συνδ.

28) Ἡ ὁποία συνεστάθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου· ὡς λέγει ὁ Ἱερώνυμος περὶ συγγρ. κεφ. 36. καὶ ἐσώζετο ἐπὶ κατὰ τοὺς χρόνους Εὐσεβίου, καθὼς αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ Εὐσεβίος Ἐκκλ. Ἱστορ. βιβλ. 5. κεφ. 10. Τοιαῦτα κατηχητικαὶ σχολαὶ ἦσαν καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην, εἰς τὴν Καισάρειαν, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ πολλοὺς ἄλλους τοπούς.

29) Μαθητῆς τοῦ Ὀριγένους. 30) Οὗτος ἦτον (ἀν δὲν λανθάνωμαι) ὁ μέγας Ἀθανάσιος. 31) Σημειώσαι, ὅτι οἱ κατηχηταί ὠνομάζοντο ναυτολόγοι, ἡ ὁποία λέξις σημαίνουσα ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι, στέκοντες εἰς τὴν πρῶραν τοῦ πλοίου, ἐδέχοντο τοὺς ἐπιβάτας, μὲ τοὺς ὁποίους συνωμίλουν περὶ τοῦ πλοῦ καὶ τοῦ ναυτοῦ, μετηνέγθη εἰς τοὺς κατηχητάς· καθόσον οὗτοι ἐδέχοντο τοὺς ἐμβαλόντας εἰς τὸ πλοῖον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἐδίδασκον περὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀποδημίας. Παρεκτάθω ὁ πρῶτος ἐπισκοπῶν, οἱ ναῦται πρεσβύτεροι, οἱ τοίχαρχοι· διακόνους, οἱ ναυτολόγοι· τοὺς κατηχοῦσι Κλήμεντες· ἐπιστολ. πρὸς Ἰακώβ. ἀριθμ. 14· Ἰδε καὶ τὰς διαταγ. τῶν Ἀποστόλων. βιβλ. 2. κεφ. 37. ἀριθμ. 40. καὶ τοῦ Κουσελίου τὰς σημειώσεις αὐτάς.

τὴν ἄδειαν νὰ ἐγγράφονται εἰς τοὺς κατηχομένους καὶ πρὸ τῶν ἐπτὰ ἐ-
τῶν ἂν (ἐρωτᾶται ὁ Τιμόθεος) παιδίον κατηχούμενον ὡς ἐτῶν
ἐπτὰ, ἢ ἄνθρωπος τέλειος εὐκαιρήσῃ που προσφορᾶς γινο-
μένης, καὶ ἀγνοῶν μεταλάβῃ, τί ὀφείλει γίνεσθαι περὶ αὐ-
τοῦ; (καὶ ἀποκρίνεται) φωτισθῆναι ὀφείλει· παρὰ θεοῦ γὰρ κέκληται.

§. 9. Ὁ χρόνος, ὅσον ἔπρεπε νὰ κατηχῶνται, διωρίσθη διαφόρως κατὰ
διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους. Ἡ ἱστορία τοῦ Εὐνούχου, τοῦ Κορνηλίου, τῆς
Λυδίας, καὶ τοῦ δεσμοφύλακος ⁽³²⁾ δεικνύει, ὅτι εἰς τοὺς Ἀποστολικούς
χρόνους, ἡ κατηχήσις καὶ τὸ βάπτισμα ἐγίνοντο ἐν ταύτῃ. Ἡ νηπιώδης
(διὰ τὰ νὰ εἶπω οὕτω) τῆς ἐκκλησίας κατάστασις, καὶ τῶν προσερχομένων
ὁ θερμότητος ζήλος ἀπῆτει τὴν συντομίαν ταύτην τῆς κατηχήσεως. Εἰς
τοὺς μετέπειτα χρόνους ὅμως ἔκρινεν ἡ Ἐκκλησία νὰ μακρύνῃ τὸν χρόνον
τῆς δοκιμασίας ταύτης, ἡ διὰ τὰ μὴ γεμισθῇ ἀπὸ μέλη ἀνάξια ⁽³³⁾, ἡ
διὰ τὰ μὴ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστατῶν εἰς τοὺς καιροὺς τῶν διωγ-
μῶν μὲ τὴν εὐκολον ταύτην καὶ κατεσπευσμένην ὑπόδοχὴν εἰς τὸ βάπτι-
σμα· ἐντεῦθεν βλέπομεν εἰς τὰς Ἀποστολικὰς λεγομένας διαταγὰς ⁽³⁴⁾
νὰ διορίζονται τρία ἔτη τῆς κατηχήσεως, καὶ δύο ὑπὸ τῆς ἐν Ἰλλυθρίᾳ
Συνόδου ⁽³⁵⁾. δύο ἔτη διορίζει καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ Αὐτοκράτωρ ⁽³⁶⁾ διὰ
τοὺς προσερχομένους ἐκ τῶν Σαμαρειτῶν καὶ μῆνας ὀκτώ ἢ ἐν Ἀγάθῃ
Σύνοδος ⁽³⁷⁾ διὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι κατ' ἄλλους τό-
πους ἡ κατηχήσις ἐγίνετο τοσαύτας μόνας ἡμέρας, ὅσας εἶχεν ἡ πρὸ τοῦ
Πάσχα τεσσαρακοστὴ, συνάγοντες τοῦτο ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἱερωνύμου
πρὸς Παμμάρχιον, καὶ τῆς πρώτης κατηχήσεως τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύ-
μων ⁽³⁸⁾, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως ἴσως ἄλλο δὲν συνάγεται, πᾶρες ὅτι τὴν
τεσσαρακοστὴν ἀπληρτίζετο τὸ τελευταῖον καὶ ἀκριβέστερον μέρος τῆς κα-
τηχήσεως, διὰ τὸ νὰ ἐγίνετο κοινῶς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ βάπτι-
σις κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα ⁽³⁹⁾· πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ σημειώσω-
μεν, ὅτι ὁ χρόνος τῆς κατηχήσεως, ὅσος δηποτε καὶ ἂν ἦτον, συνετέμνετο
πολλάκις δι' ἀναγκαίας περιστάσεις· οἷον, διὰ σωματικὴν ἀσθένειαν πρὸς
θάνατον, ἡ δι' ἐπιστροφὴν ὀλοκλήρου ἔθνους· οὕτως οἱ Βουργουνδιῶνες, ἔθνος
τῆς Γαλλίας, ἐπὶ μόνας ἡμέρας ἐκατηχήθησαν, καὶ ἐβαπτίσθησαν τῇ
ὁγδόῃ ⁽⁴⁰⁾, καὶ ἡ ἐν Ἀγάθῃ Σύνοδος ⁽⁴¹⁾ συγχωρεῖ τὸ νὰ βαπτίζωνται οἱ
κατηχούμενοι εἰς κίνδυνον θανάτου.

³²) Πράξ. ἡ, 33—38. ι, 34—48. ις', 13—15. 27—33. ³³) Ἴδε τὸν 2. κανόνα
τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης Οἰκουμένης Συνόδ. ³⁴) Βιβλ. 8. κεφ. 32. α' Ὁ μέλλων κατη-
» χεῖσθαι τρία ἔτη κατηχεῖσθαι κτλ. » ³⁵) Κανόν. 42. Συνεκροτήθη ἡ Σύνοδος αὕτη
μικρὸν πρὸ τῆς Οἰκουμένης Πρώτης. ³⁶) Νεαρ. 144. τὴν ὁποίαν τινὲς θέλουσι νὰ
ἦναι τοῦ Ἰουστίνου. ³⁷) Καν. 23. Συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἀγάθῃ Σύνοδος ἐν ἔτει 506.

³⁸) Ἴδε ἃ τὸν 43. ἢ 46. κανόν. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. ἀνωτ. σημ. 14. 15.

³⁹) Ἦγουν τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ. Κατὰ δὲ τὴν Ἀφρικὴν ἢ ἄλλους τόπους ἐβάπτιζον
ἢ τῇ Πεντηκοστῇ. Ἴδε Τερτυλλιαν. περ. βαπτίσμ. κεφ. 19. ἢ τὴν Σύνοψ. τῶν Συνόδ.
τοῦ Καράντζα Concil. Gerundens can. 3. σελ. 297. τῆς ἐν ἔτει 1679 ἐκδόσ.

⁴⁰) Σωκράτης Ἐκκληστ. Ἱστορ. Βιβλ. 7. κεφ. 30. ⁴¹) Κανόν. 23. Ἴδε ἢ Κύριλλ.
Ἀλεξανδ. ἐπιστολ. κανονικ. πρὸς τὸν Ἐπίσκ. Λιβύης καὶ Πενταπόλεως, τὸν μέγαν
Βασίλειον, ἐπιστολ. πρὸς τὴν σύζυγον Ἀρινθαίου, καὶ τὸν Ἐπιφάνιον, αἰρέσ. 28. Κο-
ρινθ. ἀριθμ. 6.

§, 10. Ὁ δὲ τρόπος, καθ' ὃν ἐδιδάσκοντο οἱ κατηχούμενοι, φαίνεται ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν διαταγῶν ⁽⁴²⁾. « ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι (λέγουσι) » τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, παιδεύεσθω πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὴν περὶ τοῦ » Ἀγεννήτου γῶσιν, τὴν περὶ Υἱοῦ μονογενοῦς ἐπίγνωσιν, τὴν περὶ τοῦ » Ἀγίου Πνεύματος πληροφορίαν. Μανθανέτω δημιουργίας διαφόρου τάξιν, » προνοίας εἰρμόν, νομοθεσίας διαφόρου δικαιοσύνην. Παιδεύεσθω, διὰ τί » κόσμος γέγονε, καὶ, δι' ὃ κοσμοπολίτης ὁ ἄνθρωπος· ἐπιγινώσκτω τὴν » ἑαυτοῦ φύσιν ὅσα τις ὑπάρχει· παιδεύεσθω, ὅπως ὁ θεὸς τοὺς πονηροὺς ἐ- » κόλασεν ὕδατι, καὶ πυρὶ, τοὺς δ' ἁγίους ἐδόξασε καθ' ἑκάστην γενεάν· » (παιδεύεσθω) τὰ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως, τὰ τε περὶ τοῦ » πάθους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ ἀναλήψεως.—Μανθα- » νέτω τὰ περὶ τῆς ἀποταγῆς τοῦ διαβόλου, καὶ τὰ περὶ τῆς συνταγῆς τοῦ » Χριστοῦ ». Ἦτον λοιπὸν ἡ κατήχησις μία σύνοψις τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, περιέχουσα τὰ δόγματα ⁽⁴³⁾ καὶ τὰς ἐντολὰς ⁽⁴⁴⁾ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ἐξηγεῖτο εἰς τοὺς κατηχουμένους ἡ κυριακὴ προσευχὴ ⁽⁴⁵⁾, ἡ αἱ ἀρχαὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων ⁽⁴⁶⁾.

§. 11. Ὁ τόπος, ὅπου ἔστεκον οἱ κατηχούμενοι τὸν καιρὸν τῆς συνά-
ξεως, ἦτον ὁ πρόναος ἡ νάρθηξ, καὶ ἐκεῖ εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἀκροάζων-
ται ⁽⁴⁷⁾ τοὺς ὕμνους, τὴν ἀνάγνωσιν τῆς γραφῆς, τὴν διδασχὴν, ὅχι ὅμως
τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ μυστηρίου. « Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Νό-
μου, καὶ τῶν Προφητῶν, τῶν τε ἐπιστολῶν ἡμῶν, καὶ τῶν πράξεων, καὶ
» τῶν εὐαγγελίων ἀσπασάσθω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν ἐκκλησίαν—καὶ μετὰ
» τὴν πρόσρησιν προσλαλησάτω τῷ λαῷ λόγους παρακλήσεως· καὶ πλη-
» ρώσαντος αὐτοῦ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον, ἀναστάντων ἀπάντων, ὁ διά-
» κονος ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν κηρυττέτω μὴ τις τῶν ἀκρωμένων μὴ
» τις τῶν ἀπίστων ⁽⁴⁸⁾ ».

§. 12. Περὶ δὲ τοῦ, πόσαι τάξεις ἦσαν κατηχουμένων, εἶναι κατὰ πολλὰ
διάφοροι αἱ γνώμαι τῶν παλαιῶν καὶ νέων· μ' ὅλον ὅτι ἐπιστηρίζονται

⁴²⁾ Β.βλ. 7. κεφ. 40. 41. σελ. 991—993.

⁴³⁾ Τὰ δόγματα περιέχονται συνοπτικῶς εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖτο εἰς τοὺς κατηχουμένους, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς 33 ἐπιστολῆς τοῦ ἱεροῦ Ἀμβροσίου (ἴδε ἀνωτέρω σημείωσ. 20), ἐκ τοῦ Θεοδώρου Ἀναγνώστου Β.βλ. 2 σελ. 363. τοῦ 46. κανόν. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. καὶ τῶν κατηχίσεων τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων ἀπὸ τῆς 6. μέχρι τῆς 18. ἴδε ἡ τὴν ἐπομένην κατήχησιν τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Μόσχας, Μερ. 6', §. 8—42.

⁴⁴⁾ Αἱ δεκά ἐντολαὶ εὐρίσκονται συνεπτυγμένως ἢ σποράδην εἰς τὰς κατηχίσεις τῶν παλαιῶν· ἀλλὰ δὲν ἤξεύρω, ἂν τὰς ἐδίδασκον συνεχῶς τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, καθὼς ἐξήγουν τὰ ἄρθρα τοῦ συμβόλου. Ἡ ἐπομένη κατήχ. τὰς ἔχει Μερ. γ', §. 3—14.

⁴⁵⁾ Ἰδε Φεββράνθον Διάκονον ἐπιστολ. πρὸς Φυλγέντιον. Ὁ δὲ Κύριλλος Ἱεροσολύμων δὲν ἐδίδασκε τοὺς κατηχουμένους τὴν Κυριακὴν προσευχὴν, πάρεξ μετὰ τὸ βάπτισμα· ἴδε κατήχ. μυσταγ. 5. Ἡ ἐπομένη κατήχ. τὴν ἐξηγεῖ Μερ. γ', §. 16.

⁴⁶⁾ Ἰδε τὸν Βέδαν περὶ σκην. Β.βλ. 2, κεφ. 13.

⁴⁷⁾ Ἐκ τοῦ ὁποίου ἡ ἀκρωμένους γενικῶς τοὺς ὀνομάζουσιν οἱ Δουτικοπατέρες.

⁴⁸⁾ Διαταγ. Ἀποστολ. Β.βλ. 8. κεφ. 5. Τινὲς θέλουσιν, ὅτι εἰς τὸν νάρθηκα ἔστε-
κεν ἡ πρώτη τάξις τῶν κατηχουμένων, οἱ ἀκρωμένοι, ὅχι δὲ ἢ οἱ γόνυ κλίνοντες· ἴδε Μορνιὸν περὶ μετανοίας β.βλ. 5', κεφ. 4. καὶ περὶ τῆς σημασίας τοῦ νάρθηκος αὐ-
τόθ. κεφ. 1.

ὅλαι εἰς τὸν πέμπτον κανόνα τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου, ὅστις λέγει·
 «κατηχούμενος, ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κυριακὸν, ἐν τῇ
 » τῶν κατηχουμένων τάξει στήκη, οὗτος δ' ἁμαρτάνων, ἐὰν
 » μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω μηκέτι ἁμαρτάνων· ἐὰν δ' ἄ-
 » κρωμένος ἔτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω »⁽⁴⁹⁾. Τοῦτον ἐξηγου-
 ντες οἱ παλαιοὶ⁽⁵⁰⁾ λέγουσιν, ὅτι δύο τάξεις ἦσαν κατηχουμένων· ἡ μία
 τῶν ἀκρωμένων ἢ ἀτελεστέρα, οἱ ὅποιοι ἐξήρχοντο εὐθὺς μετὰ τὴν
 ἀνάγνωσιν τῶν γραφῶν, καὶ τῶν εὐαγγελίων ἢ ἄλλῃ τῶν γόνυ κλινόν-
 των ἢ τελειότερα, εἰς τοὺς ὁποίους συνεχωρεῖτο νὰ ἀκροάζωνται γονυ-
 κλιτοῦντες καὶ τὴν εὐχὴν τῶν κατηχουμένων⁽⁵¹⁾· σύμφωνοι μὲ τούτους
 εἶναι καὶ τινες ἐκ τῶν νεωτέρων⁽⁵²⁾. ἕτεροι δὲ⁽⁵³⁾ τρεῖς θέλουσι τάξεις
 κατηχουμένων· ἡγουν, ἀκρωμένων, συναιτουμένων, καὶ μετα-
 νοοῦντων. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ μετανοοῦντες (καθὼς λέγουσιν), ὅσοι, ἀφ' οὗ
 ἤρξαντο νὰ κατηχῶνται, ἐπιπτον εἰς ἁμαρτίαν δημόσιον, καὶ διὰ τοῦτο
 ἐξωθούντο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐν μετανοίᾳ⁽⁵⁴⁾, ὅπου ἔπρεπε νὰ με-
 νωσιν ἑτὴ τρία⁽⁵⁵⁾. Ἄλλοι δὲ προσαριθμοῦσι καὶ τετάρτην⁽⁵⁶⁾. δι' ἵπχυ-
 ριζόμενοι νὰ τὴν ἐσύναξαν ἐκ τῶν Δυτικῶν Πατέρων, καὶ τὰς ὀνομάζουσι
 τῶν ἀκρωμένων, τῶν γόνυ κλινόντων, τῶν συναιτουμένων
 καὶ τῶν ἐκλεκτῶν, λέγοντες ὅτι ἐκλεκτοὶ ὀνομάζοντο, ἀφ' οὗ κατεγρά-
 φοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν βαπτισθησόμενων. Ἄλλοι⁽⁵⁷⁾ τέλος πάντων
 θέλουσι μὲν τέσσαρας τάξεις κατηχουμένων· διατείνονται ὅμως, ὅτι οἱ συ-
 ναιτουντες καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ τάξις, καὶ προσαριθμοῦ-
 σιν ἀντ' αὐτῆς τὴν τάξιν ἐκείνων, ὅσοι ἰδίᾳ καὶ ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἐκα-
 τηχούντο πρὸ τοῦ νὰ λάβωσι τὴν ἁγίαν τῆς εἰσόδου εἰς τὴν ἐκκλησίαν,
 τοὺς ὁποίους ἐξωθουμένους⁽⁵⁸⁾ ὀνομάζουσιν ἐκ τοῦ προρρήθηντος πέμ-

49) Ἰδε καὶ τὸν 14 κανόν. τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδ.

50) Ὁ Βαλαμών, ὁ Ζωαρὰς, ὁ Ἀριστῆνος, καὶ ὁ Βλάσταρις. 51) Ἰδε Ἀποστ. διατ. βιβλ. ἡ, κεφ. 6. καὶ κανόν. 19. τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ Συνόδ. ἐπιτεθῆτο δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ χεὶρ ὁσάκις ἐλέγετο ἡ εὐχή. 52) Γουλιέλ. Καύτης. Ἀρχ. Χριστ. βιβλ. Α'. κεφ. 8. ὁ Βενηρήγιος ἐν ταῖς σημ. εἰς τοὺς κανόν. Ὁ Βασιλάγιος ἐν ταῖς κριτικ. γυμνάσ. εἰς τὸν Βαρώνιον σελ. 484. καὶ ἄλλοι. 53) Ὁ Μαλθονάτος περὶ βαπτίσμ. κεφ. 1.

54) Εἰς τρεῖς τάξεις διηρεῖτο τὸ πάλαι ὁ λαὸς τῆς Ἐκκλησίας· ἡγουν, τοὺς πστοὺς τοὺς κατηχουμένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ. Οὗτοι δὲ πάλιν οἱ ἐν μετανοίᾳ ὑποδιηροῦντο εἰς τέσσαρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐλέγετο τῶν προσκλιόντων, οἱ ὅποιοι, σέκοντες ἔξω τῆς Ἐκκλησίας, παρεκάλουν τοὺς εἰσερχομένους νὰ εὐχῶνται ὑπὲρ αὐτῶν· ἡ δευτέρα τῶν ἀκρωμένων (οὗτοι δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μετὰ τὴν πρώτην τάξιν τῶν κατηχουμένων, τοὺς ὁμωνύμως λεγομένους ἀκρωμένων), οἱ ὅποιοι ἔστεκον εἰς τὸν νάρθηκα· ἡ τρίτη τῶν ὑποκλιπόντων, οἱ ὅποιοι ἔστεκον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπισθεν τοῦ ἁμβωνος, καὶ ἐξήρχοντο μετὰ τῶν κατηχουμένων (νομίζω τῆς δευτέρας τάξεως, ἡγουν τῶν γόνυ κλινόντων)· καὶ τετάρτη τῶν συνεστῶτων, οἱ ὅποιοι συνήρχοντο μὲν μετὰ τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ δὲν μετελάμβανον τὰ μυστήρια. Ἐπιτορ. κανόν. Ἀρμενοπ. τμήμα 3. ἐπιγρ. 3. 55) Ἰδε τὸν 14 κανόν. τῆς πρώτης Οἰκουμ. Συνόδ.

56) Βόνας ὁ Καρδινάλ. περὶ πραγμ. λειτουργ. Β.βλ. α, κεφ. 16. ἀριθ. 4.

57) Βιγγαμ. Ἐκκληστ. Ἀρχαιστ. Β.βλ. δ', σελ. 17.

58) Προσφαιότερον ἤθελε τοὺς ὀνομάσει τις ἔξω ἱσταμένους. Αὐτοὶ ἴσως εἶναι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους καταχρηστικῶς χριστιανοὺς καὶ κατηχουμένους ὀνομάζει ἡ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κανόν. 7. καὶ οἱ ὅποιοι δὲν εἰσέβαινον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παρὰ

που κανόνος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου, ὅπου τὸ ἐξωθεῖσθαι σημαίνει κατ' αὐτοὺς ὄχι τελείαν ἐξωσιν καὶ παλινδρομίαν εἰς τοὺς Ἐθνικοὺς, ἀλλ' ἐπανέλευσιν εἰς ἐκείνην τὴν πρώτην στάσιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἦσαν, ὅταν λαβόντες τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν ἀνεδεῖχθησαν κατηχούμενοι, καὶ ἐδιδάσκοντο κατ' ἰδίαν ἐξω τῆς ἐκκλησίας. Καὶ οὕτη μὲν εἶναι κατ' αὐτοὺς ἡ πρώτη τάξις τῶν κατηχουμένων, οἱ ἐξωθούμενοι ⁽⁵⁹⁾, τὴν δὲ δευτέραν ὀνομάζουσι τῶν ἀκρωμένων ⁽⁶⁰⁾, τὴν τρίτην τῶν γονυκλινόντων ⁽⁶¹⁾, καὶ τὴν τετάρτην τῶν βαπτιζομένων ⁽⁶²⁾, ἡ φωτιζομένων ⁽⁶³⁾.

§. 13. Ἡμεῖς ἀφίγοντες τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν φιλομαθῆ ἀναγνώστην, νὰ κρίνῃ περὶ τούτων, ὡς βούλεται, καὶ διὰ τὸ νὰ ᾔναι ἀδιάφορα τὰ τοιαῦτα, καὶ διότι δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ μίᾳ ἀκριβεστερά ἐξέτασις, ἐπιστρέφωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Ὁ σκοπὸς μου ἦτον νὰ δεῖξω, πόσον ἦτον περισπούδαστον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν αὐτὸ τὸ νῦν ἡμελημένον ἔργον τῆς κατήχσεως. Ἡ τοσαύτη τῆς ἐκκλησίας σπουδὴ δὲν θέλει φανῇ παράδοξος εἰς ἐκείνους, ὅσοι καταλαμβάνουσι τὸν σφιγκτὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ⁽⁶⁴⁾. Ὅσαι αἱ ἐντολαὶ ἐπιστηρίζονται εἰς τὰ δόγματα καὶ ἀνίσως δὲν καταβάλλῃ τις τὸ καλὸν τοῦτον θεμέλιον, ἡ οἰκοδομὴ του πάντοτε σαθρὰ θέλει κλονεῖται ⁽⁶⁵⁾. αὐτὸς, ὅμοιος τοῦ καλάμου, θέλει σαλευεῖται ὑπὸ παντὸς ἀνέμου· καὶ αὕτη ἡ ἀρετὴ του ἀστήρικτος, καθὼς ἐκείνη τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων, θέλει ἐξελεγχεῖται εἰς πᾶσαν περίστασιν· καὶ αὕτη ἡ πίστις του διὰ τὸ νὰ μὴ ᾔχῃ ῥίζαν, θέλει τὸν ἀφίνειν, ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ⁽⁶⁶⁾.

τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν προσέλευσιν αὐτῶν. Τὰ λόγια τῆς Συνόδου εἶναι ταῦτα· « καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς χριστιανούς, τὴν δὲ δευτέραν κατηχούμενους, εἴτα τῇ τρίτῃ ἐξορκίζομεν αὐτοὺς, καὶ οὕτω κατηχούμεν αὐτοὺς, καὶ ποιοῦμεν » χρονίζειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν γραφῶν, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν » Καὶ ἐνταῦθα σημειώσαι, ὅτι τὸ ποιεῖν Χριστιανούς σημαίνει τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν, τὴν ὅποιαν ἐλάμβανον, ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὴν πίστιν, πρὸ τοῦ νὰ κατηχηθῶσι, τὸ ὅποιον φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ 39. κανόνος τῆς ἐν Ἰλλυθρίᾳ Συνόδου, ὅπου λέγει περὶ τῶν Ἐθνικῶν, ὅτι νὰ ἐπιτίθεται εἰς αὐτοὺς ἡ χεὶρ, καὶ νὰ γίνωνται χριστιανοί, ὅταν τὸ ζητήσωσιν εἰς καιρὸν ἀσθενείας.

⁵⁹⁾ Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ γενικὸν ὄνομα περιλαμβάνεται ὄχι μόνον οἱ κατηχούμενοι τῆς πρώτης τάξεως, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἀμαρτάνοντες, ἐξωθούντο εἰς ταύτην τὴν κατωτάτην, τοὺς ὁποίους ὁ Μαλδονάτος « κατηχουμένους μετανοούντας » *proenitentes inter catechumenos* ὀνομάζει. ⁶⁰⁾ Ἰδε ἀνωτέρω. ⁶¹⁾ Ἰδε αὐτόθι.

⁶²⁾ Βαπτίζομένους τοὺς ὀνομάζουσιν αἱ Ἀποστολ. Διαταγ. βιβλ. ἡ. κεφ. 8.

⁶³⁾ Φωτιζομένους τοὺς ὀνομάζει ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων εἰς τὰς κατήχσεις, καὶ συναποτύντας (διὰ τὸ νὰ ἐξήτουν τὸ βάπτισμα), ἡ ἐκλεκτοὺς οἱ Δυτικοὶ Πατέρες. Ἰδε Χριστοφ. Ἰουστέλλ. σημ. εἰς τὸν 14. κανὸν. τῆς πρώτης Οἰκουμένης. Συνόδ.

⁶⁴⁾ « Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν, καὶ πράξεων ἀγαθῶν » καὶ οὕτε τὰ δόγματα χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐπροσδεκτα τῷ Θεῷ, « οὕτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δογμάτων ἔργα τελούμενα προσδέχεται ὁ Θεός ». Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. Κατήχ. 4. ἀριθμ. 2. σελιδ. 52. ἐκδ. Παρίσι. 1720. Ἰδε καὶ τὴν (2) σημείωσ. τῆς παρούσης προδιοικήσεως.

⁶⁵⁾ Νόμισόν μοι οἰκοδομὴν εἶναι τὴν κατήχησιν· ἐὰν μὴ βοηθῶμεν καὶ θεμέλιον θῶμεν, ἐὰν μὴ κατὰ ἀκολουθίαν θεσμοῖς οἰκοδομήν ἀρμολογήσωμεν τὸν δόμον, ἵνα μὴ εὐρεθῇ τι χαῖνον, καὶ σαθρὰ γέννηται ἡ οἰκοδομὴ. οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου κτ. δ αὐτὸς προκατήχ. ἀριθμ. 11. σελ. 8. 9. ⁶⁶⁾ Λουκ. ἡ. 13.

Ἀλλὰ τὴν σήμερον τὸ νὰ ἀγνοῇ τις τὴν ἰδίαν θρησκείαν δὲν λογίζεται τίποτε. Καὶ αὕτη ἡ ἀγνοία (τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει!) δὲν κατέχει μόνους τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀγραμμάτους, αὕτη ἐκτείνεται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς χρησίμους καὶ πεπαιδευμένους ἀνθρώπους. Καὶ δὲν εἶναι ἄλλο κοινότερον τὴν σήμερον παρὰ τὸ νὰ βλέπῃ τις τιμίους, λογίους, καὶ πολλάκις διδασκάλους τῶν ἄλλων, εἰς μίαν βαθυτάτην ἀγνοίαν, ἢ τουλάχιστον εἰς μίαν ἐπιπόλαιον καὶ ἀμέθοδον γνῶσιν τῆς θρησκείας. Καὶ τί ἀκολουθεῖ ἐντεῦθεν; μία γενικὴ διαστροφή τῶν ἡθῶν, μυρία προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι· φοβούμεθα ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶναι, φόβος· καὶ τολμῶμεν ἐκεῖ, ὅπου πρέπει νὰ φοβώμεθα· δὲν διακρίνομεν τὸ συγκεχωρημένον ἀπὸ τὸ κεκωλυμένον· ζητεῖ πᾶς ἓνας τὸ ἑαυτοῦ, καὶ κανένας τὸ τοῦ ἑτέρου. Διὰ τί; διότι ἡ οἰκοδομὴ ἡμῶν δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς καλὸν θεμέλιον· διότι δὲν ἐκατηχῆθημεν τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὼς ἔπρεπεν, εἰς τὸν καιρὸν τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας, ὅταν καὶ τὰ πάθη δὲν εἶχον ἐτι μεταβληθῶσιν εἰς ἑξεις, καὶ ὁ νοῦς δὲν εἶχε ζοφωθῇ ἀπὸ τὴν ἀγλήν τῶν ἰδίων συμφερόντων. Ἄς ἐρευνήσῃ πᾶς ἓνας προσεκτικῶς τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ αὐτὸς πολλάκις ὁ νομιζόμενος ἅγιος, καὶ θέλει καταλάβει, πόσον πλανᾶται. Ἡ εὐλάβεια δὲν εἶναι ποτὲ σταθερά, ὅταν δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν πληροφορίαν, τὴν ὁποίαν χρεωστεῖ πᾶς ἓνας νὰ ἔχῃ τῆς ἰδίας θρησκείας, καὶ ἡ πληροφορία δὲν ἀποκτᾶται πάρεξ διὰ τῆς ἐρεῦνης, ἥγουν διὰ μιᾶς εὐμεθόδου κατηχήσεως (67).

§. 14. Ἀλλ' ἴσως ἤθελε τις ἀντιλέξει· πρῶτον, ὅτι τὴν σήμερον δὲν κατηχοῦμεθα, διὰ τὸ νὰ βαπτιζώμεθα εἰς ἡλικίαν νηπιώδη· δεύτερον, ὅτι ἀναπληροῦσι τὴν ἑλλειψιν τῆς κατηχήσεως αἱ ὁμιλίαι τῶν Ἱεροκλήρων ἐπ' Ἐκκλησίας· τρίτον, ὅτι μῆτε εἶναι ἀναγκαῖα ἡ κατηχήσις, διότι ὁ χριστιανὸς χρεωστεῖ νὰ πιστεύῃ χωρὶς νὰ ἐρευνᾷ.

§. 15. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην ἀντίθεσιν ἀποκρινόμεθα, ὅτι, καὶ ἀφ' οὗ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ, ἡ Ἐκκλησία μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἡμέλησε τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως ἀλλ' ἐδίδασκε τῶν πιστῶν τὰ τέκνα μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀφοῦ ἔφθανον εἰς ἡλικίαν ἱκανήν, ὥστε νὰ καταλαμβάνωσι τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως. Διὰ νὰ μὴ μακρολογῶμεν, ἴδε ὅσα εἶπομεν ἀνωτέρω περὶ τούτου (68).

§. 16. Ἡ δευτέρα ἀντίθεσις, πόσον εἶναι ἀνίσχυρος, φαίνεται ἐκ τούτου μόνον, ὅτι οἱ Ἱεροκλήρυκες λαλοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον περὶ τοῦ ἡθικοῦ μέρους τῆς θρησκείας, καὶ δὲν λαλοῦσι περὶ τοῦ δογματικοῦ, εἰμὴ ἐν παρόδῳ (69), διὰ τὸ νὰ ὑποθέτωσι τὸν ἀκροατὴν προκατηχῆμενον. Δὲν εἶναι ἴδιον τοῦ Ἱεροκλήρυκος τὸ νὰ κατηχῇ (70), ἱκανὸν εἶναι εἰς αὐτὸν τὸ νὰ κάμνῃ τὴν προσαρμογὴν τῶν προεγνωσμένων ἀληθειῶν τῆς κατηχήσεως. Διὰ νὰ σαφηνίσωμεν τὸ λεγόμενον, δὲν ἤθελεν εἶναι ἀνάρμωστον νὰ φέρωμεν

67) Ἰδε Ψαλμ. α', 2. Παροιμ. 6', 10. 11. Ὡσπερ δ' 6. Ἰωάν. ιζ', 3. Α'. Κορινθ. ις' 34. Β'. Τιμοθ. γ', 15. Β'. Πέτρ. α', 8. ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται πόσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ γνῶσις εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπομένως εἰς τὴν σωτηρίαν. 68) Ἰδε ἀνωτέρω §, 5.

69) Ἰδε ἀνωτέρω σημ. (2). 70) Πάρεξ ὅταν κάμνῃ λόγους κατηχητικούς, ὅποιοι εἶναι ὁ κατηχητικὸς λόγος τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τινὲς τοῦ Χρυσόστο. καὶ ἄλλων.

εἰς μέσον κανένα παράδειγμα· ὁ Ἱεροκῆρυξ λαλεῖ, φέρ' εἰπεῖν, κατὰ τῆς κλοπῆς, καὶ λέγει, ὅτι εἶναι ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ τὸ α οὐ κλέψεις v, δεικνύει μὲ πολλὰς τῆς γραφῆς μαρτυρίας καὶ τῶν πατέρων, πόσον μέγα κακὸν εἶναι ἡ κλοπή, ἀλλὰ διὰ τὴν ὠφελιθῆ ὁ ἀκροατὴς, καὶ τὴν συλλάβῃ τὸν σωτηριώδη φόβον ταύτης τῆς ἁμαρτίας, χρεῖα εἶναι τὴν ἡξέυρη, ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν κλοπὴν, ποῖαι εἶναι αἱ ἄπειροι αὐτοῦ τελειότητες, καὶ αἱ ἀναρίθμητοι πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίαι του, ἀπὸ τὰς ὁποίας γεννᾶται τὸ χρέος, τὸ ὁποῖον ἔχομεν τὴν ὑποτασσώμεθα εἰς τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τοῦ Ὑψίστου Νομοθέτου (71)· τὰ ὁποῖα ὅλα εἶναι μέρη τῆς κατηχησεως. Καὶ ἂν τὴν σήμερον προξενῶσι τοσοῦτον ὀλίγην ὠφέλειαν αἱ διδασκαίαι τῶν Ἱεροκλήρων, δὲν εἶναι ἄλλο τὸ αἴτιον, πᾶρες ὁδοὶ οἱ ἀκροαταὶ δὲν εἶναι προκατηχημένοι τὰ τῆς θρησκείας. Ἡ παλαιὰ Ἑκκλησία ἐδίδασκε συνεχέστερον ἀπ' ὅτι διδάσκουσι τὴν σήμερον· καθότι ποτὲ δὲν ἐγίνετο σὺναξις τῶν πιστῶν, ὅπου δὲν ἐκηρύττετο ὁ θεῖος λόγος ἀπ' αὐτὸν τὸν Ἐπίσκοπον (72)· δὲν ἔκρινε μ' ὅλον τοῦτο περιττὴν τὴν κατηχήσιν. ἄπαγε! ἐξ ἐναντίας τὴν ἐνόμιζεν ἀναγκαιοτάτην, ὡς ἓνα θεμέλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπικροδοῦμεν ὑστερον τὰς καθημερινὰς ὁμιλίας (73).

§. 17. Διὰ τὴν λύσωμεν τὴν τρίτην ἀντιθεσιν, ἡγουν, ὅτι ὁ Χριστιανὸς χρεωστὴς τὴν πιστεὺν χωρὶς ἐρευνῆς, ἀναγκαῖον εἶναι τὴν ἐξετάσωμεν, ἂν ἀπλῶς πᾶσα ἔρευνα εἰς τὰ τῆς θρησκείας ἦναι ἀσυγχώρητος. Ἡ Ἀποκάλυψις εἶναι μία δῆλωσις ἀληθειῶν, ἥτις ἐγένετο διὰ θαύματος ὑπὸ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως αὕτη περιέχει τινὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐδύνατο ποτὲ τὸ ἄνθρωπος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τοῦ φυσικοῦ λόγου. Αὐτὰ ὅμως τὰ ἀκατάληπτα εἶναι συνδεδεμένα μὲ ἄλλα, τὰ ὁποῖα καταλαμβάνει καὶ χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως, καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν σύνδεσμον γεννῶνται τοσαῦτα κριτήρια, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ ἀληθὴς καὶ θεῖα ἀποκάλυψις ἀπὸ τὰς ψευδεῖς καὶ κακοπλάστους. Εἴ τι πρᾶγμα ἔχει κριτήρια, εἶναι ὑποκείμενον εἰς ἀπόδειξιν, καὶ ἐπομένως εἰς ἔρευναν καὶ οὐαὶ εἰς τοὺς χριστιανούς! ἂν ἡ θρησκεία των, ἡγουν ἡ περὶ Θεοῦ ἐπιστήμη, δὲν εἶχεν ἀπόδειξιν. Μία θρησκεία, ὁποία εἶναι ἡ ἡμετέρα, τεθεμελιωμένη εἰς τὴν πνευματικὴν πτωχείαν, εἰς τὴν ὑπομονὴν τῶν πειρασμῶν, εἰς τὸν καθημερινὸν πόλεμον τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, μία τόσον στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς, δὲν ἦτον πιθανὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὰς ἄλλας θρησκείας, δὲν λέγω

71) Εἰ ἤθεις (λέγει ὁ Χριστὸς πρὸς τὴν Σαμορίτιδα) τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, ἢ τίς ἐστιν ὁ λόγος σοι, δὸς μοι πιεῖν· σὺ ἂν ἤτησας αὐτόν, ἢ ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν. Ἰωάν. 8', 10. Ὡστε διὰ τὴν ζητήσωμεν, ἢ τὴν πίωμεν τὸ ζῶν ὕδωρ, ἀνάγκη εἶναι τὴν ἡξέυρωμεν τίς εἶναι ὁ ποτίζων, καὶ ποταὶ εἶναι αἱ δωρεαὶ του.

72) Ἰδε τὴν ῥῆσιν Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, τὴν ὁποῖαν ἐσημειώσαμεν εἰς τὸν §. 28, τοῦ Β'. Μέρ. τῆς ἐπομένης κατηχήσεως.

73) Παραγγεῖλια δέ σοι καὶ τοῦτο ἔστω· τὰ λεγόμενα μάνθανε, ἢ τῆρει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ νομίσης τὰς συνήθεις εἶναι μὲν ὁμιλίας· κάκειναι μὲν γὰρ ἀγαθαί, καὶ πιστεως ἄξιαι· ἀλλ' ἐὰν σήμερον ἀμελήσωμεν, αὔριον μανθάνομεν· τὰ δὲ περὶ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας κατ' ἀκολουθίαν διαδιδόμενα διδάγματα, ἐὰν σήμερον ἀμελήσῃ, πότε κατορθωθήσεται; Κύριλλ. Ἱεροσολύμων προκατῆχ. ἀριθμ. 11.

τοσαύτας μυριάδας, ἀλλ' ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ἃν δὲν εἶχεν ἀποδείξειν. Ἡ ὑπερβαύμαστος ὁμῶς ἁρμονία μεταξὺ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν, αὐτὰ τὰ ὑπὲρ λόγον μυστήρια, αἱ σαφέσταται καὶ ἀψευδὲς προφητεῖαι (74), ἡ ἀναμφίλεκτος ἀγιότης τῶν Εὐαγγελικῶν Συγγραφέων, εἶναι τόσαι ἀποδείξεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια ἠνάγκασε τοσαῦτα ἀναρίθμητα ἔθνη νὰ ἀφύσῳσι τὴν εὐρύχωρον καὶ πλατεῖαν ὁδὸν, τὴν ὁποίαν περιεπάτησαν οἱ πατέρες τῶν, καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν τῶν τοιούτων ἀποδείξεων ὄχι μόνον εἶναι συγκεχωρημένη, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία· διότι χωρὶς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γεννηθῇ ἡ πληροφορία εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, καὶ χωρὶς τὴν πληροφορίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναγεννηθῇ ὁ ἄνθρωπος, ἡγοῦν νὰ ἐκδυθῇ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ νὰ ἐνδυθῇ τὸν νέον (75). εἶναι ἀδύνατον νὰ προκόψῃ ποτὲ εἰς τὴν ἀρετὴν, ἢ νὰ ὑπερμαχήσῃ τῆς πίστεως ἐναντίον εἰς βασιλεῖς καὶ τυράνους, ἢ νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ ἐναντίον εἰς τοὺς ἐτεροθρήσκους (76). Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, γινώσκων τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πληροφορίας ταύτης, μᾶς διδάσκει λέγων. Ἔτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος (77). Αὐτὸς ὁ Χριστὸς προστάσσει τὸ νὰ ἐρευνῶμεν τὰς γραφὰς (78). καὶ τὸ νὰ ἐρευνᾷ τις τὰς γραφὰς τί ἄλλο εἶναι παρὰ τὸ νὰ ἐρευνᾷ τὴν θρησκείαν; Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων λέγουσι διὰ τοὺς εὐγενεῖς ἐκείνους Ἰουδαίους, ὅτι ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ πάσης προθυμίας, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς, εἰ ἔχει ταῦτα οὕτως (79). Ἡ ἔρευνα ἐγέννησεν εἰς αὐτοὺς τὴν πληροφορίαν, καὶ ἡ πληροφορία τὴν προθυμίαν. Ἡ λατρεία τῶν χριστιανῶν ὀνομάζεται λογικὴ (80), καὶ τὸ γάλα τῆς πίστεως λογικόν (81). τὸ ὅποιον σημαίνει, ὅτι ἡ θρησκεία τῶν χριστιανῶν ἔχει λόγον, καὶ ἐπομένως ἐρευνᾷ καὶ ἀπόδειξιν, καὶ, ὅτι δὲν εἶναι τεθεμελιωμένη εἰς μύθους σεσοφισμένους (82), ἐναντίους εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, καθὼς αἱ ψευδοθρησκεῖαι. Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι ἡ ἡμετέρα θρησκεία, διὰ τί νὰ φοβώμεθα νὰ τὴν ἐρευνήσωμεν, εἰ ἔχει ταῦτα οὕτως; Τὸ νὰ λέγῃ τις, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν χωρὶς ἐρεύνης εἶναι μία αἵρεσις, καθὼς λέγει ὁ μέγας Ἀθανάσιος (83), μεγαλητέρα ἀπὸ

74) Ἀνάγνωθι τὴν δεκάτην τρίτην κατήχησιν τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ὅπου πολλὰ θαυμαστά καὶ εἰδήσεις ἄξια θέλεις εὑρεῖ περὶ πληρώσεως τῶν προφητειῶν.

75) Ἐφεσ. δ', 22. Καὶ Κολασ. γ', 10.

76) Παράμενε ταῖς κατήχησεσιν—ὅπλα γὰρ λαμβάνεις κατὰ ἀντικειμένης ἐνεργείας ὅπλα λαμβάνεις κατὰ αἱρέσεων, κατὰ Ἰουδαίων, καὶ Σαμαρειτῶν, καὶ ἔθνων. Πολλοὺς ἐχθροὺς ἔχεις, πολλὰ βέλη λάμβανε· πρὸς πολλοὺς γὰρ ἀκοντίζεις· καὶ χρεια σοι μαθεῖν πῶς κατακοντίζεις τὸν Ἑλληνα, πῶς ἀγωνίσῃ πρὸς αἱρετικόν, πρὸς Ἰουδαῖον καὶ Σαμαρειτὴν » κτ. Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. προκατηχ. ἀριθμ. 10.

77) Α'. Πέτρ. γ', 15. Ἰδε καὶ Τίτ. β', 8. 78) Ἰωάν. ε', 39. 79) Πράξ. ιζ', 11.

80) Ῥωμ. ιδ', 1. 81) Α'. Πέτρ. β', 2. 82) Β', Πέτρ. α', 16.

83) Πρὸς τοὺς κελεύοντ. ἀπλῶς πιστεύειν τοῖς λέγουσιν (ἰσ. λεγομένοις) κτ. τόμ. 2. σελ. 325. ἐκδόσ. Κολων. 1686. καὶ παρακατῶν ὁ αὐτὸς πατὴρ λέγει· α Ἀέχεσθε, φησιν, (ὁ πιστεύειν ἀλόγως ἀξίων), ἀπλῶς τὰ λεγόμενα, καὶ μηδεὶς ἐξεταζέτω τί πρέπει ἐν αὐτοῖς ἡ ἀπρεπὴς· καὶ πιστὶν ὀνομάζει τὴν ἀβασάνιστον ἐπὶ τοῖς ἀστάτοις (ἰσ. ἀσυ-

ὅλας τὰς ἄλλας αἰρέσεις. Αὐτὸ εἶναι ἴδιον τῶν ψευδοθησκειῶν, τὸ νὰ φω-
θῶνται τὴν ἔρευναν· διότι μὲ τὴν ἔρευναν ἐλέγχεται ἡ σαθρότης τῶν. Τῶν
χριστιανῶν ἡ θρησκεία δὲν φοβεῖται τὴν ἔρευναν, δὲν τρέμει τὴν ἐξέτασιν
Μεταχειρίσθητι λοιπόν, ὦ χριστιανέ, ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ λογικοῦ φω-
τός· γενοῦ κριτὴς αὐστηρὸς τῆς θρησκείας σου· μὴ φοβηθῇς νὰ τὴν παρα-
στήσης εἰς τὸ κριτήριον τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ νὰ τὴν παραβάλης μὲ τὰς
ἄλλας θρησκειάς· ἐξέτασον τοὺς μάρτυρας αὐτῆς τῆς θρησκείας· ἐρευνήσον
ἂν ᾖναι σύμφωνα, ἂν δὲν εἶχον κανένα κρυπτόν τέλος νὰ ψευθῶσι· σύγ-
κρινον ἱστορίαν μὲ ἱστορίαν, περιστάσεις μὲ περιστάσεις ⁽⁸¹⁾· ὅσον ἀκρι-
βεστέρα εἶναι ἡ ἔρευνά σου, τοσούτον μεγαλύτερα θέλει εἶναι ἡ πληροφορία
καὶ ἡ χαρά σου, ὅτι δὲν ἐπλανήθης. Μέχρι τούτου ἡ ἔρευνα εἶναι ὄχι μόνον
συγκεχωρημένη, ἀλλὰ καὶ ἀναγκασιότατη.

S. 18. Ἀφ' οὗ ὁμως πληροφορηθῇς, ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, μὴ
σκανδαλίζεσαι, διότι εὐρίσκεις εἰς τὴν θρησκείαν σου καὶ πράγματα, τὰ
ὁποῖα δὲν δύναται νὰ χωρήσῃ ὁ στενὸς ἡμῶν νοῦς. Καθὼς ἔχεις χρέος νὰ
τὴν ἐξετάσῃς, ἂν ᾖναι ἀπ' οὐρανοῦ (καθὼς τὴν παριστάνουσιν οἱ συγγρα-
φεῖς τῆς), οὕτω δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀπορρίπτῃς διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι περιέ-
χει μυστήρια. Ἐξ ἐναντίας, ἕνας ἀπὸ τοὺς χαρακτῆρας τῆς θεϊότητος τῆς
ἡμετέρας θρησκείας εἶναι τὸ νὰ περιέχῃ καὶ τινα ἀκατάληπτα εἰς τὸν ἀν-
θρώπινον νοῦν. Ἄν ὅλα ἦσαν καταληπτά, ἡ θεοθεν ἀποκαλυφθεῖσα θρη-
σκεία ἦτον περιττή, μῆτε ἦτον ἀνάγκη νὰ σταυρωθῇ ὁ εἰς τῆς Τριᾶδος ὑπὲρ
ἡμῶν, ἀλλ' ἱκανὸς ἦτον ὁ φυσικὸς λόγος νὰ ὁδηγήσῃ τὸν καλ' ἕνα εἰς
τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. Ὁ φυσικὸς λόγος ὁμως ἐξοφώθη ἀπὸ τὴν ἀμαρ-

στάτοις) καὶ ἀναποδείκτοις ἐπὶ βλάβῃ συγκατάθεσιν. Ἀλόγως πιστεύω; ἢ μὴ ἐξε-
τάσω τί δυνατόν, ἢ συμφέρον, ἢ πρέπον. ἢ Θεῷ φίλον, ἢ τῇ φύσει καταλληλόν, ἢ τῇ
ἀληθείᾳ σύμφωνον, ἢ τῷ σκοπῷ ἀκόλουθον, ἢ τῷ μυστηρίῳ ἀρμόδιον, ἢ τῆς εὐσεβείας
ἄξιον; Καὶ τί κέρδος ἔξω; ἢ τίς ὄντως τῇ διανοίᾳ τῇ μὴδὲν τούτων λογιζομένη, ἀλλ'
ἀκοὴν μὲν τῷ ἡγῶ τῶν ῥημάτων βάλλεσθαι, ψυχὴν δὲ μηδεμίαν τῶν λεγομένων συ-
νεσιν δέχεσθαι; Τοῦτο περὶ (ἴσ. παρὰ) πᾶσι τοῖς ἁλλοτρίοις τῆς πλάνης καὶ τῶν κα-
λῶν ὄλων αἴτιον γίνεται; Τίς γὰρ τῶν πολεμίων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἀξιοῖ
πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις ἀκρίτως πιστεῦειν; — Ὅχι· παραιτεῖται τὴν ἐξέτασιν
ἵνα φύγῃ τὸν ἑλεγχον; — Τί οὖν ποιήσωμεν, εἰς τὴν ἀπίστον ἡμᾶς ἀπαιτοῖν λόγον,
κατηγορῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς ὡς ἐναντίον λεγούσης; Εἴπωμεν· πιστεῦον πᾶσι; Καὶ
τίς οὐκ ἂν ἀποπηδήσας καταγελάσειεν, οὐδαμῶς οἷός τε ὢν τὰ ἀλλήλους μαχομένα,
ἢ μηδεμίαν λύσιν λαμβάνοντα ὡς ἀξιοπίστα δέχεσθαι; δύο γὰρ ὄντων ἐναντίων λό-
γων, ἀνάγκη τὸν ἕτερον ψεῦθ διελέγχεσθαι. Τί πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν; ἢ ἡμεῖς, ἀπαι-
τεῖσθαι τὸ πιστεῦειν δόγμασιν ἀναποδείκτοις ἢ ἀσχετάτοις ἀρετικῶν ἢ Ἑλλήνων, κατὰ
τὴν τοιαύτην πρότασιν συνθησόμεθα; Ἀλλ' ἀπαγε! οὐτε ἀσυστάτα τὰ ἡμέτερα, οὐτε
ἀλλήλους μαχομένα. » Καὶ μετ' ὀλίγα « Οὕτω καὶ τὸν ἐχθρὸν ἡ πεποίθησις, καὶ τὴν ἀ-
ρίαν γραφὴν συμφωνῶν ἐπιδείξομεν, ἢ τοῦ μυστηρίου τὴν ὁδὸν ἐνθεσμως κηρύξο-
μεν, ἢ τὴν ἀρμόζουσαν πληροφορίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν θεταυρίσωμεν, μῆτε χωρὶς
λόγου πιστεύοντες, μῆτε χωρὶς πίστεως λέγοντες ». Ἴδε ἡ σελ. 294. πρὸς τοὺς κελευον-
τας· μὴ δεῖν ἀπὸ γραφῶν ζητεῖν ἢ λαλεῖν, ἀρχομένους τῇ παρ' αὐτοῖς πίστει.

(81) Οὕτω, παραδ. χάρι. ἀποδεικνύει σοφώτατα τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ὁ Κύριλ-
λος ἱεροσολύμων (κατηγ. 14. ἀριθμ. 11.) ἢ ἐκ τούτου, ὅτι οἱ φύλακες, ἀγκαλὰ μαρ-
τυροῦντες, ὅτι ἐσπλήθη ὁ νεκρὸς ἐξ ἀμελείας αὐτῶν, δὲν ἐπιδεικνύσαν (Ματθ. κη,
11—13.), εἰς καιρὸν ὅπου οἱ φύλακες τοῦ Πέτρου κολάζονται, διότι ἐφυγεν ἐκ τῆς φυ-
λακῆς ὁ Πέτρος Πράξ. ιε', 19.

τιαν, καὶ δὲν ἤξευρε, μήτε ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τὴν θεραπείαν τῆς κοινῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνθρώπων ⁽⁸⁵⁾ καὶ τὸ μέσον τῆς καταλλαγῆς μετὰ τὸν δικαίως ὠργισμένον οὐράνιον ἡμῶν πατέρα. Ἦτον λοιπὸν χρεία νὰ τὸ εὕρῃ ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ σοφία, καὶ νὰ τὸ βάλῃ εἰς ἔργον ἡ παντοδυναμία του. Ἡ ἁμαρτία ἦτον ἄπειρος, διότι ἔγινεν εἰς τὸν ἄπειρον Θεόν· ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἦναι ἄπειρος καὶ ὁ μεσίτης, ὅστις ἐμελλε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην. Αὐτὰ τὰ τάγματα τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἀνέσταντο ὅλα, καὶ ἐσταυροῦντο ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἀδύνατον νὰ ἐξαλειψῶσι τὸ κατ' ἡμῶν χειρόγραφον, διὰ τὸ νὰ ἦναι καὶ αὐτοὶ (καθὼς ἡμεῖς) ὄντα πεπερασμένα. Δὲν ἔμεινε λοιπὸν ἄλλος, πλὴν ἑνὸς Θεοῦ· καὶ ἐνταῦθα ἀρχεται τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ ⁽⁸⁶⁾, ἐσταυρώθη, ἐτάφη, ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Αὐτὸς εἶχεν ἐπὶ γῆς μαθητάς, καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ ἐμαρτύρησαν ἐν ἐνὶ σῶματι μέχρι θανάτου ⁽⁸⁷⁾. Ἄν ἐπληροφορηθῇς, ὅτι εἶναι ἀληθὴς ἡ μαρτυρία των, μὴ περιεργάζεσαι περαιτέρω μὴ πολυπραγμονῆς τολμηρῶς, πῶς ὁ Θεὸς ἐγέννησεν Υἱόν ⁽⁸⁸⁾, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐνωθῇ ἡ θεία φύσις μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην, ἢ νὰ γεννήσῃ παρθένος· μὴ καταγίνεσαι εἰς τοιαύτας μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις ⁽⁸⁹⁾, ἀλλὰ λέγε με βαλύτατον σέβας « Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, δυνατὰ ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ ⁽⁹⁰⁾ ».

§. 19. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἀνεσκευάσθησαν αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἐναντίων (ὡς νομίζω) ἱκανῶς ἀφ' οὗ ἀπεδείχθη ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἀπὸ τὴν πρᾶξιν αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νὰ κατηχηται ὁ χριστιανὸς τὴν ἰδίαν θρησκείαν, ἐπόμενον ἦτον καὶ νὰ δοθῇ μία τοιαύτη κατήχησις εἰς τοὺς χριστιανούς, τὴν ὁποίαν διδάσκοντες οἱ ποιμένες τὰ πρόβατα, οἱ γονεῖς τὰ τέκνα, οἱ ἀνάδοχοι τὰ ἀναδεξιμαία, καὶ ἀπλῶς οἱ πεπαιδευμένοι τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀπαιδεύτους, ἤθελε συνεργήσωσιν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας ταύτης ἐπαινετῆς συνηθείας, εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν, καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ψυχικὴν τῶν χριστιανῶν σωτηρίαν. Αὐτὸς ἦτον ὁ σκοπὸς μου πρὸ πολλοῦ, νὰ δώσω εἰς φῶς κάμμιαν κατήχησιν· ἀλλὰ δὲν ἐτόλμων, διὰ τὸ νὰ ἔλειπεν ἀπ' ἐμοῦ ἡ ἱκανότης· μέχρις οὗ (κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν) εὗρηκα τὴν παροῦσαν κατήχησιν, ἡ ὁποία συγγραφεῖσα τὸ πρῶτον εἰς Ῥωσικὴν διάλεκτον παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ πανιερωτάτου τανὺν μητροπολίτου Μόσχας Κυρίου Πλάτωνος ⁽⁹¹⁾, μετε-

⁸⁵⁾ Γενέσ. ς', 11. 12. ⁸⁶⁾ Α'. Τιμοθ. γ', 16.

⁸⁷⁾ « Καὶ μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως μαρτυρεῖται δώδεκα, οὗ λόγου διὰ κεχαρισμένοις μαρτυρήσαντες, ἀλλὰ μέχρι βασιάνων, ἢ θανάτων περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως ἀγωνισάμενοι. Ἐἴτα ἐπὶ στόματος μὲν 800 μαρτύριον ἢ τριῶν σταθῆσεται πᾶν ῥήμα, κατὰ τὴν γραφήν· δώδεκα δὲ τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ μαρτυροῦσι, ἢ ἄρα ἔτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπιστεῖς; » Κυρίλλ. Ἱεροσολύμ. κατήχ. 4. ἀριθμ. 12. Ἰδε καὶ τὸ 13. κεφ. ὅλον τῆς α', πρὸς Κορ. ⁸⁸⁾ « Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς οὐδὲν ἔχει, τοῦτο πιστεύει· τὸ δὲ πῶς, μὴ πολυπραγμονεῖ· ζητῶν γὰρ οὐχ εὐρήσεις. Μὴ ἐξουφού σεαυτὸν, ἵνα μὴ πείσῃς & προσετάγῃ σοι, ταῦτα διανοῦ μόνα » Κυρίλλ. Ἱεροσολύμ. κατήχ. 11. ἀριθ. 19.

⁸⁹⁾ Β'. Τιμοθ. β', 23. ⁹⁰⁾ Λουκ. ιη', 27. ⁹¹⁾ Ὅστις, ἀνατρεφὺς ὑπάρχων τοῦ μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσσίας, συνέγραψε ταύτην διὰ τὴν Αὐτοκρατορικὴν αὐτοῦ Ὑψηλότητα, Ἱερομόναχος ἔτι ὢν, καὶ Ἀρχιεμανδρίτης τῆς ἐν Τροίττῃ Μονῆς.

φράσθη ἔπειτα εἰς τὴν Γερμανικὴν ⁽⁹²⁾, τῆς ὁποίας μετρίαν εἶδον ἔγωγ ἐπεμελήθη χωρὶς ἀναβολὴν τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν διάλεκτον διὰ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν μου χριστιανῶν. Εἰς αὐτὴν προσέθηκα καὶ σημειώσεις τινὰς ἠθικὰς τε καὶ φιλολογικὰς (ὅσας ἐμνημόνευον ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεως μου), καὶ πολλοὺς τόπους τῆς θείας γραφῆς καὶ διὰ περισσοτέραν βεβαίωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ σεβασμιωτάτου μοι συγγραφέως, καὶ διὰ νὰ δύνανται νὰ τὰ μεταχειρίζονται οἱ πνευματικοὶ πατέρες, καὶ αὐτοὶ πρὸς τοῦτοις οἱ ἱεροκλήρυκες, ὅσους λαλοῦσιν εἰδικῶς κατὰ τινος ἀμαρτίας, ἢ θέλουσι νὰ ἀποδείξωσι καμμίαν ἀλήθειαν τῆς ἱερωτάτης ἡμῶν θρησκείας.

§. 20. Πολλὰ ἤθελεν εἰπῶ εἰς ἔπαινον τοῦ παρόντος συγγράμματος, ἂν ἦτον δυνατόν εἰς τὸν μεταφραστὴν τὸ νὰ ἐπαινῇ τὸν συγγραφέα τοῦ χωρὶς κίνδυνον τοῦ νὰ νομισθῇ ἐπαινέτης αὐτὸς ἑαυτοῦ. Ἀφ' ὧν λοιπὸν τὴν κρίσιν εἰς ὑμᾶς τοὺς νουνεχεῖς ἀναγνώστας, τοὺς ὁποίους παρακαλῶ νὰ τὸ δεχθῆτε μετὰ χαρᾶς, ὡς τροφεῖον, τὸ ὁποῖον ἀνταποδίδει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἢ Ῥωσικὴν διὰ τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρ' αὐτῆς ⁽⁹³⁾, καὶ νὰ τὸ μελετᾷτε συνεχῶς, ἂν θέλητε νὰ λάβητε τὸν μακαρισμὸν τοῦ μελετῶντος εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου ἡμέρας καὶ νυκτός ⁽⁹⁴⁾. ἂν θέλητε νὰ προσφέρητε εἰς τὸν Δημιουργὸν ἡμῶν θυσίαν ζώσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ ⁽⁹⁵⁾ τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν ⁽⁹⁶⁾, χωρὶς τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον νὰ στηριχθῇτε ποτὲ εἰς τὴν πίστιν καὶ τὰ καλὰ ἔργα. Σπουδάσατε δὲ νὰ τυπώσθητε καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων ὑμῶν τὴν τοιαύτην γνῶσιν, ἐν ὅσῳ εἶναι εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ⁽⁹⁷⁾, ἂν θέλητε νὰ τὰ σοφίσθητε τὴν ἀληθινὴν καὶ ψυχροσωτήριον σοφίαν ⁽⁹⁸⁾, χωρὶς τῆς ὁποίας πᾶσα ἄλλη σοφία καὶ ἐπιστήμη εἶναι μωρία. « Τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι » ὑμᾶς ἀπαίστους, καὶ στήσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν » ἀγαλλιάσει, μόνῳ σοφῷ Θεῷ Σωτῆρι ἡμῶν ὁδὸν καὶ μεγαλωσύνην, κράτος καὶ ἐξουσία, καὶ νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν! ⁽⁹⁹⁾.

92) Καὶ ἐτυπώθη ἐν Ῥίγῃ τῇ πόλει ἐν ἔτει 1770.

93) Ἰδε τὴν ἐβδόμ. σημ. τοῦ §. 28. τοῦ Β'. Μέρους τῆς ἐπομένης κατηχήσεως.

94) Ψαλμ. α', 2. 95) Ῥωμ. ιβ', 1.

96) « Ὁ τοῦδε τοῦ Παντός Δημιουργός καὶ Πατὴρ οὐ δεῖται αἵματος, οὐδὲ κνίσσης, οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων θυσιᾶς εὐωδίας, αὐτὸς ὧν ἡ τελεία εὐωδία, ἀνεκδοξὴ καὶ ἀπροσδεής. Ἀλλὰ θυσία αὐτῷ μεγίστη, ἂν γινώσκωμεν, τίς ἐξέτεινε καὶ συνεσφαίρωσε τοῦ; οὐρανοῦ, καὶ τὴν γῆν κέντρον δίκην ἤθρασε· τίς συνήγαγε τὸ ὕδωρ εἰς θαλάσσας, καὶ διεκρίνε τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκότους· τίς ἐποίησε ζωὰ, καὶ ἄνθρωπον ἔπλασε ». Ἀθηναγόρας. Πρεσβ. περὶ χριστιαν. σελίδ. 48. ἔκδοσις. Ὁξονίας 1706.

97) Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπιβάλλει εἰς τοὺς γονεῖς τὸ ἀπαραίτητον χρέος τοῦ νὰ κατηχῶσι καὶ νὰ διδάσκωσι τὰ ἴδια τέκνα. Ἰδε δευτερον. 6, 7, 11, 19, 21, 32, 46.

98) Β' Τιμοθ. γ', 13. 99) Ἰουδ. ἐπιστολ. στίχ. 24. 25.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΦΥΣΙΚΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ ΗΤΙΣ ΜΑΣ ΟΔΗΓΕΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΝ ΠΙΣΤΙΝ.

§. 1. Πόθεν ἄρχεται ἡ ἀνθρωπίνος γνῶσις.

 ΡΧΗ πάσης ἀνθρωπίνης γνώσεως εἶναι τὸ νὰ γνωρίσῃ τις τὸν ἑαυτὸν του.

Οἱ παλαιοὶ ἐπίστευον κοινῶς, ὅτι τὸ νὰ γνωρίσῃ τις ἑαυτὸν, εἶναι ὁ πρῶτος βαθμὸς τῆς σοφίας· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος (Α. Κορινθ. ΙΑ', 31.) λέγει· « Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα ».

§. 2. Ἀπόδειξις ὅτι ἐστὶ Θεός.

Ἄν ἐξετάσωμεν διὰ ταύτης τῆς γνώσεως τὴν ἰδίαν ἡμῶν φύσιν, πληροφορούμεθα, ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ κτίσωμεν ἡμεῖς ἑαυτοὺς (α). Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ἀναγκαιῶς, ὅτι εἶναι τι ὄν ἄκτιστον καὶ παντοδύναμον, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐπλάσθημεν ἡμεῖς καὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα (β), καὶ τὸ τοιοῦτον ὄν εἶναι ὁ Θεός.

(α) Ὅσα βλέπομεν εἰς τούτον τὸν κόσμον, εἶναι ἐνδεχόμενα, οὐτέστιν ἠδύνατο νὰ ᾔῃ, ἢ νὰ μὴν ᾔῃ, ἢ νὰ ᾔῃ κατ' ἄλλον τρόπον. Ὅταν ὁμως παράγῃται τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐκτίσθῃ παρ' ἄλλου τινός· διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ (Ψαλ. 99, 6,) λέγει· « σὺ ἐποίησας ἡμᾶς, καὶ οὐχὶ ἡμεῖς » (1).

(β) Διὰ τοῦτο καὶ ὠνομάσθη μικρὸς κόσμος ὁ ἀνθρωπος, ἡ θεωρία τοῦ ὁποίου μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Θεόν.

§. 3.

Γίνεται φανερὰ πρὸς τούτοις ἡ ὑπαρξὶς τοῦ Θεοῦ, πρῶτον, ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ θεωρίαν τοῦ κόσμου τούτου (α), δευτέρον, ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν ὅλων τῶν ἐθνῶν (β), τρίτον, ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πληροφορίαν τῆς ἰδίας ἡμῶν συνειδήσεως (γ), καὶ τελευταῖον, ἀπὸ τὴν ἔμφυτον ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ἡγουν τῆς πληρεστάτης εὐδαιμονίας (δ).

(α) Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι θεάτρον, εἰς τὸ ὁποῖον βλέπομεν τὴν θεῖαν

(1) Τὸ Ἑβραϊκὸν καὶ εἰς Ἑβραϊκῶντα· « αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς », Ψαλμ. 99, 3.

δόξαν· εἶναι βιβλίον, τὸ ὁποῖον φανερώνει τὸν ἴδιον συγγραφέα· εἶναι ἔσποτρον τῆς θείας σοφίας. Τοῦτο βεβαίον· καὶ ὁ Ἀπόστολος (Ῥωμ. Α', 20), λέγων· « τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιη- » μασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ » θειότης ».

(6) Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, μεταξὺ προσέτι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀγροικώτατα ἔθνη, φαίνονται βωμοί· πανταχοῦ προσφέρονται θυσίαι. Τόσον εἶναι ἰσχυρὰ εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἡ συναίσθησις τῆς θείας ὑπάρξεως, ὥστε προσκυνεῖ λίθους ἢ ἄλλο τι φθαρτὸν πρᾶγμα προτιμότερον παρὰ νὰ πιστεῦσῃ, ὅτι δὲν εἶναι Θεός.

(γ) Ἡ συνείδησις παντὸς ἀνθρώπου διὰ μὲν τὰς καλὰς πράξεις αἰσθάνεται χαρὰν, διὰ δὲ τὰς κακὰς πλήττεται καὶ ταραττεται. Καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ μίαν ἔμφυτον δύναμιν, ἡ ὁποία μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεῦσωμεν, ὅτι εἶναι ἕνας παντέρορος καὶ παντοδύναμος κριτὴς, εὐεργετικός, ἀνταποδότης τῆς ἀρετῆς, καὶ τιμωρητὴς ἀδυσώπητος τῆς κακίας. Σύμφωνά τοῖς λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμ. Β', 15 (2).

(δ) Ὅσον εὐδαίμων καὶ ἂν ἦναι ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, ὅσῃν ἀφθονίαν καὶ ἂν ἔχῃ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, δὲν δύναται μ' ὅλον τοῦτο ποτὲ νὰ πληρώσῃ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν τοσούτον, ὥστε νὰ μὴ δυσανεστῇ πολλὰκις εἰς τὰς προσκαίρους ἡδονὰς, καὶ νὰ ὀρεχθῇ ἄλλας περισσοτέρας. Ὁ Σολομὼν ἀρ' οὐ ἀπῆλause πᾶν εἶδος ἡδονῶν, ἀνέκραξε τέλος πάντων· « Τὰ πάντα ματαιότης! » (3).

Καὶ ἐπειδὴ μία τοιαύτη ἔμφυτος ἐπιθυμία δὲν ἐδόθη ματαίως εἰς ἡμᾶς, ἔπεται ὅτι καὶ δύναται νὰ πληρωθῇ ἀπὸ πλειότερόν τι καὶ μονιμώτερον ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ Δαυὶδ. « Χορτασθήσο- » μαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου » Ψαλμ. ις', 15 (4).

Ὅταν μετὰ προσοχῆς στοχασθῇ τις τὴν ἀπόδειξιν ταύτην τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ἐκπληττεται διὰ τὴν τυφλότητα τῶν ἀσεβῶν ἁλίων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀμφιβάλλουσι τινες δικαίως, ἂν εὐρίσκωνται τοιοῦτοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς ἢ συνείδησίν των νὰ ἦναι πληροφορημένη τὸ ἐναντίον.

§ 4. Τί ἐστὶ Θεός.

Ἀφοῦ ὁμολογήσωμεν, ὅτι εἶναι Θεός, πρέπει νὰ τὸν νοήσωμεν ὡς τὸ Ὑψιστον Ὄν, τὸ ὁποῖον δὲν κρίνεται ἀπὸ ἄλλον τινά, ἀλλ' εἶναι αὐθούπαρχτον, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀνυπαρξία εἶναι ἀδύνατος.

(2) α Ὅστινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦντες αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούμεν. ἢ καὶ ἀπολογουμένων ». 3) Ἐκκλησιαστ. Α'. 2. 4) Τὸ ἔβρ. χορτασθ. ἐν τῷ ἐξεγερθῆναι τῇ εἰκόνι σου, ἢ τῆς εἰκόνος σου. Ψαλμ. ΙΖ'. 13. Ὁ Σύμμαχος χορτ. ἐξυπνισθεῖς τῆς ὁμοιώσεώς σου. Ὁ Ἀκύλας ἐν τῷ ἐξυπνισθῆναι ὁμοιώσεώς σου ἡγοῦν, θέλει χορτασθῆναι ἀπὸ τὴν ὁμοιοτήτά σου, ὅταν ἀνασταθῇ, ἢ θέλει χορτασθῇ, ὅταν ἀνασταθῇ ὁμοίός σου, κατὰ τὸ Α'. Κορινθ. ΙΕ', 49 καὶ Α', ἰωάνν. Γ', 2.

Ἄν τὰ πάντα παρήχθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτίσθῃ αὐτὸς ὑπ' ἄλλου τινός· εἰδὲ μὴ, ἔπρεπε νὰ ὑποθέσωμεν ἄλλον ὑπέρτερον καὶ δυνατώτερον ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ ὅποιον εἶναι παντάπασιν ἐναντίον εἰς τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ Θεοῦ.

§. 5.

Ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐξήρτηται ἡ γνῶσις τῶν θείων ιδιοτήτων· καθότι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν κρέμαται ἀπὸ ἄλλον τινά, καὶ ἡ ἀνυπαρξία του εἶναι ἀδύνατος, συμπεραίνεται, ὅτι εἶναι Εἰς (α), ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀρχὴν, μῆτε θέλει λάβει τέλος ποτέ, ἡγουν εἶναι Αἰώνιος (β)· ἐκ δὲ τῆς αἰωνιότητος ἔπεται, ὅτι δὲν ἔχει τίποτε ὑλικὸν ἢ σωματικόν, καὶ ὅτι εἶναι Ἀθάνατος (γ)· ἀκολούθως εἶναι πνεῦμα καθαρώτατον (δ). Ὡς καθαρώτατον δὲ πνεῦμα ἔχει νοῦν (ε), εἶναι παγγνώστης (ζ), σοφὸς (η), ἐλεύθερος (θ), ἀγαθὸς (ι), δίκαιος (κ), ἅγιος (λ) καὶ παντοδύναμος (μ), ἀπὸ τα ὁποῖα συμπεραίνεται ἀναγκαίως, ὅτι εἶναι τελειότατον καὶ μακαριώτατον Ὀν (ν), καὶ παντοκράτωρ Δεσπότης (ξ).

(α) Ἡ πολυθεΐα μάχεται ἐκ διαμέτρου μὲ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ Θεοῦ, ὅτι εἶναι δηλαδὴ Ὀν, τὸ ὅποιον ἔχει πάσας τὰς δυνατάς τελειότητας. Εἴτι λοιπὸν ἀποδίδουσιν ἄλλοι εἰς διαφόρους θεοὺς, ἀποδίδομεν ἡμεῖς εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεόν, ὡς καὶ ὁ Παῦλος (Α. Κορινθ. Η', 5—6) λέγει· «Καὶ γὰρ, εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς· (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοί·) ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν». Οὐδεμίαν ἀπολογίαν ἔχουσι λοιπὸν ὅσοι πιστεύουσι πολλοὺς θεοὺς, καθὼς προσέτι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ εἶναι πρόφασις ἀνίσχυρος, τὴν ὁποίαν τινὲς φιλόσοφοι προφασίζονται, διὰ νὰ συγκαλύψωσι τὴν αἰσχύνην τῶν ἐθνικῶν, ὅτι δηλαδὴ προσεκύνουν τὰς διαφόρους τοῦ ἐνὸς Θεοῦ ἐνεργείας ὑποκάτω εἰς διάφορα σχήματα καὶ ὀνόματα. Αὗτοί (καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Ῥωμ. Α', 23.) «Ἦλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν».

(β) Δὲν ἔχει μῆτε ἀρχὴν, μῆτε τέλος ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνυπαρξία εἶναι ἀδύνατος. Μία διαμονὴ ἀναρχος καὶ ἀτελεστήτος ὀνομάζεται Αἰωνιότης, τὴν ὁποίαν σαφέστατα παριστάνει ἡ ἁγία γραφὴ λέγουσα· «Αὐτοὶ (οἱ οὐρανοὶ) (β) ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὥσει » περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι » (β).

5) Τὸ Γερμανικὸν αὐτὰ (τὰ κτίσματα). 6) Ψαλμ. ρβ'. 26 καὶ Ἑβρ. Α'. 11. 12· Τὸ Ἑβραϊκὸν διαμενεῖς—ἀλλάξεις—καὶ τὰ ἔτη σου οὐ θάπανηθήσονται.

(γ) Τὰ ὑλικά πράγματα λαμβάνουσιν ἀρχὴν εὐθὺς, ὅταν ἐνωθῶσι τὰ μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων συνίστανται· ὅταν τὰ μέρη διαλυθῶσι, τὸ πρᾶγμα λαμβάνει τέλος, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ζῶα ὀνομάζεται θάνατος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μῆτε ἀρχὴν, μῆτε τέλος, (ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω), ἐπομένως δὲν εἶναι μῆτε σύνθετος ἐκ διαφόρων μερῶν ἐπομένως εἶναι ἀσώματος καὶ ἀθάνατος. Οὕτω λέγει περὶ τῆς αὐλίας τοῦ Θεοῦ ἡ ἁγία γραφή· «Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῶ, ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον»⁽⁷⁾. Ὄταν ὁμῶς ἡ γραφὴ ὀνομάξῃ ὀφθαλμούς, ὦτα καὶ χεῖρας Θεοῦ, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται κυριολεκτικῶς τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς μεταφοραί, τὰς ὁποίας συγκαταβατικῶς πρὸς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἡμετέρου νοῦς μετεχειρίσθησθαι οἱ θεόπνευστοι συγγραφεῖς, θέλοντες διὰ τούτων νὰ παραστήσωσι τὴν δύναμιν καὶ τὰς λοιπὰς ιδιότητας τοῦ Θεοῦ· οἷον, διὰ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ἐννοεῖται ἡ ἀπειρος αὐτοῦ καὶ παντέρορος γνῶσις· διὰ δὲ τῶν ὠτῶν, ἡ ὕψους τῶν ἡμετέρων προσευχῶν ἀκρόασις· καθὼς διὰ τῶν χειρῶν, ἡ παντοδυναμία του. Οὕτω πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν.

(δ) Πνεῦμα λέγεται ἓνα ὃν ἀπλοῦν, τὸ ὁποῖον ἔχει νοῦν καὶ θέλησιν. Τοιοῦτον ὃν εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (Δ, 24) «Πνεῦμα ὁ Θεός».

(ε) Νῦν ὀνομάζεται ἡ τελειότης ἐκείνη τοῦ νὰ παρίστανῃ τις εἰς ἑαυτὸν πρᾶγμα τι ἐναργῶς. Εἰς τὸν θεῖον νοῦν ἡ ἐναργής τῶν πραγμάτων παράστασις δὲν περιορίζεται εἰς μόνα τὰ ἐνεργεῖα ὄντα, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ δυνάμει· διότι καθὼς ὁ Θεός εἶναι ἀπειρον ὃν, οὕτω πρέπει καὶ αἱ τελειότητες αὐτοῦ νὰ ᾔναι ἀπειροὶ καὶ ἀπεριόριστοι. Τοῦτο βεβαίως καὶ ἡ θεία γραφή (Ἑβρ. Δ'. 13) λέγουσα· «Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχῆλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ».

(ζ) Ἡ παγγνωσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ τελειότης ἐκείνη, διὰ τῆς ὁποίας θεωρεῖ τὴν συνάφειαν καὶ τὸν σύνδεσμον ὅλων τῶν μελλόντων καὶ δυνατῶν πραγμάτων. Ὅθεν ἐρρήθη περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐτάζει καρδίας καὶ νεφροὺς⁽⁸⁾· καὶ ὅτι εἶναι κριτὴς τῶν ἐννοιῶν τῆς καρδίας α⁽⁹⁾. Κύριε, σὺ ἔγνωνς πάντα τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα» λέγει ὁ Δαυὶδ, Ψαλμ. ρλθ'. 5⁽¹⁰⁾. Ἡ πρόγνωσις αὕτη τοῦ Θεοῦ, ἀγκαλὰ βεβαία, δὲν ἀναιρεῖ μὲ ὅλον τοῦτο τὴν ἐλευθερίαν τῶν πράξεων, μῆτε περιέχει κἄμμιαν ἀναπόδραστον ἀνάγκην τοῦ νὰ πράττωμεν τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν κακίαν. Ἐπειδὴ ὁ Θεός βλέπει τὸ μέλλον ἐπίσης καθὼς καὶ τὸ ἐνεστὸς, ἔπεται, ὅτι προεῖδεν ἐξ αἰδίου ὅλας τῶν ἀνθρώπων τὰς πράξεις, καθὼς

7) Πράξ. ΙΖ, 29. 8) Ψαλμὸς ζ'. 19. 9) Αἰνίσσεται ἴσως ὁ συγγρ. τὸ πρὸς Ἑβρ. Δ', 12. 10) Τὸ Ἑβρ. ἔχει· Κύριε, ἔγνωνς πάντα· (καὶ ἀντὶ τοῦ τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα· σὺ ἐπλάσας με κ. τ. λ. τοῦ ἐπομένου στίχ. κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα) ὅπισθεν καὶ ἔμπροσθεν περιεστοίχισάς με ἔχ. Ψαλμ. ρλθ'. 4. 8. ὁ ὁποῖος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὤμειν τὴν ἀπειρον γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἐμφατικώτατα.

ἔμελλον νὰ συμβῶσι κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἐλευθερίας· ἡ δὲ πρόγνωσις μιᾶς βεβαίας μελλούσης πράξεως δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς αὐτῆς πράξεως.

(γ) Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκείνη ἡ τελειότης, διὰ τῆς ὁποίας διευθύνει ὅλα τοῦ παρόντος κόσμου τὰ πράγματα πρὸς τὸ προσηκόν ἐκάστη τέλος. Ὅθεν καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· « Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας! » Ψαλμ. ργ'.

(δ) Καθ' ὅλα ὅσα ποιεῖ ὁ Θεός, εἶναι ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ πράξῃ τίποτε. Διὰ τοῦτο καὶ Ψαλμ. ριγ'. λέγει· « Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ ⁽¹¹⁾ πάντα, ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν ».

(ε) Ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν θέλησιν, τὴν ὁποίαν ἔχει νὰ ποιῇ ὅλα τὰ κτίσματα τοσοῦτον τέλεια καὶ εὐδαίμονα, ὅσον εἶναι χωρητικὴ ἡ φύσις αὐτῶν. Λέγω ὅσον εἶναι χωρητικὴ ἡ φύσις αὐτῶν, ἐπειδὴ, διὰ τὸ νὰ ἦναι τὸ πάνσοφον Ὅν, διευθύνει πάντα πρὸς τὸ σοφώτατον τέλος. Οὕτως ἔδωκε, παραδ. χάρι. εἰς τὸν ἥλιον τὸ φῶς, καὶ τὸν νοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον· δὲν ἔδωκεν ὅμως καὶ τὰ δύο εἰς τοὺς δύο, ἀλλ' εἰς καθ' ἓνα ὅτι ἦτον σύμφωνον καὶ ἀνάλογον μὲ τὴν φύσιν του. Ἡ ἀγία γραφή λαλεῖ τόσον ὑψηλὰ περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ὥστε δὲν συγχωρεῖ οὐδεμίαν σύγκρισιν μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ἀγαθότητος τῶν ἀγγέλων ἢ τῶν ἀνθρώπων, « Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰμὴ εἰς ὁ Θεός ».

Λουκ. ΙΗ', 19.

(κ) Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἰδίᾳ του ἀγαθότης συγκεκραμένη· καὶ ἡ τοιαύτη σύγκρασις εἶναι διορισμένη ὑπὸ τῆς σοφίας αὐτοῦ. Θέλει ὁ Θεός (παρ. χάρι.) διὰ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ νὰ ποιῇ μετόχους τῆς αἰωνίου μακαριότητος ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη του τὸ ἐμποδίζει, καθότι δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν σοφίαν του τὸ νὰ μεταχειρίζηται ἐξίσου τοὺς δικαίους καὶ τοὺς πεπωρωμένους ἁμαρτωλοὺς. Ὅταν λοιπὸν ἓνας τοιοῦτος ἁμαρτωλὸς στερῇται τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς θείας δικαιοσύνης. Ὅμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἡ θεία γραφή λαλεῖ ἐμφατικώτατα περὶ τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ· « δίκαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἡγάπησεν· εὐθύτητας εἶδε ⁽¹²⁾ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ».

Ψαλμ. Ι, 7.

(λ) Ὁ Θεός εἶναι ἅγιος· καθότι δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὸν καμμία ἁμαρτία ἢ μῶμος. Ἡ θέλησίς του σκοπεῖ μόνον τὸ ἀγαθόν, καὶ βδελύσσεται τὴν κακίαν, καὶ διὰ ταύτην τὴν καθαρωτάτην ἀγιότητα τῆς θελήσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν μεμολυσμένον ἁμαρτωλόν, ἂν αὗτος πρῶτον δὲν ἐπιστρέψῃ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς μετανόας, καὶ πίστεως. Ἡ γραφή ὀνομάζει τὴν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ φῶς· « Ὁ Θεὸς φῶς ἐστίν, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμίᾳ ».

Ἰωάν. Α', 5.

11) Εἰς τὸ Ἑβρ. λέγειται τὸ καὶ ἐν τῇ γῇ. Ψαλμ. ριέ, 3. 12) Τὸ Ἑβραϊκ. — εὐθύτητα ἔσται. Ψαλμ. ιά, 7.

(μ) Εἰς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι κἀνένα ἀδύνατον ἢ παντοδυναμία του εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε δύναται διὰ φιλῆς θελήσεως, χωρὶς τινος κόπου, νὰ παράξῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, καὶ παράγει. Ὁ Θεὸς ποιεῖ οὐχ ὅσα δύναται, ἀλλ' ὅσα θέλει· θέλει δὲ ὅσα εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν σοφίαν αὐτοῦ. Ἦδύνατο (παρὰδ. χάρ.) νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἄκοντα ἀπὸ τὴν κακίαν· ἀλλ' ἤθελεν ἀφαιρέσει τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς τοιαύτης βιαίας κωλύσεως, καὶ ἐπομένως ἤθελε πράξῃ ἐναντίον τῆς ἰδίας αὐτοῦ σοφίας, ἥτις ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ᾔναι ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιος· διότι, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐκωλύετο ἀπὸ τὴν κακίαν ὑπὸ ἐξωτερικῆς δυνάμεως, ἤθελε μ' ὅλον τοῦτο νομίζεται ἀμαρτωλὸς, καὶ ἄνομος ἐξίσου, ὡς νὰ ἡμάρτανε καὶ πραγματικῶς. Πρὸς τούτοις ὁ Θεός, ὡς ἀγαθὸν Ὀν, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ἀρκετὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ἐκκλίνωμεν ἀπὸ τὸ κακόν, χωρὶς νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ αὐτεξούσιον ἀφ' ἡμῶν. Οὕτω λαλεῖ ἡ γραφὴ περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ· « Οἶδα, ὅτι πάντα δύνασαι· ἀδυνατεῖς » δέ σοι οὐδέν ». Ἰώβ. ΜΒ', 2. ⁽¹³⁾.

(ν) Ὅλοι αἱ μέχρι τοῦδε εἰρημένας τοῦ Θεοῦ ιδιότητες εἶναι τελειότητες ἀπειροί, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται ἡ μεγαλειότης καὶ ἡ δόξα του. Αὗται εἶναι ἀπεριόριστοι εἰς τὸν Θεόν, μήτε τὰς ἀπέκτισεν ἐν χρόνῳ καὶ κατὰ διαδοχὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, ἀλλ' ἦσαν ἐξ αἰδίου ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀχώριστοι. Ἀκολούθως δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὸν κἀνένα ἐλάττωμα, μήτε δύναται νὰ εὐρεθῇ. Καὶ ἐπειδὴ μία τοιαύτη κατάστασις εἶναι μακαρία, ἔπεται, ὅτι ὁ Θεός εἶναι τὸ μόνον τέλειον καὶ μακάριον Ὀν. Πόσον θέλει λοιπὸν εἶναι μακάριοι καὶ εὐδαίμονες ὅσοι ἀξιωθῶσι ποτὲ νὰ γενῶσι μέτοχοι τῆς μακαριότητός του! Οὕτω κράζει ὁ Δαυὶδ πρὸς τὸν Θεόν· « Παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς· ἐν τῇ φωτί σου ὀφόμεθα φῶς. » Ψαλμ. λε', 10.

(ξ) Εἰς οὐδένα ἀνήκει εὐλογώτερον ἢ ἐξουσία ἐπάνω εἰς τὰ κτίσματα, παρὰ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὰ ἔκτισε· καὶ ὡς παντοδύναμος δύναται νὰ τὰ διατηρῇ ἐν ὑπάρξει, καὶ πρὸς τούτοις, ὡς σοφώτατος, ἤξεύρει νὰ τὰ διευθύνῃ πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος. Ὅθεν καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· « Ἡ βασιλεία σου βασιλεῖα πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. » Ψαλμ. ρμ', 13.

§. 6.

Ὁ μέγας οὗτος Θεός ἔκτισε τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ (α) ἐκ τοῦ μηδενὸς (β)· ὅχι διότι εἶχε ἁμμίαν χρεῖαν ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' ἀπλῶς διότι οὕτως ἠθέλησε (γ) νὰ τὰ ποιήσῃ μέτοχα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγαθότητος. (δ)

(α) Κόσμον ἐννοοῦμεν ὅλα τὰ κτίσματα γενικῶς, καὶ τὴν συνάφειαν τῶν αὐτῶν μετ' ἀλλήλων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμπεριεχόμεθα καὶ ἡμεῖς. Τὰ κτί-

¹³⁾ Τὸ Ἑβραϊκ. οἶδα, ὅτι πάντα δύνασαι, καὶ οὐ κωλύεται ἀπὸ σοῦ λογισμὸς ἀντὶ τοῦ οὐ κωλύει σὺ ἀπὸ λογισμοῦ, τουτέστιν· οὐδεὶς δύναται νὰ σὲ ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ πράξῃς ὅ,τι συλλογισθῇς.

σμάτα διαιροῦνται κοινότερον εἰς ὁρατὰ καὶ ἀόρατα. Καὶ ὁρατὰ μὲν εἶναι ὅσα ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις· οἷον, ὁ ἥλιος, οἱ ἀστέρες, ἡ γῆ, ὁ ἀήρ κτλ. τὰ ἀόρατα δὲ καταλαμβάνονται μόνον διὰ τοῦ νοῦς, καθὼς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ καὶ οἱ ἄγγελοι, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦτο καὶ αὔλα πνεύματα ὀνομάζονται. Τὴν ὕπαρξιν τῶν πνευμάτων καταλαμβάνομεν καὶ διὰ μόνου τοῦ λογικοῦ· ἡ θεία γραφὴ ὅμως μᾶς πληροφορεῖ περὶ ταύτης πληρέστατα, ὅταν λέγῃ « Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ » τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα ». Κολασσ. Α', 16. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν δύο τινὰ· πρῶτον, ὅτι κτίσας ὁ Θεὸς τὰ πάντα, τὰ συνέδωκε μετ' ἀλλήλων μὲ δεσμὸν ἀδιάρρηκτον, διὰ νὰ ἦναι χρησιμὸν τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ νὰ ἀποτελῶσιν ὅλα ὁμῶς τὸν σύμπαντα κόσμον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαιρέτως φαίνεται ἡ θεία σοφία· δευτέρον, ὅτι δὲν εὐρίσκεται κανένα πρᾶγμα κατ' ἑαυτὸ κακόν, ἢ τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις εἶναι κατ' ἑαυτὴν αἰσχυρά· διότι λέγει « Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε· καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. » Γενέσ. Α', 31. Συμβαίνει ὅμως πολλάκις νὰ μεταβάλληται εἰς κακὸν τὸ καλόν, ὅταν τὸ μεταχειρίζεται τις ἐπὶ κακοῦ, καθὼς ὅταν μεταχειρίζεται τις τὴν μάχαιραν εἰς τὸ νὰ φονεύσῃ ἕνα ἄνθρωπον, ἢ τὸν ἴδιον νοῦν εἰς τὸ νὰ ἐξευρίσκη διαφόρους πανουργίας.

(β) Τινὲς ἐνόμισαν, ὅτι ὁ κόσμος ἐκτίσθη ἐξ ὕλης τινός. Ἄν ὁμολογῶσιν ὅτι ἡ τοιαύτη ὕλη προεκτίσθη ἐκ τοῦ μηδενὸς ὑπὸ τῆς θείας παντοδυναμίας, ἡ δόξα τῶν δὲν εἶναι τόσον ἐναντία εἰς τὴν ἡμετέραν ἂν ὁμῶς νομίζωσιν, ὅτι δὲν παρήχθη ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ἀκολουθῶς, ὅτι εἶναι αἰώνιος, ἡ τοιαύτη δόξα εἶναι καὶ ὀλέθριος καὶ ἀσύστατος· καθότι κανένα πρᾶγμα (πλὴν τοῦ Θεοῦ) δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀπεριόριστον καὶ ἀναρχον. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τοῦτοις κανένα πρᾶγμα δὲν δύναται νὰ παράξῃ αὐτὸ ἑαυτὸ, ἀλλὰ πάντα, πρὶν τῆς ἐνεργείας ὑπάρξεως, ἦσαν μηδὲν, ἐπεταί, ὅτι πάντα τὰ κτίσματα παρήχθησαν ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐκ τούτου φαίνεται σαφέστατα, ὅτι πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου δὲν εὐρίσκετο τίποτε πλὴν τοῦ Θεοῦ.

(γ) Ὁ Θεὸς δὲν κοπιᾷ, ὅταν ἐργάζεται, μὲ λόγον ψιλόν, ἤγουν μὲ μόνην τὴν θέλησιν, ἐδημιούργησε τὰ πάντα. Ὅταν δὲ λέγῃ ἡ γραφὴ ⁽¹⁴⁾, ὅτι συνετέλεσε τὴν δημιουργίαν εἰς ἕξ ἡμέρας, μὲ τοῦτο σημαίνει, ὅχι ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ παράξῃ τὰ σύμπαντα εἰς μίαν στιγμὴν. ἀλλ' ὅτι δὲν ἔκτισε τίποτε ἀπὸ χρεῖαν, ἢ ἀπὸ κάμμιαν ἄλογον καὶ τυφλὴν κίνησιν, ἀλλ' ἐφάνερωσε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν, ὅπου καὶ ὅσον ἔπρεπε. Τί δὲ ἔκτισεν ὁ Θεὸς κατ' ἑκάστην ἡμέραν, τὸ διηγείται ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν ἀκόλουθον τάξιν. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἔκτισε τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν καὶ τὸ φῶς ⁽¹⁵⁾, τῇ δευτέρᾳ, τὸ στερέωμα, ἡγουν ὅλον τὸ διάστημα, ὅσον ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς γῆς, ἕως τὸν τελευταῖον θόλον τοῦ κόσμου ⁽¹⁶⁾. ἔπειτα διεχώρισε τὰ

14) Γενέσ. Β'. 2. Ἐξῆδ. Κ', 11. καὶ ΑΑ', 17. 15) Γενέσ. Α', 1—5. 16) Γενέσ. Α'. 6—8. Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις, τὴν ὁποίαν στερέωμα μετέφρασαν οἱ Ἑβραϊστές, σημαίνει κυρίως ἐκπέτασμα ἢ ἔκτασιν.

ὕδατα τὰ ἐπάνω τοῦ στερεώματος (διὰ τῶν ὁποίων ἐννοοῦνται ἀναμφιβόλως αἱ νεφέλαι,) ἀπὸ τὰ ὕδατα τὰ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, ἔγουν τοὺς ποταμούς, τὰς λίμνας, καὶ τὰς θαλάσσας (17). τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐχώρισε τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ τὸ συνήθροισεν εἰς τόπον ἓνα, τὴν ὁποίαν συναγωγὴν τῶν ὑδάτων ὀνομάζομεν Ὀκεανόν (*). καὶ ἡ γῆ ἤνοιξεν εὐθὺς τοὺς κόλπους αὐτῆς, καὶ ἐβλάστησε διαφόρους βοτάνας καὶ δένδρα· τῇ τετάρτῃ ἔκτισε τοὺς φωστῆρας ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, δηλονότι τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας ἀπὸ τὸ φῶς (νομίζω), τὸ ὁποῖον ἔκτισε τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ (**). τῇ πέμπτῃ ἔκτισε τοὺς ἰχθύας εἰς τὰ ὕδατα, καὶ τὰ πετεινὰ εἰς τὸν ἀέρα (18). τῇ ἕκτῃ τὰ θηρία, τὰ κτήνη, καὶ ὅλα τὰ ἐρπετὰ, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ (19).

(δ) Ὁ Θεὸς ἦτον ἐξ αἰδίου παντέλειος, καὶ ἐπομένως δὲν εἶχε χρεῖαν ἀπὸ τὰ κτίσματα. Δὲν τὰ ἔκτισε λοιπὸν, παρὰ διὰ νὰ τὰ ποιήσῃ μέτοχα τῆς ἰδίας αὐτοῦ μακαριότητος, ἔγουν νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὰ τελειότητας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰκὼν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τελειότητων. Ὅθεν δικαίως ἤθελεν ὀνομασθῇ ἐκτύπωμα τῆς θείας ἀγαθότητος ἢ δημιουργία τοῦτου τοῦ κόσμου.

§. 7.

Εἰς τὴν δημιουργίαν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἐκτίσθη ἄρσεν καὶ θῆλυ κατ' εἰκόνα Θεοῦ (α), καὶ συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ἀθανάτου (β), ἐστάθη μάλιστα κοινωνὸς τῆς θείας ἀγαθότητος.

Τί εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα;

(α) Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν συμφωνίαν μὲ τὰς τελειότητας τοῦ Θεοῦ· παραδ. χάρις. καθὼς ὁ Θεὸς ἔχει λόγον (20), οὕτως ἐστόλισε καὶ τὸν ἄνθρωπον μὲ λόγον· καθὼς ὁ Θεὸς ἐκλέγει φυσικὰ μόνον τὸ ἀγαθὸν καὶ βδελύσσεται τὸ κακόν, οὕτως ἔβαλε καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον μίαν ἔμφυτον ὁρμὴν εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῇ τὸ ἀγαθόν καὶ νὰ φεύγῃ τὸ κακόν. Καθὼς ὁ Θεὸς εἶναι πανυπέρτατος ἡγεμὼν καὶ δεσπότης ὧν τῶν κτισμάτων, ὡσαύτως κατέστησε καὶ τὸν ἄνθρωπον δεσπότην ἐπάνω εἰς ὅλα ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω §. 5, ἔπεται, ὅτι μήτε

17) Τὸ ἔργον τῆς δευτέρας ἡμέρας, ἔγουν ὁ χωρισμὸς τῶν ὑδάτων, ἐτελειώθη τῇ τρίτῃ· διὰ τοῦτο καὶ διπλὴ ἡ δοκιμασία, μία μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν ὑδάτων ἀπὸ τῆς γῆς. (Καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν· σιγ. 10.) καὶ ἄλλη μετὰ τὴν βλάστησιν τῆς γῆς (σιγ. 12). Μετὰ δὲ τὸν χωρισμὸν τῶν ἐπάνω καὶ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος ὑδάτων οὐδεμίαν δοκιμασίαν εὐρίσκειται εἰς τὸ Ἑβραϊκόν· ἀγκυλὰ οἱ Ἑβδαμήκοντα προσέθηκαν τὸ «Καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν» σιγ. 8. (*) Γενέσ. αὐτ. 9 13. (**) Αὐτ. 14—19. 18) Γενέσ. Α, 20—23. 19) Αὐτ. 24—31. Περὶ δὲ τοῦ πότε ἐκτίσθησαν οἱ ἄγγελοι, καὶ διὰ τί δὲν τοὺς ἀναφέρει ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Ἰδε Μέρος Β. §. 11. τοῦ παρόντος βιβλίου. 20) Πρόσεχε, ἀναγνώστη, μὴ νομίσης, ὅτι τὸ λόγος ἐνταῦθα σημαίνει τὸν ὁμοῦσιον καὶ συνάνταρον Ἰδὸν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ· λόγον ὁ συγγραφεὺς ἐδῶ λέγει τὴν δύναμιν τοῦ νὰ θεωρῶμεν τὴν πλοκὴν καὶ τὸν εἶρα μὲν τῶν γενικῶν ἀληθειῶν, ἐκ τῆς ὁποίας δυνάμειος ὀνομαζόμεθα καὶ λογικοί.

ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐκοινωνήθη εἰς τὸ ἡμέτερον σῶμα, (καθὼς οἱ ἀνθρωπομορφίται ⁽²¹⁾ ψευδῶς ἐπίστευον), ἀλλ' εἰς μόνην ἡμῶν τὴν ψυχὴν. Περὶ τούτου μᾶς πείθει μὲν καὶ ὁ λόγος, λαλεῖ δὲ σαφέστερα ἡ ἁγία γραφή, ὅπου λέγει· « Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν » κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας ». Ἐφεσ. Δ'. 24. καὶ ἀλλαχοῦ. « Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν » ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν » Κολοσ. Γ'. 10 ⁽²²⁾. Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀποβλέπει κοινῶς καὶ τὰ δύο γένη, ἡγουν τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα, ὡς φαίνεται σαφῶς Γενέσ. Α'. 27. « Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ⁽²³⁾, κατ' » εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς ». Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὠνομάζετο Ἀδάμ ⁽²⁴⁾, καὶ ἡ γυνὴ ⁽²⁵⁾ αὐτοῦ Εὔα ⁽²⁶⁾. καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δύο κατὰγεται ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Πράξ. 12'. 26. « Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν γένος » ἀνθρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς κτλ. »

Ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἶναι θάνατος.

(6) Ὅταν ἐξετάσωμεν προσεκτικῶς ἑαυτοὺς, αἰσθανόμεθα, ὅτι εὐρίσκεται εἰς ἡμᾶς ἓνα Ὀν διάφορον ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸ ὅποῖον ἔχει δύναμιν νὰ γνωρίζῃ αὐτὸ ἑαυτὸ, καὶ ἄλλα πράγματα παρ' ἑαυτό. Τὸ τοιοῦτον Ὀν ὀνομάζομεν ψυχὴν, ἥτις ἀναμφιβόλως εἶναι ἀθάνατος καὶ ἀσώματος· ἐπειδὴ τὸ σῶμα, ὅπως καὶ ἂν διαταχθῇ ἢ συνάφεια τῶν μερῶν του, δὲν δύναται νὰ λάβῃ νοῦν καὶ θέλησιν, ὅποιαν ἡμεῖς αἰσθανόμεθα εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν. Ἡ ἁγία γραφή λέγει· « Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρω-

21) Οἱ ὅποιοι καὶ Αὐδιανοὶ κατ' ἀρχὰς ὠνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ αἰρεσιάρχου Αὐδίου « Σύρου τὸ γένος, ὅστις (καθὼς λέγει ὁ Θεοδώρητος Ἐκκλησιαστ. ἱστορ.) ἀνθρωπόμορφον ἔφησε τὸν Θεόν, καὶ τὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ περιέθηκε μόρια, τὰ συγκαταβατικῶς παρὰ τῆς θείας εἰρημένα γραφῆς ἀνοήτως νενοηκῶς. » Ἡ αἵρεσις αὕτη ἀνεφύη κατὰ τὸ 338 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ· ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν ἢ ἀνθρωπομορφιστῶν κατὰ τὸ 370. 22) Πολλοὶ καὶ διάφοροι εἶναι αἱ γνώμαι τῶν πατέρων περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα· καθότι ἄλλοι τὸ θέτουσιν εἰς τὸ ἀρχικόν, τὸ ὅποῖον ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἄλλοι εἰς τὴν σοφίαν καὶ γνῶσιν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀγιότητα, καθὼς δύναται πᾶς ἕνας νὰ ἰδῇ κατὰ πλάτος εἰς τὰ συγγράμματά των. Ὅθεν καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Αἰρέσε. 70 λέγει, ὅτι « Ἡ Ἐκκλησία ὁμολογεῖ πάντα ἄνθρωπον εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ, μὴ ὀρίζειν δὲ ἐν ποίῳ τέτακται τὸ κατ' εἰκόνα » τὸ ὅποῖον λέγει παρακατιῶν· « ὅτι αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται τῷ Θεῷ ». Ἀπὸ τὰ ἐκτεθέντα ὁμῶς δύο ῥήματα τοῦ Ἀποστόλου συνάγεται, ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὀφίσταται, εἰς τὴν σοφίαν καὶ ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ τῶν ὁποίων κοινωνὸς κατεστάθη ὁ ἄνθρωπος. 23) Τὸ Ἐβρ. Καὶ ἐπ. ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν εἰκόνι ἰδίᾳ, ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐπ. αὐτόν. 24) Ἀδάμ εἰς τὸ Ἐβρ. σημαίνει γήινον, ἀπὸ τοῦ Ἀδαμ, τὸ ὅποῖον σημαίνει γῆν, ἢ χοῦδόν, καθὼς φαίνεται νὰ τὸ ἐξηγῇ ὁ Ἀπόστολος, Α', Κορινθ. 1Ε', 47. Ἰδε καὶ Γενέσ. Β'. 7. ὅπου ὁ Ἐβραϊστὴς λέγει· « Καὶ ἔπλασε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ (ἄνθρωπον) χοῦν ἐκ τῆς Ἀδαμᾶ (γῆς) ». Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ Λατῖνοι homo τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζουσιν ἀπὸ τοῦ humus, ὅπερ σημαίνει τὴν γῆν. 25) Ὀνομάσθη γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀδάμ, τῆς ὁποίας λέξεως ἡ παραγωγὴ κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα εἶναι ἀσφαεστάτη, διότι τί θέλει νὰ εἴπῃ ἡ Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς [αὐτῆς] ἐλήφθη ». Τὸ Ἐβρ. λέγει·— κληθήσεται ἰσοά, ὅτι ἐκ τοῦ ἰσο ἐλήφθη, τὸ ὅποῖον προσφύεταται ὁ Σύμμαχος Ἀδρὶς ἡρμήνευσε. 26) Εὔαν τὴν ὠνόμασεν ὁ Ἀδάμ μετὰ τὴν παράβασιν, τὸ ὅποῖον οἱ Ἑβδομήκοντα ζῶνι μετέφρασαν, Γενέσ. Γ'. 20.

» πον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρό-
 » σωπον αὐτοῦ πνοήν ζωῆς· καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυ-
 » χήν ζῶσαν ». Γενέσ. Β'. 7 (27). Τοῦτο τῆς ζωοποιῦ πνοῆς τὸ φύ-
 σημα δὲν πρέπει νὰ νοῆται ὕλικώς, μητε νὰ νομίζωμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα
 ψυχὴ συνίσταται ἀπὸ ἀέρα ἢ ἀτμόν, ἀλλὰ πρέπει νὰ πιστεῦωμεν ὅτι ἐκτί-
 σθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καὶ ὅτι εἶναι πλησιεσττέρα εἰς τὸν Θεὸν παρὰ τὰ
 λοιπὰ κτίσματα. Ἐξ ἐναντίας ὁμῶς δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τού-
 του, ὅτι εἶναι μέρος τῆς θείας οὐσίας (28)· ἐπειδὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι
 ἀμέριστος, καὶ ἂν υποθέσωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει μέρη, ἔπρεπε νὰ ᾔναι καὶ
 αὐτὰ ἄκτιστα, ὡς καὶ αὐτός.

§. 8.

Ὁ Θεὸς δὲν ἐγκατέλειψε τὸν κόσμον, ἀφοῦ τὸν ἔκτισεν, ἀλλὰ
 προνοεῖ πάντοτε δι' αὐτὸν· διατηρεῖ τὰ πάντα εἰς τὴν ὑπαρξίν
 αὐτῶν καὶ ἐνέργειαν (α), καὶ τὰ κυβερνᾷ πανσόφως, διευθύνων
 ἕκαστον πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος (β).

(α) Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ διὰ τούτων τὸν κόσμον ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ
 διατηρῇ τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐν εἶναι τῶν κτισμάτων, κα-
 θότι ὅλα τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνεργοῦσιν ὄχι ἐξ ἰδίας δυνάμεως, ἀλλ'
 ἐκ τῆς θελησεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη θελήσις μένει μέχρι τῆς
 παρούσης ὥρας, (διότι ποῖος δύναται νὰ εἰπῇ, ὅτι τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι
 καὶ ἐνεργοῦσιν ἐναντίον τῆς θείας θελησεως;), καὶ εἶναι δραστηκὴ, ἔπε-
 ται, ὅτι ἡ ὑπαρξις καὶ δύναμις πάντων τῶν κτισμάτων σώζεται παρὰ
 Θεοῦ. Ἡ διατηρησις αὕτη ἤθελε προσφῶς ὀνομασθῇ μία συνεχὴς ὁη-
 μιουργία τῶν κτισμάτων· ἐπειδὴ, ὅταν ἡ θελήσις τοῦ Θεοῦ παύσῃ,
 μετατρέπονται ὅλα τὰ κτίσματα εἰς τὸ μὴ ὂν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ· « Ἐν
 αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν » λέγει ἡ ἁγία
 γραφή, Πράξ. ΙΖ', 28· καὶ « ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐ-
 » ρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγου-
 » σιν εἰς ἀποθηκὰς, καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει
 » αὐτά. Οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; » Ματθ. ΣΤ'. 26.

(β) Ὅλα τὰ κτίσματα εἶναι μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα εἰς τρόπον,
 ὥστε τὸ ἓν εἶναι χρησιμὸν πρὸς τὸ ἄλλο, διὰ νὰ φυλάττηται τοιοῦτο-
 τρόπως ἡ διαμονὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Καὶ ποῖος ἄλλος παρὰ τὸν παν-
 τοδύναμον καὶ πάνσοφον Θεὸν δύναται νὰ διευθύνῃ τὰς ἐνεργείας ὅλων
 αὐτῶν τῶν ἀναριθμῶν κτισμάτων πρὸς τὸ μόνον αὐτὸ τέλος! Αὐτὸς φα-
 νερόναι διὰ τούτου τὴν ἰδίαν μεγαλωσύνην καὶ δόξαν, καθὼς ἐν ταῖς Πράξ.
 ΙΔ', 17 λέγει· « Καίτοι γε οὐκ ἁμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἁγα-

27) Τὸ Ἑβρ. « καὶ ἐπλ. Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χ. ἀπὸ τῆς γ. » καὶ ἐνεφύση-
 σεν εἰς τὰς ῥίνας αὐτοῦ πν. ζ. κτ. 28) Καθὼς ἐδόξαζον οἱ Μανιχαῖοι (ἴδε Φώτιον βι-
 βλιοθ. Κωδ. 179. Σελ. 404), ὅτι πρὸ τούτων οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ὠνόμαζον (ἴδ. Μάρκ.
 Ἄντ. βιβλ. Β'. καὶ Ε'.) τὸν νοῦν θείας ἀπομοίρας μέτοχον, τοῦ τὸν κόσμον διοικούντος
 ἀπόρροισαν, τοῦ Διὸς ἀπόσπασμα, καὶ τὰ τοιαῦτα.

» θοποιῶν, οὐρανόθεν ἡμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς καρ-
 » ποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας
 » ἡμῶν ». τὸ ὅποιον βεβαίῳ καὶ ὀ γγ'. Ψαλμ. ὁλόκληρος (29).

Εἰς τὸν κόσμον δὲν εἶναι μήτε τυφλὴ τύχη, μήτε ψιλὸν αὐτόματον.

Ὅθεν δὲν εἶναι εἰς τὸν κόσμον οὔτε ἀναγκαίᾳ εἰμαρμένῃ, οὔτε τυ-
 φλῇ τύχῃ, οὐδὲ τίποτε συμβαίνει ἐξ αὐτομάτου, ἡγουν χωρὶς τῆς θε-
 λήσεως τοῦ Θεοῦ (30). ἀφθονία καὶ ἔνδεια, πλοῦτος καὶ πενία, εὐτυχία
 καὶ δυστυχία, ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὴν πατρικὴν βουλήν καὶ σοφὴν θέ-
 λησιν τοῦ Θεοῦ. Ἀνίσως ὁμως εὐρίσκωνται εἰς τὸν κόσμον καὶ τινες πρὸς
 ἡμᾶς φαινόμεναι ἀταξίαι, τοῦτο συμβαίνει διὰ τὸ νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ
 καταλάβωμεν τὸν ὅλον σύνδεσμον καὶ τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων,
 τὴν ὁποίαν ἂν ἦτον δυνατόν νὰ καταλάβωμεν, ἤθελε θαυμάζωμεν, ἐκ-
 πληττόμενοι τὸ ἀνεξιχνίαστον βάθος τῆς θείας σοφίας εἰς ὅλα τὰ πράγ-
 ματα (31).

§. 9.

Ἐκ ταύτης τῆς γενικῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, ἣτις ἐκτείνεται
 εἰς ὅλα τὰ κτίσματα, ὁ ἄνθρωπος, ὡς εὐγενέστατον ἀπὸ τα-
 λοιπὰ, ἀπολαμβάνει μίαν ἐξαίρετον κηδεμονίαν.

Εἶδη τῆς ἐξαίρετου τοῦ Θεοῦ προνοίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐξαίρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια διὰ τοὺς ἀνθρώπους φαίνεται ἐκ δύο τι-
 νῶν. Πρῶτον, ὅτι δεικνύει εἰς τοὺς ἀνθρώπους διαφόρους ὁδοὺς καὶ μέσα
 πρὸς τὴν ἀρετὴν· τὸν ἕνα ἐμποδίζει ἀπὸ τὴν κακίαν διὰ τοῦ φόβου, τὸν
 ἕτερον ὁδηγεῖ πρὸς τὸ ἀγαθὸν διὰ τῆς εὐεργεσίας· τοῦτον διορθώνει διὰ
 τῆς πενίας· ἐκεῖνον διεγείρει πρὸς τὴν ἀρετὴν διὰ τοῦ πλοῦτου· ἐξ αὐτοῦ
 πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καὶ τὴν προπαρασκευὴν ἐκείνην πρὸς τὸ μέλλον
 ἀγαθόν, ὅποταν δηλαδὴ εὐδοκῇ νὰ γεννηθῶμεν ἀπὸ τιμίους καὶ ἐναρέτους
 γονεῖς, νὰ λάβωμεν ἀγαθὴν ἀνατροφήν, καὶ ὅποταν διδῇ εἰς ἡμᾶς ἀφορμὰς
 τοῦ νὰ μορφώσωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῶν καλῶν παραδειγμα-
 τῶν, καὶ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἢ ἀκροάσεως τῶν ὠφελίμων βιβλίων· ἐνταῦθα
 ἀνήκουσι καὶ αἱ μεγάλαι μεταβολαὶ τῶν κοσμικῶν διοικήσεων, καὶ ἡ με-
 τάθεσις μιᾶς βασιλείας ἐξ ἐνὸς εἰς ἕτερον ἔθνος, τὰ ὅποια ὅλα συμβαί-
 νουσι μὲ ἀποδείξεις ἐναργεστάτας τῆς θείας προνοίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους.
 Φαίνεται δευτέρον ἡ θεία πρόνοια, ὅταν διευθύνῃ καὶ μετατρέπῃ εἰς τὸ
 ἀγαθὸν τὰς κακίστας τῶν ἀνθρώπων βουλάς καὶ ἐπιχειρήσεις· ἐνταῦθα ἀνή-

29) Οὗ ἡ ἀρχὴ « Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον! Κύριε ὁ Θεός μου ἐμεγαλύνθη σφό-
 δρα κτ. » Ἀριθμεῖται ΡΔ'. εἰς τὸ Ἑβρ. 30) Καθὼς ἐδόξαζον οἱ Ἐπικουρίοι, περὶ τῶν
 ὁποίων οὕτω λέγει Γρηγόριος ὁ Νύσσης· « Τοῖς Ἐπικουρίοις οὐδὲν ὑπερκεῖσθαι δοκεῖ
 τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς τε καὶ διοικήσεως, ἀλλ' αὐτομάτως τὰ πάντα φέρεσθαι μη-
 δεμιᾶς προνοίας διὰ τῶν πραγμάτων ἡκούσης » Τόμ. Γ'. λόγ. περὶ Θεοῦ. Γ' τοῦ καὶ
 ἁγίου πνεύμ. 31) Ἄριστα θεολογεῖ ὁ Δαμασκηνός περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ « Χρὴ
 πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάτως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κἂν πολλοὺς
 φαίνεται ἄδικα, διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν κτ. »
 Ὁρθοδ. πίστε. βιβλ. β'. κεφ. 29.

κουσιν οἱ διωγμοί, τοὺς ὁποίους ὑπομένουσιν οἱ ἐνάρετοι παρὰ τῶν κακῶν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων φανεροῦται μὲν ἡ ἀρετὴ τῶν πρώτων (ἵτις χωρὶς τούτου ἤθελε μείνει κεκρυμμένη), καταισχύνονται δὲ οἱ πονηροί, καὶ δὴ- γούνται ἀνεπαίσθητος διὰ τούτου εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσι τὴν ἰδίαν κακίαν. Ἡ ὑπερβαύματος αὕτη πρόνοια ἐφάνη ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τοῦ ὁποίου τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν ἐφάνερωσε τῆς θείας εὐσπλαγχνίας τὴν ἀπειρίαν « Οὐ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις » λέγει ὁ Παῦλ. Ῥωμ. Ε', 20. Ἀρμό- ζουσιν ὡς καὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια « Οἶδαμεν δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι » τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν ». Αὐτῇ. Ε', 28.

§. 10. Περὶ τῆς Θείας λατρείας.

Ἐκ τῶν προειρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς κτί- σμα λογικὸν (α), χρεωστεῖ νὰ λατρεύῃ ἐκ βάθους ψυχῆς καὶ ἀνυποκρίτως τὸν παντοδύναμον δημιουργὸν καὶ ἀγαθὸν προνοη- τὴν αὐτοῦ, τὸν Θεόν (β).

(α) Ὅλα τὰ κτίσματα χρεωστοῦσιν ἀπαραιτήτως νὰ λατρεύωσι τὸ ἴδιον κτίστην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη λατρεία δὲν δύναται νὰ γενῇ χω- ρὶς λόγον καὶ χωρὶς ζέσιν τῆς καρδίας, μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος μεταξὺ τῶν ὄρατῶν κτισμάτων εὐρίσκεται στολισμένος μὲ αὐτὰ τὰ χαρίσματα, ἔπε- ται, ὅτι καὶ μόνος αὐτὸς δύναται νὰ λατρεύῃ λογικῶς τὸν Θεόν· καὶ ὅτι διὰ τοῦτο χρεωστεῖ ἀπαραιτήτως νὰ τὸν λατρεύῃ ὅχι μόνον δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ λοιπὰ κτίσματα, πρὸς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προσφέρηται ὡς ἐπιστάτης καὶ ὡς πατὴρ, οἱ ὁποῖοι παρακαλοῦσι τὸν ἡγεμόνα μιᾶς γῶ- ρας, ὁ ἓνας διὰ τὸν ἴδιον οἶκον, καὶ ὁ ἄλλος διὰ τοὺς ὑποκειμένους αὐτῷ. Ὅταν θεωρῇ τὸν ἥλιον, πρέπει νὰ εὐχαριστῇ τὸν δημιουργόν, ὅστις δια- τηρεῖ τὸ φῶς του, καὶ τὸν προστάζει νὰ φέγγῃ διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν κτι- σμάτων. Ὅταν βλέπῃ τὴν γῆν, πρέπει νὰ δοξάζῃ ἐκεῖνον, ὅστις τὴν ἐκτίσῃ, καὶ εἰς διατροφὴν τῶν κτισμάτων μὲ γονιμότητα τὴν εὐλόγησῃ. Καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὡσαύτως. Ἄν ἀμελήσῃ τὸ τοιοῦτον καθήκον ὁ ἄνθρω- πος, ὑβρίζει, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως, τὰ κτίσματα, καὶ φαίνεται καὶ πρὸς τὸ κτίστην ἀχάριστος. Τοῦτο ἐννοεῖ ὁ θεῖος Παῦλος ὅταν λέγῃ « Τῇ γὰρ » ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη. » Ῥωμ. Η', 20.

Τί εἶναι ἡ θεία λατρεία.

(β) Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ὑμε- τέρας ὑποταγῆς εἰς τὸ θέλημά του. Ἡ τοιαύτη ὑποταγή πρέ- πει νὰ ᾔται βαθυτάτη, ἐπειδὴ ἀποβλέπει τὸ ὕψιστον Ὄν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔχομεν πάντα, ὅσα ἂν ἔχωμεν. Πρέπει νὰ ᾔται ἀνυπόκριτος, ἐπειδὴ ἀνα- φέρεται πρὸς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φανεροὶ καὶ οἱ πλέον ἀπόκρυφοι λογισμοὶ τῆς ἡμετέρας καρδίας. Μᾶς παρακινεῖ πρὸς ταύτην τὴν λατρείαν πρῶτον αὐτὸς ὁ Θεός, διὰ τὸ νὰ ᾔται μόνος ἄξιός νὰ λατρεύεται παρ' ἡμῶν· δεῦτερον μᾶς ὑποχρεοῦσιν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ αἰ ἀναρίθμητοι εὐεργεσίαι,

τάς οποίας ἔδειξε πρὸς ἡμᾶς μὲ τὸ νὰ μᾶς πλάσῃ, καὶ ἑξαιρέτως μὲ τὸ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ νὰ μᾶς διατηρῇ καθ' ἐκάστην διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ προνοίας. Ἡ ἀγία γραφή μᾶς διδάσκει, ὅτι αἱ πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ εἶναι τοσαῦται, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν εὐχαριστήσωμεν κατ' ἀξίαν· « Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; » λέγει ὁ Δαυὶδ Ψαλμ. ριέ, 3 ⁽³²⁾.

§. 11. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ διαμερίζεται εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν.

Ἡ θεία λατρεία γίνεται ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς (α). Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία ὑφίσταται (β) εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, εἰς τὴν εὐχαριστίαν διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας του, εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας καὶ ἀθλιότητος, καὶ εἰς τὴν ἐπὶ κλήσιν τῆς θείας αὐτοῦ βοηθείας. Ἡ ἐξωτερικὴ ἀπαιτεῖ (γ) τὴν ἐξωτερικὴν προσκύνησιν, τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προσευχῆς, τοὺς στεναγμοὺς, καὶ τὰ δάκρυα εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, τὴν χαρὰν καὶ ἱλαρότητα τοῦ προσώπου εἰς τὴν εὐχαριστίαν, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν θείων ναῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

(α) Ἡ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ λατρεία θεμελιούται εἰς τὴν καρδίαν, ἐπειδὴ ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς ὄχι μόνον δὲν εἶναι λατρεία, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας λογίζεται βδελυρὰ ὑπόκρισις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὅμως ἡ ἐσωτερικὴ φανεροῦται δι' ἐξωτερικῶν σημείων, τότε ὀνομάζεται ἐξωτερικὴ λατρεία. Ἡ ἐσωτερικὴ δύναται νὰ σταθῇ χωρὶς τῆς ἐξωτερικῆς· ἀλλὰ κατ' οὐδέναν τρόπον ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς. Δὲν πρέπει ὅμως διὰ τοῦτο νὰ ἀρκώμεθα εἰς μόνην τὴν ἐσωτερικὴν εὐλάβειαν, καὶ νὰ ἀμελῶμεν τὴν ἐξωτερικὴν, ὄχι μόνον διότι εἶναι ἀδύνατον τὸ νὰ μὴ φανερωθῇ εἰς τὰ ἔξω ἢ ἔνδον τῆς καρδίας εὐλάβεια (καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ἐκφέρῃ στεναγμοὺς ἢ δάκρυα μία μεγάλη θλίψις τῆς καρδίας), ἀλλὰ καὶ διότι τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα σημεῖα τῆς εὐλαβείας γίνονται παράδειγμα οἰκοδομῆς καὶ μιμήσεως πρὸς τοὺς ἄλλους· ὅταν μάλιστα ἡ τοιαύτη λατρεία γίνεται εἰς δημοσίᾳ συνάξεις. Περὶ ταύτης τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας λέγει αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν « Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν » Ἰωάνν. Δ', 24.

(β) Ἡ θεία λατρεία θεμελιούται καθ' ὅλα της τὰ μέρη εἰς τὴν θεωρίαν τῶν θείων ἰδιοτήτων. Διότι ἂν ὁ Θεός ἦναι τὸ ὕψιστον καὶ παντέλειον ἀγαθόν, μὲ τὸ ὅποιον δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ τίποτε, χρεωστεῖ ἡ καρδία ἡμῶν νὰ ἐξάπτεται ἀπὸ τὸ καθαρώτατον πῦρ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ νὰ σπουδάζῃ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ· ἂν ἦναι ὁ ἴδιος καὶ ἀπροσωπό-

32) Τὸ Ἑβρ. τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ [ἀντί] πάντων τῶν ἀνταποδόσεων αὐτοῦ [τῶν] ἐπ' ἐμοί. Ἀριθμεῖται ρις'. 12.

ληπτος κριτής, πρέπει νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ ἐπισύρωμεν εἰς ἑαυτοὺς τὴν δικαίαν αὐτοῦ ὀργήν, παραβαίνοντες τὰς αἰωνίους αὐτοῦ ἐντολάς· ἂν ᾖναι ὁ ἀγνώματος, πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸ θεῖον αὐτοῦ ὄνομα μὲ ὅλον τὸ ὄφει-
λόμενον σέβας, καὶ νὰ μὴ δίδωμεν αἰτίαν μὲ τὰς πράξεις ἢ τὰς ἐπιχει-
ρήσεις ἡμῶν εἰς τὸ νὰ βλασφημηται παρ' ἄλλων· ἂν ᾖναι ὁ ἀγαθὸς εὐερ-
γέτης καὶ φιλόστοργος πατήρ, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὰς
εὐεργεσίας του καὶ νὰ τὸν εὐχαριστῶμεν ἀπὸ καρδίας· ἂν ᾖναι ὁ παντοδύ-
ναμος Θεός, ἡμεῖς δὲ ἐξ ἐναντίας τὰ ἀσθενῆ καὶ καθ' ἑκάστην ὥραν ἀμαρ-
τάνοντα κτίσματα, πρέπει νὰ ὁμολογῶμεν ἐνώπιόν του τὴν ἡμετέραν ἀθλιό-
τητα μὲ μίαν ἐγκάρδιον μετάνοιαν καὶ θλίψιν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν·
ἂν ᾖναι ὁ ἀγαθὸς καὶ πανταχοῦ παρὼν Θεός, πρέπει νὰ ζητῶμεν εἰς ὅλας
τὰς περιστάσεις τὴν προστασίαν του, καὶ νὰ προσμένωμεν τὴν εὐκαιρὸν
του βοηθειαν (33). Ἡ ἁγία γραφὴ βεβαίως τὴν ἀληθειαν ταύτην μὲ πολ-
λὰς μαρτυρίας, τὰς ὁποίας δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προφέρω εἰς μέσον·
φαίνεται ὅμως ἀπὸ τὰ εἰρημένα, ὅτι ἡ θεία λατρεία μολύνεται ἀπὸ τὰς
κακὰς πράξεις, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ᾖναι ἐνάρετος, ὅστις θέλει νὰ λατρεύῃ
τὸν Θεὸν ἐν ἀληθείᾳ. Πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς λέγει ὁ Θεός· « Ἴνα τί σὺ
» διηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθή-
κην μου διὰ στόματός σου· σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν κ.τ. »
Ψαλμ. μβ', 16 (34).

(γ). Τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Θεὸν σέβας ἔχει σημεῖα ἐξωτερικά· πρῶ-
τον τὴν προσκύνησιν διὰ τῆς μέχρις ἐδάφους κλίσεως, ἢ διὰ τῆς γονυ-
κλισίας (35), μὲ τὴν ὁποίαν φανεροῦμεν τὴν ἡμετέραν πρὸς Θεὸν ὑπο-
ταγήν· δεύτερον τὴν προσευχὴν τὴν γιγνομένην ἀπὸ βιβλίου ἢ ἐκ στηθους,
καθόσον ἡ ζέουσα καρδιὰ χορηγεῖ τὰ λόγια εἰς τὸ στόμα. Ἄν τὸ εὐαγ-
γέλιον κατακρίνῃ τὰς μακρὰς προσευχάς, δὲν πρέπει νὰ νομισῶμεν, ὅτι
αὗται εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἀπόβλητοι· ἀπαγε! αἱ μακραὶ προσευχαὶ τότε
μόνον εἶναι βδελυκταὶ εἰς τὸν Θεόν, ὅπότεν γίνωνται καθ' ὑπόκρισιν,

33) Αἰνίττεται Ἰωῶς ὁ συγγραφεὺς τὸ ῥητὸν Ἑβρ. Δ'. 16. Ἴνα λάβωμεν ἔλεον, καὶ
χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρὸν βοηθείαν. 34) Τὸ Ἑβρ. τῷ δὲ ἰσχυρῶς εἶπεν ὁ Θεός· « Τί
σοι εἰς τὸ διηγέσθαι τὰ δικαιώματά (κυρίως δόγματά) μου, καὶ ἀναλαμβάνειν τὴν δια-
θήκην μου ἐπὶ στόματί σου κ.τ. » Ψαλμ. Ν'. 16, 35) Ἀρχαῖον ἔθος ἦτον τῆς Ἐκ-
κλησίας τὸ νὰ προσεύχωνται γονυκλιτῶς οἱ Χριστιανοὶ ἔθους κεκυρωμένον ἀπὸ αὐτὸν
τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους αὐτοῦ, ὡς φαίνεται Λουκ. ΚΒ, 21. Πράξ. Ζ. 60,
36, κ. δ. καὶ ἐκ τοῦ Εὐσεβίου Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. Ε'. κεφ. 2, ὅπου λέγει διὰ τοὺς
Χριστιανούς στρατιώτας τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὅτι προσκύνοντο γόνυ θέντες ἐπὶ τὴν
γῆν—κατὰ τὸ οἰκεῖον τοῖς Χριστιαναῖς τῶν εὐχῶν ἔθος. Εἰς αὐτὸ τὸ ἔθος ἔγινεν ἔπειτα
κάποια ἐξαιρέσις ὡς τὰς κυριακὰς καὶ τὰς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς, ἡγοῦν ὅλον τὸ
διάστημα μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἦτον κεκαλυμμένον
τὸ γονυκλιτεῖν, ὡς φαίνεται κανόνι· τελευταίῳ τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμ. Συνόδ. καὶ
κανόν. 90. τῆς ἐν Τρούλλῳ (ἀρχαλὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ φαίνεται
νὰ ἐκλιναν γόνυ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἡμέρας τὰς μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκο-
στῆς. Πράξ. Β. δ.). Προβαίνοντος τοῦ καιροῦ κατηργήθη τὸ ἐπαινετὸν αὐτὸ τῆς γο-
νυκλισίας ἔθος, καὶ τὰ νῦν δὲν ἔμεινεν εἰς ἡμᾶς ἄλλο ἔθος γονυκλισίας παρὰ τὴν γι-
νομένην ἐν τῇ ἐσπέρᾳ τῆς κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ τὰς ἐν ταῖς νηστεύσεσιν κοινὰς
γινομένας καὶ λεγομένας μετаноίας.

καὶ ὅταν ὁ προσευχόμενος νομίζῃ νὰ ἐκτέλεσεν ἔργον μέγα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῶν τοιούτων προσευχῶν. μ' ὅλον ὅτι ἡ καρδία του δὲν ἡσθάνθη μῆτε τὴν ἐλαχίστην νύξιν, Ματθ. **Σ', 7.** ⁽³⁶⁾. Τρίτον, τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα, τὰ ὅποια προέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζῃ προσεκτικῶς ἑαυτὸν, γνωρίζει ὅτι εἶναι ἀσθενής, μεμολυσμένος ἀπὸ πολλὰς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιός τῆς δικαίας ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Τέταρτον, τὴν χαρὰν τοῦ προσώπου, ἥτις προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐφροσύνην τῆς καρδίας. ὅταν αὕτη αἰσθάνεται τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, καθὼς ὁ Δαυὶδ, ὅταν ἔφερεν εἰς τὴν σκηνὴν τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁρατὸν σημεῖον τῆς ἀοράτου αὐτοῦ παρουσίας, ἐχόρευσε, καὶ ἔκρουσεν ὄργανα μουσικὰ, χωρὶς νὰ αἰσχυρῇ δι' αὐτό· ἐπειδὴ τὸ ἔκαμνεν ἐνώπιον Κυρίου καὶ διὰ τὸν Κύριον, Β'. Σαμουὴλ, **Σ', 21** ⁽³⁷⁾. Πέμπτον, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἱερῶν ναῶν· διότι, ἀγκαλὰ δυνάμεθα κατ' οἶκον καὶ ἐν παντὶ τόπῳ νὰ ἐπικαλώμεθα τὸν Θεόν, μὲ περισσοτέραν ὅμως εὐλάβειαν καὶ ὠφέλειαν γίνεται ἡ προσευχή εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, ὅπου συναθροίζεται ἡ κοινότης, ἱερουργοῦνται τὰ μυστήρια, καὶ ὑμνεῖται ἐν ἐνὶ σχεδὸν στόματι ὁ κοινὸς Δεσπότης. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Δαυὶδ· « Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου, πορευσόμεθα » ⁽³⁸⁾ Ψαλμ. ρκά, 1.

§. 12.

Ἡ θεία λατρεία δὲν μένει ποτὲ χωρὶς ἀμοιβῆς.

Καθὼς ὁ Θεός, διὰ τὸ νὰ ἦναι δίκαιος καὶ ἅγιος, ἀποστρέφεται ἐκείνους, ὅσοι ἀμελοῦσι νὰ τὸν λατρεύωσι, καὶ ἀντιφέρονται εἰς τὸ ἅγιόν του θέλημα. οὕτως ἐξεναντίας ἀγαπᾷ, καὶ ἀνταμείβει ἐκείνους, ὅσοι τὸν λατρεύουσιν ἀνυποκρίτως, καὶ σπουδάζουσι νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρετῆς· εἰ δὲ μὴ, ἤθελεν ἦσαν ὅμοιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὁ δίκαιος καὶ ὁ ἀσθεής· τὸ ὅποῖον ἄτοπον εἶναι νὰ συλλογισθῇ τις καὶ περὶ ἀνθρώπου τινὸς δικαίου, πολλῶ μᾶλλον περὶ Θεοῦ. Ἡ ἀγία γραφή τὸ σαφηνίζει ἐξαιρέτως εἰς ἐκείνην τὴν συνομιλίαν τοῦ Ἀβραάμ· « Μὴ συναπολέσης » δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής ⁽³⁹⁾; μηδαμῶς σὺ ποιήσης ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο, τοῦ ἀποκτείνειν δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής· μηδαμῶς! Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσειεις κρίσιν; » Γενέσ. ιη, 23, 25. Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει « Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἐστὶ, » καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται » Ἑβρ. ΙΑ', 6.

36) « Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἔθνη· δοκοῦσι γάρ, ὅτι ἐν τῇ » πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται ». 37) Σημειῶσαι, ὅτι τὴν Β'. Βασιλειῶν ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς Β'. Σαμουὴλ ὀνομάζει συμφώνως μετὰ τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι τὴν Α. καὶ Β. Βασιλειῶν Α. καὶ Β. Σαμουὴλ ὀνομάζουσι, τὴν δὲ Γ. καὶ Δ. Βασιλ. Α. καὶ Β. Βασιλειῶν. 38) Τὸ Ἑβρ. ρκβ', 1. 39) Τὸ πρῶτον, Καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής, λείπει εἰς τὸ Ἑβραϊκόν.

Μετὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν πρέπει νὰ ᾖναι μία ἄλλη ἀφθαρτος καὶ αἰώνιος, καθὼς καὶ εἶναι (α), εἰς τὴν ὁποίαν οἱ μὲν δίκαιοι προσμένουσιν ἀμοιβὴν βεβαίαν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀναπόδραστον κόλασιν (β).

Τίνοι τρόπῳ πληροφορούμεθα ὅτι εἶναι μέλλουσα ζωὴ;

(α) Φανερόν εἶναι, ὅτι οἱ δίκαιοι καὶ εὐσεβεῖς ὄχι μόνον δὲν ἀπολαμβάνουσι πάντοτε εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὴν προσήκουσαν ἀμοιβὴν, ἀλλὰ καὶ καταδιώκονται πολλάκις, καὶ μυρίας ὑπομένουσι θλίψεις· βλέπομεν ἐξ ἐναντίας τοὺς ἀσεβεῖς νὰ διάγῃσι πολλάκις ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν μὲ εἰρηγὴν καὶ ἀπόλαυσιν παντὸς ἀγαθοῦ. Τοῦτο γίνεται κατ' ἐξαιρέτον οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ δὲν μένει ποτὲ χωρὶς ἀμοιβῆς, ἔπεται ἀναγκαίως, ὅταν ἡ τοιαύτη ἀμοιβὴ δὲν συμβαίη εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, νὰ ᾖναι μία ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀρετὴ ἀπολαμβάνει τὴν προσήκουσαν ἀμοιβὴν διότι ποῖος δύναται νὰ φαντασθῇ, ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ὑπομένῃ ἐνταῦθα μυρίας δυστυχίας καὶ θλίψεις, ἔπειτα τελευταῖον καὶ νὰ ἀπολεσθῇ αἰωνίως! Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔθνηκοι, ὅσον τυρλοὶ καὶ ἂν ἦσαν εἰς τὰ λοιπὰ, ἐπίστευον, ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν μένει χωρὶς ἀμοιβῆς. "Ὅθεν ἐπενόησεν τὰ ἡλύσια πεδία καὶ τὰς νήσους τῶν μακάρων, τόπους ἡδονικούς, εἰς τοὺς ὁποίους διέτριθον αἱ ψυχαὶ τῶν ἐναρέτων. Ἡ θεία Γραφὴ βεβαίως· πολλὰ τοῦ ἀληθεῖος μιᾶς μελλούσης ζωῆς· ὁ Σολομὼν λέγει ἐν τῇ βίβλῳ τῆς σοφίας (40) Γ', 1. « Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀψη- » ται αὐτῶν βάσανος ». καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησ. Γ', 20. » Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει » (41). Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζομεν τὴν παροῦσαν ζωὴν πανδοχεῖον, παροικίαν, ἀποδημίαν, στάδιον καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ παρηγορῇ τοὺς ἐναρέτους εἰς πᾶσαν προσβολὴν, καὶ νὰ τοὺς εὐρραίνῃ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς δυστυχίας, ἐλπίζοντας βεβαίως, ὅτι δὲν θέλει ποτὲ λησμονηθῇ ἡ ἀρετὴ των, ἀλλὰ θέλει ἐκλάμψει ὡς ὁ ἥλιος (42) εἰς τὸν πρόποντα καιρὸν. Τοῦτο συμβάλλει καὶ εἰς τὸ νὰ τοὺς ἐνισχύῃ διὰ νὰ μὴν ἀποκάμωσιν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀρετῆς, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀρετὴ αὐτῶν θέλει ἀνταμειφθῇ ποτε μὲ τὰ αἰώνια καὶ οὐράνια ἀγαθὰ· « Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ » νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς » ἡμᾶς » λέγει ὁ Παῦλος Ῥωμ. Η', 18.

(β) Ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἡ κόλασις προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀμετάβλητον τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην. Τίνοι τρόπῳ δὲ θέλει γενῆ ἡ ἀμοιβὴ τῶν εὐσεβῶν καὶ ἡ

40) Μαρτυρίαν εἰς μέσον φέρει ὁ συγγραφεὺς ἐξ ἀποκρύφου βιβλίου τῆς σοφίας τοῦ Σολομῶντος, ἔσως διὰ τὸ νὰ ἀναγινώσκειται ἐπ' Ἐκκλησιασ. 41) Ἰδε καὶ Α. Κορινθ. Δ'. 7. Ἐφεσ. Β', 6. Κολασσ. Γ', 3. Α. Θεσσαλ. Α, 10. Τιτ. Β', 13. Ἐβρ. ΙΓ', 14. καὶ ἄλλαχοῦ. 42) Ματθ. ΙΓ', 43.

κόλασις τῶν ἀσεβῶν, θέλει ὁμιλήσωμεν πλατύτερον εἰς τὸν ἴδιον τόπον, ὅπου καὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς θέλει εἶναι ὁ λόγος.

§ 14.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τόσον ἀσθενὴς καὶ διεφθαρμένος, ὥστε ὄχι μόνον δὲν δύναται νὰ λατρεύσῃ τὸν Θεὸν ἐξ οἰκείας δυνάμεως (α), ἀλλ' ἐξ ἐναντίας φαίνεται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν ἀκάθαρτος καὶ καθημερινὸς παραβάτης τοῦ νόμου του (β).

Ἀποδείξεις τῆς διαφθορᾶς τῆς ἡμετέρας φύσεως.

(α) Ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια καὶ διαφθορά εἶναι κατὰ τὴν δόξαν προσέτι καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν βεβαία καὶ ἀναμφίβολος. Βλέπομεν πολλοὺς συγγραφεῖς ἐξ αὐτῶν νὰ ἐλεεινολογῶσι τὴν διαφθορὰν τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν νὰ κατηγορῶσι τὰ ἁδᾶμαστα τῶν ἀνθρώπων πάθη, νὰ ἀγανακτῶσι διὰ τὴν ἀκαταστασίαν, τὰς καταδυναστεύσεις καὶ ἀδικίας αὐτῶν, καὶ νὰ παριστάνωσιν ἐναργῶς τοὺς σκληροὺς πολέμους, τὰς πανουργίας, τὰς ἀπάτας, τὰς συκοφαντίας, τὰς ἀθεμίτους ἡδονὰς, τὴν γαστριμαργίαν, τὴν πλεονεξίαν, τὴν ὑπερηφάνιαν, τὸν φθόνον, τὸ πρὸς ἀλλήλους ἀσυμπαθὲς καὶ ἀκοινωνήτον, καὶ ἄλλας τοιαύτας κακίας (43). Διὰ τοῦτο ἐπενόησε καὶ ἡ ἀρχαιότης ἐκεῖνους τοὺς δύο περιφήμους φιλοσόφους, τὸν Δημόκριτον, λέγω, καὶ τὸν Ἡράκλειτον, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἐγέλα ἐφ' ὅλης τοῦ ζωῆς τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα, ὁ δεῦτερος ἔκλαιε τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα. Βεβαίως πρὸς τοῦτοις τὴν διαφθορὰν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦτο, ὅτι, πρὶν ἔτι νὰ λάμψῃ πανταχοῦ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, ὅλος σχεδὸν ὁ κόσμος (πλὴν ὀλίγων ἐθνῶν, εἰς τὰ ὅποια ἐφάνη τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως) ἐπροσκύνει τὸ φθαρτὸν ξύλον, τὸν ἄργυρον καὶ τὸν χρυσόν, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τοιαῦτα εἰδῶλα, εἰς τὰ ὅποια οἱ ποιηταὶ ἀποδίδουσι τὰς αἰσχυροτάτας ἀμαρτίας ἐπροσκύνει πολλὰ τετράποδα καὶ ἐρπετὰ ζῶα ὅϊον, κροκοδείλους, βόας καὶ γαλαῖς, ἔτι δὲ σκόροδα καὶ κρόμμυα, εἰς τὰ ὅποια προσέφερε θυσίας, λατρεύον αὐτὰ ὡς θεούς. Εἶναι δυνατόν νὰ φθάσῃ περαιτέρω ἢ τυφλότης τῶν λογικῶν ἀνθρώπων; ἢ εὐρίσκεται τάχα ἀπόδειξις ἄλλη σαφεστέρα καὶ λαμπροτέρα παρὰ ταύτην; Μὲ τοιαύτην ἀμυδρὰν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ Θεοῦ οἱ ἄνθρωποι, σύμφωνα ἦσαν ἐπομένως καὶ τὰ ἥθη των, καὶ ὅλη των ἡ ζωὴ δὲν ἦτον παρὰ μία ψηλάφησις ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτός. Ἐντεῦθεν ἐπροξενήθη ὁ ἀφανισμὸς καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν μεγίστων βασιλειῶν, καὶ εὐτυχestatων δημοκρατιῶν, καὶ τῶν περιφανεστάτων δυναστειῶν. Καὶ ἂν οἱ ἄνθρωποι ἔθετον καὶ ἄλλους νόμους περισσοτέρους, καὶ μετεχειρίζοντο ὅλην τὴν προσήκουσαν αὐστηρότητα διὰ τὴν τήρησιν αὐτῶν, ἦτον ὅμως ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς νὰ κρατήσωσι τὸν ὀρμητικὸν ποταμὸν τῆς κακίας, καὶ προτιμότερον ἤθελον ἀκυρωθῶσιν οἱ νόμοι ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνθρωπίνης κακίας, παρὰ νὰ χαλινωθῇ ἡ κακία ὑπὸ τῶν νόμων. Καὶ πόσον μέγας δὲν εἶναι ἔτι καὶ τὴν σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν νόμων, τῶν δικαστη-

43) Ἰδε Ῥωμ. Α', 26—32.

ρίων, τῶν ψηφισμάτων, τῶν φυλακῶν καὶ τῶν κολάσεων; μὲ ὅλον τοῦτο δὲν ἐξεργιζώθη ὁλοτελῶς ἡ κακία, μὲ ὅλον τοῦτο ὑπερβάλλει ἡ δύναμις τῆς βασιλευούσης εἰς τὸν κόσμον κακίας, καὶ ἡ ἀμαρτία παροξύνεται κατὰ πάσης ἀνθισταμένης ἐξουσίας. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται ἀναμφιβόλως ἡ ἄκρα διαφθορὰ τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ ἐξαιρέτως, ὅταν παραβάλλωμεν τὰ εἰρημένα μὲ ὅσα λέγει περὶ τούτου ἡ ἀγία γραφή, ἡ ὁποία εἰς πολλοὺς τόπους κλαίει τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα. Οὕτω λέγει Γενέσ. **ς', 11, 12.**

« Ἐφθάρη δὲ ἡ γῆ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπλησθη ἡ γῆ » ἀδικίας· καὶ εἶδε κύριος ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατε-
 « φθαρμένη κτ. » ⁽⁴⁴⁾· καὶ Ψαλμ. **ιγ', 2, 3** « Κύριος ἐκ τοῦ οὐ-
 « ρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἰδεῖν
 « εἴ ἔστι συνιῶν, ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέκλιναν,
 « ἅμα ἡ χρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρησότητα, οὐκ ἔστιν
 « ἕως ἐνός » ⁽⁴⁵⁾. Μαρτυρεῖ δὲ τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν καὶ διαφθορὰν ὁ ἐνδοθεν ἡμῶν κινούμενος πόλεμος, ὁ ὁποῖος φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι δὲν πράττομεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλομεν καὶ κρίνομεν ὡς ἀγαθόν, ἀλλ' ἐνεργούμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς οἱ ἴδιοι κρίνομεν ὡς κακόν· διότι βασι-
 « λεύει εἰς ἡμᾶς μία τυραννικὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία μᾶς βιάζει πρὸς τὴν κακίαν.
 « Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρα-
 « τευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά
 « με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου »
 « Ῥωμ. **Ζ', 23.** λέγει ὁ Παῦλος. Καὶ ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, θεω-
 ρούμενος κατὰ ταύτην τὴν κατάστασιν, εἶναι πολλὰ ταλαίπωρος. « Τα-
 « λαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώ-
 « ματος τοῦ θανάτου τούτου; » (Αὐτ. **24**). « Ὅθεν ὀνομάζει τὸν
 ἄνθρωπον εἰς πολλοὺς τόπους ἡ θεία γραφή ταλαίπωρον, ἐλεεινόν, τυφλόν
 καὶ γυμνόν ⁽⁴⁶⁾ καὶ τὸν περιγράφει τοιοῦτον, ὁ ὁποῖος χωρὶς τῆς χάριτος
 τῆς ἀποκαλύψεως ⁽⁴⁷⁾ δὲν δύναται νὰ πράξῃ τίποτε καλόν, ἀλλ' ἔχει
 χρεῖαν πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρω-
 πος μόνος καὶ διὰ μόνης τῆς οἰκείας δυνάμεως δὲν δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ
 εἰς τὸν Θεόν. Δέγω διὰ μόνης οἰκείας δυνάμεως· ἐπειδὴ περὶ τοῦ
 πόσον δύναται ἡ εὐαγγελικὴ χάρις εἰς τὸν ἄνθρωπον, θέλει λαλησωμεν
 μετὰ ταῦτα. Πόθεν δὲ ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτὴ ἡ διαφθορὰ, θέλει τὸ ἐξετά-
 σωμεν, ὅταν ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν προπατόρων. Περὶ τῆς διαφθορᾶς
 ταύτης τοῦ ἀνθρώπου ἐλαλήσαμεν πλατύτερον, καθότι ἡ θεωρία ταύτης μᾶς
 ὀδηγεῖ πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν χάριν.

(6) Διὰ νὰ φανῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ φοβερόν τοῦ Θεοῦ κριτήριον δίκαιος ἔπρεπε νὰ ᾔναι ἀναμάρτητος· ποῖος ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δύναται νὰ

44) Εἰς τὸ Ἑβρ. λείπει τὸ Κύριος. Γενέσ. **ς', 12.** 45) Τὸ Ἑβρ. — — ἅμα προσώ-
 ζεσαν, οὐκ [ἦν] ποιῶν ἀγαθόν οὐδὲ εἰς· Ψαλμ. **ιδ', 2, 3,** 46) Ἀποκάλυψ. **Γ', 17.** Ἰδε
 τὸ ῥήτὸν ὁλόκληρον εἰς τὸ τέλος τοῦ **17 §.** 47) Ἀποκάλυψιν ἐνταῦθα ἐννοεῖ ὁ συγ-
 γραφεὺς τὴν δῆλωσιν τῶν ἀληθειῶν, ἥτις γίνεται διὰ θαύματος ὑπὸ τῆς παντοδυναμίας
 τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ φυσικοῦ λόγου.

τὸ καυχῆσθαι; Πᾶς ἕνας ἀμαρτάνει καθ' ἑκάστην ὥραν ἔργῳ, λόγῳ καὶ δια-
νοίᾳ, καὶ οὐδεὶς ἐφάνη τοσοῦτον ἅγιος, ὥστε νὰ μὴν ἀμαρτήσῃ εἰς ὅλον
τὸ διάστημα τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὅθεν λέγει καὶ ἡ θεία γραφή· « Ἐὰν
» εἴπωμεν, ὅτι ἀμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν »
Ἰωάν. Α', 8· « Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας πεσεῖται ὁ δίκαιος » ⁽⁴⁸⁾·
καὶ « Ἐγενήθημεν ὡς ἀκάθαρτοι πάντες, ὡς ῥάκος ἀποκα-
» θημένῃς πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν » Ἡσαΐου ΞΔ', 6 ⁽⁴⁹⁾ καὶ
« Οὐ δικαιοθῆσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν » Ψαλ. ρμδ'. ⁽⁵⁰⁾.

§. 15. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον ἐν τῇ καταστάσει τῆς τελειότητος.

Ἐκ τούτων ἀπάντων βλέπει πᾶς ἕνας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν
ἔχει πλέον ἐκείνην τὴν τελειότητα, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν, ὅταν
ἐκτίσθη παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ.

Εἴπομεν ἀνωτέρω (§. 7), ὅτι ὁ Θεὸς εἶχε κτίσει τὸν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἰδίαν, ταυτέστι σοφόν, ἅγιον, ἀθῶον, ἐπιβρεπὴ πρὸς τὸ ἀγαθόν καὶ
ἐστολισμένον μὲ τὰς λοιπὰς τελειότητας. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὴν σήμερον
δὲν εὐρίσκονται πλέον αἱ τελειότητες αὗται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔπεται ὅτι
ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται σήμερον εἰς χειροτέραν κατάστασιν ἀπ' ἐκείνην,
εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἔκτισεν ὁ Θεός. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ πιστεῦσῃ
τις, ὅτι ὁ σοφὸς καὶ ἀγαθὸς δημιουργὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον μὲ τοσαύ-
τας ἐλλείψεις καὶ ἀσθενείας, ὅσας βλέπομεν σήμερον εἰς αὐτόν; Πρέπει
λοιπὸν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσεν ἰδίῳ πταίσματι τὰς
τελειότητας, ὅσας εἶχε χαρίσει εἰς αὐτόν ὁ Θεός, καὶ τὰς ὁποίας ἡ ἀγία
γραφὴ, εἰκόνα Θεοῦ ὀνομάζει· « Πάντες γάρ, ἤμαρτον, καὶ ὅστε-
» ροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ », λέγει ὁ Ἀπόστολος Ῥωμ. Γ', 23.

§. 16. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πταίστης ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Ὑπέπεσε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, ὡς προπετὴς παραβάτης τοῦ
Θείου νόμου, ὑποκάτω εἰς ὅλον τὸ βάρος τῆς θείας ὀργῆς.

Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ τελεία λατρεία τοῦ Θεοῦ δὲν μένει χωρὶς ἀμοι-
ρίαν. Ὡσαύτως ἐδείξαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, διὰ τὸ νὰ ἦναι διεφθαρμένος,
δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ τελείαν λατρείαν εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλο λοιπὸν
δὲν προσμένει παρὰ τὴν θείαν ὀργὴν· ἐπειδὴ τί ἄλλο εἶναι πρεπωδέστε-
ρον εἰς τὴν ἀσέθειάν του, παρὰ τὸ νὰ τὸν ἀποβάλῃ ὁ δικαιοτάτος Θεὸς ἀπὸ
τῆς ἰδίας αὐτοῦ χάρις; Ἐπονται δὲ ἀπὸ τὴν ἀποβολὴν ταύτην μυρία
κακά. Καὶ ἀγκαλὰ ἡμεῖς δὲν διίσχυριζώμεθα, ὅτι ὁ Θεός· δὲν εὐσπλαγ-
χνίζεται τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα, μητε οἰκτερεῖ τὸν ἄνθρωπον, δὲν
πρέπει ὅμως μητε νὰ ὑποθέσωμεν ἐξ ἐναντίας, ὅτι εἶναι καθ' ἑαυτὸν ἄξιος
ὁ ἄνθρωπος τῆς τοιαύτης εὐσπλαγχνίας· εἰδὲ μὴ, πρέπει νὰ πιστεύσωμεν,
ὅτι ὁ Θεός δὲν εἶναι Θεὸς δίκαιος, ἢ ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία του εἶναι μία

⁴⁸⁾ Ἐλήφθη τὸ ῥητὸν ἐκ τῶν Παροιμ. κδ', 16. ὅπου τὸ ἑβραϊκὸν καὶ οἱ Ἑβδομή-
κοντα συμφώνως λέγουσιν· « Ἐπτάκις γὰρ πεσεῖται ὁ δίκαιος » χωρὶς τὸ ἡμέρας.

⁴⁹⁾ Τὸ ἑβρ. « Καὶ ἐγεν. ὡς ἀκάθαρτοι πάντες ἡμεῖς, ὡς ῥάκος καταμνηνίων πᾶσαι
αἱ δικαιοσύναι ἡμῶν » Ἠσ. ξδ', 5. ⁵⁰⁾ Εἰς τὸ ἑβρ. ἀριθμεῖται ρμγ'.

τυφλή εὐσπλαγχνία, καὶ μεταχειρίζεται τὸν δίκαιον ὡς ἀσεβῆ, τὸ ὁποῖον αἰχρὸν εἶναι καὶ μόνον νὰ συλλογισθῇ τις περὶ Θεοῦ. Τίτι δὲ τρόπῳ γίνεται ἄξιος τῆς θείας εὐσπλαγχνίας ὁ ἄνθρωπος, θέλει λαλῶμεν καθεξῆς. Ἡ ἁγία γραφὴ λέγει ῥητῶς « Ἐπικατάρματος πᾶς ἄνθρωπος, ὃς » οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τοῦ νόμου τούτου » Δευτ. κζ', 26 ⁽⁵¹⁾. κτ. καὶ « Θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν » ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν ». Ρωμ. Β', 9.

§. 17. Ὁ ἄνθρωπος χρεωστῇ νὰ ζητήσῃ μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν θείαν χάριν.

Καὶ ἐπειδὴ εἶναι φοβερόν νὰ πέσῃ τις εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ζῶντος Θεοῦ, χρεωστῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀναζητήσῃ κἀνένα μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ παλιν τὴν θείαν χάριν, καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὴν πρέπουσαν αὐτῷ τιμωρίαν.

Ὁ ἄρρωστος ζητεῖ τὸν ἰατρὸν, ὁ δυστυχὴς τὸν λυτρωτὴν, καὶ ὁ πταίστης τὸν μεσίτην. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος (καθὼς ἐρρέθη ἀνωτέρω) εἶναι πνευματικῶς ἄρρωστος, εἰς ἄκρον ταλαίπωρος καὶ πταίστης ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἡ κατάστασίς του ἔπρεπε νὰ ᾔηται τόσο κακὴ καὶ ἀπεγνωσμένη, ὥστε δὲν ἔμενε πλέον εἰς αὐτὸν ἐπιθυμία νὰ ζητήσῃ μέσον, ἢ καὶ νὰ τὸ δεχθῇ, ἂν ἄλλος τις ἠελεε τοῦ τὸ προσφέρειν, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχιστάτην ταύτην κατάστασιν. Καὶ τῷ ὄντι ἐστάθησαν καὶ εἶναι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν γνωρίζουσι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, καὶ πεπωρωμένοι δὲν πιστεύουσιν, ὅτι ἔχουσι χρεῖαν σωτῆρος (τὸ ὁποῖον εἶναι μία νὰ ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀνθρωπίνης διαστροφῆς). ἡμεῖς ὁμῶς πρέπει νὰ βδελυττώμεθα τὴν τοιαύτην πώρωσιν, καὶ μετὰ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἡγιασμένου λόγου, καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἁγίων γραφῶν, νὰ ἡμεθα πεπληροφορημένοι, ὅτι « οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, » ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες » ⁽⁵²⁾, καὶ νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ προσαρμόσωμεν εἰς ἑαυτοὺς ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Ἰωάννου « ὅτι λέγεις, » ὅτι πλούσιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρεῖαν » ἔχω καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος, καὶ ἔλεεινός, καὶ πτωχός, καὶ τυφλός, καὶ γυμνός » Ἀποκ. Γ', 17.

§. 18.

Ἀδύνατον εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν νὰ εὔρῃ τοῦτο τὸ μέσον, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν θείαν χάριν, καὶ νὰ ἀνακαινίσῃ τὴν διεσθαρμένην αὐτοῦ φύσιν.

Ὅσα μέχρι τοῦδε ἐρρέθησαν, εἶναι καταληπτὰ εἰς τὸν ἡμέτερον νοῦν, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὰ ἀρνηθῇ· ἀλλ' ὅπότεν ὁ ἡμέτερος νοῦς θελήσῃ νὰ συλλογισθῇ κἀνένα μέσον διαλλαγῆς μετὰ τὸν Θεόν, καὶ τὸν τρόπον διὰ τὴν ἐλευθερωθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν δυστυχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεσεν,

51) Τὸ ἔβρ. « Ἐπικατάρματος ὃς ἂν οὐκ ἐμπεδῶσῃ τοὺς λόγους τοῦ νόμου τούτου. τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς. » ἴδε καὶ Γαλάτ. γ'. 10. ὅπου μεταχειρίζεται τὴν παρούσαν ῥῆσιν ὁ Ἀπόστολος μικρὸν παραλλαγμένην ἀπὸ τὸ ἔβρ. καὶ τοῦ Εβρ. 52) Ματθ. θ', 12.

εὐθὺς ἀμνηχανεῖ, καὶ δὲν εὐρίσκει τρόπον βοηθείας. Συλλογιζόμενος τὴν ἀνεξάντλητον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, γνωρίζει, ὅτι εὐρίσκεται τοιοῦτον μέσον· ἀδυνατεῖ ὁμῶς νὰ καταλάβῃ ὅποιον εἶναι αὐτὸ τὸ μέσον.

Τὴ δύναται ὁ νόμος καὶ ἡ μετάνοια χωρὶς τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἄν νομίσῃ, ὅτι ἡ πληρωσις τοῦ θείου νόμου καὶ ἡ μετάνοια εἶναι τὸ τοιοῦτον μέσον, λανθάνεται· καθότι αὐτὸ τὸ μέσον εἶναι ἀνίσχυρον, καὶ δὲν ὠφελεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὅταν δὲν ᾔναι πεφωτισμένος ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἡ πληρωσις τοῦ θείου νόμου ἠθελεν ᾔτον ἰσχυρὸν μέσον, ἂν ἐπιμένωμεν σταθερῶς εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ δὲν παραβαίνωμεν τὸν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ νόμον· ἀλλ' ἐπειδὴ (καθὼς προείπομεν) πᾶς ἕνας ἀμαρτάνει ἔργῳ, λόγῳ καὶ διανοίᾳ, καὶ δὲν εὐρέθῃ ποτέ τις, μὴτε εὐρίσκεται τόσο ἀγιος, ὥστε νὰ μὴν ἡμάρτησεν, ἔπεται, ὅτι εἶναι ἀνίσχυρον τὸ τοιοῦτον μέσον εἰς τὸν φυσικὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν θείαν χάριν, καὶ νὰ δικαιωθῇ ἔμπροσθεν εἰς τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο ἐνόησε καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι « Οὐ δικαιουται ἄνθρωπος » ἐξ ἔργων νόμου » Γαλάτ. Β', 16, καὶ ὅτι « Χωρὶς νόμου οὐ » καιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται » Ῥωμ. Γ', 21, καὶ « Ὅσοι γὰρ » ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσὶ, » Γαλάτ. Γ', 10, καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει « Καὶ μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ » δούλου σου· ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν » Ψαλμ. ρμβ'. 2 (53). Δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὁμῶς ἐκ τούτου (καθὼς τινες ἐσυμπεράναν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου), ὅτι δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ πληρῶμεν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· ἅπαγε! τοῦ Ἀποστόλου ὁ σκοπὸς εἶναι ἀπλῶς οὗτος, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φανταζώμεθα, ὅτι δυνάμεθα νὰ δικαιωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἔργων (ὡς θέλει λαλήσωμεν περὶ τούτου πλατύτερον εἰς τὸν ἰδίον τόπον). Ὡσαύτως ἀνίσχυρος εἶναι καὶ ἡ μετάνοια (τὴν ὁποίαν ἴσως ἠθελεῖ τις νομίσαι νὰ ᾔναι ἡ μόνη ἐλπίς τοῦ πταίστου, καὶ ἡ παρηγορία τοῦ ἀμαρτωλοῦ)· καθότι ἡ μετάνοια, διὰ τῆς ὁποίας θέλει νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεὸν ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ ᾔναι ἀληθὴς μετάνοια· ὁ μετανῶων πρέπει νὰ ἐκκλῖνῃ ὁλοτελῶς ἀπὸ τὸ κακόν, καὶ νὰ κάμῃ βεβαίαν ἀπόφασιν νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ ποτὲ πλεόν εἰς αὐτό. Εἶναι ὁμῶς δυνατόν νὰ εὐρέθῃ τοιαύτη μετάνοια εἰς ἄνθρωπον ἄκρως διεφθαρμένον, καὶ πολεμούμενον ὑπὸ τῶν ἰδίων παθῶν; κατ' οὐδέναν τρόπον! Τὸ μέτρον τῆς κακίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐβλάψε τὸν ἄπειρον Θεόν, εἶναι τόσον ὑπερβολικόν, ὥστε δὲν ἐξαρκεῖ μόνη ἡ ἐπιστροφή ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Ἀφίνω νὰ λέγω, ὅτι, καὶ ἀφοῦ γνωρίσῃ τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ, πίπτει καὶ πάλιν εἰς αὐτήν, καὶ ἂν ἠθελεν ἔχῃ ὅλην τὴν πρέπουσαν προσοχὴν· διότι ἡμεῖς ποτιζώμεθα τὴν ἀμαρτίαν ὡς ὕδωρ (54), καὶ εἴμεθα, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος (55) « Πεπραμένον ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν » καὶ

53) Εἰς τὸ ἔβρ. ἀριθμεῖται ρμγ'.

54) Γραφ. φρασ. Ἰεζ. 16, λδ', 7. Ψαλ. ρθ'. 18.

55) Ῥωμ. ζ', 14. Ἰεζ. 4. (Γ. κατὰ τοὺς Ἑβρ.) Βασ. κδ', 20, 25, καὶ Ἠσ. ν', 1.

τοιαύτη διεφθαρμένη καὶ φιλαμαρτήμων εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ὅσῳ ζῇ! Ἐγὼ δὲν λαλῶ ἐνταῦθα περὶ τῆς εὐαγγελικῆς μετανοίας, ἡγουν περὶ τῆς μετανοίας ἐνὸς ἀληθοῦς χριστιανοῦ· αὕτη εἶναι παντάπασιν ἀλλῆς φύσεως· καὶ μοὶ εἶναι γνωστὸν ὅποια εἶναι ἡ δύναμις τῆς, καθὼς θέλει λαλήσω περὶ ταύτης μετέπειτα· ἀλλ' ὁ λόγος εἶναι, ἂν ὁ ἄνθρωπος δύναται χωρὶς τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου νὰ δεῖξη μετάνοιαν ἀληθῆ. Ἡ πρότασις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει δύναμιν ἱκανὴν ἀφ' ἐαυτοῦ εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν θείαν χάριν, ἐξ ἐναντίας δὲ καὶ παροξύνει τὸν Θεὸν εἰς ὀργὴν καὶ ἐκάστην, εἶναι μὲν εἰς τὸν φυσικὸν λόγον καταληπτὴ, φαίνεται δὲ ἔτι σαφέστερον ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς· οὕτω λέγει ὁ Παῦλος Ῥωμ. Γ', 9. « Προητι:ασάμεθα » γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν » εἶναι » τούτέστιν, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐκρημνίσθησαν εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς ἁμαρτίας, καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐκβῶσιν ἀπ' αὐτὴν ἐξ οἰκείας δυνάμεως. Τοῦτο ἔπρεπε νὰ τυπώσῃ πᾶς ἕνας εἰς τὴν καρδίαν του· ἐπειδὴ ἐκ τούτου φαίνεται, πόσον εἶναι ἀναγκασιότατῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ εὐαγγελικὴ πίστις· καθὼς διδάσκουσι περὶ τούτου σαφέστατα αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου πρὸς Ῥωμαίους, Γαλάτας καὶ Ἑβραίους. Καὶ τῷ ὄντι οὐδεὶς ζητεῖ τὸν ἱατρὸν, πρὸ τοῦ νὰ καταλάβῃ, ὅτι εἶναι ἀσθενής. Καὶ πρέπει λοιπὸν νὰ πείσωμεν εἰς ἀπόγνωσιν; ἤθελεν ἐρωτήσῃ τις· βεβαιότατα! ὅταν θεωρήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας. Ὅταν ὁμῶς στοχασθῶμεν τὴν ἄμετρον ἀγαθότητα καὶ ἄπειρον σοφίαν τοῦ Θεοῦ, εὐθὺς ἀφανίζεται ἡ ἀπόγνωσις, καὶ ἀναζωοῦμεθα μὲ τὴν ἐλπίδα. Θαρρόυντες εἰς τὴν θείαν ἀγαθότητα, πρέπει νὰ ἐκφωνήσωμεν μετὰ τοῦ προφητοῦ Ἠσαίου· « Καὶ εἰμὶ Κύριος Σα· » βαῶθ ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγεν· » νηθημεν, καὶ ὡς Γόμορρά ἂν ὠμοιώθημεν » Κεφ. α', 9⁽⁵⁶⁾. Τοῦτο δὲ τὸ εὐλογημένον σπέρμα εἶναι ὁ Χριστὸς, κατὰ τὸ Γαλάτ. γ', 16⁽⁵⁷⁾. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἐνθυμώμεθα ἐκεῖνα τοῦ Παύλου τὰ λόγια. « Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρω· » ται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. » Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας » καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας ». Ῥωμ. γ', 21, 22.

Τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ λόγου, καὶ διὰ περισσοτέραν αὐτῶν σαφήνειαν ἐλέγχθησαν καὶ κατάλληλοι μαρτυρίαι ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς. Τὸ ἐπόμενον μέρος θεμελιούται εἰς μόνην τὴν ἁγίαν γραφὴν· ἀγκαλὰ συντείνῃ πολλάκις πρὸς σαφήνειαν ταύτης καὶ ὁ φυσικὸς ἡμῶν λόγος.

56) Τὸ Ἑβρ. ἔχει ὑπόλειμμα ἀντὶ τοῦ σπέρμα· ἡ ἔννοια ὅμως εἶναι ἡ αὐτή.

57) « Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ » οὐ λέγει ὅς τοις σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἐνὸς ὃ τῷ σπέρματι σου, ὡς εἰς Χριστός. »

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ.

§. 1. Περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως.

ΕΠΕΙΔΗ ἦτον ἀδύνατον εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν νὰ εὑρῇ κα-
νένα μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν τὴν θείαν χάριν, καὶ νὰ
μεταβάλλῃ τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν, ἀπεκάλυψε τὸ τοιοῦ-
τον μέσον ἡ ἀγία γραφή.

Ἀπεδείχθη ἀνωτέρω (Μέρ. Α', §. 18), ὅτι δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος ἀφ'
ἑαυτοῦ νὰ δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι εἶναι ἀνίσχυρα ὅλα τὰ μέσα,
ὅσα καὶ ἂν ᾔθελεν ἐπινοήσῃ ὁ ἡμέτερος νοῦς, διὰ νὰ διαλλαχθῶμεν με-
τὸν Θεόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἀρμόζει παντάπασιν εἰς τὴν ἄπειρον εὐσπλαγ-
χνίαν αὐτοῦ τὸ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τοιαύτην ἄκραν ἀπό-
γνωσιν, ἔπεται, ὅτι ἔπρεπεν αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ φανερώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ τοιοῦ-
τον μέσον, ἥγουν τίνι τρόπῳ νὰ διαλλαχθῶμεν μετ' αὐτόν, καὶ νὰ ἀπο-
κτήσωμεν πάλιν τὴν προτέραν ἡμῶν εὐδαίμονα κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν
ἐκτίσθημεν. Ὅθεν καὶ πραγματικῶς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς τοῦτο τὸ μέσον
τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, τὸ ὁποῖον Ἀποκάλυψιν ⁽¹⁾ οἱ ὑπὸ Θεοῦ
ἡλεημένοι Χριστιανοὶ ὀνομάζουσι.

Τί ἐστὶν Ἀποκάλυψις;

Καθότι βλέπων ὁ Θεὸς, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶναι ἀσθενὲς καὶ
τυφλόν, καθ' ὅσα ἀποβλέπουσι τὴν σωτηρίαν του, ἔκλεξεν αὐτὸς ὄργανα
ἐπιτηδεῖα, τὰ ὁποῖα Προφῆτας καὶ Ἀποστόλους ὀνομάζει ἡ γραφή· ἐφώ-
τισεν αὐτῶν τὸν νοῦν μετ' ὑπερφυσικὸν φῶς, καὶ ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς τὰ
κεκρυμμένα μυστήρια, τὰ ὁποῖα ἔγραψαν αὐτοὶ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἀγίου
Πνεύματος, διὰ νὰ μὴ λησμονηθῶσιν εἰς τοὺς ἐσχάτους αἰῶνας· καὶ τού-
των τὰ συγγράμματα ὀνομάζομεν ἀγίαν γραφὴν. Αὕτῃ λέγει ῥητῶς,
ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν « Κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου, χρό-
» νοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ τε
» γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ »
'Ρωμ. ις', 25, 26. Ὅθεν καὶ ἄλλαχθ' λέγει, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι ἐπωχο-
δομημένη « Ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν »
Ἐφεσ. β', 20.

1) Ἰδε τὸν ὁρισμὸν τῆς Ἀποκαλύψεως Μέρ. α', §. 14. Σημειώσεις (α) εἰς τὰς ἐπ-
σημειώσεις.

§. 2. Περί τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Ἡ ἁγία γραφή (α) εἶναι ὁ ἀληθὴς λόγος τοῦ Θεοῦ (β).

Τί ἐστὶ παλαιὰ καὶ νέα Διαθήκη.

(α) Ἡ ἁγία γραφή διαιρεῖται εἰς παλαιὰν καὶ νέαν Διαθήκην. Ἡ παλαιὰ (2) περιέχει τὸν νόμον (ὁ ὁποῖος προετοιμάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τελείαν ἀποδοχὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως), τὰς προφητείας καὶ τοὺς τύπους τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Ἡ νέα (3) φανερώνει τὴν πλήρωσιν τῶν προφητειῶν καὶ τῶν τύπων, καὶ κηρύττει τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν, τῆς ὁποίας ἡξιώθημεν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τί ἐστὶ νόμος καὶ Εὐαγγέλιον.

Διαιρεῖται πρὸς τοῦτοις ἡ γραφή εἰς Νόμον καὶ Εὐαγγέλιον· εἰς τὸν Νόμον ἀνήκουσιν ὅλοι ἐκεῖνοι τῆς θείας γραφῆς οἱ τόποι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ τὴν ἀκριβῆ πλήρωσιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπειλεῖ νὰ κολάσῃ αὐστηρῶς τὴν παράβασιν τούτων. Διὰ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου ἐννοοῦνται ὅσα ἀποβλέπουσι τὰς ἐπαγγελίας τῆς θείας χάριτος, καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς ὁ οὐράνιος πατὴρ διὰ τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ υἱόν· παραδ. χάρ. ἐκεῖνα τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα εἶπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεός· «Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου» πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς» Γενέσ. κβ', 18, εἶναι λόγια Εὐαγγελίου. Ὁ εἰσηγητὴς καὶ διδάσκαλος τῆς ἁγίας γραφῆς εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· διότι «τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰμὴ τὸ πνεῦμα» τοῦ Θεοῦ» Α'. Κορινθ. β', 11. Ὅργανα δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐστάθησαν οἱ Προφῆται καὶ οἱ Ἀπόστολοι, καθὼς λέγει ὁ Πέτρος Β', β', 21. «Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ'» ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι.»

(β) Ὅτι ἡ ἁγία γραφή εἶναι ἀληθὴς λόγος τοῦ Θεοῦ, ἓνας ἀληθὴς χριστιανὸς φθάνει μόνον νὰ ἀναγνώσῃ ἢ νὰ ἀκούσῃ τὰς ἐμπεριεχομένας εἰς αὐτὴν ὑψηλὰς ἀληθείας, διὰ νὰ τὴν πληροφορηθῇ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς συναίσθησεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ἐσωτερικὴ συναίσθησις καὶ πληρο-

2) Τὰ κανονικὰ τῆς παλ. Διαθήκης βιβλία εἶναι ταῦτα· Γένεσις, Ἐξόδος, Λευιτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον (τὰ ὁποῖα καὶ Πεντάτευχος ὀνομάζονται), Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, Κριταί, Ῥούθ τέσσαρα βιβλία τῶν Βασιλειῶν (τῶν ὁποίων τὰ δύο πρῶτα, Σαμουὴλ ὀνομάζουσιν οἱ Ἑβραῖοι), δύο τῶν Παραλειπομένων, Ἑσδρας, Νεεμίας, Ἑσθῆρ, Ἰδοβ, Ψαλτήριον, Παροιμίαι Σολομώντος, Ἐκκλησιαστής τοῦ αὐτοῦ, Ἄσμα τοῦ αὐτοῦ, Ἡσαίας, Ἰερემίας (συμπεριεχομένων τῶν Θρήνων), Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ, οἱ λοιποὶ δώδεκα Προφῆται ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰσὴρ μέχρι τοῦ Μαλαχίου, οἱ ὁποῖοι καὶ δωδεκαπρόφητον ὀνομάζονται. Ὅσα δὲ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τούτων, ἀγκυλὰ περιέχουσι πολλὰ ἠθικὰ ἀξιόπαινα, δὲν ἐδέχθησαν ὅμως ποτὲ ὡς κανονικὰ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας· Ἰδε Γρηγόρ. Θεολόγ. ἐν τοῖς σίχ. περὶ τῶν κανονικ. βιβλ. παλ. καὶ νέας, καὶ Μητροφάνην τὸν Κριτόπουλον ἐν τῇ Ὁμολογ. τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησίᾳ, κεφ. ζ'. 3) Τῆς δὲ νέας τὰ κανονικὰ εἶναι ταῦτα· τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, Παῦλος ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες, Ἰακώβου μία, Πέτρου δύο, Ἰωάννου τρεῖς, Ἰούδα μία, καὶ ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου.

φορία δὲν ἔχει τὴν ἴσιν δύναμιν καὶ δι' ἐκείνους, ὅσοι δὲν ἀνεγεννηθῇσαν, εὐρίσκονται παρὰ ταύτην καὶ ἄλλαι ἱκαναὶ ἀποδείξεις εἰς βεβαίωσιν τούτου.

Ἀποδείξεις τῆς θεϊότητος τῶν γραφῶν.

Καὶ πρῶτον, αἱ σαφέσταται καὶ πασίδηλοι τῶν προφητειῶν ἐκ πληρώσεως.

Εἰς αὐτάς ἀναφέρονται ἡ προφητεία τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ διὰ τὴν μέλλουσαν ἐπίγειον βασιλείαν, καὶ τὴν διαμονὴν ταύτης μέχρι τῆς ἐλευσεως τοῦ Μεσσοῦ Γενέσ. ΜΘ', 10 ⁽⁴⁾. αἱ προφητεῖαι τοῦ Δανιὴλ διὰ τὴν μέλλουσαν μεταβολὴν τῶν μοναρχιῶν μετὰ τὴν προκήρυξιν τῶν μερικῶν περιστάσεων, Δαν. Β', 31. Η', 8, καθὼς ἐστὶ καὶ διὰ τὴν ἔλευσιν καὶ τὸ πάθος ⁽⁵⁾ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν κατάργησιν τῆς νομικῆς θυσίας, Αὐτ. Θ', 24. πρὸς τούτοις αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἡσαΐου Β', 2, καὶ Μαλαχίου Α', 10, 11 περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν ἔθνων πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ ἐπὶ πᾶσιν αἱ προφητεῖαι τοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ διασπορᾶς τῶν Ἰουδαίων, Ματθ. ΚΔ', 2. καὶ ΚΓ', 35. Σιωπῶ ἄλλας πολλὰς προφητείας, τῶν ὁποίων ἡ πληρώσις εἶναι τόσον φανερά, ὥστε δύναται νὰ τὸ μαρτυρήσῃ ἀναμφιβόλως ὁ σύμπας κόσμος. Ἐπειδὴ λοιπὸν οὐδεὶς, πλην τοῦ Θεοῦ, δύναται νὰ προῖδῃ ἢ νὰ προειπῇ ὅσα μέλλουσι νὰ συμβῶσι, δὲν λέγω μετὰ χρόνους ἑκατὸν ἢ περισσοτέρους, ἀλλὰ μῆτε τὴν αὐριον ἡμέραν, ἐπόμενον εἶναι, ὅτι ἓνα βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τοσαύτας προρρήσεις, εἶναι θεῖον ⁽⁶⁾. Δεύτερον ἡ ἀγιότης τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν. Πόσον ἐξαίρετως καὶ ὑψηλῶς δὲν λαλεῖ ἡ ἀγία γραφὴ περὶ τῆς θείας μεγαλωσύνης καὶ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως! Αὕτη δὲν ζητεῖ παρ' ἡμῶν ἄλλο παρά μίαν εὐάρεστον εἰς τὸν Θεὸν λατρείαν καὶ πρέπουσαν εἰς λογικὰ κτίσματα. Αὕτη θέλει νὰ προσκυνῶμεν τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ λέγει, ὅτι θυσία

4) Οὕτως ἔχει τὸ ρητὸν εἰς τὸ Ἑβρ. « Οὐκ ἀποστήσεται σκήπτρον ἐξ Ἰούδα, ἢ νομοθέτης ἐκ μέσου τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Σιλω· » ἢ αὐτῷ προσκόλλησις τῶν ἔθνων. » Τὸ Σιλω οἱ Ἑβδαμήκοντα μετέφρασαν « ὅ ἀπόκειται » ἢ τὰ ἀποκείμενα. Σημαίνει δὲ ὡς μὲν τινες θέλουσιν, ὁ ἀποσταλμένος· ὡς δὲ κρίνουσιν ἄλλοι πιθανώτερον, ὁ εἰρηνοποιός, ὁποῖος ἦτον ὁ Μεσσίας, ὅστις μᾶς διήλλαξε μετὰ τοῦ Θεοῦ.

5) Σημειώσαι, ὅτι σαφέστερον ἀπὸ ὅλους τοὺς προφῆτας προκηρύττει τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ ὁ Δανιὴλ. Οὕτω λέγει εἰς τὸ Ἑβρ. Δαν. Θ', 26. « Καὶ μετὰ τὰς ἑβδομάδας τρεῖς ἐξήκοντα δύο ἐκκοπήσεται ὁ Μεσσίας (ἡγουν ὁ Χριστός), ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ », τουτέστιν ὅχι ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Τοιαύτην σαφῆ προφητείαν περὶ Χριστοῦ διὰ νὰ ἀφανίσῃ ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν, ὁ Θεοδοτίων, μετέφρασεν « Ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα, καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ, » Σημειώσαι πρὸς τούτοις, ὅτι τὸν Δανιὴλ ἀναγινώσκει ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Θεοδοτίωνος δὲ τὸ νὰ εὗρηκε κατὰ πολλὰ συγκεχυμένην ἐκείνην τῶν Ἑβδαμήκοντα εἰς τὸν αὐτὸν προφήτην, ἡ ὁποία μῆτε σώζεται. Ἴδε Ἱερώνυμον προοίμ. εἰς τὸν Προφ. Δανιὴλ.

6) Τοῦτον τὸν πρῶτον χαρακτήρα τῆς θεϊότητος τῶν γραφῶν μεταχειρίζεται ἢ ὁ Ἱωργίνης βιβλ. 3, κατὰ Κέλσου. τὸ χαρακτηρίζον (λέγει) τὴν θεϊότητα ἡ περὶ μελάντων ἐστὶν ἐπαγγελία, οὐ κατ' ἀνθρωπίνην φύσιν λεγομένων καὶ ταῖς ἐκβάσεσι κρινομένων· ὅτι θεῖον πνεῦμα ἦν τὸ ταῦτα ἀπαγγέλλον » Ἴδε ἢ τὴν Φιλοκαλ. τοῦ αὐτοῦ, κεφ. 4.

εύαρεστος εἰς τὸν Θεὸν εἶναι ἢ συντετριμμένη καὶ τεταπεινωμένη καρδία (7). Ὡσαύτως ἅγιοι εἶναι καὶ αἱ ἐντολαί, καθότι δεικνύουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀρίστην ὁδὸν, διὰ τὴν φθάσει εἰς τὴν τελειότητα. Αὐταὶ προστάττουν νὰ ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης ἡμῶν τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς, τὸν δὲ πλησίον ὅχι μόνον νὰ μὴ βλάπτωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθῶμεν καὶ νὰ ὠφελῶμεν εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς χρείας· καὶ τοῦτο νὰ πράττωμεν ὅχι μόνον πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς· καὶ ὅχι μόνον νὰ μὴν προξενήσωμεν κακὸν εἰς οὐδένα, ἀλλὰ μητε κατὰ νοῦν νὰ τὸ μελετήσωμεν. Ὅλοι αἱ χριστιανικαὶ ἐντολαὶ γενικῶς εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ δὲν εὐρίσκεται εἰς κανένα βιβλίον μία ἠθικὴ διδασκαλία τόσον ὀρθή καὶ ἀκίβδηλος (8). Τὸ νὰ εὐρίσκονται δὲ εἰς τὴν ἁγίαν γραφὴν καὶ διδασκαλαί, αἱ ὅποιοι ὑπερβαίνουν τὸν ἡμέτερον νοῦν, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπληττῇ· ἐπειδὴ α Ἀνεξερεῦ-
 » νητα τὰ κρίματα αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) καὶ ἀνεξιχνίαστοι
 » αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμ-
 » βουλος αὐτοῦ ἐγένετο; » (9) Τρίτον ἡ ὑπερβαύμαστος δύ-
 » ναμις τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἀπόστολοι ὀλίγοι τὸν ἀριθ-
 » μὸν, ἀδύνατοι, πτωχοὶ, ἀσθενεῖς καὶ ἐνδεεῖς, χωρὶς ὅπλα καὶ χωρὶς δύ-
 » ναμιν εὐγλωττίας, μὲ μόνον τὸν ἀκίβδηλον καὶ καθαρὸν τοῦ Θεοῦ λόγον,
 ἐπέστρεψαν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ ἔθνη ἀναρίθμητα. Ἐναντίον εἰς αὐτοὺς παρετάχθησαν τὰ βασιλικά τῶν αυτοκρατορῶν ψηφίσματα, ἀπειλαί, μαρτύρια, ὅλα τῶν φιλοσόφων ἐκείνου τοῦ καιροῦ τὰ σοφίσματα καὶ αἱ ἀπατηλαὶ δόξαι, διὰ τὴν ἐμποδίσωσι τὸ κηρυγμα· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν τίποτε κατ' αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ δι-
 » δασκαλία τῶν Ἀποστόλων περιέχεται εἰς τὰς ἁγίας γραφάς, καὶ συμφωνεῖ
 κατὰ πάντα μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν λοιπῶν ἱερῶν συγγραφέων, ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ἀπεκαλύφθη παρὰ Θεοῦ. Πρὸς τοῦτοις, ἂν ἡ διδασκα-
 » λία τῶν Ἀποστόλων δὲν ἦτον ἐκ Θεοῦ, τίς τοὺς παρεκίνησε νὰ τὴν κη-
 ρύξωσιν ὡς θεῖαν, καὶ νὰ πλανήσωσι τοὺς ἀνθρώπους; Τὸ κέρδος ἴσως;

7) Ψαλμ. νά, 19. τὸ ἔβρ. καταγυῖαν ἢ συντετριμμένην κτ. 8) Ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ λόγια τοῦ φιλοθρήσκου Βοννετίου περὶ τῆς ἠθικῆς τῶν ἐθνικῶν. « Ὅσα λέ-
 » γει μελετῶ τὰ συγγράμματα τῶν ἐθνικῶν, τοσούτῳ μᾶλλον καταλαμβάνω, ὅτι δὲν
 » ἔφθασαν εἰς ἐκείνην τὴν τελειότητα τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας, τὴν ὅποιαν εὐρίσκω
 » εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἀγίων ἢ τοῦ σκηνοποιοῦ. Ἡ διδασκαλία τῶν ἐθνικῶν
 » δὲν εἶναι διόλου ὁμοειδής, δὲν εἶναι διόλου τῆς αὐτῆς τιμῆς, ἢ πολλὰκις εὐρίσκω
 » τὸν μαργαρίτην ἐπὶ τῆς κοπρίας. Λέγουσι (ναὶ !) θαυμάσια πράγματα, ἢ τὰ ὅποια
 » φαίνονται θεόπνευστα· ἀλλὰ (δὲν ἠξεύρω!) αὐτὰ δὲν εἰσέρχονται τοσόν εἰς τὴν καρ-
 » διαν μου, καθὼς ὅσα ἀναγινώσκω εἰς τὰ συγγράμματα ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δὲν
 » ἐφώτισεν ἡ ἀνθρωπίνη φιλοσοφία. — — — Ἡδυνήθησαν αὐτοὶ (οἱ ἐθνικοὶ φιλό-
 » σοφοι) νὰ ἀραιέσωσι τοῦ κοινοῦ λαοῦ καμμίαν ἀπὸ τὰς προλήψεις του; Ἡδυνήθη
 » σαν νὰ καθαιρέσωσι κινένα εἰδωλὸν; Ὁ Σωκράτης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυσικῆς ἠθικῆς
 » ἢ πρωτομάρτυς τοῦ λόγου, ὁ θαυμαστὸς Σωκράτης ἠδυνήθη νὰ ἀλλάξῃ τὴν θρη-
 » σκεῖαν τῶν Ἀθηναίων, ἢ νὰ μεταβάλῃ τὰ ἥθη τῆς πατρίδος του; » Bonnet Re-
 » cherch. philosophiq. Sur le Christianisme Chap. 34, 35. 9) Ῥωμ. 4, 33, 34. ἢ 4,
 Κορινθ. 6. 16.

αὐτοὶ ἔδωκαν καὶ τὰ ἰδιὰ των ὑπάρχοντα μετὰ χαρᾶς, καὶ ἐδίδαξαν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ μὴν ἐπιθυμῶσι τὸν πλοῦτον. Ἡ ἐλπίς ἰσως τοῦ νὰ ἀποκτήσῃ τιμὴν καὶ δόξαν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον; ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἔπρεπε τελείως νὰ τὸ προσμένωσιν· ἐπειδὴ ὁ διδάσκαλος αὐτῶν εἶχε προειπεῖ εἰς αὐτοὺς δυστυχίας καὶ θάνατον, καὶ τοὺς εἶχε στείλει ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Ἡ ἀπλότης, ἰσως ἠθελεν εἰπεῖ τις, καὶ ἡ ἀμάθειά των τοὺς ἡπάτησε· τοιαύτην ὅμως ἀμάθειαν δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ σοφὰ των συγγράμματα (10). Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐνωθῶσι, δὲν λέγω ὀλίγοι τινές, ἀλλὰ τοσοῦτον πλῆθος ἀνθρώπων εἰς τοσοῦτους αἰῶνας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, διὰ νὰ δεχθῶσιν ὁμογνώμως αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν, ἂν ἦτον ἐπίπλαστος καὶ ψευδής; Πρέπει λοιπὸν νὰ πιστεύσωμεν ἀδιστακτικῶς ἀληθινὴν τὴν πρότασιν ταύτην, ὅτι ἡ ἀγία γραφὴ εἶναι ὁ ἀληθὴς λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐλαλήσαμεν περὶ τούτου πλατύτερον, διὰ τὸ νὰ συναποδείκνηται ἐνταυτῷ, ὅτι καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ ἀληθινὴ θρησκεία (11).

§. 3. Περὶ τῆς καθ' αὐτὸ ὕλης τῆς ἀγίας γραφῆς.

Ἡ καθ' αὐτὸ ὕλη καὶ ὑπόθεσις τῆς ἀγίας γραφῆς εἶναι ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (α), ὅστις διωρίσθη πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰς δόξαν ἡμῶν (β), ἐπηγγέλθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (γ), προεκηρύχθη ὑπὸ τῶν προφητῶν (δ), προεικονίσθη δια θυσιῶν καὶ τύπων (ε), προητοιμάσθη δια τοῦ νόμου (ζ), καὶ ἐκηρύχθη διὰ τοῦ εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον (η).

(α) Ἡ ἀγία γραφὴ περιέχει διάφορα πράγματα, ἡγουν, ἐντολὰς καὶ νόμους, διαταγὰς διὰ τὰ ἡθῆ, προφητείας, διηγήσεις θεῶν ὁπτασιῶν καὶ θαυμάτων, ἐπαγγελίας καὶ πράξεις ἀνθρωπίνους (12). Ὁ σκοπὸς ὧν αὐ-

10) Ἐξ ἐναντίας εὐρίσκομεν μεγάλην σοφίαν εἰς τὰ Ἀποστολικά συγγράμματα, διὰ νὰ μὴν ἀναφέρω κατὰ μέρος παραδείγματα ἀπὸ ὅλους τοὺς συγγραφεῖς. Ἰκανὸν εἶναι νὰ στεῖλω τὸν φιλαναγνώστην εἰς τὰς σοφωτάτας διαλέξεις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δημοσθένους, τοῦ Παύλου, ἐκεῖνην, λέγω, τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου μετὰ τοὺς φιλοσόφους τῶν Ἀθηνῶν. Πράξ. ιζ', 22. ἢ τὴν ἄλλην μετὰ τοῦ βασιλέως Ἀγρίπαι Αὐτ. ιθ', 2—32.

11) Τὸν τρίτον τοῦτον χαρακτῆρα τῆς θεϊότητος τῶν γραφῶν μεταχειρίσθη ὁ Ὁριγένης· « ἂν στοχασθῶμεν (λέγει, τίνα τρόπον εἰς ὀλίγοις χρόνοις τῶν ὁμολογούντων » τὸν χριστιανισμόν ἐπιβουλευσόμενον, καὶ τινων διὰ τοῦτο ἀναιρουμένων. ἑτέρων δὲ » ἀπολλούντων τὰς κτήσεις, δεδυνῆται ὁ λόγος, καίτοι γε οὐδὲ τῶν διδασκάλων πλεοναζόντων, πανταχοῦτε κηρυχθῆναι τῆς οἰκουμένης, ὥστε Ἕλληνας ἢ βαρβάρους, σοφούς τε ἢ ἀνοήτους προθεσθαι τῇ διὰ Ἰησοῦ θεοσεβείᾳ· μετίζον ἢ κατὰ ἀνθρώπων τὸ » πρᾶγμα εἶναι λέγειν οὐ διστάζομεν, μετὰ πάσης ἐξουσίας καὶ πειθοῦς τῆς (Ἰσ. περὶ τὸν τὸ τῆς) περὶ τοῦ κρατυνῆσθαι τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ διδάξαντος ὧν » ἴδε Ὁριγ. κατὰ Κέλσου ἢ ἐν τῇ Φιλοκαλ. 12) Δύναται τις ἢ κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἀνάξῃ τὰ περιεχόμενα τῆς θείας γραφῆς εἰς τέσσαρα κεφάλαια. Πρῶτον τὰ πιστευτά, ἡγουν, ὅσα δόγματα χρειαζοῦμεν νὰ πιστεύωμεν, τὰ ὁποῖα συνοπτικῶς περιέχονται εἰς τὸ σύμβουλον. Δεύτερον τὰ πρακτέα, ἡγουν, ὅσα πρέπει νὰ πράττωμεν διὰ νὰ σωθῶμεν, ὁποῖα εἶναι αἱ ἐντολαὶ ἢ αἱ νοουθεσίαι, ὅσαι εὐρίσκονται εἰς τὴν γραφὴν. Τρίτον τὰς ἐπαγγελίας καὶ ἀπειλὰς, αἱ ὁποῖαι ἐκικυρῶσι τὰ πρακτέα, μετὰ τὰ νὰ ὑποσχωται εἰς μὲν τοὺς τηρητάς των ἐντολῶν ζωὴν αἰώνιον, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας κόλασιν ἀτελεύτητον. Τέταρτον τὰ παραδείγματα, ἡγουν, ὅσα διηγείται διὰ τὴν διόσω-

τῶν εἶναι νά φανερώσωσι τήν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βουλὴν περὶ τῆς ἀπολυ-
τρώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τοιοῦτοτρό-
πως μᾶς διδάσκει ὁ νόμος, ὅτι εἴμεθα πταίσται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶς
προστάσσει νά ζητήσωμεν λυτρωτὴν. τὸν ὁποῖον προσκηρύξαν οἱ προφῆται,
καὶ προεικόνισεν ἡ νομικὴ θυσία. Αἱ διάφοροι θεοφανεῖαι καὶ θεοσημεῖαι
συνηργήσαν εἰς τὸ νά προετοιμάσωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὑποδοχὴν τῆς
Χριστιανικῆς πίστεως, ἥ καὶ νά φανερώσωσι τὰς πράξεις τοῦ Χριστοῦ. Αἱ
θεῖαι ἐπαγγελίαι βεβαιοῦσι τὴν χάριν τοῦ οὐρανίου πατρὸς εἰς ἡμᾶς διὰ
Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἡμετέρου μεσίτου. Πλήρης ἀπὸ μαρτυρίας ταύτης τῆς
ἀληθείας εἶναι ἡ ἁγία γραφή, ἐκ τῶν ὁποίων θέλει φέρωμεν ὀλίγας εἰς
μέσον. Οὕτω λέγει Ἰωάν. Α'. 46. «Ὁν ἔγραψε Μωσῆς ἐν τῷ
» νόμῳ καὶ οἱ Προφῆται εὐρήκαμεν Ἰησοῦν», καὶ Β'. Κορινθ.
ἀ. 20. «Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ)
» τὸ ναί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν» ἔχουν, ὅλαι τῆς θείας χάριτος
αἱ ἐπαγγελίαι θεμελιούνται καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστόν.

(6) «Ὅλαι αἱ βουλαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπ' αἰῶνος· ἐξαίρετος δὲ ἀναμε-
ταξῷ εἰς αὐτὰς εἶναι ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ
τὸν καθαρισμόν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ
υἱοῦ. «Ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀπο-
» κεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς
» δόξαν ἡμῶν» λέγει ὁ Παῦλος ἀ. Κορινθ. β', 7 (13). Διὰ τοῦτο καὶ
ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν ὀνομάζεται εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν «ἀρνίον ἐσφαγ-
» μένον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου» (14),

Ἡ Εὐαγγελικὴ πίστις ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

(γ) Ἀνῆγγειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τὸν Ἀδὰμ, τὴν χά-
ριν αὐτοῦ καὶ τὴν εὐσπλαγγνίαν πρὸς αὐτόν, καὶ πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπι-
νον γένος, μὲ τοῦτα τὰ Εὐαγγελικὰ λόγια «Καὶ ἔχθραν θῆσω ἀνά
» μέσον σου (τοῦ ὄφεως) καὶ ἀνά μέσον τῆς γυναικὸς, καὶ
» ἀνά μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κε-
» φαλήν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν», Γενέσ. Γ', 15 (15),
ἡ ἐξήγησις τῶν ὁποίων εἶναι αὕτη. Ὁ ὄφις εἶναι ὁ διάβολος, σπέρμα
τοῦ διαβόλου εἶναι ὅλοι οἱ ἄσεβεις καὶ διώκται τῆς ἀληθείας, καθὼς
σπέρμα τῆς γυναικὸς εἶναι ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ Γαλάτ. Δ', 4 (16), Χρι-
στοῦ δὲ σπέρμα εἶναι ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς καὶ φιλάρετοι· ὁ Χριστὸς κατα-

ρον διαγωγὴν τῶν ἐναρέτων ἢ τῶν κακῶν, ἢ διὰ τὸ διάφορον τέλος αὐτῶν, διὰ νά μᾶς
παραινῇ εἰς τὴν ἀρετὴν μὲ τὸ παράδειγμα τῶν πρώτων, καὶ νά μᾶς ἀποτρέψῃ
ἀπὸ τῆς κακίας μὲ τὸ παράδ. τῶν δευτέρων. 13) Ἰδε ἢ Ἑβρ. ἀ. 3 14) Ἀποκάλυψ.
iv', 8. 15) Τὸ ῥητόν, εἰς μὲν τὸ Γερμανικὸν πρωτότυπον ἔχει οὕτως· «Καὶ ἔχθ.
θῆσ. ἀνάμ. σου, ἢ ἀνά μέσ. τῆς γυναικ. καὶ ἀνά μέσον τοῦ σπέρματός σου, ἢ ἀνά
μέσ. τοῦ σπέρμ. αὐτῆς· αὐτός σου καταπατήσῃ κεφαλὴν, ἢ σὺ κεντήσῃς αὐτοῦ πτέρ-
ναν,» εἰς δὲ τὸ Ἑβρ. «————αὐτός σου συντρίψει (ἢ καταπατήσῃ, καθὼς μετα-
φράζει ὁ Συμίδιος) κεφαλὴν, ἢ σὺ συντρίψεις κτ. α Ὁ Ἑβρ. ἡμῖν νευσαν τηρήσει ἢ
τηρήσεις, τὸ ὁποῖον ὑπολαμβάνει ὁ Βόσσιος νά ᾔηται γραφικὸν σφάλμα ἀντὶ τοῦ τη-
ρει, τηρήσεις. 16) «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς κτ.»

πατεῖ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφως, ὅποταν καταλύῃ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀφανίσῃ τοὺς ἀσέβεις· ὁ ὄφιν ἐξ ἐναντίας ἐκέντησε τὸν Χριστὸν εἰς τὴν πτέρναν, ὅποταν διὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ τὸν ἐθανάτωσε σωματικῶς, καὶ ἰσάκεις καταδιώκει τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν· τὸ ὁποῖον μὲ ὅλον τοῦτο συμβαίνει χωρὶς βλάβην τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Ταύτην τὴν ἀξιόλογον ἐπαγγελίαν ἐδέχθη ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ (καθὼς ἔπρεπε) μετὰ χαρᾶς· καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου. Τοῦτο τὸ παράδειγμα ἡκολούθησαν οἱ εὐσεβεῖς ἀπόγονοι τοῦ Ἀδὰμ, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος ῥητῶς εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. ιά, 2. α' Ἐν ταύτῃ (τῇ πίστει) γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ » πρεσβύτεροι. » Αὕτη τῆς πίστεως ἡ ἐπαγγελία ἀνεκαινίσθη μετὰ ταῦτα πολλάκις πρὸς τὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, μὲ ταῦτα τὰ λόγια· α' Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα » τὰ ἔθνη τῆς γῆς » (17). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει (Ῥωμ. κεφ. Δ') τὸν Ἀβραάμ ὄχι μόνον πιστὸν καὶ δικαιοθέντα διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἀλλὰ καὶ πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ ὅπου θέλει νὰ εἰπῇ, ὅτι ὅλοι οἱ Χριστιανοί, ὅσοι θέλουσι νὰ δικαιωθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ λάβωσιν εἰς ὑπόδειγμα τὸν Ἀβραάμ. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἕνας, ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

(δ) Διὰ νὰ φανῇ ἡ ἀληθεῖα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ σαφεστέρα καὶ πλέον ἀναμφίβολος, ὑπόσκησεν ὁ Θεὸς νὰ προκηρυχθῇ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ὑπὸ διαφόρων προφητῶν καὶ κατὰ διάφορον τρόπον. Ὅλοι αὐτοὶ ἐκήρυξαν τὴν χάριν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμοφώνως μὲ λόγους ὑψηλοῦς καὶ τρανωτάτους. Μὴ δυνάμενος νὰ φέρω εἰς μέσον κατὰ πλάτος τὰς προφητείας αὐτὰς διὰ τὸ πλῆθος, ἀρκούμαι μόνον εἰς τὸ νὰ σημειώσω τοὺς τόπους ἐκείνους τῆς θείας γραφῆς, ὅπου εὕρισκονται, οἷον· Γενέσ. κβ', 10. (18) Ψαλμ. οά, 6. (19). Ἡσαΐου Κεφ. 6'. Κεφ. ιά. Κεφ. νγ'. Κεφ. ξ', Ἰερεμ. κγ', 6. καὶ λά, 31. Ἰεζεκιήλ, λδ', 24. Δανιήλ θ', 24. Ὡσηέ β', 18. Ἰωήλ β', 28. Ἀμώς θ, 11. Ὁβδιού σίχ. 17. Ἰωνᾶ α. 17. Μιχ. ε, 2. Ναούμ α, 15 Ἀβακούμ γ', 2. Σοφον. γ', 14. Ἀγγαίου β', 8. Ζαχαρ. β', 10. καὶ ιδ', 8. Μαλαχ. γ', 1 (20).

(ε) Οἱ Ἑθνικοὶ σφάζοντες διάφορα ζῶα, τὰ προσέφερον θυσίαν εἰς τὰ εἰδῶλα· τινὲς δὲ προσέφερον καὶ τὰ ἴδια τέκνα, καὶ τὰ ἔκαιον· τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τούτου, ὅτι ἐγνώρισαν ἔνδον τῆς συνειδήσεως αὐτῶν νὰ ἦναι πταίσται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπληροφορήθησαν, ὅτι εἶναι ἄξιοι τῆς δικαίας αὐτοῦ ὀργῆς, τὴν ὁποίαν ἐσπούδαζον νὰ ἐξι-

17) Γενέσ. κβ', 18. 18) ἴσ. Γενέσ. κβ', 10. ὅπου περὶ τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ εἶναι ὁ λόγος, ἡ ὁποία προεῖκόνιζε τὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ, 19) Εἰς τὸ Ἑβρ. ἀριθμεῖται οβ'.

20) Ὁ Μαλαχίας εἶναι ὁ τελευταῖος συγγραφεὺς τῆς παλ. διαθ. ἢ ἀπὸ τὴν προφητείαν αὐτοῦ περὶ τοῦ Προδρόμου αἰδοῦ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου κτ. ν ἄρχεται ἡ ἱστορία τοῦ Εὐαγγελίου (Μάρκ. α, 2.), ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἡ ἐνότης τῆς παλ. ἡ βίας διαθ.

λεώσωσι μὲ τὰς θυσίας καὶ μὲ τὴν ἐκχυσιν τοῦ αἵματος τῶν ζώων. Μὲ ὅλον ὅπου ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀφαιρεθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι μὲ αἷμα ταύρων καὶ τράγων (κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἑβρ. ι, 4), διέταξεν ὁ Θεὸς διαφόρους θυσίας εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ τοιαῦται θυσίαι εἶναι ἀχρηστοὶ εἰς τὸ νὰ καθαρίσωσιν ἁμαρτίας, κατὰ τὰ εἰρημένα λόγια τοῦ Ἀποστόλου καὶ κατὰ τὸ Ἑβρ. ι, 11, ὅπου λέγει· « Καὶ πᾶς » μὲν ἀρχιερεὺς ἔσθηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς » αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύ- » νανται περιελεῖν ἁμαρτίας, » διὰ τὰ ὅποια λόγια ἀποθλέπουσιν ἐξῴως τὴν Ἰουδαϊκὴν θυσίαν, ἔπρεπε ἀναγκαιῶς νὰ ᾖναι ἄλλα αἷτια διὰ τὰ ὅποια διέταξεν ὁ Θεὸς τὰς θυσίας.

Αἷτιαί τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν.

Δύο αἷτια τοῦτου εὐρίσκομεν εἰς τὴν γραφὴν. Τὸ πρῶτον αἷτιον καὶ θε-
μέλιον τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν ἦτον, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι
εἶναι ἁμαρτωλὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄξιος θανάτου, καθ' ὃν τρόπον ἐθα-
νατοῦτο καὶ τὸ προσφερόμενον εἰς θυσίαν ζῶν διὰ τὸ ὅποιον καὶ εἶχε προ-
στάξαι αὐτὸς ὁ Θεός· « Καὶ ἐπιθησουςιν οἱ πρεσβύτεροι τῆς »
» συναγωγῆς τὰς χειρὰς αὐτῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ
» μύσχου ». Λευιτ. α, 15 (21). Αὕτη δὲ ἡ γνώσις τῆς ἁμαρτίας ἔπρεπε
νὰ φέρῃ τὸν ἄνθρωπον ἀνεπαίσθητος εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ λυτρωτὴν καὶ με-
σίτην. Δεύτερον, ἐπειδὴ ἦσαν αἱ νομικαὶ θυσίαι τύπος τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ,
Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ὁ
τύπος οὗτος ὑφίσταται εἰς τοῦτο· καθὼς τὸ ἐκχυθὲν αἷμα κινεῖ πρὸς συμ-
πάθειαν, οὕτω καὶ πολλῶ περισσότερον τὸ ἄχραντον αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ
Θεοῦ κινεῖ πρὸς οἶκτον καὶ εὐσπλαγχνίαν τὸν ὠργισμένον διὰ τὰς ἁμαρ-
τίας ἡμῶν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα. Ἄν τὸ αἷμα τῶν ζώων δύναται νὰ κα-
θαρίσῃ ἀπὸ σωματικὰς ἀκαθαρσίας, πολλῶ μᾶλλον δύναται τὸ αἷμα τοῦ
Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ μᾶς πλύνῃ καὶ νὰ μᾶς καθάρσῃ ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς
ἁμαρτίας. Οὕτω συμπεραίνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ἑβρ. θ', καὶ ἰ, ὅπου
πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει, ὅτι « Ὁ νόμος εἶχε σκιὰν τῶν μελλόντων
» ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων » (22)

21) Ἰδὲ ἔξ Ἑβρ. ι, 10, 16. Ἐσήμαινον δὲ μὲ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην τῶν χειρῶν,
ὅτι ἦσαν αὐτοὶ σφαγῆς ἄξιοι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, τὰς ὁποίας ἐδέχετο ἐπὶ τὴν
κεφαλὴν αὐτοῦ ὁ θυόμενος ὑπὲρ αὐτῶν μύσχος. Ὅμοιαν σχεδὸν τελετὴν ἐμεταχειρί-
ζοντο ἔοι Αἰγύπτιοι, ὡς λέγει· ὁ Ἡρόδοτος Β' βλ. 6', « Καταρέονται δὲ ταδε λέγον-
» τες τῆσι· κεφαλῇσι· εἰτι μέλλοι· ἢ σφίσι τοῖσι θουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ
» καὶ γενέσθαι, εἰς κεφαλὴν ταύτην (τοῦ ζώου) τραπέσθαι ». 22) Τὴν αὐτὴν αἰ-
τίαν τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν λέγει ἔο Χρυσόστομος Ὁμιλ. ρεστ'. Τόμ. 3. « Αἱ μὲν
» θυσίαι οὐκ ἦσαν ἀρεσταὶ τῷ Θεῷ, οὐδὲ κατὰ γνώμην γινόμεναι, ἀλλὰ κατὰ συγχώ-
» ρησιν· ἢ γενομένης ἐπέθηκε τύπον κατ' εἰκόνα τῆς μελλούσης οἰκονομίας τοῦ Χρι-
» στοῦ· ἴνα, κἄν μὴ δι' ἐαυτὰς ὡς δεκταὶ [ἄν γούν] διὰ τὴν εἰκόνα ὡς ἐν πρόσω-
» πῳ· ἢ τίθῃσι διὰ πάντων εἰκόνα Χριστοῦ, ἢ σκιαγραφῇ τὰ μέλλοντα· κἄν πρόβα-
» τον ἦν θυόμενον, εἰκὼν τῷ σωτήρι· κἄν βοῦς, εἰκὼν τοῦ Κυρίου· κἄν μύσχος, κἄν
» δάμαλις, κἄν ἄλλο τι τῶν προσφερομένων, κἄν περιστέρα ἢ τρυγῶν, πάντα εἰς τὸν
» σωτήρα τὴν ἀναφορὰν εἶχεν ».

Αἱ θυσίαι τῶν Ἑθνικῶν ἦσαν ὠφέλιμοι καὶ αὐταί, καθόσον ἐστάθησαν εἰς αὐτοὺς εἰσαγωγή εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσιν, ὅτι εἶναι ἄξιοι τιμωρίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ βαδίσωσι τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν δικαίωσιν. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐξωτερικὰ ἔθιμα καὶ αἱ ἱεροτελεστῖαι τῶν Ἰουδαίων προεὐκρίνοντο ὁρατῶς τὰς ἀοράτους ἐνεργείας τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Οὕτως ἡ περιτομὴ τῆς σαρκὸς ἐσήμαινε τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, ἡγοῦν, τὴν ἀποβολὴν τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄμνος τοῦ Πάσχα ἦτον τύπος τοῦ ἀσπίλου ἀμνοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀπολαύσωμεν διὰ τῆς πίστεως. Ὁ χαλκοῦς ὄφρι ἐν τῇ ἐρήμῳ εἰκόνιζε τὸν ἐν σταυρῷ ἀναρτηθέντα λυτρωτὴν, ὅστις δύναται νὰ ἱατρῶσιν τὰ δῆγματα τῆς συνειδήσεως ἐκείνων, ὅσοι βλέπουσιν εἰς αὐτὸν μετὰ πίστεως (23). Καὶ τοιοῦτοτρόπως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται, ὅτι αἱ θυσίαι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθιμα ἔπρεπε νὰ ἔχωσι χώραν μέχρι τῆς ἐλευσεως μόνον τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔλαβον τὴν πληρώσιν αὐτῶν, καθὼς σαφέστατα λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι ταῦτα ἦσαν « Μέχρι » καὶ τοῦ διορθώσεως ἐπικείμενα » Ἐβρ. θ'. 10.

Πόθεν δεικνύται, ὅτι οὐδεὶς δικαιούται διὰ τοῦ νόμου.

(ζ) Ὁ νόμος ἐδόθη βέβαια, διὰ νὰ δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἤθελε τὸν πληρῶσει ἐντελῶς, καθὼς λέγει Λευϊτ. ΙΗ', 5. « Ἄ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος ζήσεται ἐν αὐτοῖς » (24). Ἀλλ' ἐπειδὴ « Πάντες ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ » Ῥωμ. Γ', 23, ἔγινε λοιπὸν ἀνωφελές αὐτὸ τὸ τέλος τοῦ νόμου, καὶ ἐπομένως ἀπώλεσεν ὁ νόμος, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, τὴν δύναμιν τοῦ νὰ μᾶς δικαιώσῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Γαλάτ. γ', 11. « Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιούται παρὰ τῷ Θεῷ, » δῆλον ».

Εἰς τί χρήσιμος ὁ νόμος.

Ὁ πάνσοφος ὁμως Θεὸς ἐπενόησεν ἄλλο μέσον, διὰ τοῦ ὁποῖου γίνεται χρήσιμος εἰς ἡμᾶς ὁ νόμος· μετεχειρίσθη δηλονότι τὸν νόμον, διὰ νὰ μᾶς προετοιμάσῃ εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ὑφίσταται δὲ ἡ παρασκευὴ αὕτη εἰς τοῦτο, ὅτι, ὁπόταν ὁ νόμος δεικνύῃ εἰς ἡμᾶς, ὅτι εἴμεθα παράβαται καὶ τῆς θείας ὁργῆς ἔνοχοι, μᾶς χειραγωγεῖ τὸν τρόπον τινὰ πρὸς τὸν μεσίτην ἡμῶν, τὸν Χριστόν. Εὐρίσκονται περὶ τούτου ἐναργεῖς ἀποδείξεις εἰς τὴν ἁγίαν γραφὴν· οὕτω λέγει Γαλάτ. Γ', 24. « Ὡστε ὁ νόμος

23) Ἰωάν. γ', 14, 15, καὶ Ἀριθμ. κ', 8, 9. « Προϋποῖται τὸ σωτήριον πάθος ἐν τῷ ὄφρι τῷ χαλκῷ. Ὡς περὶ γὰρ ὁ χαλκοῦς ὄφρι ἰνδαλμα μὲν τῶν ὄψεων ἦν, οὐκ εἶχε δὲ τῶν ὄψεων τὸν ἰόν· οὕτως ὁ μονογενὴς υἱὸς σώμα μὲν εἶχεν ἀνθρώπινον, κηλὶδα δὲ ἁμαρτημάτων οὐκ εἶχε· καὶ καθάπερ οἱ ὑπὸ τῶν ὄψεων δακνόμενοι, τὸν χαλκοῦν ἀποβλέποντες ὄφιν, σωτηρίας ἀπῆλθον, οὕτως οἱ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας πληττόμενοι, τῷ πάθει τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀνευδοκιάτως πιστεύοντες, κρεῖττους ἀποφαίνονται τοῦ θανάτου, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύουσιν ». Θεοδώρ. Ἐρωτήσ. λη. εἰς τοὺς Ἀριθμ. 24) Ἰδε καὶ Γαλάτ. γ', 12.

« παιδαγωγός ⁽²⁵⁾ ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πί-
 » στεως δικαιοθῶμεν », καὶ Ἑβρ. ζ', 19. « Οὐδὲν γὰρ ἔτε-
 » λείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι'
 » ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ ». Ἐντεῦθεν ὁμῶς δὲν πρέπει νὰ συμπε-
 ραίνωμεν, ὅτι δὲν εἴμεθα χρεώσται νὰ πληρώσωμεν τὸν νόμον ἅπαγε!
 Περὶ τοῦ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ πληρωσις τοῦ νόμου, θέλει λαλήσωμεν κα-
 θεξῆς πλατύτερον.

(η) Ὅταν ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους, ἐπρόστα-
 ξεν εἰς αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, Μάρκ. ις',
 15 ⁽²⁶⁾, ἤγουν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· καθότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶχον
 χρεῖαν νὰ σωθῶσι διὰ τοῦ οὐρανίου τούτου μεσίτου. Ταύτην τὴν προστα-
 γὴν ἐπλήρωσαν ἀκριβέστατα οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου· αὐτοὶ περιήλθον
 ἕλην τὴν γῆν, καὶ ἀφήκαν πανταχοῦ ἀνεξάλειπτα ἔχνη τῆς σωτηρίου πί-
 στεως· ὥστε δικαίως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶπε μετὰ τοῦ Δαυὶδ.
 « Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ
 « πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. » Ῥωμ. ι', 18. ⁽²⁷⁾.

§. 4. Τί ἐστὶν Ἑκκλησία;

Ἡ συνέλευσις τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι
 καὶ λέγεται Ἑκκλησία.

Ἀγκαλὰ Ἑκκλησίαι κοινῶς ὀνομάζονται οἱ ναοὶ καὶ οἱ εὐκτήριοι
 οἶκοι, διὰ τὸ νὰ συναθροίζωνται εἰς αὐτοὺς οἱ πιστοὶ εἰς τελείωσιν τῆς
 θείας λατρείας· συνίσταται ὁμῶς κυρίως ἡ Ἑκκλησία ἀπὸ τὴν συνάθροισιν
 ἐκείνων μόνον, ὅσοι ἔχουσιν ἀληθῆ καὶ ζῶσαν πίστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν ⁽²⁸⁾, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος β'. Κορινθ. γ', 16. « Ὑμεῖς γὰρ
 » ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος ». Περὶ ταύτης τῆς Ἑκκλησίας θέλει
 λαλήσωμεν πλατύτερον κατωτέρω εἰς τὴν ἐξηγήσιν τοῦ συμβόλου τῆς
 πίστεως.

§. 5. Περὶ τῶν διαφορῶν τῆς Ἑκκλησίας καταστάσεων.

Ἡ χριστιανικὴ Ἑκκλησία ἐθμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κό-
 σμου. Ἐκυβερνᾶτο κατ' ἀρχὰς μὲ τὰς διὰ στόματος παραδό-
 σεις τῶν θείων ἀποκαλύψεων (α), ἔπειτα μὲ τὸν γραπτὸν νό-
 μον καὶ τὰς διδάσκαλίας τῶν προφητῶν (β), καὶ τελευταῖον μὲ τὸ
 Εὐαγγέλιον (γ).

25) Ἰδε Θεοδώρ. Θεοφύλοκτον καὶ Οἰκουμένιον εἰς τὴν ἐξηγήσιν τοῦ παρόντος ῥητοῦ

26) Ἰδε ἡ Μιτθ. κή. 19. Λουκ. κδ', 47. Κολλάτι. α. 23. 27) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ψαλ.
 θ', 5. Τὸ Ἑβραϊκὸν ἔχει γραμμὴ ἀντὶ τοῦ φθόγγου. Ὁ Ἀκύλας κανὼν. 28) Σημαί-
 νει κυρίως ἡ Ἑκκλησία (καθὼς καὶ ὁ συγγραφεὺς ὁρθῶς ἐννοεῖ) τὸ συνάθροισμα τῶν ἐκ-
 λεκτῶν τοῦ Θεοῦ, καθόσον οὗτοι θεωροῦνται ἡνωμένοι μὲ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν τὸν Χρι-
 στὸν. Ἡ μετὰ Χριστοῦ ἐνωσις εἶναι οὐσιώδης ἴδιον τῆς Ἑκκλησίας. Ὅθεν ὁ Χριστὸς
 ὀνομάζεται ποιμήν, ὅταν αὐτὴ θεωρῆται ὡς ποιμήν, ἀκρογωνιαίος λίθος, ὅταν αὐτὴ
 προμοιάζεται μὲ μιαν οἰκοδομὴν, καὶ κεφαλὴν, ὅταν αὐτὴ λέγεται σῶμα· Ἰδε καὶ Κλή-
 μεντ. Ἀλεξ. Σερωματ. ζ'. Ἰγνάτ. πρὸς Τρολλίαν. Ἰσίδωρ. Πηλουσιώτ. ἐπιστολ. 246.
 ἡ Μητροφ. Κριτόπ. Ὁμολ. Ἀνατ. Ἑκκλ. κεφ. ζ'.

(α) Εἵπομεν ἀνωτέρω (§. 3. Σημ. γ'), ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστις ⁽²⁹⁾ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Δὲν εἶναι λοιπὸν εἰς τὸν κόσμον ἀρχαιότερον ἄλλο παρὰ τὴν πίστιν, ἥτις ἐκηρύχθη πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις κατέχει τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως ⁽³⁰⁾. Αὕτη ἡ ἐκκλησία εἶναι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μία μόνη καὶ ἡ αὕτη, καὶ θέλει διαμεῖναι μέχρι τέλους τοῦ κόσμου ἡ αὕτη, καθὼς καὶ ἡ πίστις, τὴν ὅποیان κατέχει, εἶναι πάντοτε ἡ αὕτη· « Ἰησοῦς Χριστὸς χ^θὲς καὶ σημερον, ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας » Ἑβρ. γ', 8.

Αἱ τρεῖς διάφοροι καταστάσεις τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς κατάστασιν, ἔλαβε τρεῖς διαφόρους περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος εἶναι ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως. ἡ δευτέρα ἀπὸ Μωσέως μέχρι Χριστοῦ, καὶ ἡ τρίτη θέλει εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον ἐκυβέρνησα ὁ Θεὸς τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὰς διὰ ζώσης φωνῆς ἀποκαλύψεις, τὰς ἰποίας λαβὼν ὁ Ἀδὰμ παρὰ Θεοῦ, παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους· μέχρι τοῦ Νῶε· τὸ ὅποϊον ἦτον εὐκολον εἰς αὐτὸν διὰ τὴν μακροβιότητά του· ὥσαυτως πάλιν ὁ Νῶε τὰς παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους. « Ἐν ταύτῃ γὰρ (τῇ πίστει) ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι » Ἑβρ. ια', 2. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ θεῖαι αὗται ἀποκαλύψεις ἐλησημονήθησαν καὶ ἡμεληθησαν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰσῆχθη αὐτῶν ἡ αἰσχιστος εἰδωλολατρεία (Ἰησ. Ναυῆ κδ', 2), ἠδὲ ὁ Θεὸς νὰ τὰς ἀνανεώσῃ (ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων) πρὸς τὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν μέχρι Μωσέως. Ἦτον δὲ ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀποκαλύψεων τούτων εὐαγγελικὴ, ἡγοῦν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις, ὡς διαλλακτὴν καὶ μεσίτην μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεόστροφος Παῦλος, ὁμιλῶν περὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν, συμπεραίνει λέγων, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ ἐπέβλεπον « εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν » Ἑβρ. ιβ', 2.

Διὰ τί ἐδόθη ὁ γραπτὸς νόμος;

(β) Αἱ μεγάλαι τῶν ἀνθρώπων ἀταξίαι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκκλίνουσι παντάπασιν ἀπὸ τὴν ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν, (ἀγκαλὰ καὶ τετυπωμένοι εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου), ἐκίνησαν τὸν εὐσπλαγγχον Θεὸν εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔτοιμον εἰς πτώσιν. Αὕτη ἡ βοήθεια ἦτον ὁ γραπτὸς νόμος, ὅστις περιέχει διαταγὰς καὶ κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους χρεωστούσιν οἱ ἄνθρωποι νὰ ζῶσι, καὶ ἦτον εἰκὼν ἐναργῆς τοῦ ἀμαρτωλοῦντος διὰ τῆς κακίας ἐσωτερικοῦ τῆς καρδίας νόμου. Ἐξελέξατο ὁ Θεὸς τὸν ζηλωτικώτατον Μωϋσῆν, εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκε τὸν νόμον, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου τὸν

29) Τὸ Γερμανικὸν πρωτότυπον ἔχει Ἐκκλησία ἀντὶ τοῦ πίστεις, τὸ ὅποϊον νομίζω νὰ ἦναι σφάλμα τυπογραφικόν, ἢ παρόραμα τοῦ Γερμανοῦ μεταφραστοῦ. 30) Ὁμοίως καὶ ἐνταῦθα ἔγραψα πίστεως ἀντὶ Ἐκκλησίας διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας.

ἐκοινώνησεν ἀμέσως μὲν εἰς ὅλον τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος, ἐμμέσως δὲ εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀλλ' ἐπειδὴ μὴτε ὁ νόμος οὗτος δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ χαλινώσῃ τῶν ἀνθρώπων τὴν εἰς τὸ κακὸν κλίσιν, ἔστειλεν ὁ Θεὸς τοὺς προφῆτας, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀπειλὰς τῆς θείας ὀργῆς, καὶ μὲ μεγάλα εὐαγγελία ἐζητήσαν νὰ διορθώσωσι τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ αὕτη ἐστάθη ἡ δευτέρα τῆς Ἐκκλησίας περιόδος ἀπὸ Μωσέως ἕως Χριστοῦ, ὅπταν ἐκυβερνάτο μὲ τὸν γραπτὸν νόμον καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν προφητῶν.

Ποῖος ἦτον ὁ θεμέλιος τοῦ νόμου;

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὁ θεμέλιος τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καθὼς καὶ πάντων, ὅσοι ἐζησαν ὑπὸ τὸν νόμον, ἦτον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ἡ μόνη τῶν ἀνθρώπων ἐλπίς διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν σωτηρίαν· διότι λέγει ὁ Παῦλος Α'. Κορινθ. ι', 3. 4. «Καὶ πάντες (οἱ » πατέρες ἡμῶν) τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον » καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπιον » γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα » ἦν ὁ Χριστὸς » ⁽³¹⁾.

(γ) Ἡ τρίτη τῆς Ἐκκλησίας περίοδος, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ τελειοτάτη, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ὅπταν ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ ὁποίου ἀρχὴ καὶ θεμέλιος ἦτον αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ἐκηρύχθη διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐσφραγίσθη μὲ τὸ αἷμα ἀναριθμήτου πληθους μαρτύρων. Θεμελιῶται ἡ Ἐκκλησία, κατὰ ταύτην αὐτῆς τὴν περίοδον, εἰς τὸν ἀγιώτατον λόγον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ὑποσηρίζεται μὲ τὰ μυστήρια τῆς χάριτος· «Οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν,» λέγει ὁ Παῦλος Ῥωμ. ῥ', 14, καὶ δὲν βλέπομεν πλέον διὰ κεκαλυμμένων προφητειῶν καὶ σκοτεινῶν τύπων, ἀλλὰ κατοπτρίζομεθα· «ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν » δόξαν Κυρίου» Β', Κορινθ. γ', 18. Ἡ τελευταία περίοδος αὕτη θέλει διαμείνει μέχρι τῆς συντελείας, «ὅταν (ὁ Χριστὸς) πα- » ραθῇ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ὅταν καταρ- » γήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν» Α'. Κορινθ. 15, 24.

§. 6.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐδιώχθη πάντοτε, καὶ θέλει διωχθῆναι μέχρι τῆς συντελείας (α), ἀλλὰ δὲν θέλει ἐξαλειφθῆ ποτέ (β).

(α) Ὡς ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ κατέχουσα τὴν ἀληθειαν τῆς πίστεως Ἐκκλησία, εὐθὺς ἐδιώχθη· καθότι μετὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ τῆς ἀπιστίας,

31) «Ἄμα μυστικὸς τις ἢ ἀπόρρητος οὗτος ὁ λόγος, σφόδρα πιθανὸς ἐμοὶ γαῖν ἢ » πᾶσι τοῖς φιλοθέοις, μηδὲνα τῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας τελειωθέντων, διχῶ » τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τούτου τυχεῖν· ὁ γὰρ λόγος ἐπαρρησιάζθη μὲν ὕστερον » καιροῖς ἰδίοις, ἐγνωρίσθη δὲ ἢ πρότερον τοῖς καθαροῖς τὴν διάνοιαν» Γρηγ. Θεολ. λόγ. κβ'. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομ. ὁμιλ. ριά. τόμ. ε'. ἢ ὁμιλ. η'. εἰς τὸν Ἰωάν. ἢ ὁμιλ. ι'. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ.

μεταξὺ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀσεθείας, μεταξὺ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἐστάθη πάντοτε μία αἰώνιος καὶ ἀσπὸνδος ἔχθρα. Πρῶτος διώκτης ἐστάθη ὁ Καὶν φονεύσας τὸν ἄθων αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀβελ, Γενέσ. Δ', καὶ « τῇ ὁδῷ τοῦ Καὶν ἐπορεύθησαν » (Ιούδ. σίχ. 11.) ὅλοι οἱ διώκται. Ἀπὸ τὸν Καὶν κατήγετο τὸ γένος τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἀπὸ τὸν Σὴθ οἱ εὐσεβεῖς, τοὺς ὁποίους υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει ἡ γραφή, Γενέσ. ε', 2. Οἱ πρῶτοι ἐστάθησαν ἔχθροι ἀδιάλλακτοι τῶν δευτέρων, (Αὐτ. σίχ. 11), καὶ ἐπνίγησαν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ κατακλυσμοῦ· ἡ Ἐκκλησία ὁμῶς ἐσώθη εἰς τὴν κιβωτὸν ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸν. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, καθὼς ἐπληθύνθησαν πάλιν οἱ ἄνθρωποι, ἐπερίσσευσεν ὁ ἀριθμὸς τῶν κακῶν, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἐστάθη τὸ γένος τοῦ ἀσεβοῦς Χάμ (Αὐτ. ε', 25). Ὁ Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ ὑπέμειναν σταθερῶς πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ διωγμοὺς. Τὰ αὐτὰ ἔπαθε καὶ ὁ Λῶτ ἀπὸ τοὺς Σοδομίτας, ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἀδελφούς, οἱ Ἰσραηλῖται ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτας, καὶ ὁ Δαυὶδ ἀπὸ τὸν Σαούλ. Ὅλοι οἱ προφῆται εὗρηκαν πανταχοῦ ἀντιλογίας καὶ διωγμοὺς, καὶ πάντες οἱ ἰσχυροὶ ⁽³²⁾ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ προσέτι οἱ ἀγιώτατοι ἄνδρες ἔτρωγον τότε τὸν ἄρτον αὐτῶν μετὰ ὀακρῶν, καὶ ἔπινον τὸ ποτήριον τῆς θλίψεως. Ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ δίκαιον αἷμα ἤρξατο νὰ χύνεται ἀπὸ τοῦ Ἀβελ (Ματθ. κγ', 35.), καὶ ἐτελεύτησε μὲ τὴν αἱματοχυσίαν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ καὶ προδρόμου τῆς χάριτος ⁽³³⁾. Ὅλα ταῦτα συνέβησαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· εἰς δὲ τὸν καιρὸν τῆς νέας ἀποκαλυφθείσης χάριτος, ἀνέλαβε πρῶτος ὁ σωτὴρ ἡμῶν τὸν ἅγιον τοῦτον πόλεμον, καὶ εὐλόγησε δι' ἡμᾶς τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς συντείνοντα σταυρικὰ πάθη. Ἡ ζωὴ του ἔλαβεν ἀρχὴν μὲ τοὺς διωγμοὺς, ἐπέρασε μὲ μεγάλῃν αἰσχύνῃ πενίαν καὶ καταφρόνησιν, καὶ ἐτελεύτησεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, Ἑβρ. (ιβ', 2) ⁽³⁴⁾. Οἱ Ἀπόστολοί του τὸν ἐμιμήθησαν ὡς διδάσκαλον, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐστάλθησαν α ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων » ⁽³⁵⁾ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. καὶ ἦσαν, καθὼς λέγουσιν αὐτοὶ περὶ ἐαυτῶν, Α', Κορινθ. δ', 9-18. « Ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου—θέατρον τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἰνθρώποις. Ὅσοι ἀνεφύησαν ἔπειτα ἐκ τοῦ αἵματος τῶν Ἀποστόλων, πληθὺς ἀναρίθμητον χριστιανῶν ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην. Οἱ αὐτοκράτορες τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου τοῦτου ἐξωπλίσθησαν μετὰ πάσης δυνάμεως, διὰ νὰ τοὺς ἐξαλείψωσι, καὶ τοὺς ἐσφάζον ὡς πρόβατα. Δέκα μεγάλους διωγμοὺς ἀπαριθμεῖ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία· πρῶτον ἐπὶ Νέρωνος ⁽³⁶⁾, δεύτερον ἐπὶ Δομετιανοῦ ⁽³⁷⁾, τρίτον ἐπὶ Τραϊανοῦ ⁽³⁸⁾,

32) Αἰνίττεται ἴσως ὁ συγγραφεὺς τὸ τοῦ Δανιὴλ ἡ. 24, ἡ Βασιλ. δ', κατὰ τοὺς Ἑβδομήκ. κδ', 15.) 33) Ἀγαθὰ τὸ ῥητὸν Ματθ. κγ', 28 ἀναφέρει τὸν Ζαχαρίαν υἱὸν τοῦ Βαραχίου, ὁ συγγραφεὺς συμπεριλαμβανεῖ καὶ τὸν προδρόμον, διὰ τὸ νὰ ἐφανεύθῃ τελευταῖος αὐτὸς κατὰ τὴν δευτέραν τῆς Ἐκκλησίας περίοδον. 34) α Ὅς ἀντὶ τῆς » προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃ καταφρονήσας κτλ. ».

35) Ματθ. ι. 16. 36) Ὁ διωγμὸς οὗτος συνέβη κατὰ τὸ 64 ἔτος ἀπὸ Χρ. ἡ ἔχον τὸσον σκληρὸς, ὥστε πολλοὶ νομίζουσι νὰ αἰνίττεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸν Νέρωνα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντιχρίστου. 37) Ἑτ. 93. 38) Ἑτ. 111.

τέταρτον ἐπὶ Ἀδριανοῦ ⁽³⁹⁾, πέμπτον ἐπὶ τῶν Ἀντωνίωνων ⁽⁴⁰⁾, ἕκτον ἐπὶ Σευηρου ⁽⁴¹⁾, ἑβδομον ἐπὶ Μαξιμίνου ⁽⁴²⁾, ὄγδοον ἐπὶ Δεκίου ⁽⁴³⁾, ἔναυτον ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ ⁽⁴⁴⁾, δέκατον ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ⁽⁴⁵⁾. Σπαράττεται ἡ καρδία του, ὅστις συλλογισθῇ τὰ σκληρὰ μαρτύρια, ὅσα εἰς αὐτοὺς ἐγίναν. Τὰ ἐλαφρότερα ἦσαν ἡ στέρησις τῆς τιμῆς καὶ τῶν ὑπαρχόντων, τὸ γὰρ τοὺς πέμπωσιν εἰς τὰ μεταλλεῖα διὰ τὰ σκάπτωσι τὴν γῆν, ἡ μαρτύριαι, ἡ τομὴ τῆς γλώσσης, ἡ ἐκκοπὴ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἀφοῦ πρῶτον ἐξεσπῶντο οἱ ὀδόντες, καὶ ἐξωρύττοντο οἱ ὀφθαλμοί. Τοὺς ἔρραπτον εἰς δέρματα ζῶων, καὶ τοὺς ἔρριπτον εἰς τὰ θηρία διὰ τὰ τοὺς σπαράξωσι· συνέτριβον ὅλα τῶν τὰ μέλη, καὶ τοὺς ἐκρέμων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. τοὺς ἔρραπτον εἰς ψιάθους, καὶ τοὺς ἐπνιγον εἰς τὰ ὕδατα· τοὺς ἔκαιον εἰς τὸ πῦρ, τοὺς ἔθαπτον ζῶντας εἰς τὴν γῆν, ἢ τοὺς ἐλιθοβόλουν· τοὺς ἐνέκλειον εἰς χαλκοὺς ἐκπεπρωμένους βόας· συνέτριβον ἕως καὶ αὐτὰ τὰ ὀστά των, καὶ ἐσπάραττον τὰ ἐντόσθια των· τοὺς ἐφόνεον ἐπιχέοντες εἰς τὸ στόμα των βραστὸν μόλυβδον ἢ πίσσαν· τοὺς κατεκρήμνιζον ἀπὸ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων, ἢ τοὺς κατέκοπτον μεληδόν· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔδειξαν εἰς αὐτοὺς πᾶν εἶδος σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας, ὅτι δύναται τις τὰ ἐπινοήσῃ. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι οἱ μάρτυρες ἔχον μόνον ἔδειξαν εἰς αὐτὰ τὰ μαρτύρια ἀκαμπτὸν σταθερότητα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπέμειναν μὲ θαυμάσιον μεγαλοψυχίαν, χωρὶς νὰ παραχθῶσιν ἢ νὰ ὀργισθῶσιν ἐναντίον εἰς τοὺς διώκτας αὐτῶν· τὸ ὅποιον εἶναι ἀπόδειξις ἰσχυρὰ τῆς ἀληθοῦς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως ⁽⁴⁶⁾. Οὗτοι οἱ φανεροὶ διωγμοὶ διέμειναν μέχρι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου· καὶ ἀγκαλὰ οὗτος ὁ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ προσήλυτος αὐτοκράτωρ κατήργησε τὸ περὶ τῶν διωγμῶν ψήφισμα, δὲν ἔπαυσαν μὲ ὅλον τούτο οἱ κρύφιοι διωγμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέμειναν ἐν παντὶ καιρῷ οἱ εὐσεβεῖς ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς. Χωρὶς νὰ ἀναφέρω ὅσους διωγμοὺς καὶ φόνους ὑπέμειναν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὰ ἅπιστα ἔθνη καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην· ἀνηφθῇ πάλιν ἐξυπαρχῆς πρὸ ὀλί-

39) "Ετ. 126. 40) "Ηγουν Ἀντωνίου τοῦ εὐσεβοῦς λεγομένου, ἢ Ἀντωνίου τοῦ φιλοσόφου. ἔτ. 162. 41) "Ετ. 202. 42) "Ετ. 233. 43) "Ετ. 250. 44) "Ετ. 258.

45) "Ετ. 302. 46) Σημειώσασαι, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τῶν διωγμῶν, ὅσοι ἐπέμενον σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν, ὠνομάζοντο γενικῶς ἐστηκότες, οἱ ὁποῖοι διηρῶντο εἰς δύο κλάσεις· οἱ πρῶτοι ὠνομάζοντο ὁμολογηταί, καὶ οὗτοι ἦσαν ὅσοι ἔπασχον ὑπὲρ Χριστοῦ διαφόρους βιολάνους πλην τοῦ θανάτου· οἱ δευτεροὶ ἐλέγοντο μάρτυρες, τοὺς ὁποίους ἡ κατελάμβανεν ὁ θάνατος εἰς τὴν φυλακὴν ὄντας, ἢ ἐφόνεον οἱ διώκται ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅσοι ἐξ ἐναντίας δὲν ἐπέμενον εἰς τὴν ὁμολογίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐλέγοντο παραπεπτωκοί, ἢ ἐπτακότες πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἐστηκότων. Ἦσαν δὲ καὶ τῶν παραπεπτωκῶτων κλάσεις τέσσαρες· ἡ πρώτη τῶν θυσιάντων, οἱ ὁποῖοι ἡ ἐθυσίασαν εἰς τὰ εἰδῶλα, ἢ ἔφαγον ἀπὸ τὰ εἰδωλόθυτα· ἡ δευτέρα τῶν θυμιασάντων, ὅσοι ἐθυμιάσαν μόνον λίβανον εἰς τὰ εἰδῶλα· ἡ τρίτη τῶν λιβελλατικῶν, ὅσοι ἠλευθεροῦντο ἀπὸ τὸν διωγμὸν, δίδοντες λιβελλοὺς, ἔχοντες ἔγγραφον ὁμολογίαν, ὅτι δὲν ἦναι χριστιανοί, ἢ ἀγοράζοντες λιβελλοὺς παρὰ τοῦ Ἐπαρχοῦ περιέχοντα μαρτυρίαν, ὅτι ἔθυσαν εἰς τὰ εἰδῶλα· ἡ τετάρτη τῶν προδοτῶν, οἱ ὁποῖοι φοβούμενοι τὰς ἀπειλὰς τῶν Ἑθνικῶν, ἐπροδίδον τὰς ἱερὰς βίβλους εἰς τὸ νὰ καυθῶσιν. Ἰδε Ἀδόλφον Λάμπιον ἱστρ. Ἑκκλ. β. βλ. 2, κεφ. 3. Ἀριθμ. 39, 40. ἢ Κυπριαν. περὶ παραπεσόντων. Σελ. 344. ἢ Ἐπιστολ. 31. καὶ ἑτέρα (πρὸς Ἀντωνιανόν) 52.

γων ἑκατογταετηρίδων τὸ πῦρ τοῦ διωγμοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὁπότεν εἰς τὰς ἐμφυλίους διχονοίας τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Μωάμεθ ἐσουλῶσας τὴν Ἀνατολήν, ἐπολέμησε τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἡ Δύσις ἔκυψε τὸν αὐχένα εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ Πάπα. Ἀνεφύησαν πρὸς τοῦτοις παρὰ τοὺς προειρημένους διώκτας (τοὺς ὁποίους καὶ ἐξωτερικοὺς δύνανται τις νὰ ὀνομάσῃ) ἄλλοι διώκται οἰκείοι, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτω, καὶ ἐσωτερικοί, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Ἰωάννης, ἀ. Ἐπιστ. β'. 19. Ἐξ ἡμῶν » ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν » ὅποιοι εἶναι οἱ αἰρετικοί, ὅσοι, μὲ πρόφασιν τοῦ νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν ἀλήθειαν, καταθλίβουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰς ἀλλοκότους καὶ ὀλεθρίους αὐτῶν δόξας. Εἶναι πλήρεις ὅλοι οἱ αἰῶνες ἀπὸ τοιαῦτα τέρατα, τὰ ὁποῖα ἐσπάραξαν μάλιστα τὰ σπλάγχνα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος ἀνεφύησαν αἱ ἐξῆς κεφαλαιώδεις αἵρέσεις: οἷον, τῶν Σιμωνιανῶν (47), τῶν Βαλεντινιανῶν (48), τῶν Μοντανιστῶν (49), τῶν Μανιχαίων (50), τῶν Ἀρειανῶν (51), τῶν Πελαγιανῶν (52), τῶν Νεστοριανῶν (53), τῶν Εὐτυχιανῶν (54), καὶ ἄλλων πολλῶν, τὰς ὁποίας περιττὸν εἶναι νὰ ἀναφέρω κατὰ μίαν ἑκάστην· ἐπειδὴ οἱ ἐσωτερικοί, καθὼς καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ διωγμοί, θέ-

47) Ἀπὸ Σίμωνος τοῦ αἰρεσιάρχου. ὠνομάσθησαν δὲ ἡ Γνωστικί. Τὰ ἀλλόκοτα δόγματα τούτων ἢ αἱ φρικώδεις ἀθεμιτουργίαι ἔδωκαν χώραν εἰς τὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν συκοφαντίας ἢ τοὺς διωγμούς. Σύγχρονοι τούτων εἶναι οἱ Ἐβδωνῖται καὶ Νικολαῖται, οἱ Καρποκρατιανοί, οἱ ὅποιοι καὶ Βαρβορίται διὰ τὰς αἰσχουρίας αὐτῶν ὠνομάσθησαν, ἢ ἄλλοι πολλοί· ἴδε Ἀδόλφον Λάμπιον ἱστορ. Ἐκκλ. Β.6. 2. κεφ. 2. Ἀριθμ. 32, 33. κ κεφ. 3. Ἀριθμ. 21. 48) Ἀπὸ Βαλεντινίου· οὗτος ἤκμαζεν ἐτ. 124 ἀπὸ Χριστοῦ, ἢ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔφερε τὸ ἴδιον σῶμα ἐξ οὐρανοῦ, ἢ τὸ διήγαγε διὰ τῆς Μαρίας ὡς διὰ σωλήνος. Σύγχρονος τούτου ἦτον ὁ Κέρδων, διδάσκαλος τοῦ Μαρκίου. Καὶ οὗτοι ἅπαντες ἐκ τῆς σχολῆς τῶν Γνωστικῶν, καθὼς ἢ οἱ Ἀντιτάκται, οἱ Δοκῆται καὶ ἄλλοι πολλοί· ἴδε Αὐτ. Ἀριθμ. 22—24. 49) Ἀπὸ Μοντανίου Φρυγός, ὅστις ἔλεγεν ἑαυτὸν παράκλητον, ἡθίτει τὸν γάμον, ἢ ἄλλα πολλὰ ἐβλασφῆμει. Ἐκ τούτου ἢ μετὰ τούτον ἀνεφύησαν οἱ Πεπουζιανοί, οἱ Φρύγες οἱ Καταφρύγες, ἢ μετὰ τούτους οἱ Πραξιανοί, οἱ Νοητιανοί, οἱ Ἀλογοὶ ἢ ἄλλοι πολλοί. Αὐτ. Ἀριθμ. 23, 26. Μετὰ τούτοις ὁ Σαβέλλιος, μίαν ὑπόστασιν διδάσκων ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ Παῦλος ὁ Σαρμοσατεύς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων τὸν Χριστόν. Αὐτ. κεφ. 8. Ἀριθμ. 14, 15. 50) Ἀρχηγός τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐστάθη ὁ Μάνης, ὅστις ἐδογματίζεε δύο ἀρχὰς τῶν ὄντων ἐναντίας καὶ συναϊδίους, τὸν θεὸν καὶ τὴν ὕλην, κτ. Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἦσαν οἱ Ἰσραηλίται, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Δονατισταὶ ἢ ἄλλοι. Αὐτ. ις', 17. καὶ κεφ. 5. Ἀριθ. 26. 51) Ἀπὸ Ἀρείου, πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας, κατὰ τοῦ ὁποίου συνεκροτήθη ἡ πρώτη Οἰκουμένη Σύνοδος. Ἐκ τούτων ἄλλοι ὠνομάσθησαν Ἀνόμοιοι, ὅποιοι ἦσαν οἱ Ἀτιανοί, Εὐνομιανοί, καὶ Εὐδοξιανοί, καὶ ἄλλοι Ἡμιαρειανοί. Μετὰ τούτους ἦσαν οἱ Μακεδονιανοί, οἱ Ἀπολλιναρισταί, καὶ ἄλλοι πολλοί. Αὐτ. κς'.—33. 52) Ἀπὸ Πελαγίου· οὗτος ἠρνεῖτο τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα κτ. Ἐκ τούτου ἢ οἱ Ἡμιπελαγιανοί. Αὐτ. κεφ. 6. Ἀρ. 22, 23. 53) Ἀπὸ Νεστορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἔλεγε τὴν παρθένον Χριστότοκον καὶ οὐχὶ Θεοτόκον Αὐτ. 2. 54) Ἀπὸ Εὐτυχοῦς Ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἔλεγεν, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μὲν ἐκ δύο φύσεων, ὅχι ὅμως ἐν δύο φύσεσιν, ἡγουν ὅτι ἦσαν δύο φύσεις πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἐνωσιν μετεβλήθη ἡ σὰρξ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου. Ἐκ τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐφύησαν οἱ Ἀχιφαῖοι, οἱ Μονοφυσῖται, οἱ Θεοσασχίται, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἰακωβίται, οἱ Μαρωνῖται, οἱ Μονοθελῆται. Μετὰ τούτους ἐγεννήθησαν ἄλλοι πολλοὶ καὶ διάφοροι, τοὺς ὁποίους, ὅστις θέλει, δύναται νὰ ἰδῇ παρὰ τῇ εἰρημένῃ Ἀδόλφῳ Λάμπιῳ Ἐκκλ. ἱστορ. Β.6λ. 2, καὶ παρὰ Θεοδωρίτῃ, Ἐπιφανίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς Ἐκκλ. Συγγραφεύσι.

λει μείνωσι μέχρι τῆς συντελείας, ἤγουν ἕως οὗ νὰ ἀποστείλῃ ὁ Ὁ υἱὸς
 » τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας
 » αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βαλοῦ-
 » σιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός. » Ματθ. ιγ', 41, 42.

Οἱ διώκται τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀντίχριστοι.

Ἡ ἁγία γραφὴ ὀνομάζει τοὺς διώκτας τῆς Ἐκκλησίας Ἀντίχριστους.
 Εἶναι δὲ οὗτοι ὅσοι ἀντιφέρονται εἰς τὸν Χριστὸν, Ἰωάν. Α', 2, 18⁽⁵⁵⁾, τῶν
 ὁποίων ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κακία θέλει περισσεύει, ὅσον ἐγγίξει ἡ ἡμέρα τῆς
 κρίσεως. Ἡ σοφὴ τοῦ Θεοῦ πρόνοια συγχωρεῖ τοὺς διωγμοὺς, διὰ νὰ φα-
 νερωθῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ· καθότι ἡ αὐστηρότης τῶν διωγμῶν φανερό-
 νει τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως, παρακινεῖ τοὺς λοιποὺς εἰς μίμησιν,
 καὶ διπλασιάζει τὸν μισθὸν αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· αἱ αἵρέσεις δὲ πάλιν
 καὶ τὰ σχίσματα φανεροῦσι μᾶλλον ἐκείνους, ὅσοι ἐπιμένουσιν ἐδραῖοι καὶ
 ἀμετακίνητοι εἰς τὴν ἀλήθειαν, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, Α', Κο-
 ρινθ. ια', 19. « Δεῖ γὰρ καὶ αἵρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δοκίμοι φανεροί
 » γένωνται ἐν ὑμῖν »· ἀλλ' οὐαὶ εἰς ἐκεῖνον, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχε-
 ται! Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παρακαλῶμεν ἀδιαλείπτως τὸν οὐράνιον
 πατέρα, νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς πειρασμόν, καὶ νὰ ἐκρίζωσῃ κατὰ μι-
 κρὸν ὅλα τὰ σκάνδαλα καὶ τὰς αἵρέσεις, διὰ νὰ μὴ φαρμακευθῶμεν καὶ
 ἡμεῖς ἀπὸ αὐτὰς, καὶ μάλιστα εἰς τούτους τοὺς ἐπικινδυνωτάτους και-
 ροὺς, ὅπου βλέπομεν, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶναι μεμερισμένος εἰς δια-
 φόρους αἵρέσεις.

(6) Ὁ μόνος σκοπὸς τῶν διωκτῶν ἦτον τὸ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὴν ἀλή-
 θειαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι τεθεμελιωμένη
 εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον, ὡς εἰς πέτραν, κατὰ τῆς ὁποίας πύλαι ᾄδου οὐ κατι-
 σχύσουσι (Ματθ. γ', 18), διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν, μήτε θέλει δυνήθωσι
 νὰ τὸν ἐπιτύχωσι.

§. 7.

Οἱ ἅγιοι πατέρες συνέβηκαν ἐν συνόψει ὅλας τὰς σωτηριώ-
 δεις ἀληθείας, ὅσαι περιέχονται εἰς τὰ θεῖα βιβλία, καὶ πιστεύον-
 ται ὡς ἀληθεῖς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ᾔναι εὐληπτότεραι
 εἰς καθ' ἓνα, καὶ διὰ νὰ διακρίνονται οἱ ὁρθόδοξοι ἀπὸ τοὺς
 κακοδόξους.

Τὰ θεῖα βιβλία, ὅσα περιέχουσι τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, δὲν
 εἶναι ὅλγιστα, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀποκεκαλυμμένα μυστήρια δὲν εἶναι εὐλη-
 πτα εἰς καθ' ἓνα. Ἄν θεωρήσωμεν πρὸς τούτοις τῶν ἀνθρώπων τὴν διά-
 φορον φύσιν καὶ κατάληψιν, καθόσον δὲν εἶναι πᾶς ἓνας ἀρκετὸς νὰ κατα-
 γίνεταί εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἁγίας γραφῆς (τὸ ὅποιον εἶπε νὰ ᾔναι δυ-
 νατὸν), ἡ ὠφέλεια τῶν ἀπλουστέρων χριστιανῶν ἐξ ἀνάγκης ἀπήτει μίαν

55) « Παιδιά, ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ, καὶ καθὼς ἠκούσατε, ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται, νῦν
 Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ὅθεν γινώσκωμεν, ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν. »

εὐσύννοπον ἐπιτομὴν τῆς ἀναγκαιοτάτης διδασκαλίας, διὰ νὰ βλέπη πᾶς ἕνας, καὶ νὰ μνημονεύῃ εὐκόλως, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν.

§. 8 Ποῖον εἶναι τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως.

Αὕτη ἡ ἐπιτομὴ ὀνομάζεται « Σύμβολον τῆς πίστεως » καὶ εἶναι ἡ ἐξῆς.

1. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς.

6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς.

7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8. Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

9. Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν! ⁽⁵⁶⁾.

Τὸ σύμβολον τοῦτο τῆς πίστεως συνετέθη εἰς τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν κατὰ Ἀρείου Σύνοδον ὑπὸ τριακοσίων ὀκτὼ ἁγίων πατέρων· ἔπειτα ἀνεπληρώθη ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἄρθρου μέχρι τέλους ὑπὸ τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκυρώθη κατὰ πάντα ὑπὸ τῶν καθεξῆς οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ παρεδόθη εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς, ὡς πολῦτιμος τῆς πίστεως θησαυρός ⁽⁵⁷⁾. Τοῦτο πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ τοσοῦτω πλατύτερον, καὶ νὰ πι-

56) Τινὲς διακροῦσι τὸ δεύτερον ἄρθρον εἰς δύο, ποιοῦντες τρίτον ἄρθρον ἀπὸ τοῦ φῶς ἐκ φωτός μέχρι τοῦ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· ἀντὶ δὲ τούτου ἐνοῦσι τὸ ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον ἄρθρον, ἢ οὕτως ἀναπληροῦσι πάλιν τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα ἁρθρῶν.

57) Ὀνομάσθη Σύμβολον καθὼς τινες θέλουσιν) ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν

στεύεται ὑπὸ πάντων ἀδισάκτως, καθόσον περιέχει τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος, καὶ δὲν ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας, ὅστις ἐν μόνον ἄβρρον τοῦ συμβόλου ἰσχυρογνωμόνως ἀπορρίψῃ.

§. 9. Τί ἐστὶ πίστις; ὁ ἡμιτοπὲρ ὁ ἡμιτοπὲρ ὁ ἡμιτοπὲρ

Ἄρχεται δὲ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἀπὸ τὴν πίστιν αὐτὴν (α), ἣτις ὑφίσταται εἰς τὴν ἐγκάρδιον ἀποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου (β).

(α) Ἄρχεται τὸ Σύμβολον εὐλόγως ἀπὸ τὴν πίστιν διότι μόνῃ ἡ πίστις διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, τίνι τρόπῳ δύναται νὰ διαλλαγῇ μετὸν Θεόν, καὶ καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἑβρ. ια', 6. « Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαγγελισθῆναι (τῷ Θεῷ) ».

(β) Διὰ τῆς λέξεως Εὐαγγέλιον ἐννοεῖται, καθὼς εἵπομεν ἀνωτέρω, ἡ εὐφρόσυνος διδασκαλία τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ μεσίτου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πιστεύει, ὅστις δέχεται ταύτην τὴν διδασκαλίαν μετὰ καρδίαν μετανοοῦσαν· συγκαταριθμεῖται δὲ μετὰ τοὺς ἀπίστους ὅστις τὴν ἀποβάλλει. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ὑψηλῆς ταύτης διδασκαλίας ὀνομάζεται πίστις· ἐπειδὴ δὲν καταλαμβάνομεν αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ φυσικοῦ λόγου (ὡς ἐδείχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ μέρους), ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ ἀπεκαλύφθη εἰς ἡμᾶς ἀμέσως παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἀγίαν γραφὴν. Ὅταν ὁ σωτὴρ ἡμῶν λέγῃ πρὸς τοὺς ἰδίους μαθητάς. « Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξτε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει· ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται » Μάρκ. ις', 15, 16, φανερόν ἐστι μετὰ τούτο, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἡ πίστις, καθὼς ἡ ἀποβολὴ τούτου εἶναι ἡ ἀπιστία.

Τί εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν;

Ἀπαιτοῦνται δὲ ἀναγκάτως εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἥγουν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, δύο· Πρῶτον τὸ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι ταλαίπωρος καὶ πτωχὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὑπόκειται εἰς τὴν δικαίαν

συμβόλων ἢ συνθημάτων, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται εἰς καιρὸν πολέμου, διὰ νὰ διακρίνωσι τοὺς οἰκείους ἀπὸ τοὺς πολεμίους· ἐπειδὴ, καθὼς οἱ στρατευόμενοι διακρίνουν τοὺς συστρατιώτας ἀπὸ τοὺς ὑπεναντίους διὰ τοῦ συμβόλου, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀληθεῖς διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ, ἡ καὶ ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς καὶ ψευδαδέλφους, διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἐλέγετο εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν κατὰ μόνον τὴν ἀγίαν παρασκευὴν τοῦ θεοῦ πάθους εἰς τὸν καιρὸν τῶν γινομένων κατηχήσεων ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, καθὼς λέγει Θεόδωρος ὁ Ἀναγνώστ. Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ. β. βλ. 2. « Ἐπειτα διωρίσθη νὰ λέγεται κατὰ πάντα σύναξιν ὑπὸ Τιμοθέου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντ. (Ἰδ. αὐτ.), ὅστις ἤμαζεν ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐν ἔτει 313. Καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ ἀγία παρασκευὴ τοῦ θεοῦ πάθους δὲν σημαίνει (ἐν δὲν λαμβάνωμαι), τὴν ἰδίαν λεγομένην παρασκευὴν, ἀλλὰ τὴν μεγάλην πέμπτῃ, ἣτις δύναται νὰ δογμασθῇ παρασκευὴ τοῦ πάθους, ὡς παρασκευὴ δῆθεν καὶ παραμονὴ τοῦ πάθους. Τοῦτο δὲ συνάγεται καὶ ἀπὸ τὰ ἐπόμενα λόγια τοῦ Ἱστορικοῦ. « Τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου κατηγήσθησαν » αἱ ὁποῖαι κατηχήσεις ἐγίνοντο τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ κατὰ τὸν 46. κῆνόν. τῆς ἐν Δεοδικεῖ Συνοδῶν.

αὐτοῦ ὀργήν, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ δικαιωθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τῆς δικαίας αὐτοῦ κρίσεως· διὰ τοῦτο ὁ Πρόδρομος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν (Ματθ. γ', 2), καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ (Αὐτ. γ', 17). καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτοῦ Πέτρος (Πράξ. β', 28), ἄρχονται τοῦ κηρύγματος μὲ τοῦτα τὰ λόγια « μετανοεῖτε ». Δεύτερον, τὸ νὰ δεχθῇ ἀδιστακτικῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν προφητῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ νὰ πιστεύσῃ βεβαίως, ὅτι ὁ κηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ λυτρωτὴς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Καὶ εἰς τοῦτο ὑφίσταται ἐξαιρέτως ἡ οὐσία τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως· καθὼς περὶ τούτου πληρέστατα μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου. Οὕτω λέγει Ῥωμ. γ', 22. « Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας » τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ εἰς ὅλον τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, καὶ Γαλάτ. β', 16. « Ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου ».

Περὶ δικαιοῦσης πίστεως.

Αὕτη ἡ πίστις ὀνομάζεται ἡ δικαιοῦσα πίστις· καθότι δι' αὐτῆς δικαιοῦται ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ χωρὶς ἔργων νόμου, καθὼς διδάσκει ὁ Παῦλος, Ῥωμ. ιά, 6. Ἐπειδὴ τίνι τρόπῳ δύναται τὰ ἀνθρώπινα ἔργα νὰ δικαιώσωσι τὸν ἄνθρωπον, ὁπότεν οὗτος δὲν δύναται νὰ δικαιωθῇ, πέραξ ἀφ' οὗ πρῶτον ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι πταίστης καὶ τῆς θείας ὀργῆς ἄξιος; Εὐθὺς ὁμῶς, ἀφ' οὗ δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς πίστεως χρεωστεῖ νὰ δεῖξῃ τὴν πίστιν διὰ τῶν ἔργων, καὶ νὰ φυλάξῃ τὴν ἀποκτηθεῖσαν δικαίωσιν διὰ τῆς τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν· ὁδὸς ἡ πίστις πρέπει νὰ ᾔηται « Δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη » κατὰ τὸν Ἀπόστολον Γαλ. ε', 6 (58).

58) Ἡ δικαιοῦσα πίστις εἶναι ἡ πληροφορία, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἀναγκαῖος, δύναται, καὶ θέλει νὰ μᾶς σώσῃ, ὅταν ἡμεῖς τὸν ζητήσωμεν μὲ πεποιθήσιν καὶ ἐλπίδα· καθόσον αὕτῃ ἡ πληροφορία μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ νὰ τὸν ζητήσωμεν αὐτὸν μόνον ἢ ὅλον. Ἡ τοιαύτη πίστις ὀνομάζεται πρὸς τούτοις πίστις ζωῆς ἢ πίστις σώζουσα, καὶ κυριεύει (καθὼς λέγει ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς) τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Ἰδε Πράξ. ἡ. Ῥωμ. ι. 10· καὶ ιδ', β. Εὐρίσκονται παρὰ ταύτην τὴν πίστιν καὶ ἄλλαι τρεῖς πίστεις εἰς τὴν γραφὴν· ἡ πρώτη λέγεται Ἱστορικὴ πίστις ἢ καὶ νεκρά, αὕτη εἶναι ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας τῶν περιεχομένων εἰς τὴν θεϊαν γραφὴν, χωρὶς νὰ ἔχῃ καμμίαν ἐπιρροὴν σωτήριον εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου· τοιαύτη ἦτον ἡ πίστις ἐκείνων τῶν ἀρχόντων, οἱ ὅποιοι, ἀγκαλὰ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν, δὲν τὸν ὁμολόγουν ὁμῶς διὰ τοὺς Φαρισαίους. « Ἰνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται ἄνθρωποι. ἰθ', 42, 43· ἡ δευτέρα λέγεται πίστις πρόσκαιρος· ἡ πίστις τῶν καιρῶν, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ θεολόγος Γρηγόριος, καὶ αὕτη εἶναι μία γνῶσις τῶν εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν, ἡ ὁποία φαίνεται ζωῆς, χωρὶς νὰ ᾔηται τῇ ἀληθείᾳ· τοιαύτη εἶναι ἡ πίστις ἐκείνων, ὅσοι « Μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς » καιρὸν πιστεύουσι, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται· » Λουκ. ἡ, 43· ἡ τρίτη λέγεται πίστις τῶν σημείων, καὶ αὕτη εἶναι μία γνῶσις, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται νὰ ποιῇ θαύματα, καὶ ποιεῖ, ὅταν θέλῃ, ἡ ἰδιαιτέρον, ὅτι θέλει νὰ μᾶς μεταχειρισθῇ ὄργανα τῆς θαυματουργίας, ἡ καὶ ὅτι τὸ θαῦμα θέλει εἶναι πρὸς ἡμετέραν ὠφέλειαν· τοιαύτην πίστιν ζητοῦσιν οἱ Ἀπόστολοι παρὰ τοῦ Χριστοῦ « Πρόσθεος ἡμῖν πίστιν » Λουκ. ιζ', β, 6· καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς τοὺς ὀνειδίζει ὁ Χριστὸς Ματθ. ιζ', 20. Τοιαύτη ἦτον ἢ ἡ πίστις τοῦ Ἐκατοντάρχου Ματθ. ἡ, 8· καὶ τῶν προσκενεγκάντων τὸν παραλυτικόν, Αὐτ. β', 2. Μῆτε ἡ πίστις αὕτη δὲν εἶναι πάντοτε ἡνωμένη μετὰ τὴν δικαιοῦ-

Τί ἐστὶ ζῶσα πίστις;

Μία τοιαύτη πίστις ὀνομάζεται ζῶσα πίστις· ἐπειδὴ ὁ σπινθήρ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως ἀναζωπυροῦται μὲ τὴν συνεχῆ προκοπὴν εἰς τὴν ἀρετὴν. Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ὁμολογήσῃ τὴν ἰδίαν ἀθλιότητα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, μήτε θέσῃ ὁλὴν τὴν ἐλπίδα καὶ πεποίθισιν τῆς σωτηρίας αὐτοῦ εἰς τὸν σωτῆρα Χριστὸν, ἢ δὲν διάγῃ ζῶν χριστιανικὴν, τοῦ τοιοῦτου ἡ πίστις εἶναι νεκρά, καθ' ὑπόκρισιν καὶ ματαία.

Ποία εἶναι νεκρά πίστις;

Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι ἡ πίστις κυριεύει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αἰχμαλωτίζει αὐτὸν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ » Β', Κορινθ. 1, 5· καὶ ὅστις πιστεύει, καθὼς ὁ Παῦλος, δύναται νὰ λέγῃ, ὥσπερ ἐκεῖνος, α' Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ » Γαλάτ. 6', 20.

Ἡ πίστις ἔχει χώραν εἰς μόνον τὴν παροῦσαν ζωὴν.

Ἡ πίστις μένει μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου, καὶ δὲν ἔχει χώραν εἰς τὴν μέλλουσαν· ἐπειδὴ τότε θέλει ἰδῶμεν τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον καὶ θέλει μᾶς καταφωτίσει ὁλὴ τῆς δόξης αὐτοῦ ἢ λαμπρότης, Α', Κορινθ. ιγ', 12, 13. Πρέπει νὰ σημειώσῃ πᾶς ἕνας, καὶ νὰ ἐνθυμῆται καλῶς ὅσα εἶπομεν ἐνταῦθα περὶ πίστεως· διότι εἰς τὴν πίστιν θεμελιούται ὅλος ὁ χριστιανισμός.

§. 10. Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἡ ἐνδοξος εὐαγγελικὴ πίστις μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς κατ' οὐσίαν (α) ἐν τρισὶ προσώποις· καὶ ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἀγέννητος ὁ δὲ Υἱὸς ἐγεννήθη πρὸ τῶν αἰώνων ἀρρήτως ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται παρ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι πρέπει νὰ λατρεύωνται, καὶ νὰ προσκυνῶνται μὲ τὴν αὐτὴν ἀμέριστον προσκύνησιν καὶ λατρείαν (β).

(α) Ἀγκαλὰ μόνος ὁ φυσικὸς λόγος καταλαμβάνει, ὅτι εἶναι εἷς καὶ μόνος Θεός, καθὼς ὁμοίως γνωρίζει καὶ τὰς λοιπὰς αὐτοῦ ἰδιότητας, μᾶς τὸ διδάσκει ὅμως καὶ ἡ πίστις· ἐπειδὴ ἡ πίστις δὲν εἶναι ποτὲ ἐναντία εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον. Ἡ φυσικὴ γνῶσις περὶ Θεοῦ διαφέρει ἀπὸ τὴν διὰ πίστεως γνῶσιν καθότι ἡ μὲν πρώτη ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν ἀπόδειξιν, τὴν ὁποίαν ἡ κρίσις ἡμῶν εὕρισκε εἰς τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ δευτέρα θεμελιούται εἰς τὸν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ λόγον. Ἡ διὰ πίστεως γνῶσις εἶναι ἡ τελειωτάτη, καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, καὶ εὐκολώτερον ἤθελε μᾶς ἀπατήσωσιν οἱ σαφέστατοι καὶ ἰσχυρότατοι τῶν ἀνθρώπων συλλογισμοί, παρὰ νὰ ψευσθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα

σαν πίστιν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν δέκα λεπτῶν, ἀπὸ τοῦς ὁποῖους οἱ ἐν-
νέα, ἀγκαλὰ εἶχον τὴν πίστιν τῶν σημείων, δὲν ὑπέστρεψαν ὅμως α' Δοῦναι δόξαν
» τῷ Θεῷ » Δουκ. ιζ', 18· ἴδε καὶ Α'. Κορινθ. ιγ', 2.

ἔπρεπε νὰ ἀποδείξω τὴν ἑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ λαλήσω πλατύτερον περὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ, ἂν δὲν εἶχεν ὁμιλήσω ἄρκετὰ περὶ τούτων εἰς τὸ πρῶτον μέρος, ἀπὸ §. 2. μέχρι §. 5.

(6) Ἡ ἁγία πίστις ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἀγιοπάτης Τριάδος μυστήριον ἡγουν, ὅτι ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν εἶναι εἷς καὶ μόνος ἐν τρισὶ προσώποις, Θεὸς ὁ Πατὴρ, Θεὸς ὁ Υἱὸς, Θεὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὅμως τρεῖς θεοὶ, ἀλλ' εἰς Θεός· διότι καὶ μία μόνη οὐσία· Κύριος ὁ Πατὴρ, Κύριος ὁ Υἱός, Κύριος καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὅμως τρεῖς Κύριοι, ἀλλ' εἰς Κύριος· Παντοδύναμος ὁ Πατὴρ, Παντοδύναμος ὁ Υἱός, παντοδύναμον καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὅμως τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ' εἰς Θεὸς παντοδύναμος. Πιστεύω εἰς Θεὸν τὸν Πατέρα, πιστεύω εἰς Θεὸν τὸν Υἱόν, πιστεύω εἰς Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὅμως τρεῖς πίστεις, ἀλλὰ μία μόνη πίστις. Λατρεύω Θεὸν τὸν Πατέρα, λατρεύω Θεὸν τὸν Υἱόν, λατρεύω Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὅμως τρεῖς λατρεῖαι, ἀλλὰ μία μόνη λατρεία, μία τιμὴ, μία προσκύνησις, μία δόξα τῆς ἁγίας Τριάδος. Ὁ Πατὴρ δὲν ἐκτίσθη, μήτε ἐγεννήθη· ὁ Υἱὸς δὲν ἐκτίσθη, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μήτε ἐκτίσθη, μήτε ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ Πατρὸς. Ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐξ αἰδίου, καθὼς καὶ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἐξ αἰδίου. Ὁ ἡμέτερος νοῦς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἀδυνατεῖ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅθεν πιστεύω ἀπλῶς καὶ χωρὶς ἐρεύνης, καὶ ἀκολουθῶ μὲ βαλύτατον σέβας τὴν ἀληθεῖαν τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Τοῦτο εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον κεκρυμμένα μυστήρια· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μᾶς καταπείθει περὶ τούτου μὲ ἰσχυρὰς ἀποδείξεις· ἐπειδὴ βαπτίζομεθα.

α Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος » Ματθ. κη. 19. Ὅταν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐβαπτίζετο, ἐμαρτύρησεν ὁ οὐράνιος Πατὴρ περὶ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ (ὅστις ἐπλήρωσε τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς), καὶ κατέβη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἵδει περιστερᾶς, καὶ τὸν ἐπεσκέασε. Ματθ. γ', 16, 17. Ἐν δὲ τῇ κατὰ Ἰωάνν. Εὐαγγελίῳ κεφ. ιε', 26 λέγει ὁ Σωτὴρ. « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, » ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ » παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. » Πρόσθε, ὅτι καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γραφῆς τόπους, ἀποδίδονται εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὄνομα, ἡ τιμὴ, ἡ σοφία, ἡ δύναμις καὶ ὅσαι ἄλλαι ιδιότητες προσήκουσιν εἰς μόνον τὸν Θεόν. Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις νὰ θαυμάζωμεν, ἀνίσως τὸ ὑψηλὸν τοῦτο μυστήριον δὲν εἶναι καταληπτὸν εἰς ἡμᾶς· ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη καὶ γνῶσις ἡμῶν εἶναι περικεκληισμένη εἰς ὅρια τόσον στενὰ, ὥστε πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν μὲ τὸν Σολομῶντα τὸ « Καὶ μόλις εἰκάζομεν τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ » τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν μετὰ πόνου· τὰ δὲ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξεχνίασε; » βουλὴν δὲ σου τίς ἐγνώ; εἰμὶ σὺ ἔδωκας σοφίαν, καὶ ἐπέμψας τὸ

ἅγιόν σου Πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστων; » Σοφ. θ', 16, 17. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁμῶς διὰ παρηγορίαν καὶ ἡσυχίαν ἡμῶν ὑπόσχεται νὰ φωτίσῃ τὸν ἡμέτερον νοῦν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν διὰ μιᾶς τελείας καὶ ζωῆς γνώσεως. Εἴτι βλέπομεν νῦν ἀμυδρῶς καὶ ὡς ἐν αἰνίγματι, θέλει τὸ ἰδῶμεν τότε σαφῶς καὶ ἀνακακαλυμμένως, καὶ θέλει εὐφρανθῶμεν, λαμβάνοντες τὴν ἔντιμον ἀμοιβὴν διὰ τὴν ὑπομονὴν τῆς ἡμετέρας πίσεως. « Ἄρτι γινώσκω » ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγινώσκωμαι, καθὼς καὶ ἐπεγινώσθην » Α'. Κορινθ. ιγ' 12. « Οἶδαμεν δὲ ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα: ὅτι ὁψόμεθα » αὐτόν, καθὼς ἐστὶ » Α', Ἰωάν. γ', 2.

§. 11.

Ὁ ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνούμενος Θεὸς ἔκτισε τὸν παρόντα κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα.

Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν δημιουργίαν, ἐλάλησαμεν ἀνωτέρω (Μερ. α. §. 6). ἔμεινε λοιπὸν ἐνταῦθα νὰ λαλήσωμεν περὶ τῶν ἀοράτων, ἡγουν τῶν ἀγγέλων⁵⁹⁾.

Ἄγγελοι ἀγαθοὶ καὶ πονηροί.

Εἶναι δὲ δύο εἶδη ἀγγέλων, τούτέστιν ἀγαθοὶ καὶ πονηροί. Οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι ἀπολαύουσι διηνεκῶς τὸ λαμπρὸν πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, τοῦ καθαρωτάτου πνεύματος: « Διὰ παντός βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς— » τοῦ ἐν οὐρανοῖς » Ματθ. ιη', 10. Αὐτοὶ ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. ρβ', 21.), καὶ στέλλονται εἰς διακονίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν

59) Ὁ Μωϋσῆς σιωπᾷ τὴν δημιουργίαν τῶν ἀγγέλων, ἢ τὴν ἀναφέρει (καθὼς θέλουσι τινές) συνεπιγμένως καὶ ἐν παρόδῳ, Γένεσ. Β', 1 (ὅπου τὸ Ἑβρ. ἔχει δύναμις ἢ στρατιὰ ἀντὶ τοῦ κόσμου τῶν ἑβδομήκοντα): διότι ὁ σκοπὸς του ἦτον νὰ διηγηθῇ τὴν δημιουργίαν τῶν ὁρατῶν καὶ φαινομένων κτισμάτων. ἴδε Χρυσόστομ. εἰς Ψαλ. η', 4. καὶ Ἰσίδιον μοναχόν παρὰ τῷ Φωτίῳ βιβλοθ. κώδ. 222, σελ. 597, ἢ καθὼς θέλουσιν ἄλλοι) διὰ νὰ μὴ ὡστὴ ἀφορμὴν εἰδωλολατρείας εἰς τοὺς Ἰουδαίους, γινώσκων (λέγει ὁ ἱερὸς Ἀθανάσιος Ἑρωτ. 4. πρὸς Ἀντιοχ.) ὁ Θεὸς τὸ φιλεῖδωλον καὶ πολὺθεον τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τῶν Ἰουδαίων, τοῦτου χάριν ὑπέκρυψεν ἐν τῇ Γένεσει τὸν περὶ τῶν ἀγγέλων λόγον, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὺς θεοποιήσωσιν ὡς θεοὺς ἴδε καὶ Θεοδώρητον ἑρωτῆσ. 2. εἰς τὴν Γένεσ. καὶ Χρυσόστομ. ὁμιλ. α. εἰς τὴν Γένεσ. Περὶ δὲ τοῦ πότε ἐκτίσθησαν οἱ ἄγγελοι εἶναι διάφοροι αἱ γνώμαι τῶν θεολόγων. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγει νὰ ἐκτίσθησαν πρὸ τῶν ὑλικῶν καὶ ὁρατῶν τούτων κτισμάτων (λόγ. 38). Σοφρωνιοὶ μὲ τούτον εἶναι ὁ Βασιλεὺς ὁ Χρυσόστομος, ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν Δουτικῶν πατέρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τινὲς τὸ συνάγουσιν ἐκ τοῦ ἰωβ Κερ. λη'. 7. Ἀρνεῖται τούτο ὁ Θεοδώρητος (ἑρωτῆσ. 4. εἰς τὴν Γένεσ.), ἡγουν ὅτι συνάγεται ἀπὸ τὸ ρητὸν τοῦ ἰωβ, καὶ θέλει, ὅτι ἐκτίσθησαν σὺν οὐρανῷ καὶ γῇ, τούτεστι τὴν πρώτην ἡμέραν. Τὸ αὐτὸ δοξάζει καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Αἰρέσ. 65. σελ. 264, ὁ ὁποῖος μὲ ὅλον τούτο σπουδάζει καὶ αὐτὸς νὰ συστήσῃ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ρητοῦ. Ἄν ᾔται συγκεχωρημένοι νὰ εἰπῶμεν καὶ τρίτην γνώμην, πρέπει νὰ σημειώσωμεν πρῶτον ὅτι ἀπὸ τὸ ρητὸν τοῦ ἰωβ (καθὼς λέγει ὁ Θεοδώρητος) δὲν συνάγεται τίποτε περ τοῦ χρόνου. καθ' ὃν ἐκτίσθησαν οἱ ἄγγελοι, ἐκτός εἰμὴ, ὅτι τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἦσαν ἄγγελοι: δεύτερον. ὅτι εἶναι ἀσφαλέςτερον τὸ νὰ ἀπέχῃ τις εἰς ὅσα δὲν ἐφανερώσῃ ρητῶς ἢ θεῖα γραφῇ, ἢ καὶ νὰ δέχεται τὸ πιθανώτερον, καθόσον τούτο πορίζεται ἐκ τῆς γραφῆς αὐτῆς. Εἶναι δὲ τούτο, ὅτι οἱ ἄγγελοι ἐκτίσθησαν τὴν δευτέραν ἢ τὴν τρίτην ἡμέραν: διότι ὁ προφήτης Δαυὶδ Ψαλ. ρβ', ἀπ' οὗ ἀπηριθμησε τὰ ἔργα τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἡμέρας (στιχ. 2, 3), λαλεῖ περὶ ἀγγέλων (στιχ. 4.) ἔπειτα διηγεῖται τὸ ἔργον τῆς τρίτης ἡμέρας (στιχ. 3. κτλ.).

ἀνθρώπων. « Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικά πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀπο-
 » στελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; Ἑβρ. α', 14. »
 Οἱ πονηροὶ ἄγγελοι ἐκτίσθησαν μὲν καὶ αὐτοὶ ἀγαθοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀ-
 πώλεσαν δὲ διὰ τῆς προαιρετικῆς αὐτῶν πτώσεως τὴν ἀγιότητα, τὴν
 ὁποίαν εἶχε μεταδώσει εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅταν τοὺς ἔκτισε, καὶ μετέθη-
 » σαν ἀπὸ τῆς εὐδαιμονεστάτης εἰς τὴν ἀθλιεστάτην κατάστασιν. « Ἀγ-
 » γέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντες τὴν ἐαυτῶν ἀρχήν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ
 » ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίλοις ὑπὸ ζόφον
 » τετήρηκεν » Ἐπιστ. Ἰουδ. στίχ. 6. Οὗτοι οἱ ἄθλιοι, διὰ τὸ νὰ στερη-
 θῶσι πάσης ἐλπίδος, σπουδάζουσι νὰ ἐλαφρώσωσι τὴν δυστυχίαν αὐτῶν,
 μὲ τὸ νὰ πλανῶσι τοὺς ἀνθρώπους, ἀγωνιζόμενοι νὰ τοὺς σύρωσι διὰ τῶν
 πειρασμῶν εἰς τὴν αὐτὴν διαστροφὴν, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐκατήντησαν,
 καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος (Ἐπιστ. α', 5, 8). « Ὁ ἀντίδικος ὑμῶν
 » διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ » ὁ δὲ
 Χριστὸς λέγει « Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ
 » καὶ νηστείᾳ » Μαθθ. ιζ', 21.

§. 12.

Ὁ Θεὸς προνοεῖ διὰ τὸν παρ' αὐτοῦ κτισθέντα κόσμον, καὶ
 κυβερνᾷ τὰ πάντα πανσόφως.

Περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ ἐλαλήσαμεν ὡσαύτως εἰς τὸ Α'. Μέρος.
 ἐπαναλαμβάνομεν ὅμως ἐνταῦθα τὰ εἰρημένα, διὰ νὰ μάθωμεν, ὅτι καὶ ἡ
 πίστις, ὡς θεμέλιος τοῦ συμβόλου, μᾶς διδάσκει ἐκ τῆς ἀγίας γραφῆς ἐ-
 κεῖνο, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου δυνάμεθα νὰ καταλά-
 βωμεν. Εἰς βεβαίωσιν τούτου πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἐκεῖνα τοῦ Εὐαγ-
 γελίου τὰ λογία, ὅπου λέγει « Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται;
 » καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ὑμῶν
 » δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἡριθμημέναι εἰσὶ » Μαθθ. ι. 29, 30.

§. 13.

Ἡξιώθη ὁ ἄνθρωπος, κτιζόμενος μὲν τῆς ἐξαιρέτου τοῦ Θεοῦ
 ἀγαθότητος (α), ἀφοῦ δὲ ἐκτίσθη, τῆς ἐξαιρέτου τούτου προ-
 νοίας (β),

(α) Ἡ ἀγαθότης τῆς ὁποίας κοινωνὸς ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἐκτί-
 ζετο, ὑφίσταται εἰς τὸ « κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν » Γενέσ. α'.
 26 ⁽⁶⁰⁾. καθότι δὲν δύναται ἓνα κτίσμα νὰ λάβῃ μεγαλύτερον προτέ-
 ρημα, παρὰ τὸ νὰ ἁξιωθῇ νὰ βαστάζῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ὑψίστου καὶ ἀφθάρ-
 του Θεοῦ. Μὲ τὴν εἰκόνα ταύτην ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ λαμπρότατον
 φῶς τοῦ νοῦς, ἡ ἀκηλίδωτος ἀγιότης τῆς θελήσεως, ἡ τελειοτάτη συμφω-
 νία μεταξὺ τῶν κλίσεων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, μία ἀτάραχος
 ἰσυχία, ἡ ἀθανασία, ἡ δεσποτεία ἐπάνω εἰς τὰ ζῶα, καὶ αἱ λοιπαὶ τε-
 λειότητες, ὅσαι συγκροτοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα ⁽⁶¹⁾ Εἰς αὐτὴν τὴν πα-

⁶⁰) Τὸ Ἑβρ. « ἐν εἰκόνι ἡμετέρᾳ, καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν ». ⁶¹) Συνεξέτασεν καὶ
 ἐπὶ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα ῥηθέντα Μέρ. α'. §. 7 (α).

νευδαίμονα κατὰστασιν ἐν ὧν εὐρίσκειτο ὁ ἄνθρωπος, ἔχειρεν εἰς τὴν ἐναργεστάτην θεωρίαν τοῦ τελειοτάτου Θεοῦ, καὶ ἦτον ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ πλέον ἀγαπητὸν ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα. Αὕτη ἡ πρώτη εὐδαίμων τοῦ ἀνθρώπου κατὰστασις φαίνεται νὰ ἦτον γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς, οἱ ὅποιοι χρυσοῦν αἰῶνα τὴν ὀνόμασαν. Ἡ ἁγία γραφὴ λαλεῖ περὶ ταύτης εἰς πολλὰ μέρη, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸν Ψαλμ. ἡ, ὅπου λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἔδειξε μάλιστα τὴν μεγαλωσύνην καὶ ἀγαθότητά του εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὅποιον ἡλάττωσε βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, καὶ τὸν ἐστεφάνωσε δόξη καὶ τιμῇ.

(6) Ὅποια εἶναι ἡ ἐξαίρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια, τῆς ὁποίας ἤξιωσε τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ τὸν ἔκτισε, θέλει δειχθῇ ἐκ τῶν ἐπομένων §.

§. 14. Ὁ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀφορῶν σκοπὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἔργον τῆς ἐξαίρετου προνοίας τοῦ Θεοῦ ἦτον, ἀφ' οὗ ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν εὐδαίμονα κατὰστασιν, τὸ νὰ εὐδοκῇσῃ προσέτι διὰ νὰ ἐπιμείνῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτὴν τὴν κατὰστασιν (α). Ὅθεν ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐντολήν, ἡ ὁποία περιεῖχε τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἠδύνατο νὰ φυλαξῇ πάντοτε σὺν τὴν εὐδαίμονα ἐκείνῃ κατὰστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη.

(α) Δὲν εἶναι καμμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Θεὸς ἀφ' οὗ ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον εὐδαίμονα, ἠθέλησεν, ὅτι καὶ νὰ ἐπιμείνῃ αἰωνίως ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν εὐδαίμονα ταύτην κατὰστασιν. Τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὴν ἀθανάσιαν, ἥτις ἀπῆτει, ὅτι καὶ ἡ εὐδαιμονία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος, ἔπρεπε κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ νὰ ᾔναι αἰώνιος· φαίνεται δὲ καὶ ἀπ' ἐκεῖνα τοῦ Θεοῦ τὰ λόγια (Γενέσ. 6', 17), ὅπου ἀπειλεῖ, ὅτι ἀπὸ τὴν παράθασιν τῆς ἐντολῆς ἐμελλον ν' ἀκολουήσωσιν ὅλαι αἱ δυστυχίαι, καὶ, τὸ χειρότερον ὁ θάνατος. Συμπεραίνεται λοιπόν, ὅτι ἠθελε μείνει αἰωνίως αὕτη ἡ εὐδαιμονία, ἀνίσως δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ τὴν παράθασιν τῆς ἐντολῆς. Καὶ βέβαια, πῶς ἦτον πρέπον εἰς τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, νὰ κτίσῃ τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ᾔναι εὐδαίμων εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ, ἔπειτα νὰ τὰ ἀπωλέσῃ ὅλα, καὶ νὰ ἀφανισθῇ τελευταῖον αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ τοῦ θανάτου; Τὰ θεῖα βιβλία λαλοῦσι σαφῶς περὶ τούτου· α' Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' » ἀφθαρσίᾳ » Σοφ. 6, 23. Ἐπεταὶ δὲ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν δὲν ἠθελε διαρρήξῃ τὸν δεσμόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἦτον προσκολλημένος μὲ τὸν Θεόν, ἠθελε διάγει ζωὴν εὐδαιμονεστάτην ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τελευταῖον ἠθελε κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν μετακομισθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς διὰ νὰ ᾔναι αἰωνίως μὲ τὸν Θεόν, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐνῶχ, Γενέσ. 5, 24 (62).

(6) Ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἐκ τῶν ὁποίων

62) Ὅπου τὸ Ἑβρ. « Καὶ περιεπάτησεν Ἐνῶχ μετὰ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἦν, ὅτι ἀνέλαθεν αὐτὸν ὁ Θεός ».

ἕκαστον ἔχει κλίσεις ἰδίας. Ἡ ψυχὴ, ὡς πνεῦμα καθαρὸν, κλίνει εἰς ὅσα προστάσσει ὁ λόγος, καὶ εὐαρεστεῖται εἰς τὸ νὰ ᾔηται μὲ τὸν Θεὸν ἡνωμένη διὰ τῆς ἀρετῆς.

Πότε δὲν εἶναι ἀμαρτωλαὶ αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων.

Αἱ κλίσεις ὅμως τῶν αἰσθήσεων καταγίνονται εἰς ὅσα εἶναι ἀρεστὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις, καὶ δὲν εἶναι μήτε αὐταὶ ἀμαρτωλαὶ ἢ ὀλέθριοι, ὅποταν κυβερνῶνται ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ δὲν ἐμποδίζωσι τὴν ἀρετὴν. Εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν κλίσεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, καὶ διὰ ταύτης ἀποκτᾶται. Ἡ εὐδαιμονία σώζεται, ἐν ὅσῳ μένει ἡ συμφωνία· ἀλλ' εὐθὺς, ἀφοῦ αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων ὑπερσχύσωσι τὸν λόγον, ὁ ἄνθρωπος ἐκβαίνει ἀπὸ τὴν εὐθεϊαν ὁδὸν, καὶ κρημνίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς κακοδαιμονίας.

Ποῖα εἶναι τὰ πάθη, αἱ κακίαι, καὶ αἱ ἀμαρτίαι.

Αἱ κλίσεις, ἀφοῦ νικήσωσι τὸν λόγον, ὀνομάζονται πάθη· καθόσον διαστρέφουσι τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ὀνομάζονται κακίαι· καὶ καθόσον διὰ τούτων παραβαίνεται ὁ θεῖος νόμος, ὀνομάζονται ἀμαρτίαι. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκετο εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη, εἶχεν ἐξαιρέτως καὶ τοῦτο, ἡγουν, εὐρίσκετο τότε εἰς αὐτὸν μία ἐντελεστάτη συμφωνία ἀναμεταξὺ εἰς τὰς κλίσεις τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνηα καὶ τὰς δύο ὁ λόγος. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἕνας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς κτίσμα λογικὸν καὶ προικισμένον μὲ θέλησιν ἐλευθέραν, διὰ νὰ μὴν ἀπολέσῃ τὴν εὐδαιμονίαν, ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὸ νὰ μὴν ἀφῇσῃ νὰ ὑπερσχύσωσι τὸν λόγον αἱ κλίσεις τοῦ σώματος· ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος ἦτον φανερός, ὅτι ἔμελλε διὰ τούτου νὰ πέσῃ εἰς τὴν μεγίστην κακοδαιμονίαν. Διὰ τοῦτο ἔδωκε καὶ ὁ πανάγαθος Θεὸς εἰς αὐτὸν τὴν σωτήριον ἐκείνην παραγγελίαν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἁγίαν γραφὴν Γενέσ. β', 16, 17. Αὐτὸς ἐδιώρισε εἰς τὸν πλάσθέντα ἄνθρωπον ἕνα τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκετο ἡ ἀφθονία παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἡ πολυτέλεια, καθὼς ἔπρεπεν εἰς τὸ ἐξαιρετὸν πλάσμα τῶν θείων αὐτοῦ χειρῶν. Ἡ ἁγία γραφὴ ὀνομάζει τὸν τόπον τοῦτον, διὰ τὴν ἀφθονίαν, τερπνότητα, ὠραιότητα τῶν δένδρων, καὶ τὸν ἡδύπνοον καὶ καθαρῶτατον ἀέρα, παράδεισον Γενέσ., β', 8 (68). Καὶ ἀγκαλὰ ἡ ὠραιότης καὶ τερπνότης τοῦ παραδείσου ἦσαν ἐναργῆς ἀπόδειξις τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ἡδύναντο ὅμως (ἐναντίον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ) καὶ νὰ γενῶσιν ἀφορμὴ πλάνης εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ προτιμῇ τὴν ὁρατὴν ταύτην καὶ ἐπίγειον ὠραιότητα ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εὐρίσκειν ὁ λόγος, ἐν ὅσῳ ἦτον ἔτι ἀδιάφθορος εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὸν Θεόν. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ λοιπὸν τὰ ὀλέθρια ταῦτα ἐπακολουθήματα, παρηγγεῖλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον κατ' ἐξαιρετὸν πρόνοιαν, καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν φα-

68) Ἡ λέξις παράδεισος εἶναι Περσικὴ (Ἰδ. Πολυδεύκ. ὀνομαστ. καὶ Ξενοφ. Βιβλ. 8. Ἀπομν.) καὶ σημαίνει κήπον κατέφυγον μὲ διάφορα δένδρα, ἡγουν τὸ κοινῶς λεγόμενον περιβόλιον.

νερά, ὅτι ἡ θεία του θέλησις ἦτον νὰ μὴν καταγίνεται κατ' οὐδένα τρόπον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα με βλάβην τοῦ λόγου, ἀλλὰ νὰ προτιμᾷ πάντοτε, ὅσα τὸν βοηθοῦν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τῆς δοθείσης ἐντολῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ παραδείσῳ.

Ὁ ἄνθρωπος, ἂν ἤθελε νὰ ἦναι εὐδαίμων, δὲν ἔπρεπε νὰ ἀθετήσῃ τὴν δηλοποιηθεῖσαν εἰς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ θέλησιν, ἤγουν τὴν ἐντολήν, ἡ ὁποία περιέχεται εἰς τὰ ἐπόμενα τῆς ἁγίας γραφῆς λόγια. α' Ἀπὸ παντὸς ξύλου » τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκων καλὸν » καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ, » Γενέσ. β', 16, 17 (61). Καὶ διὰ νὰ τυπωθῇ περισσότερον ἡ ἐντολή εἰς τοὺς προπάτορας, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, ὅτι εὐθὺς ὅταν τὴν ἀθετήσωσι, θέλει ἀπολέσωσι τὴν ἀποκτηθεῖσαν εὐδαιμονίαν, καὶ θέλει πέσωσιν εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν, γενόμενοι δοῦλοι τῶν ἰδίων παθῶν, καὶ ὑποκείμενοι εἰς διαφόρους θλίψεις καὶ πειρασμούς· τὸ σῶμά των, ἀφοῦ ὑπομείνῃ πολλοὺς πόνους καὶ ἀσθενείας, θέλει τελευταῖον χωρισθῇ ἀπὸ τὴν ψυχὴν, καὶ θέλει διαφθαρῇ· ἡ δὲ ψυχὴ θέλει ἀποβληθῇ ἀπὸ τὸν Θεὸν αἰωνίως· α' Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθάνεσθε » Αὐτ. 17 (65). Καὶ μετὰ ταύτην τὴν παραγγελίαν ἔδειξεν ὁ Θεὸς φανερά πόσῃν πρόνοιαν εἶχε διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ πόσῃν ἤθελε τὴν εὐδαιμονίαν του.

§. 15. Περὶ παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος παρέβη τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς πρὸς ὠφέλειάν του (α), καὶ ἀπώλεσε διὰ τῆς παραβάσεως τὴν εὐδαιμονίαν τῆς θείας εἰκόνας, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει ὅταν ἐκτίσθη (β).

(α) Ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν ἄνθρωπον παρὰ τοῦ εὐσπλαγγχνου Θεοῦ πρὸς ὠφέλειαν ἐντολή, δὲν ἔλαβε τὸ ποθοῦμενον τέλος. Αἱ σαρκικαὶ κλίσεις καὶ αἱ ἡδοναὶ τῶν αἰσθήσεων ὑπερίσχυσαν τὸν λόγον, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπρωτίμῃσε τὰς ὑπογείους ὡραιότητας καὶ ἡδονάς, ἀπὸ τὰς θείας. Καὶ αὕτη ἐστάνη ἡ ἀρχὴ τῆς διαφθορᾶς ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθὼς μᾶς διδάσκει ἡ ἁγία γραφὴ Γενέσ. γ'. Ὁ παράδεισος, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκονται ὅλα, ὅσα δύνανται τις νὰ ὀνομάσῃ τερπνὰ, περιεῖχεν ὡσαύτως καὶ ὅσα δύνανται νὰ ἐρεθίσωσι τὰς αἰσθήσεις. Ἠπάτησε δὲ μάλιστα τὸν ἄνθρωπον ἡ ὡραιότης τοῦ ξύλου, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀπόλαυσις, καθὼς ἦτον ἀπηγορευμένη παρὰ Θεοῦ, οὕτω δὲν ἦτον συγκεχωρημένη μήτε ἀπὸ τὸν ὁρθὸν λόγον· ἐπειδὴ (καθὼς εἵπομεν ἀνωτέρω) διὰ τῆς ἀπολαύσεως ταύτης ἐπρωτίμῃθη ἡ αἰσθητικὴ ἡδονὴ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν, ἤγουν ἀπὸ τὴν σωτηριώδη τῆς

61) Τὸ Ἑβρ. α — — — τρώγων φαγῇ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ οὐ φαγῇ ἀπ' αὐτοῦ. 65) Τὸ Ἑβρ. α' Ἡ γὰρ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, ἀποθνήσκειν ἀποθάνῃ » εἰς ἐνικὸν ἀριθμὸν, διὰ τὸ νὰ ἐρρέθησαν πρὸς μόνον τὸν Ἀδὰμ, πρὸ τοῦ νὰ πλασθῇ ἡ Εὐά, ἡ ὁποία μετ' ὅλον τοῦτο ἐχρεώσεται νὰ φυλάξῃ τὴν ἐντολήν ἐπίσης, καθὼς καὶ ὁ Ἀδὰμ.

ρησιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Ἡ Εὐα, ὡς ἀσθενεστέρα, ἠπατήθη πρώτη, καὶ ἐτόλμησε πρώτη τὴν ἀσεβῆ ταύτην ἐγγείρησιν, ἀφ' οὗ ὁ πειράζων (τὸν ὁποῖον ἡ θεία γραφὴ φρόνιμον ὄφιν ὀνομάζει Γενέσ. δ', 1) τῆς ἑκάμε τὴν ἐξήγησιν μὲ ὁδὸν τρόπον, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἤθελε βλαφθῶσιν ἐκ τούτου, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἤθελε φθάσωσιν εἰς τελειοτέραν κατάστασιν. « Ἔσεσθε ὡς Θεοὶ » Γενέσ. γ', 5. Αὕτη τῆς γυναικὸς ἡ παράβασις ἐστάθη εἰς τὸν Ἀδὰμ ἕνα ὀλέθριον παράδειγμα, ὁ ὁποῖος, ἀγκαλιὰ προικισμένος μὲ τόσα ἐξαιρετὰ χαρίσματα, ἠπατήθη ὁμοίως ἀπὸ τὰς αἰσθηταίς. Ἐρρέθη ὀλίγον ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία δὲν ἐδύνατο νὰ τηρηθῇ σῶα, ἂν ὁ λόγος δὲν ἐκυρίευσεν πάντοτε διὰ ταύτης ὁμῶς τῆς πτώσεως, ἔπεσεν ἀπὸ τὸν θρόνον του καὶ ὁ κυβερνήτης τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὁ λόγος, καὶ ὑπετάχθη εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, αἱ ὁποῖαι ἐσφετέρισαν τὴν δεσποτείαν του. Τοιαύτη βδελυρὰ παράβασις ἔπρεπεν ἐπομένως νὰ ἦναι θανάσιμος.

Τί συνέβη μετὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς;

(6) Ἀφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος, μὴν ἀκούσας τὴν φωνὴν τοῦ λόγου, παρέβη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἔπεσεν ἀπὸ τὴν εὐδαιμόνα εἰς μίαν ἐλεεινὴν κατάστασιν· αἱ δυνάμεις τοῦ νοὸς ἠσθένησαν, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἐσκοτίσθη, ἡ ἀγιότης τῆς θελήσεως ἐμολύνθη, ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς ἐταράχθη, καὶ ἀνεψύχθη (διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως) ἡ θύρα εἰς τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα πάντοτε ἐπολέμουν μὲ τὸν λόγον, καὶ κατεστάθη ὁ ἄνθρωπος τραγικὸν θέατρον τοῦ ἐσωτερικοῦ τούτου πολέμου. Αὐτὰ τὰ πάθη ἔφερον τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰς κακίας, καὶ αἱ κακίαι ἐπροξένησαν διαφόρους νόσους εἰς τὰς ὁποίας ὑποκειται ὁ ἄνθρωπος, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξασθενίζουν τὸ σῶμα, καθὼς αἱ δυστυχίαι καὶ μέριμναι τὸ καταβάλλουσι.

Πόθεν γεννᾶται ὁ σωματικὸς θάνατος;

Καὶ ἐντεῦθεν γεννᾶται ὁ σωματικὸς θάνατος, τὸν ὁποῖον ἠπέλησεν ὁ Θεὸς διὰ τὴν παράβασιν. Μὲ τοῦτον τὸν σωματικὸν θάνατον ἦτον ἡνωμένος ὁ φρικωδέστατος πνευματικὸς θάνατος, ὅστις εἶναι τὸ νὰ χωρισθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ ὁ δεσμός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἦτον ἡνωμένος ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν Θεόν (ἤγουν τὸ καθαρὸν φῶς τοῦ νοὸς καὶ ἡ ἀσπιλος ἀγιότης τῆς θελήσεως) διερρήχθη ὑπὸ τῆς παραβάσεως. Τὴν κατάστασιν ταύτην ὀνομάζει ἡ ἁγία γραφὴ εἰς πολλοὺς τόπους κατάστασιν τῆς πτώσεως, τῆς ἀμαρτίας, τῆς σαρκὸς, τῆς δυστυχίας, τοῦ σκότους, τῆς ἀγνοίας, τῆς δουλείας καὶ τοῦ θανάτου. Διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου κατηράθη καὶ αὕτη ἡ γῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ, Γενέσ. γ', 17 (66), ἤγουν ὑπέπεσε καὶ αὕτη εἰς τὴν δυστυχίαν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ μὴ δύναται πλέον ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, διὰ τὴν ὀκνηρίαν καὶ ῥαθυμίαν τῶν ἀνθρώπων, νὰ στολισθῇ μὲ τὴν πολυτέλειαν ἐκείνην καὶ καλλονήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὸν καιρὸν

66) α Ἐπικατάρατος ἡ γῆ διὰ σέ· ἐν λύπῃ φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου ». Οἱ Ἐβδωμήκοντα ἀντὶ τοῦ διὰ σέ μετέφρασαν ἐν τοῖς ἔργοις σου.

τῆς κοσμογονίας, καὶ τὸ νὰ μεταχειρίζωνται οἱ ἄνθρωποι (ἀπὸ κακίαν ἢ ἄγνοιαν) ἐπὶ κακοῦ, ὅσα εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ.

§. 16. Περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

Διὰ τῆς παραβάσεως ταύτης ἡ ἁμαρτία κατεστάθη κοινὴ εἰς τὸν κόσμον (α), ἐμόλυνεν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ τὸ ἐρρίψεν εἰς μεγίστην ἀθλιότητα (β).

(α) Εἶδομεν ἀνωτέρω (Μέρ. α, § 14) εἰς ποίαν φθορὰν κατήντησε τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τὰς ἁμαρτίας· δὲν ἐθεωρήσαμεν ὅμως τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πηγὴν ταύτης τῆς δυστυχίας, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἐπειδὴ, ὅταν ἡ ἁγία γραφὴ λαλῇ περὶ τῆς εὐδαιμονίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, διηγεῖται προσέτι καὶ τὴν τρόπῳ ἀπώλεσε ταύτην τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ πῶς ἐστάθη αἰτία θανάτου εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος ἢ ταιαύτη ἀπώλεια. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ λέγει σαφέστατα Ῥωμ. ε, 12. « Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἕρ' ὃ πάντες ἥμαρτον ». Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ, ὅσῳ τυφλοὶ καὶ ἄν ἦσαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι εἶναι διεφθαρμένον ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τοῦτο δὲ εἶναι τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ ἐξαίρετον προτέρημα, ὅτι δεικνύει τὴν πηγὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐρρέυσεν ὁ ποταμὸς τῆς ἀνομίας, καὶ κατέκλυσε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ ἁμαρτία ἠδῆ ἦν ἔτι μᾶλλον, προϊόντος τοῦ χρόνου.

(β) Ἀγχαλὰ πρῶτος ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἥμαρτεν, ἡ δύναμις μὲ ὅλον τοῦτο τῆς ἁμαρτίας κατεδυνάστευσεν ὅχι τόσον αὐτὸν, ὅσον τοὺς ἀπογόνους του. Εἰς αὐτὸν ἔμεινεν ἔτι κάποιοι σπινθὲρ ἐκείνου τοῦ πρώτου φωτός, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν εἰς τὴν πλάσιν, καὶ ἡ εἰς τὸ ἀγαθὸν κλίσις δὲν ἠφανίσθη ὁλοκλήρως ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκείνην πληγὴν· προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, τοσοῦτον ἐπερίσσευε καὶ ἡ ἁμαρτία, καὶ ἠῤῥανε καὶ ἡ ἀδικία. Εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν ἐμόλυνεν ὁ Κάϊν τὰς χεῖρας μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ἀβελ (Γενέσ. δ', 8), καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν ὀλίγων ἐκατονταετηρίδων ἐπερίσσευσεν ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἁγίας γραφῆς) τοσοῦτον, ὥστε α ἐπλησθῇ ἡ γῆ ἀδικίας—καὶ ἦν κατεφθαρμένη, ὅτι κα- » τέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς » Γενέσ. σ', 11, 12. Σύμφωνα εἶναι μὲ ταῦτα ὁ πεφωτισμένος Παῦλος, ὁπόταν (Ῥωμ. α, 21-32) παριστάνῃ τὴν βδελυρὰν κακίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδυθίσθησαν οἱ ἄνθρωποι. Ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲν ἔμεινεν ἔχνος τῆς θείας εἰκόνας εἰς τοῦτο τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλάσθην κτίσμα· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι, ἀκολουθοῦντες μόνον τὰ αἰσχροῦ αὐτῶν πάθη, ἐπλανήθησαν εἰς τὸ φοικῶδες σκότος μιᾶς ὁδοῦ, ἡ ὁποία τοὺς κατεκρήμνισεν εἰς τὴν ἄβυσσον. Πόσον ἀξιοθρήνητος εἶναι μία ταιαύτη κατέστας, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τὸ παραστήσω ἐνταῦθα· ἐπειδὴ τὸ νὰ ἐλαττωθῇ τὸ φῶς τοῦ ἀνθρώπινου νοός, καὶ νὰ μακρυνθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ

τὴν ἀρετὴν, καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ ἄκρον ἀγαθόν, εἶναι μίᾳ δυστυχίᾳ χωρὶς παράδειγμα.

§. 17.

Θεωρούμενος ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν κατάστασιν ταύτην, εἶναι ὑποκείμενος εἰς τὴν ἄκραν αὐστηρότητα τῆς θείας ὀργῆς.

Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται νὰ ἀγαπήσῃ ἐπίσης τὸν δίκαιον ὥς τὸν ἀσεβῆ. Τοῦτο εἶναι παντάπασιν ἀσύμφωνον μὲ τὴν τελειοτάτην αὐτοῦ δικαιοσύνην καὶ ἀγιότητα. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ἀποστρέφεται τοὺς ἰσχυρογνώμονας καταφρονητάς τοῦ ἁγίου αὐτοῦ θελήματος. Αὕτη δὲ ἡ ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι καθ' αὐτὴν μίᾳ φρικωδεστάτῃ δυστυχίᾳ· καθότι συνεπισύρει ὅλας τὰς ἄλλας δυστυχίας ἐξ ἁπαντος. Περὶ τούτου λέγει ἡ ἁγία γραφή 'Ρωμ. 6', 9. «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν φυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν».

§. 18. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε δύναμιν νὰ βοηθήσῃ ἑαυτόν.

Ἦτον ἀδύνατον εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ ταύτην τὴν ἄκραν ἀθλιότητα ἐξ οἰκείας αὐτῶν δυνάμεως.

Ὁ νεκρὸς δὲν δύναται νὰ ἀναστήσῃ τὸν ἑαυτόν του, καὶ ὅστις κηρυγισθῇ εἰς τὴν ἄβυσσον, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν ἄβυσσον χωρὶς νὰ βοηθηθῇ ὑπ' ἄλλου τινός· ὁ δὲ ἄνθρωπος (καθὼς λέγει ὁ Παῦλος 'Εβρ. 6', 5) ἦτον «Νεκρὸς τοῖς παραπτώμασι» καὶ «Πεπτωκὸς εἰς βόθυνον» κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. 18', 11). Ὅθεν ἦτον ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν διαφθοράν ταύτην ἐξ οἰκείας δυνάμεως. Εἴπομεν ἀνωτέρω (Μέρ. α. §. 18), ὅτι δύο μόνον μέσα δύναται τις νὰ ἐπινοήσῃ διὰ τὴν ἀνάγκησιν τῆς θείας χάριτος, ἡγοῦν τὰ καλὰ ἔργα καὶ τὴν μετάνοιαν. Ἀγκαλὰ αὐτὰ τὰ μέσα φαίνονται ἱκανὸς δυνατὰ, εἶναι μὲ ὅλον τοῦτο (ὅταν τὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς, καὶ ἀναγνώσωμεν τὴν θεϊαν γραφὴν μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς) ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρα· διότι ἂν θεωρήσωμεν τὰ καλὰ ἔργα, ἔπρεπεν ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ μὲ αὐτὰ τὸν Θεόν, νὰ πληρώσῃ τὸν θεῖον νόμον κατὰ πάντα, καὶ νὰ μὴν ἁμαρτήσῃ ποτέ. Ἀλλὰ ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς διεφθαρμένης ταύτης φύσεως (τὴν ὁποίαν εἶδομεν ἀνωτέρω) δύναται νὰ καυχῇ τοιαύτην ἀγιότητα; Ἐγὼ δὲν λαλῶ ἐνταῦθα διὰ τοὺς εἰς Χριστὸν ἐπιστρέψαντας, ἀλλὰ διὰ τοὺς μὴ ἀναγεννηθέντας ἀνθρώπους. Ὡς ἐξετάσωμεν τὴν μετάνοιαν· ἀδύνατον εἶναι νὰ εὕρεθῃ ἀληθὴς μετάνοια εἰς ἀνθρώπους ἀπίστους καὶ διεφθαρμένους· καθότι τὰ μέχρι τέλους ζωῆς διαμένοντα κακὰ ἔργα καθιστάνουσιν ἀσθενῆ καὶ ἀνίσχυρον τὴν μετάνοιαν, καὶ προηγουμένη μετάνοια ἐξαλείφεται εὐθὺς ἀπὸ τὰς ἐπακολουθούσας παραβάσεις. Ὡσαύτως ὁ λόγος μου δὲν εἶναι τανῦν περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς, εἴτουν Χριστιανικῆς μετανοίας· αὕτη εἶναι παντάπασιν ἄλλης φύσεως· καὶ θέλει θεωρήσωμεν μετ' ὀλίγον ὁποίας δυνάμεως εἶναι. Ἀλλ' ἴσως ἡμετέ

τις συλλογισθῇ· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶχεν ἀνεξάντλητον εὐσπλαγχνίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, εἶναι ἡ αὐτοευσπλαγχνία, ἡ δύνατο διὰ μόνην αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα, χωρὶς νὰ στοχασθῇ τὸ πταῖσμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν κακίαν, νὰ συγχωρήσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ μέτοχον τῆς αἰωνίου μακαριότητος. Εἶναι ὅμως χαμερπεῖς καὶ κακοὶ οἱ τοιοῦτοι λογισμοί· καθότι στοχάζονται τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ μίαν τυφλὴν εὐσπλαγχνίαν, καὶ δὲν συλλογίζονται πρὸς τοῦτοις τὴν ἄπειρον καὶ ἀδέκαστον αὐτοῦ δικαιοσύνην, ἀλλ' ὑποθέτουν ὅτι ἐπίσης θεωρεῖ ὁ Θεὸς τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ, τὸ ὅποιον εἶναι φρικῶδες καὶ μόνον νὰ τὸ συλλογισθῶμεν. Διὰ ποίου λοιπὸν μέσου (ἤθελεν ἐρωτήσῃ τις) δύναται νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν αἰώνιον θάνατον; Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ᾔναι τοιοῦτον μέσον κατὰ τὴν γνῶσιν τῆς θείας σοφίας, τὸ ὅποιον εἰς τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, νὰ συμφωνήσῃ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν τελείαν ἱκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Ἡ ἁγία γραφὴ ἀνακαλύπτει τοῦτο τὸ μέσον ἐν τοῖς ἑξῆς.

§. 19.

Ὁ Θεὸς ἡδύνατο κατὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ νὰ καταδικάσῃ τὸν πταίστην ἄνθρωπον εἰς αἰώνιον κόλασιν (α). ἔστειλεν ὁμοῦς εἰς αὐτὸν λυτρωτὴν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν, κατὰ τὴν ἀνεκδιήγητον εὐσπλαγχνίαν καὶ κατὰ τὴν βουλὴν τῆς ἀπείρου αὐτοῦ σοφίας (β).

(α) Τὸ πταῖσμα συνεφέλκει πάντοτε τὴν τιμωρίαν. Ὅθεν ἀπαιτεῖ ἐξάπαντος ἡ θεία δικαιοσύνη τὸ νὰ ἀποβληθῇ αἰώνως ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκούσιος παραβάτης καὶ καταφρονητὴς τοῦ νόμου, τὸ ὅποιον καὶ ἤθελεν ἀκολουθήσῃ, ἂν ἡ σοφία τοῦ δὲν εἶχεν ἐπινοήσῃ κἀνένα μέσον διὰ νὰ καταστήσῃ μέτοχον τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ τὸ ταλαίπωρον τοῦτο πλάσμα, χωρὶς νὰ βλάψῃ καθόλου τὴν δικαιοσύνην. Περὶ ταύτης τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εὐρίσκομεν πολλὰς μαρτυρίας εἰς τὴν ἁγίαν γραφὴν οὕτω λέγει Ψαλμ. 93, α, (67). «Θεὸς ἐκδικήσεων κύριος, ὁ Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαρρησιάσατο» καὶ Ῥωμ. ιβ', 19. «Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος» (68).

(β) Εἶναι γνωστὰ ἐκεῖνα τὰ λόγια, τὰ ὅποια εἶπεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰσαΐου μβ', 15 «Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔγκονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἐπιλάβοιτο γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, εἶπε Κύριος» (69). Ἡ ἀγάπη καὶ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλα τὰ κτίσματα, καὶ ἐξαιρέτως πρὸς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε δὲν δύναται νὰ τὴν χωρήσῃ ὁ ἡμέτε-

67) Ψαλμ. 93, 1. τὸ Ἑβρ. Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, Θεὸς ἐκδικήσεων ἐμφανής.

68) Ἐλαθε τὸ ῥητὸν ὁ Ἀπόστολος ἐκ τοῦ Δευτερον. λδ', 33. ὅπου τὸ Ἑβρ. λέγει.

«Ἐμοὶ ἐκδίκησις ἢ ἀνταπόδοσις κτ.» Οἱ δὲ Ἑβραῖοι. α' Ἐν ἡμέρᾳ ἐκδικήσεως ἀνταποδ.»

69) Τὸ Ἑβρ. «—» ὥστε μὴ ἐλεῆσαι τὸν υἱὸν τῆς κοιλίας αὐτῆς; εἰδὲ ἢ αὕτη ἐπιλάβοιτο, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου» λέγει δὲ τὸ, εἶπε Κύριος.

ρος νοῦς. Πῶς ἦτον λοιπὸν δυνατόν μία ταιαύτη ὑπὲρ νοῦν ἀγαθότης νὰ ἀφήσῃ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἐξαίρετον καὶ εὐγενέστατον κτίσμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐκτίσθη διὰ τὴν αἰώνιον μακαριότητα, νὰ τὸν ἀφήσῃ (λέγω) νὰ ἀπολεσθῇ! Ἐπρεπεὶ ὅμως ἐκ τοῦ ἐναντίου νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἥτις εἶναι εἰς αὐτὸν ἐπίσης ἰσχυρὰ ὡς καὶ ἡ εὐσπλαγχνία καὶ ἐνταῦθα ἀρμόζει ἡ εὐαγγελικὴ ρῆσις « Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατὰ ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ », Λουκ. ιη, 27. Διότι πῶς ἤθελε λείψωσι μέσα εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὰ τὰ κρυπτότατα εἶναι σαφῆ καὶ ἀνακεκαλυμμένα; Αὐτὴ εἶδεν, ὅτι ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων δὲν ἦτον κανένα μέσον πρόχειρον διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν ταύτην· καθότι αὐτοὶ πάντες εἶχον χρεῖαν βοηθείας καὶ λυτρώσεως. Ἄγγελος δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τοιοῦτον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀπῆτει ἄπειρον δύναμιν· δὲν ἔμεινε λοιπὸν ἄλλος, πᾶρεξ αὐτοῦ, ὁ Θεός. Ὅθεν ἀπεφασίσθη εἰς τὴν ἀγνωστότην, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους ἀκατάληπτον βουλήν τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ νὰ ἀναδεχθῇ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνδοξον ἔργον τοῦτο τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ κόσμος δὲν δύναται ποτὲ νὰ ἐλπίσῃ ἄλλα θεῖον ἔργον ἐνδοξότερον, ἀξιοθαυμαστότερον καὶ εὐσπλαγχνικώτερον ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ πεφωτισμένος Παῦλος εὐρίσκει εἰς αὐτὸ μίαν ἀνεκδιήγητον σοφίαν, καὶ ἐκφωνεῖ ταῦτα τὰ λόγια. « Ὡς βᾶθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! » Ῥωμ. ια, 33· καὶ ὁ Θεολόγος Ἰωάννης, θαυμάζων τὴν ἀκατάληπτον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, λέγει (Γ', 15). « Οὕτω γὰρ ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε ». Τίνι δὲ τρόπῳ ὁ Θεὸς οὗτος μεσίτης ἱκανοποίησε τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν θείαν εὐσπλαγχνίαν, θέλει τὸ μάθωμεν ἀπὸ τὴν ἁγίαν γραφὴν.

§. 20. Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου (α), καὶ ὑπάρχων ἀληθὴς καὶ τέλειος Θεός, γέγονεν ἀληθὴς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ὁ θεάνθρωπος κύριος Ἰησοῦς Χριστός (β).

Τί εἶναι ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

(α) Ὁ Θεός, διὰ τὸ νὰ ἦναι πανταχοῦ παρὼν, δὲν κινεῖται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον· ἐπομένως ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μεταβολὴ τόπου, ἀλλ' ὑφίσταται μόνον εἰς τὴν θέλησιν τοῦ νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς, ἀόρατος κατὰ τὴν θεότητα, « ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη », Βαρούχ γ', 38. Ὅποτεν ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔλαβε σάρκα ἐν τῇ γαστρὶ τῆς εὐλογημένης παρθένου Μαρίας, τῆς ὁποίας τὴν παρθενίαν ἐφύλαξε σῶαν. Ἡ μυστηριώδης αὕτη καὶ ἀκατάληπτος ἐνανθρώπησις, ἔγινε διὰ τῆς παντοδυνάμου τοῦ

ἀγίου Πνεύματος ἐνεργείας, εἰς τὸ ὁποῖον μόνον καὶ εἶναι γνωστός ὁ πρό-
 πος αὐτῆς. Ἡμεῖς ὁμῶς εἴμεθα περὶ ταύτης πεπληροφημένοι ἀπὸ τὸν
 πιστότατον τοῦ Θεοῦ λόγον, τὸν ὁποῖον εἶπε πρὸς τὴν Μαρίαν ὁ ἄγγελος.
 α Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, ο,
 Λουκ. α, 35. Διὰ ταύτης τῆς συλλήψεως εἰς τὴν παρθενικὴν κοιλίαν
 ἐπληρώθη ἐκείνη ἡ προφητεία: « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ
 » τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουὴλ ο. Ἡ σύλλη-
 ψις αὕτη τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἔγενεν ὑπὲρ φύσιν, καὶ ἦτον ἄχραντος· ἐπειδὴ
 καὶ αὕτη ἡ δικαιοσύνη ἀπῆτει τὸ νὰ ᾔηται α κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρ-
 » τῶν ο, ὅστις ἤλθε νὰ καθαρίσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας (Ἑβρ.
 ζ', 35, 36).

Αἰτία διὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἦτον δὲ χρεῖα νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ ἑξῆς. Πρῶτον
 διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ οὐράνιος πατὴρ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον με-
 σίτην καὶ ἐγγυητὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως, ὡν ἂν ἦτον αὐτὸς ὁ
 ἴδιος ὁ ἁμαρτήσας ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν προσέλαβε· τοῦτο δὲ
 ἦτον ἀδύνατον, ἂν αὐτὸς δὲν ἐγένετο ἀληθῶς ἄνθρωπος· α τὸν γὰρ μὴ
 » γινόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα
 » δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ ο, Β', Κοριν. ε, 21. Δεύτερον· διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ
 Σωτὴρ αὐτὸς μὲ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ παρουσίαν νὰ σύρῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς
 ἀνθρώπους, νὰ φανερῶσιν πρὸς αὐτοὺς ἐκ στόματος τὴν θέλησιν τοῦ οὐρα-
 νίου πατρὸς, καὶ νὰ δείξῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν μακαριότητα. α Οὐκέτι ὑμᾶς
 » λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ
 » εἰρήκα φίλους· ὅτι πάντα, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς μου, ἐγνώρισα
 » ὑμῖν ο, λέγει ὁ Χριστὸς, Ἰωάν. ιε, 15. Τρίτον· διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ πλη-
 ρώσῃ ἐντελῶς τὸν νόμον, καὶ διὰ ταύτης τῆς πληρώσεως ὅχι μόνον νὰ
 ἀναπληρώσῃ, ὅσον ἔλειψεν ἐξ ἡμῶν εἰς τὴν πληρώσιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ
 νὰ ἀφήσῃ προσέτι εἰς ἡμᾶς παράδειγμα καὶ κανόνα δι' ὅλας ἡμῶν τὰς
 πράξεις τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διαγωγὴν, τὴν ὁποίαν χρεωστοῦμεν νὰ μι-
 μώμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν. Δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ πράξῃ μήτε τοῦτο
 χωρὶς νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν· α Ἐξαιέσταιεν ὁ Θεὸς τὸν
 ο υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ
 » νόμον ἐξαγοράσῃ ο, λέγει ἡ ἁγία γραφή, Γαλάτ. δ', 5. Τέταρτον· διὰ
 νὰ ἀποθάνῃ, καὶ, ἀφ' οὗ ἱκανοποιήσῃ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου
 θανάτου, νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πρέπουσαν τιμωρίαν, καὶ νὰ μᾶς
 ἀξιώσῃ τῆς αἰωνίου ζωῆς· α Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ
 » αἱματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θά-
 » νάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τούτεστι τὸν διά-
 »βολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν
 » ἔνοχοι ἦσαν δουλείας ο, Ἑβρ. β', 14, 15. Αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτερα
 αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Συνέβη δὲ ἡ
 ἐνανθρώπησις αὕτη μετὰ τὴν παρέλευσιν τινῶν ἑκατονταετηρίδων μετὰ

τὴν πτώσιν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου· καθότι αὐτός ὁ Θεὸς ἡμῶν Μεσίτης δὲν ἠθέλησε νὰ φανῇ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν σαρκὶ εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν, ἀλλὰ προητοίμασε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ διὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ γραπτοῦ νόμου, διὰ τῶν προφητῶν, διὰ πολλῶν κολάσεων τῶν ἀσεβῶν, καὶ συνεχῶν ἀμοιβῶν καὶ ἐπαγγελιῶν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι, καταφρονήσαντες ὅλα αὐτὰ, ὥρμησαν πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν φθορὰν καὶ ἀπώλειαν, ἐγένεν ἡ ἁμαρτία κοινὴ, καὶ δὲν ἐφαίνετο κἀμμία ἐλπίς σωτηρίας πρὸ χειρὸς, ἐξ ἐναντίας δὲ ἐπέκειτο ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους· τέλος πάντων, ἀφ' οὗ ἐπληρώθη ὁ διωρισμένος εἰς τὴν ἀπόκρυφον βουλὴν τοῦ Θεοῦ καιρὸς, α Ἐπολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατρά- » σιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν » ἐν Υἱῷ », Ἑβρ. δ', 1, 2. Αὕτη ἡ μετὰ τινὰς ἐκατονταετηρίδας ἐλευ- » σις τοῦ σωτῆρος ἐν σαρκὶ δὲν ἐόλαφε καθόλου τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἁγίων ἀνθρώπων, ὅσοι ἐζησαν πρὸ τῆς ἐλεύσεως· διότι, καθὼς ἡμεῖς πισ- » τεύομεν εἰς τὸν ἐλθόντα, οὕτως αὐτοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν ἐλευσόμενον λυτρωτὴν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις αὐτῶν δὲν ἦτον διάφορος κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας. α Ἐν ταύτῃ (τῇ πίστει) γὰρ ἐμαρτυρήθησαν » οἱ πρεσβύτεροι. » Ἑβρ. ια', 2· καὶ α Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σημε- » ρον· ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας », Αὐτ. ια', 8. Ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Παῦ- » λος ὄχι μόνον ὀνομάζει πιστὸν τὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ τὸν προβάλλει παράδειγμα εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι θέλουσι νὰ δικαιωθῶσιν ἐκ πίστεως, Ῥωμ. δ', 16 (70).

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἐν πρώτῳπον εἰς δύο φύσεις.

(6) Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἠνώθη ἡ ἀνθρωπίνη φύ- » σις μετὰ τὴν θείαν εἰς τρόπον ἀκατάληπτον καὶ μυστηριώδη· ἐκ δὲ τῆς ἐνώ- » σεως τῶν δύο τούτων φύσεων ἔγενεν ἐν θεῷ πρόσωπον, ὁ θεάνθρωπος Χριστὸς. Αὐτὸς δὲν εἶναι δύο, ἀλλ' εἰς Χριστὸς, ὁ αὐτὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸς τῆς Μαρίας, γενόμενος ἄνθρωπος δὲν ἔπαυεν ἀπὸ τοῦ νὰ ᾔναι Θεός, ἀλλ' ἔμεινεν ἀληθὴς Θεὸς καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος. Αἱ δύο φύσεις αὗται, ἀγ- » καλὰ ἠνώθησαν εἰς ἓνα Χριστόν, δὲν συνεχύθησαν ὁμῶς· διὰ τοῦτο· καὶ τῶν δύο φύσεων αἱ θελήσεις, αἱ ἐπιθυμίαι καὶ πράξεις ἔμειναν ἀπ' ἀλλή- » λων κεχωρισμέναι καὶ ἀσύγχυτοι. Ὅταν λοιπὸν ἀναγινώσκωμεν εἰς τὴν θείαν γραφὴν, ὅτι ὁ Χριστὸς (καθὼς αὐτὸς λέγει περὶ ἑαυτοῦ Μάρκ. ιγ', 32) δὲν γινώσκει τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἡμέραν καὶ ὥραν, καὶ ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶναι μείζων αὐτοῦ (Ἰωάν. ιδ', 28), καὶ ὅτι ἐδεήθη ἐκεί- » νου, ὅστις ἠδύνατο νὰ τὸν λυτρώσῃ ἐκ τοῦ θανάτου, (Ἑβρ. ε', 7), πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὰς τοιαύτας ῥήσεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ὄχι διὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν. Ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀληθὴς ἄνθρωπος, φαίνεται σα- » φῶς ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου (Κεφ. 6', 14), ὅπου λέγει· α Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδιὰ κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς

70) Ἰδε § 3, (6), τὴν ἐπιστημείωσιν,

« παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν ». Περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαρτυρεῖ πρὸς τοὺς ἄλλους ὁ αὐτὸς Παῦλος, ὅταν λέγῃ « Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν! » Ρωμ. θ', 5. καὶ « Μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί » Α', Τιμόθ. γ', 16.

Διὰ τί ὠνομάσθη Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

Εὐθὺς, ὅταν ἐνηνθρώπησεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔλαβε τὸ ἐνδοξον ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἢ Μεσσοῦ, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύο σημαίνουσιν ἡ λειμυμένην εἶτουν κεχρισμένον. εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ προφῆται (71). Αὕτη ἡ χρίσις ἐσημαίνει πρῶτον, ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· δεύτερον, ἐλάβανον διὰ τῆς χρίσεως ὡς δι' ὄρατοῦ σημείου, πνευματικὴν δύναμιν οἱ χριόμενοι εἰς τὸ νὰ οἰκονομῶσιν ἀξίως τὴν διακονίαν αὐτῶν.

Αἱ τρεῖς ἀξίαι τοῦ Χριστοῦ εἶναι, ἡ βασιλεία, ἡ ἱερωσύνη καὶ ἡ προφητεία.

Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας, ἀνέλαθεν αὐτὰς τὰς τρεῖς ἀξίας. Αὐτὸς εἶναι ἡμέτερος βασιλεὺς, ὅστις κυβερνᾷ τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς παντοδυνάμου αὐτοῦ ἰσχύος, καὶ τὴν ὑπερασπίζει ἐναντίον εἰς τοὺς ἐχθρούς τῆς, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκ. α', 32, 33. « Δώσει αὐτῷ κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος ». Ὡς ἱερεὺς διήλλαξεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θυσίας, ἡγουν τοῦ ἰδίου θανάτου· « Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ » Ἑβρ. ε', 6. Καὶ τελευταῖον ὡς Προφήτης, ἐφανερώσεν εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, καθὼς λέγει Πράξ. γ', 22. « Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς » (72). Εἰς αὐτὰς τὰς τρεῖς ἀξίας ἐχρίσθη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅχι ὁμῶς μὲ σωματικὸν ἔλαιον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει Λουκ. δ', 18. « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρησέ με » (73).

Πόθεν ὠνομαζόμεθα Χριστιανοί;

Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ αἶτιον, διὰ τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Χριστός· ἐκ τοῦ ὁποῖου καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, Χριστιανοί (74) ἀκούουσιν. Ἐλαβε προσέτι μετὰ τὴν γέννησιν καὶ περιτομὴν ὁ Σωτὴρ τὸ ὄνομα Ἰησοῦς· τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ἐξηγήσιν τοῦ Ἀγγέλου (Ματθ. α', 21) σημαίνει Σωτὴρα (75).

71) Ἴδε Α'. Σαμουὴλ ι', 13. Ἑβρ. δ', 40, 46. α', Βασιλ. ιθ', 16. 72) Ἐλήφθη τὸ θῆτόν ἐκ τοῦ Δευτερονομ. ιη', ὅπου τὸ Ἑβρ. « Προφήτην ἐκ μέσου σου, ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου, ὡς ἐμέ ἀναστήσει σοι κύριος ὁ Θεός σου· αὐτοῦ ἀκούσεσθε ». Ἴδε καὶ Πράξ. γ', 38. 73) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Πσαλμ. ξα', 1. τὸ Ἑβραϊκὸν αὐτοῦ ἐνεκεν ἀντὶ τοῦ « οὗ ἕνεκεν ». 74) Ὀνομάσθησαν οὕτως οἱ Χριστιανοὶ πρῶτον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν· ἐγένετο δὲ χρηματισμὸς πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς Μαθητάς Χριστιανούς, Πράξ. ια', 26. 75) Ἴδε καὶ Λουκ. ε', 21.

§. 21. Περὶ τῶν πράξεων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπέραςε τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς ἐντελεστάτην πληρῶσιν τοῦ νόμου· ἀπέδειξε μὲ λαμπρὰ θαύματα τὴν ἰδίαν θεότητα, καὶ ἐφάνέρωσε κατὰ πλάτος τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανοῦ Πατρός.

Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ ζωὴ ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς διωγμούς. Αὐτὸς ἀνετράφη ὑπὸ τῆς εὐλογημένης αὐτοῦ μητρός. « Ὡς ἔζη καὶ ἐκραταίουτο » πνεύματι πληρούμενος σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ » Λουκ. 6', 40. Εἰς ἡλικίαν ἑτῶν δώδεκα κατήσχυσε μὲ τὰς σοφὰς ἐρωτήσεις αὐτοῦ τοὺς ἐπιφανεστάτους διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων τοσούτον, ὥστε ἐξίσταντο διὰ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ (Λκ. 6', 46), ὅσοι τὸν ἤκουον. Εἰς τὸν τριακостὸν χρόνον ἔλαβε τὸ βάπτισμα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἰωάννου, τοῦ μεγίστου πάντων τῶν προφητῶν, ὃχι διότι εἶχε χρεῖαν βαπτίσματος ὁ ἀναμάρτητος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀγιάσῃ μὲ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τὸ θεῖον τοῦτο λουτρόν, τὸ ὁποῖον εἶχε προσδιορίσει εἰς καθαρισμόν τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, καὶ διὰ νὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα, πόσον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς ἡμᾶς τὸ βάπτισμα.

Σύνοψις τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας.

Μετὰ τοῦτο τὸ ἀξιολογὸν ἔργον ἠνέφεξε (διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως) ὅλην τὴν πηγὴν τῆς θείας αὐτοῦ σοφίας· ἐφάνέρωσε τὴν οὐράνιον αὐτοῦ φιλοσοφίαν, καὶ διέδωκε τὴν καθαρωτάτην διδασκαλίαν τοιαύτην, ὁποῖαν δὲν ἐδυνήθη ποτὲ νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ κανένα τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Αὐτὸς ἔδειξε, ποῖα εἶναι ἡ ἀληθὴς τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονία, τὴν ὁποῖαν ἔθηκεν εἰς τὴν πνευματικὴν πτωχείαν, εἰς τὴν ὑπόμονὴν τῶν θλίψεων, εἰς τὴν ταπεινώσιν ἑαυτοῦ, εἰς τὴν πραότητα καὶ συμπάθειαν, καὶ εἰς τὴν ὑπόμονήν τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς συκοφαντίας διὰ τὸ θέλημά του. Αὐτὸς διώρισε τὴν ἀληθὴ καὶ κυρίαν ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας, καὶ ἔδειξεν, ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ τῶν δύο δὲν πρέπει νὰ ζητῇται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ' εἰς τοὺς σκοποὺς καὶ λογισμοὺς τῆς καρδίας. Αὐτὸς ἐφάνέρωσε, πόσον εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ κόσμου, ἀληθείας καὶ ψεύδους, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Αὐτὸς ἐστηλίτευσε τὴν αἰσχρὰν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Αὐτὸς ἐπανήγαγε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην, ἀπιστίαν καὶ τὰς ἄλλας φρικτῶδεις πλάνας, καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς τὸ μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσωσι τὴν θεῖαν χάριν. Αὐτὸς τοὺς ἐβεβαίωσε διὰ τὰ ἀνεκλάλητα τῆς ἀλλης ζωῆς ἀγαθὰ, καὶ ἐκηρύξεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀπεσταλμένος σωτὴρ τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὅλην αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν (ἥτις εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὴν πάσης ἀποδοχῆς ἀξία) ἐστερέωσε διὰ λαμπρῶν θαυμάτων ὁποῖα ἦσαν τὸ νὰ ἰατρεύτῃ ἀσθενεῖς καταλειμμένους ἀπὸ πᾶσαν ἀνθρωπίνην βοήθειαν, νὰ ὁμακώσῃ τυφλοὺς, νὰ ἐκβάλῃ δαιμόνια καὶ νὰ ἀναστήσῃ νεκροὺς· διὰ τῶν ὁποίων ἀπέδειξε σαφῶς τὴν ἰδίαν θεότητα, ὥστε νὰ λέγῃσι θαυμάζοντες, ὅσοι τὸν ἠκολούθουν· « οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ » Ἰσραὴλ » Ματθ. 9', 33. Ὅλαι αὗται αἱ διδασκαλαὶ τοῦ Μεσσίου ἐστᾶ-

θησαν τοσούτον ισχυρότεροι καὶ δραστήριοι, ὅσον ὅλοι τοῦ αἱ πράξεις καὶ ὅλη τοῦ ἡ ζωῇ ἐμαρτύρησαν τὴν ἀρετὴν του· ἐπειδὴ αὐτὸς α Ἀμαρτίαν » οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρεθῇ ὁλόος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ » Α'. Πέτρ. 6', 22· καὶ διὰ τούτων ἐπλήρωσεν ἐντελῶς τὴν προφητικὴν αὐτοῦ διακονίαν. Αἱ σωτηριώδεις τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαι περιέχονται ὅλοι εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον χρεωστούμεν νὰ πιστεύωμεν ὡς ἐντελέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς.

§. 22. Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Σωτὴρ ἐτελεύτησε τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ ζωὴν μετὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον.

Περὶ τοῦ θείου ἡμῶν Μεσίτου γράφει ὁ ἡγαπημένος αὐτοῦ μαθητὴς Ἰωάννης (Κεφ. α', 11)· α Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέ- » λαβον ». Μάλιστα αὐτὸς ὁ θεὸς μεσίτης δίδει τὴν φανεράν ταύτην ἀ- » πόφασιν διὰ τὴν τυφλότητα τῶν ἀνθρώπων· α Ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς » τὸν κόσμον, καὶ ἡγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν » γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα » Ἰωάν. γ', 19. Οἱ Ἰουδαῖοι (πρὸς τοὺς προγόνους τῶν ὁποίων ὑπεσχέθη πολλάκις ὁ Θεὸς τὸν Μεσίαν, ὡς λυ- » τρωτὴν τοῦ κόσμου) ἦσαν διὰ τῶν σαφειστάτων προφητικῶν τόσον πεπλη- » ροφορημένοι περὶ τῆς μελλούσης ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ ἀμφιβάλλωσι περὶ ταύτης· ἐπειδὴ αὐτοὶ τὸν προσμένουσιν ἔτι (ἀγκαλὰ ματαίως) μέχρι τῆς σήμερον. Αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι συνεχῶς τὸν προεικόνιζον εἰς τὰς θυσίας, καὶ τὸν προετύπων εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς ἱε- » ροτελεστίας, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε πρὸς τοῦτοις προκηρύξωσιν οἱ προ- » φῆται τὰ σαφέστατα σημεῖα τῆς σωτηριώδους αὐτοῦ ἐλευσεως ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτοὶ (λέγω) οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἐπρεπε νὰ ἡξεύρωσι καὶ τὸν και- » ρὸν αὐτὸν τῆς ἐλευσεως, ὁπόταν ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, καὶ ἐναντίον εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ μίαν ἀνηκουστον πώρωσιν καὶ τυφλότητα, μῆτε τὸν ἐγνώρισαν, μῆτε τὸν ἐδέχθησαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸν ἀπέβαλον ὡς ψεύστην, καὶ τὸν κατεδίωξαν μέχρι θά- » νάτου· θανάτου, ὁ ὁποῖος ἔσωσεν ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ αἷτιον τοιαύ- » τῃς ἀπροσδοκήτου καὶ φρικώδους πράξεως ἦτον εἰς τινες μὲν μία ἀναπο- » λόγητος τυφλότης, εἰς ἄλλους δὲ μία ἐβελούσιος ἰσχυρογνωμοσύνη καὶ πώρωσις. Ἀποφασίσαντες ὅμως τὸν θάνατόν του, ἐπλήρωσαν (χωρὶς νὰ τὸ ἡξεύρωσιν ἢ νὰ τὸ θέλωσιν) τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βουλήν, ἡ ὁποία ἦτον τὸ νὰ ἀποθάνῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ νὰ προ- » ξενήσῃ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου θησαυρὸν ἀτίμητον εἰς τὸν κόσμον. Κατέ- » πεισαν τέλος πάντων μετὰ δεήσεις, ἀπειλὰς καὶ συκοφαντίας τὸν Ῥωμαϊκὸν ἡγεμόνα τοῦ τότε καιροῦ Πόντιον Πιλάτον νὰ καταδικάσῃ τὸν ἁθῶν Ἰη- » σὺν εἰς τὸν ἐπονείδιστον σταυρικὸν θάνατον, τὸ ὁποῖον καὶ συνέβη τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ὁ Μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀφ' οὗ προσηύξατο θερ- » μῶς πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς χεῖρας παρέδω- » κεν ὅλους τοὺς πιστοὺς· ἀφ' οὗ ὑπέμεινε πολλὰς καὶ διαφόρους ἀτιμίας, καὶ

ἐξέχεε τὸ ἴδιον αἷμα (⁷⁶), ὑψώθη εἰς τὸν σταυρὸν καὶ προσηλώθη εἰς αὐτόν. Καὶ ὁμως δὲν ἤρκεσθη ἕως ἐνταῦθα ἡ σκληρότης τῶν Ἰουδαίων! ἤνοιξαν τὴν πλευρὰν τοῦ ἡδὴ ἀποθανόντος Ἰησοῦ μὲ λόγχην, καὶ ἰδοὺ! ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἀγίας ταύτης πληγῆς αἷμα καὶ ὕδωρ, εἰς τύπον τῶν δύο μυστηρίων (τὰ ὅποια αὐτὸς εἶχε διορίσει) τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας. Ἀφ' οὗ ἐξέπνευσεν ὁ Σωτὴρ, συνέβη μία φρικτῶδες καὶ παράδοξος ἀλλοίωσις εἰς τὴν φύσιν· ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη (⁷⁷) ἐσκοτίσθησαν, ἡ γῆ ἐσεισθή, πολλοὶ νεκροὶ ἀνεστάθησαν ἀπὸ τὰ μνημεῖα, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο· διὰ τοῦ ὁποίου προεικονίζετο σαφῶς ἡ καταστροφὴ τοῦ ναοῦ καὶ τὸ τέλος τῆς νομικῆς λατρείας. Ἐτι κρεμώμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ Χριστὸς, ἐξεφώνησε τοῦτον τὸν μυστηριώδη λόγον· «Τετέλεσται» ἰωάν. ιβ', 30, μὲ τὸν ὁποῖον ἐφάνέρωσεν ὅτι ἐκείνην τὴν ὥραν ἔλαβον τέλος ὅλοι τῆς παλαιᾶς διαθήκης αἱ θυσίαι, τὰ μυστήρια, αἱ ἱεροτελεστείαι, αἱ προφητεῖαι καὶ αὐτὸς ὁ νόμος· «Τέλος» ἢ γὰρ νόμου Χριστὸς» Ῥωμ. ι', 4. Εἰς τὸ νὰ ἀπολάνῃ ὁ σωτὴρ μὲ σταυρικὸν θάνατον εὕρισκε· ὁ ἅγιος Παῦλος ἓνα μέγα μυστήριον· ὁ νόμος εἶχεν ἐπικατάρατον τὸν κρεμώμενον ἐπὶ ξύλου (Δευτερονόμ. κ', 23), ἡμεῖς δὲ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ κατάραν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι θέλει εὐλογηθῶσιν εἰς αὐτὸν ὅλοι οἱ πιστεύοντες, ἀνέλαβεν εἰς ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν κατάραν, κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς» κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρ· γέγραπται γάρ· ἐπὶ» κατάρatos πᾶς ὁ κρεμώμενος ἐπὶ ξύλου· ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ» Ἀβραάμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» Γαλ. γ', 13, 14.

§. 23. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θυσία.

Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς θυσία, διὰ τῆς ὁποίας κατηλλάγημεν μὲ τὸν Θεόν (α') καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸν θεῖον Μεσίτην, δικαιοῦνται καὶ σώζονται (β').

(α) Εἴπομεν ἀνωτέρω πολλάκις, ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀποστρέφεται τὸν ἁμαρτωλὸν, ἔπρεπε νὰ ικανοποιηθῇ· καὶ ὅτι ἦτον ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς νὰ ἀποφύγωμεν δι' ἰδίας ἡμῶν ἱκανοποιήσεως τὴν αὐστηρότητα τῆς δικαιοσύνης του. Ὡσαύτως εἶναι δῆλον, ὅτι ἡ θυσία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (ἥτις ὑρίσταντο εἰς προσφορὰς ζώων) δὲν ἦτον κατ' οὐδένα τρόπον ἱκανὴ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμέτερος Μεσίτης ἀνέλαβεν ὅλα ταῦτα εἰς ἑαυτόν· τὰ πάθη του, ἡ ἔκχυσις

⁷⁶) Ἀγκαλὰ δὲν ἀναφέρωσι ταύτην τὴν ἔκχυσιν τοῦ αἵματος τὴν πρὸ τοῦ σταυροῦ οἱ Εὐαγγελισταί, πιθανὸν ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ φραγγέλλωσις, ἢ ὁ ἀκάνθινος στέφανος ὠθούμενος εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τὰς πληγὰς τοῦ καλὰμου (Ματθ. κζ', 26—30), ἡμάτωσαν τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Αὐτρωτοῦ. ⁷⁷) Ὡσαύτως δὲν ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς (23, 45) τὸν σκοτισμὸν τῆς σελήνης· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ φωτίζεται ἐκ τοῦ ἡλίου ἐπόμενον εἶναι νὰ σκοτιέσῃται μὲ αὐτόν· ἴδε Ματθ. κδ', 29. Ἐτι σημειώσαι, ὅτι οἱ Εὐαγγελισταί ἀναφέρουσι τὸν σκοτισμὸν τοῦ ἡλίου πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, τὴν δὲ διάφρησιν τοῦ καταπετάσματος ὁ μὲν Λουκᾶς πρὸ τοῦ θανάτου, ὁ δὲ Ματθαῖος ἔξω Μάρκος μετὰ τὸν θάνατον.

τοῦ αἵματος του, καὶ ὁ ὀδυνηρὸς αὐτοῦ θάνατος ἐφάνησαν εἰς τὸν Πατέρα του ὥσάν ἂν τὰ ἔπασχεν αὐτὸς ὁ ἁμαρτωλός· καὶ ἡ τιμωρία τοῦ ἀθώου Σωτῆρος, κατὰ τὴν ἀνεξιχνίαστον Θεῖαν βουλὴν, ἐλογίσθη εἰς ἡμᾶς ἀντὶ τῆς ποινῆς, ἣ ὅποια ἔπρεπεν εἰς ἡμᾶς. Οὕτω κρίνει περὶ τούτου ὁ Ἀποστόλος Παῦλος, ὁπότεν (Β'. Κορινθ. ε', 14)· λέγει· « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ » Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς κρίναντας τοῦτο· ὅτι, εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέ- » θανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον· » καὶ στίχ. 21· « Τὸν γὰρ μὴ γνόντα » ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν (ἤγουν τὸν παρέδωκεν εἰς θά- » νατον ὡς ἁμαρτωλὸν), ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ » καὶ Ἑσταίου γ', 5. « Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ » μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν· παιδεῖα εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, » τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν » (78). Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι θυσία· καλὸτι αὐτὸς προσέφερεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν, καὶ ἐ- σφάγη ὡς ἄμνος ἄκακος, διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Αὐτὸς ἐκαίετο ἀπὸ τῆν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ λυτρώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἔγινε πρὸς τὸν Θεὸν τὸν Πατέρα τοῦ καταθύμιον ὁλοκαύτωμα καὶ θέατρον τῆς ἀγάπης. Ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ ἦτον ἀληθὴς θυσία· ἐπεὶ ὅτι ὅλαι αἱ προλαβοῦσαι θυ- σίαι ἦσαν σκιαὶ μόνον καὶ προεικονίσματα ταύτης. Αὕτη μόνη ἡδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γενῇ ἀξία τῆς εὐ- σπλαγγίας του· νὰ καθαρῇ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ προσενήσῃ πάλιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπολεσθεῖσαν πρώτην εὐδαιμονίαν, κα- θὼς μαρτυρεῖ ἡ ἁγία γραφή, ὅπου λέγει· « Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἄρ- » χιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μεζονος καὶ τελειοτέρας σκη- » νῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἷμα- » τος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς » τὰ ἅγια, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος· εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τρά- » γων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ραντίζουσα τοὺς κεκοινωνημένους, ἀγιάζει » πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, » ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμωμὸν τῷ Θεῷ, καθα- » ριεὶ τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεῖν Θεῷ » ζῶντι; » Ἑβρ. θ', 11—14. Μὲ ταύτην τὴν θυσίαν ἔλαβε τέλος καὶ ἡ θυσία τοῦ Ἀαρῶν, ἤγουν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· καὶ ὁ Χριστὸς ἐστάθη ὁ μόνος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς· διότι πλὴν αὐτοῦ οὐκ δύναται νὰ ᾔῃ ἄλλη θυσία, καὶ διότι (κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἑβρ. ζ', 24). « Διὰ τὸ » μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην· ὅθεν καὶ » σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, » πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. » Οὗτος ὁ μέγας ἀρχιε- ρεὺς ὠνομάσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἱερεὺς, ὅχι ὅμως κατὰ τὴν τά- ξιν Ἀαρῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελεχισεδέκ (Ἑβρ. ε', 10).

78) Τὸ Ἑβρ. « Αὐτὸς δὲ διεπάρη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, συνετρίβη διὰ τὰς ἀδι- κίας ἡμῶν κτ. » ὅπου τὸ διεπάρη σημαίνει τὴν διὰ τῆς λόγῃς νύειν (Ἰωάν. ιβ', 34) τὸ δὲ συνετρίβη τὴν μεγάλην λύπην ἢ συνετριβὴν τῆς καρδίας, τὴν πρὸ τοῦ σταυροῦ Ματθ. κς', 37, 38. Ἑβρ. ε', 7) κατὰ τὸ (Ψαλμ. νά, 19) καρδίαν συνετριμμένην.

Ὅστις θέλει νὰ καταλάβῃ τὴν μυστηριώδη ἔννοιαν τῶν λογίων τούτων, ἄς ἀναγνώσῃ τοὺς ἐπομένους ἐξαιρέτους στοχασμοὺς περὶ Μελχισεδέκ εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου ⁽⁷⁹⁾. Εἰς τοῦτο τὸ μέγα τῆς ἀπολυτρώσεως ἔργον φανεροῦνται αἱ ἐξῆς ἀπειροὶ τοῦ Θεοῦ ἰδιότητες, ἡγοῦν, ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ σοφία του. Ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ ἐστάθη τόσον μεγάλη, ὥστε παρέδωκεν εἰς θάνατον τὸν μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον κῦτόν Ἰὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἐχθρούς του. Ἡ Δικαιοσύνη του ἔμεινε τόσον κλῶδητος, ὥστε δὲν ἐσυγχωρήθη τὸ ἡμέτερον παῖσμα, πάρεξ διὰ τῆς τελειοτάτης ἱκανοποιήσεως. Ἡ Σοφία του ἐφάνη κατὰ τοῦτο, ὅτι εὗρηκεν ἓνα τόσον ὑπερβαύμαστον μέσον διὰ νὰ ἐκχύσῃ (νὰ εἰπῶ οὕτως) εἰς ἡμᾶς τὸν ποταμὸν ὅλον τῆς ἀγαθότητός του, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὴν δικαιοσύνην του. «Ὁ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! » Ῥωμ. ιά, 33. Τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον εἶναι εἰς μὲν τοὺς Ἰουδαίους σκάνδαλον, εἰς δὲ τοὺς Ἑλλήνας μωρία, εἰς ἡμᾶς δὲ τοὺς σωζομένους « Θεοῦ » δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. » (Α', Κορινθ. α, 23, 24) καὶ δὲν καυχώμεθα μὲ τὸν Παῦλον εἰς ἄλλο « Εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ » Χριστοῦ. » (Γαλάτ. ς', 14.) μὲ τοῦ ὁποῖου τὸν θάνατον ἐλπίζομεν πᾶν ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ· διότι « Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ » ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν » αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; » Ῥωμ. ἡ, 32. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ὑποχρεώνει τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα εἰς τὸ νὰ ἀξιώσῃ τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ὅλους ἐκείνους, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Υἱόν του, καθὼς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑποχρεώνει τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ νὰ ᾔναι πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς τὸν Θεόν, καὶ νὰ πληρῶσι τὸ θέλημά του.

Τί εἶναι ἡ Νέα Διαθήκη;

Ἐπομένως ὑρίσταιται ἡ νέα Διαθήκη εἰς τοῦτον τὸν ἀμοιβαῖον δεσμόν· καὶ θεμελιῶνται εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καθὼς αὐτὸς λέγει· « Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης » Ματθ. κς', 28.

(6) Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Χριστὸς « ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων » (Β', Κορινθ. ε, 15), καὶ δὲν εἶναι κανένας, ὅσον ἁμαρτωλὸς καὶ ἂν ᾔναι, ὅστις δὲν δύναται νὰ σωθῇ, διὰ ταύτης τῆς χάριτος. Διὰ νὰ γενῇ ὁμῶς δραστηρίως εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις αὕτη, εἶναι ἀναγκαῖα ἡ πίστις, ἡγοῦν πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ἐν εὐθύτητι καρδίας τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἡμέτερον λυτρωτὴν, καὶ νὰ πιστεύωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ γενώμεν κοινωνοὶ τῆς θείας χάριτος· εἰ δὲ μὴ, δὲν ἔχει εἰς ἡμᾶς οὐδεμίαν

79) Μετὰ τὴν παρούσαν κατήχητιν εὐρίσκεται εἰς τὸ Γερμανικὸν μὴ μελέτη περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, τὴν ὁποίαν συνέγραψεν ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἐν ἔτει 1764, αἰτηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Δουκὸς, ὃς ἡμεῖς δὲν μετεφφράσαμεν διὰ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ (*).

(*) Ἐπιτυχὸν πρὸ ἑνδεκα ἡδὲ ἱσάν. Τὴν περὶ τοῦ Μελχισεδέκ μελέτην ταύτην, ἰνόμισα ὅτι ἔβλεψεν εὐχαριστήσας τοὺς ὁμογενεῖς μου, δημοσιεύσας αὐτὴν τότε εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης ἐκδόσεως. ἤδη δὲ προσέτι καὶ τὴν εἰς αὐτὴν ἀπάντησιν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς μεταφρασμένην ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ κατὰ τὸ τότε (1783) συνειλημμένον ἔργον τῆς γλώσσης μας. Ὁ δὲ Μίγκας Δουξ οὗτος, χάριν τοῦ ὁποῖου συντάχθη κατὰ τοῦ αὐδήμου Πλάτωνος ἡ Κατήχησις, καὶ εἰσοφισμένη καὶ περὶ Μελχισεδέκ αὕτη μελέτη, εἶναι ὁ Παῦλος Πέτροβιτς, Ἀυτοκρατορικὸς τότε διάδοχος.

Ὁ Ἐκδότης.

ἐνέργειαν ἢ δραστηκωτάτην τοῦ Χριστοῦ ἀξιομισθία, μήτε δυνάμεθα νὰ σωθῶμεν, καθὼς σαφέστατα τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἁγία γραφή εἰς πολλοὺς τόπους· « Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν (λέγει) ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν » αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων μὴ ἀπόληται, ἀλλ' » ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον » Ἰωάν. γ', 16. καὶ « Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ » κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται » Αὐτ. στίχ. 18. Ὅταν λέγω, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ἡ πίστις, ὁ λόγος μου εἶναι περὶ τῆς ἀνυποκρίτου, ὀρθῆς καὶ ζωσῆς πίστεως, ἣ γινουν τοιαύτης πίστεως, ἡ ὁποία νὰ ᾔηται· « δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη » Γαλάτ. ἐ, 6.

§. 24. Περὶ τῆς ἀνεστάσεως καὶ ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἀποθανὼν Σωτὴρ ἐτάφη· ἀνέστη ὅμως τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελήφθη ἔπειτα εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἡ ταφή τοῦ Χριστοῦ φανερόναι, ὅτι ἀπέθανεν ἀληθῶς· δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ τὸν κρατήσῃ ὁ τάφος, καθὼς λέγει ὁ Πέτρος· « Ὅν ὁ Θεὸς ἀνέ- » στησε λύσας τὰς ῥένας τοῦ θανάτου ⁽⁸⁰⁾, καθότι οὐκ ἦν δυνατόν κρα- » τεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ » Πράξ. β', 24. Ἀλλ' ἂν οὐ ἐτάφη τῇ παρα- » σκευῇ, ἔμεινεν εἰς τὸν τάφον τῷ σαββάτῳ, καὶ ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καθὼς αὐτὸς πολλάκις εἶχε τὸ προειπῆ, καὶ ἡ ἁγία γραφή εἶχε τὸ προκη- » ρύξῃ. Οἱ προφῆται προειδόντες ταύτην τὴν κατὰ τοῦ θανάτου καὶ κατὰ τοῦ ἄδου νίκην τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἔψαλαν οὕτως· « Ποῦ σου, θάνατε, τὸ » κέντρον; ποῦ σου, ἄθῃ τὸ νίκος; » Ὡσὲ ἰγ', 14 ⁽⁸¹⁾. Ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἀναστάσεως μᾶς ἐβεβαίωσε πληρέστατα, ὅτι ἐνίκησε τὸν θάνατον, ὅτι εἶναι ὁ ἀληθὴς σωτὴρ, ἀπεσταλμένος ἐκ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅτι ἡ εἰς αὐτὸν ἐλπίς δὲν εἶναι ματαία, ἀλλὰ βεβαία καὶ ἀναμφίβολος. Οὕτω λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἀπόστολος· « Ὅς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, » καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν » Ῥωμ. δ', 25. Εἰς τὴν ἀνάστα- » σιν τοῦ σωτῆρος θεμελιούται καὶ ἡ ἐλπίς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως. « Εἰ » γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοὺς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς » κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ » Α', Θεσσαλονικ. δ', 14. Ὁ Ἰησοὺς Χριστὸς ἐφάνη μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς, καὶ τοὺς ἐπληροφόρησε διὰ πολλῶν βεβαίων σημείων, ὅτι ἀνέστην ἀληθῶς· τοὺς ἐδίδαξεν ὅσα ἀνέγκουσιν εἰς τὸ μέγα τῆς ἀποστο- » λῆς αὐτοῦ ἀξίωμα, εἶπεν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀνοιγῇ ταχέως εἰς αὐτοὺς ἡ ὁδὸς τοῦ » ἀ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη· ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὅποion ἔμελλε νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· ἀνελήφθη ἔμπροσθεν αὐτῶν τεσσαρά- » κοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασιν, εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δε- » ξίᾳ τοῦ ἰδίου Πατρὸς.

⁸⁰) Εἰς ἄλλα ἀντίγραφα τῆς νέας διαθήκης εὐρηταί ἄδου ἀντὶ θανάτου. ⁸¹⁾ Τὸ Ἑβρ. « Ἔσομαι λοιμός σου (ὁ Σύμμαχος· ἔσομαι πληγὴ σου) θάνατε· ἔσομαι ὀλεθρὸς σου » ἄθῃ ». Οἱ Ἑβραῖοι. « Ποῦ ἡ δίκη σου θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου ἄθῃ; » ὁ Ἀπόστολος (Α'. Κορινθ. ιε', 55) « Ποῦ σου θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου ἄθῃ τὸ νίκος; »

Τί τὸ καθίσαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ;

Αὕτη ἡ ἐν δεξιᾷ καθίσις σημαίνει, ὅτι ἔλαβε τὴν θεϊαν δύναμιν καὶ δόξαν, ἡ ὁποία ἦτον μὲν πάντοτε καὶ ἀπ' αἰῶνος ἰδίᾳ εἰς αὐτόν, ἐκρύπτετο δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ὑποκάτω εἰς τὸ κάλυμμα τῆς ἀνθρωπότητος, Ἰωάν. ιζ', 4—8.

§ 25. Περὶ τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτὸς θέλει πάλιν ἔλθῃ, διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ ἡ βασιλεία του δὲν θέλει λάβῃ ποτὲ τέλος.

Ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Μεσίου ἐπὶ τῆς γῆς ἐστάθη ταπεινὴ, ἡ δευτέρα θέλει ἦναι μετὰ δόξης· ἡ πρώτη ἦτον εὐπλαγχνικὴ, ἡ δευτέρα θέλει ἦναι φρικώδης· ἐπειδὴ εἰς τὴν πρώτην ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ λυτρώσῃ τὸν κόσμον· εἰς τὴν δευτέραν θέλει ἔλθῃ διὰ νὰ τὸν κρίνῃ, καθὼς αὐτὴ ἡ αἰώνιος ἀλήθεια λέγει Ματθ. κέ, 31 32. « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς » τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι Ἀγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ· καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη ».

Ἡ αἰτία τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ αἰτία τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ πλήρωσις τῆς ἀδεκάστου τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης, διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀπαρίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως· καθότι ἡ ἀποκτηθεῖσα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐλπιζομένη ὑπὸ τῶν ἀληθῶν Χριστιανῶν εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ φυλάττεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· « Εἵπερ δίκαιον παρὰ Θεοῦ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἀνέσιν μετ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' Ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ » Β'. Θεσσαλονικ. α', 6. 7. Ἡ κρίσις αὕτη λοιπὸν θέλει ἦναι φοβερά· εἰς μόνους τοὺς ἀπίστους· εἰς ἐκείνους δὲ, ὅσοι μέχρι τέλους ἐπέμειναν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν, χαροποιὰ καὶ παρηγορητικὴ· ἐκεῖνοι θέλει τρέμωσιν, ὅταν ἐκχυθῇ ἐπάνω των τὸ ποτήριον τῆς θείας ὀργῆς· οὗτοι θέλει χαίρωσιν, ὅταν ἀπολάβωσι τὴν ἐνδοξὴν ἀμοιβὴν διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, καὶ ἐνωθῶσι μετ' ὃν Χριστόν. Ἀλλὰ τίνην τρόπον θέλει συμβῆ ἡ φοβερά καὶ ἀπροσώποληπτος αὕτη κρίσις; Αὕτη θέλει φανῇ ἐξαίφνης· ἐξαίφνης θέλει κλονισθῇ ἡ γῆ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη θέλει σκοτισθῶσιν, οἱ ἀστέρες θέλει πέσωσιν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θέλει σαλευθῶσιν· ἡ σάλπιξ τῶν Ἀρχαγγέλων θέλει ἠχῆσῃ, ὅλοι οἱ νεκροὶ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ θέλει ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ μνηματά, καὶ θέλει ἀρπαγῶσιν ἐν νεφέλαις, προσμένοντες τὴν θεϊαν κρίσιν. Εἰς ταύτην τὴν φοβεράν ἀλλοίωσιν τῆς φύσεως θέλει θρηνήσωσι πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ θέλει συμβῆ θλίψις μεγάλη, ὁποία δὲν ἔγεινεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου, μήτε θέλει γενῇ· οἱ ἀνθρωποι θέλει ἀποφύχωσιν ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ, καὶ δὲν θέλει εὐρίσκωσιν εἰς ἄλλο τι σωτηρίαν, παρὰ εἰς τὴν πίστιν τὴν δι'

ἀγάπης ἐνεργουμένην ⁽⁸²⁾. Ὑστερα ἀπὸ τὰ σημεῖα ταῦτα τῆς ἐλεύσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ θέλει τεθῆ ἥθρονος, καὶ θέλει ἀνοιχθῶσι βιβλία, ⁽⁸³⁾ διὰ τῶν ὁποίων θέλει ἐξυπνισθῇ ἡ συνείδησις ἐκάστου, καὶ τότε θέλει ἰδῶσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν ὡς ἀστραπὴν, (ἡ ὁποία ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν), μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Μετὰ ταῦτα θέλει χωρισθῶσιν οἱ οἰκαιοὶ ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς· καθὼς ὁ ποιμὴν χωρίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια, καὶ οἱ μὲν δίκαιοι θέλει σταθῶσιν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐξ ἐκωνύμων. Εἰς ταύτην τὴν κρίσιν δὲν θέλει ἦναι μῆτε κατήγοροι, μῆτε μάρτυρες, καθὼς μῆτε ἐξέτασις μακρὰ θέλει γαῖνῃ· ἐπειδὴ, αὐτὸς ὁ κριτὴς εἶναι καρδιογνώστης, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν εἶναι τίποτε κρυπτόν. Αὐτὸς θέλει ἰδῆ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ υἱούς, τοὺς υἱούς τῆς ἀναστάσεως, μὲ πατρικοὺς καὶ φιλοστόργους ὀφθαλμούς· θέλει τοὺς ὀνομάσῃ δούλους πιστοὺς, φίλους, πρόβατα ἴδια, καὶ εὐλογημένους· θέλει ἐπαινέσῃ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῶν καὶ σταθερότητα εἰς τὴν πίστιν, τὴν πλήρωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἔδειξαν εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἐν τῷ προσώπῳ τῶν πτωχῶν· ἔπειτα θέλει τοὺς μεταθέσῃ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς αἰωνίου χαρᾶς διὰ ἀμοιβῆν, καὶ θέλει τοὺς ἀναδείξῃ μετόχους ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν. « Ἄ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ » καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη » ⁽⁸⁴⁾. Ἐξ ἐναντίας πάλιν θέλει ἰδῆ τοὺς ἀσεβεῖς μὲ ὀφθαλμοὺς ὀργῆς· θέλει τοὺς ὀνομάσῃ ἀχάριστα, πεπωρωμένα, καὶ κατηραμένα κτίσματα· θέλει τοὺς ἐλέγξῃ διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτῶν, διὰ τὰς ὕβρεις καὶ τὴν ἀσπλαγχλίαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν εἰς αὐτὸν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν πτωχῶν· καὶ θέλει τοὺς ἐξορίσῃ ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰς τὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, διὰ τὰ βασανίζονται αἰωνίως διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν. Καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ κριτοῦ θέλει ἐμβῇ εἰς ἔργον εὐθὺς· διότι « ὁ οὐρανὸς » καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται (λέγει ὁ Χριστὸς, Ματθ. κδ', 35), οἱ δὲ λόγοι » μου οὐ μὴ παρέλθωσι. » Κατωτέρω θέλει λαλήσῃ πλατύτερον περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων, καὶ περὶ τῆς κολάσεως τῶν ἀσεβῶν.

Πότε θέλει ἦναι ἡ δευτέρα παρουσία.

Ἀγκαλὰ ἡ ἀγία Γραφὴ δὲν ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν καιρὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβερᾶς· καὶ τοῦτο, διὰ τὰ ἡμεῖς πάντοτε ἐτοιμοὶ ἔδωκε μὲ ὅλον τοῦτο εἰς ἡμᾶς σημεῖα φανερά, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν πλησίαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

Σημεῖα τῆς ἐγγιζούσης τελευταίας ἡμέρας.

Ἀναμεταξὺ εἰς πολλὰ ἄλλα προγνωστικὰ σημεῖα ἀπαριθμεῖ ἡ ἀγία γραφὴ καὶ ταῦτα ὡς πρῶτα καὶ ἀναμφίβολα. Ὅταν ἰδῶμεν μίαν φανεράν

⁸²⁾ Ἰδε Ματθ. κεφ. κδ', ἡ κέ, Μάρκ. ιγ'. Λουκ. κεφ. ιζ', 20—37. ἡ κεφ. κδ', 8—36. ἡ Δ', Θεσσαλον. δ', 15—17. ⁸³⁾ Δανιήλ, ζ', 9, 10. ⁸⁴⁾ Δ', Κοριν. δ', 9.

καταφρόνησιν τῆς θρησκείας καὶ μίαν παντελῆ διαφθοράν τῶν ἡθῶν. Μικρὸν πρὸ τῆς ἐλευτέως τοῦ Χριστοῦ θέλει πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, καὶ θέλει φυγῇ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. (Ματθ. κδ', 12.) ἡ Θρησκεία θέλει καταφρονηθῇ, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου θέλει ἐξουθενισθῇ. « Ὅτι, ἐὰν » μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ δὲν θέλει ἔλθῃ. » Β', Θεσαλον. β', 3. Αὕτη δὲ ἡ ἀποστασία εἶναι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου, ἡ ἀπὸ τῆς Πίστεως ἀποστασία. « Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν » ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως. » Α'. Τιμόθεος δ', 1. Περιγράφει δὲ τοὺς ὑστέρους τούτους καιροὺς ὁ Ἀπόστολος τοιούτους, εἰς τοὺς ὁποίους θέλει συμβῇ ἡ ἄκρα διαφθορά τῶν ἡθῶν καὶ ἡ καταφρόνησις τῆς ἀρετῆς, καὶ θέλει πληθυνθῶσιν αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι. « Τοῦτο δὲ γί- » νωσκε (λέγει), ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποὶ » ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλαυτοὶ, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, » βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἈΧΑΡΙΣΤΟΙ, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, » διάβολοι, ἄκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδοταί, προπετεῖς, τετυφω- » μένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι. » Β', Τιμοθ. γ', 1—4. Καὶ ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως πληρωθῇ τῆς κακίας τὸ μέτρον, τί ἄλλο μένει πλέον, παρὰ νὰ ἔλθῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ τὴν ἐκρίζῳσῃ. Ὁ πάλαι κατακλυσμὸς, ἡ καταστροφή τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας καὶ ὁ ἐξολοθρευμὸς τῶν Ἀμορραίων (Γενέσ. ιε', 16.) εἶναι φανερά παραδείγματα τούτου τοῦ πράγματος. Ἡμεῖς ὅμως θεωροῦντες τὴν ἀξιόλογον διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, χρεωστούμεν, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου, νὰ παρακινῶμεν « ἀλλήλους εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὰ καλὰ ἔργα » καὶ τοσούτῃ περισσότερον, ὅσῃ βλέπομεν τὴν ἡμέραν ἐγγίζουσιν » Ἑβρ. ι', 24, 25.

§. 26. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος

Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀφ' οὗ ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς, ἔστειλεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς ὄλους τοὺς πιστοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, (α) διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ὁποίου σώζεται ὁ ἄνθρωπος (β').

(α) Ἐρρέθη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Σωτὴρ, πρὸ τοῦ νὰ ἀναληφθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ πέμψῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς πᾶσαν τὴν ἀληθειαν. Τῇ πεντηκοστῇ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ὡς διηγείται ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, Πράξ. κεφ. β'. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦτον Θεία καθότι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ λειτουργικὰ πνεύματα, ὅποια εἶναι οἱ Ἄγγελοι ἀλλ' εἶναι Κύριος καὶ Θεός, τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ὅποιον προσκυνεῖται καὶ λατρεύεται ἀπαραλλάκτως, καθὼς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, καὶ ἐκπορεύεται παρὰ μόνου τοῦ Πατρός. Οἱ Παπισταί, ἡ ὅσοι συμφωνοῦσι κατὰ τοῦτο μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, δῖσχυρίζονται ἀλόγως καὶ ἐναντίον εἰς τὸ δόγμα τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ

(ΚΑΤΗΧ. ΠΛΑΤ.)

5

Υἱοῦ. Ἐγὼ περὶ τούτου δὲν θέλει ἐξετάσω περισσότερον· διὰ τὸ νὰ ᾔηται ἀνεξεχνίαστον μυστήριον, καὶ διότι εἶναι περιττὸν τὸ νὰ φιλονεικῶμεν περὶ τούτου, ὅποταν ἡ Ἁγία Γραφή ἀναφέρῃ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς μόνον τὸν Πατέρα, καὶ ὄχι εἰς τὸν Υἱόν. «Ὅταν δὲ ἔλθῃ» ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Ἰωάν. ιε', 26. Τοῦτο ἐδεβαίωσαν καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας· οἱ ὅποιοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσθέσωσι τίποτε ἐναντίον εἰς τὴν φανεράν τῆς Ἁγίας Γραφῆς μαρτυρίαν.

(6) Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔστειλε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡγουν εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς· καθὼς ἐπροφήτευσεν περὶ τούτου ὁ προφήτης Ἰωήλ. β', 28. «Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα» καὶ ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » (85).

Ποῖα εἶναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἱ ἐνέργειαι;

Εἶναι δὲ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ τῶν ὁποίων ἀπηρτίσθη ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, διάφοροι· αὐτὸ προσκαλεῖ διὰ λόγου εἰς τὴν πίστιν, τοὺς πλανωμένους, καὶ προσκολλημένους εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοὺς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν ἀνθρώπους· δίδει εἰς αὐτοὺς διαφόρους ἀφορμὰς εἰς ἐπιστροφὴν· κινεῖ καὶ μαλακύνει τὴν σκληρὰν καρδίαν αὐτῶν, καὶ ἀνάπτει εἰς αὐτὴν τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· αὐτὸ ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν εἰς τὸ βάπτισμα, καὶ ἀνακαινίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν μετάνοιαν· αὐτὸ τὸν ἐνώνει μὲ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας καὶ διὰ τῆς σταθερᾶς ἐπιμονῆς εἰς τὴν πίστιν· αὐτὸ τὸν βοηθεῖ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, τὸν παρηγορεῖ καὶ τὸν διευθύνει εἰς ὅλους τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς θλίψεις, καὶ τοῦ πληροφορεῖ τὴν καρδίαν περὶ τῆς μεγάλης πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπης τοῦ οὐρανίου Πατρὸς.

Ποῖα εἶναι ἡ χάρις;

Αὗται αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζονται ἐνέργειαι τῆς χάριτος· καὶ ἐπειδὴ εἶναι διάφοροι, λαμβάνει διαφόρους ὀνομασίας καὶ ἡ χάρις. Αὕτη ὀνομάζεται προηγουμένη, διεγείρουσα, δικαιοῦσα καὶ συνεργούσα· καθότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τῆς χάριτος δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν πνευματικῶς νεκρὸν, ἡ πνευματικὴ ζωὴ. Ὅθεν καὶ ὀνομάζεται εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τὸ ἅγιον Πνεῦμα ζωοποιὸν ὡς χορηγὸς τῆς χάριτος ταύτης· εἰς δὲ τὸν Ἠσαΐαν κεφ. ια', 2. «Πνεῦμα» σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας—πνεῦμα φόβου Θεοῦ. » (86). Καὶ ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν Πνεῦμα· ἐπειδὴ, ὅσα προεκήρυξαν ἢ ἔγραψαν οἱ προφῆται, δὲν τὰ ἔγραψαν ἐξ οἰκείας θελήσεως ἢ φαντασίας· ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ

85) Τὸ Ἑβρ., «Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα· ἐκχεῖ τὸ πνεῦμά μου κτ.» Ἀριθμεῖται δὲ κεφ. γ', 1, 86) Τὸ Ἑβρ. «——πνεῦμα γνώσεως καὶ φόβου κυρίου.»

« ἄνθρωποι » Β'. Πέτρ. δ, 21. Χρεωστέϊ λοιπόν ὁ χριστιανὸς νὰ πισεύῃ τὰ βιβλία τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης ὡς λόγια Θεοῦ, καὶ ὡς ἐντελὴ καὶ ἀσφαλέςτατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς θεαρέστου ζωῆς. Τὰ δὲ σημεῖα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ὁπότεν κατοικῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, « Ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια. » Γαλ. ε', 22.

§. 27. Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων, καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ συνήθροισαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη μίαν Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἐπίδοσις καὶ προκοπὴ, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα, φανερόναι σαφέστατα, ὅτι εἶχε συνεργήσῃ τὴν θεῖαν δύναμιν. Οἱ Μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἄνθρωποι χωρὶς ὑπόληψιν ἢ δύναμιν, χωρὶς ὄπλα, χωρὶς σοφίαν καὶ εὐγλωττίαν ἀνθρωπίνην, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πίστιν, καθ' ὅλον τὸν κόσμον, ἀνθρώπους περιφανεῖς, ἰσχυροὺς καὶ σοφοὺς, εἰς μίαν πίστιν, ἡ ὁποία ἦτον ἐκ διαμέτρου ἐναντία εἰς τὰς παλαιὰς ὑπολήψεις καὶ δόξας τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία κατηγγήγε τὴν συνειθισμένην παρ' αὐτοῖς πάντοτε Θεϊκὴν λατρείαν, ἡ ὁποία δὲν ἐσυμψώνει κατ' οὐδένα τρόπον μὲ τοὺς φαντασιώδεις καὶ μωροὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ ὁποία, μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ θεραπεύῃ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας των, ἐκήρυττεν εἰς ἐκείνους, ὅσοι τὴν ἐλάβανον, ζῶν μετὰ διωγμῶν καὶ θλίψεων (87). Ἦτον ἀξίμια ἐλπίς νὰ λάβῃ εὐτυχὴ ἔκβασιν

(87) Ἀδύνατόν μοι εἶναι νὰ παρέλθω τὰ ἀξιωμακόμενα λόγια τοῦ περιττοῦ Βονετιοῦ, σύμφωνα μὲ ὅσα λέγει ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα περὶ τῆς ἐπίδοσεως τοῦ χριστιανισμοῦ. « Τίνι τρόπῳ οἱ ἀλῆτες γίνονται Ἀπόστολοι, ἢ πείθουσι τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι ὅλη ἐκείνη ἡ ἐξωτερικὴ, μεγαλοπρεπὴς, παλαιὰ ἢ σεβάσμιος λατρεία δὲν εἶναι πλέον ἀρεστὴ εἰς τὸν Θεὸν ἀλλὰ κατηγγήγη εἰς τὸ παντελές; ὅτι οἱ αἱ ἐκείναι αἱ μυστηριώδεις τελεταὶ δὲν εἶναι πάρεξ σκιά τῶν πραγμάτων, τῶν ὁποίων αὐτοὶ παρίστανον εἰς αὐτοὺς τὸ σῶμα; ὅτι αἱ παραδόσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι προσκολλημένοι, εἶναι ἐντάγματα ἀνθρώπων ἀναιρετικὰ τοῦ θεοῦ νόμου; ὅτι ὁ παρ' αὐτῶν καταδικασθεὶς ἀφανὴς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ἢ ἐκπνεύσας ἐπὶ σταυροῦ, εἶναι αὐτὸς ὁ μέγας λυτρωτής, προκηρυχθεὶς εἰς αὐτοὺς, τὸν ὁποῖον ἀνέμενον; ὅτι δὲν εἶναι πλέον αὐτοὶ μόνοι τὰ ἀντικείμενα τῶν παραδόσεων χαρίτων τῆς προνοίας, ἀλλ' ὅτι παύσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς ἐκλήθησαν εἰς τὸ νὰ συμμεθεύωσιν ἀπ' αὐτάς; Τίνι τρόπῳ οἱ ἀλῆτες πείθουσι τοὺς πολυθέους ἔθνικοὺς, ὅτι εἶναι εἰς μόνον Θεὸς, ἢ φθάνουσιν εἰς τὸ νὰ καθαρῶσιν τὰς ἐννοίας των, ἢ νὰ τὰς καταστήσωσιν πνευματικὰς, ἀποσπῶντές τους ἀπ' ἐκείνην τὴν νεκρὰν ὕλην, εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν προσκολλημένοι, ἢ ἐπιτρέφοντές τους πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα; Τίνι τρόπῳ τοὺς μακρύνουσιν ἀπὸ τὰς ἀπατηλὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθησέων, ἢ καθαρῶν τοὺς ἀνθρώπους ὅλα των τὰ πάθη, ἢ τοὺς καθιστάνουσι σοφοὺς, ἢ πλέον παρὰ σοφοὺς; Τίνι τρόπῳ μάλιστα τοὺς πείθουσι νὰ προσκυνήσωσι ἓνα ἄνθρωπον ἡτιμωμένον μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον, ἢ μεταβάλλουσιν εἰς τοὺς θεβαλμούς των τὴν μωρίαν τοῦ σταυροῦ εἰς σοφίαν; Τίνι τρόπῳ οἱ κήρυκες τοῦ ἐσταυρωμένου πείθουσι τοὺς νέους αὐτῶν ὁπαδοὺς νὰ ἀρνῶνται τὰ κοσμικὰ συμφέροντα, ἢ νὰ ζῶσιν εἰς καταφρόνησιν, εἰς ταπεινότητα καὶ εἰς ὀνειδος, νὰ καταφρονῶσι πᾶν εἶδος πόνου ἢ τιμωρίας, νὰ ἀνθίστανται εἰς ὅλους τοὺς πειρασμούς, ἢ νὰ ἐπιμένωσι μέχρι θανάτου εἰς μίαν διδασκαλίαν, τῆς ὁποίας αἱ ὁμοιοβαί εἶναι εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν; Τίνι τρόπῳ λοιπόν οἱ ἀλῆτες τῶν Ἰσθμῶν κατεστάθησαν ἀλῆτες ἀνθρώπων; Τίνι τρόπῳ εἰς διάστημα ὀλιγώτερον ἀπὸ πενήντηντα ἔτη

τοιαύτη ἐπιχειρήσις; Μὲ ὅλον τοῦτο « Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατά ἐστι παρὰ τῷ Θεῷ » Λουκ. ιη, 27. Ὁ ἄδης ἐξωπλίσθη μὲ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀνθρωποσωτήριον ταύτην ἐπιχειρήσιν· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συντρίψῃ τὴν πέτραν, ἥτις εἶναι ὁ Χριστὸς, καὶ ἐπάνω τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθη ἡ πίστις. Ὁ θεὸς Παῦλος, ἐκπληττόμενος τὴν ὑπερβύμαστον ταύτην προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου, λέγει· « Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταίῃ » σγχύῃ, καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταίσχυνῃ » τὰ ἰσχυρὰ, καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ » καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. » Α', Κορινθ. α, 27. Ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν τὸ Εὐαγγέλιον ὅλα τὰ ἔθνη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἐκ τῶν πιστευσάντων ἐγεννήθη ἡ ἀγία κοινότης τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία· ἡ ὁποία δὲν εἶναι περιορισμένη, καθὼς ἡ Ἰουδαϊκὴ, εἰς ἓν μόνον ἔθνος, ἀλλὰ συνίσταται ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα πανταχοῦ τῆς γῆς εὐρισκόμενα ἔθνη καὶ γένη· διὰ τοῦ ὁποίου ἐπληρώθη ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ πρὸς Ἀβραάμ, ὅτι ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἔμελλον νὰ εὐλογηθῶσιν ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Γενέσ. κβ', 18.

§. 28. Αἱ ιδιότητες τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας.

Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία (α), Ἀγία (β), Καθολικὴ (γ) καὶ Ἀποστολικὴ (δ).

(α) Ἐπομεν ἀνωτέρω (§. 5. τοῦ παρόντ. Μέρ.) ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὅτι, ἀγκαλὰ ἔλαβε διαφορὰς καταστάσεις, ἡ οὐσία ὅμως τῆς πίστεως ἦτον πάντοτε ἡ αὐτή· καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ σωτῆρος ἔλευσιν, διὰ τὸ νὰ συναθροίσθωσιν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς διδασχῆς τῶν Ἀποστόλων ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ἐγενεῖν ἐνδοξότερα καὶ λαμπρότερα. Ἐπομένως εἶναι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τοῦ νῦν μία καὶ ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία, καὶ θέλει μένῃ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου ἡ αὐτή.

Διατὶ ὀνομάζεται μία ἡ Ἐκκλησία;

Εἶναι μία μόνη Ἐκκλησία· διότι ἦτον πάντοτε μία μόνη πίστις, εἰς μόνον θεμέλιος τῆς πίστεως, μία μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστὸς, μία μόνη πρὸς σωτηρίαν ὁδός, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι ἐλπίζουσιν. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος « Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε » ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἰς ἑῷς, μία πίστις » Ἐφεσ. δ', 4. Χωρίζονται δὲ ἀπὸ τὴν ἐνότητα ταύτην τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι ἢ δὲν δέχονται καθόλου τὸν θεῖον λόγον, ἢ σμίγουσι μὲ αὐτὸν τὰς ἀλλοκοτοὺς αὐτῶν δόξας. Ὅθεν καὶ ἡ κοινότης τοιούτων ἀνθρώπων δὲν εἶναι Ἐκκλησία, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον συνάθροισις κακοδόξων, οἱ ὁποῖοι δὲν κυβερνῶνται

» ἐνηγκαλισθῆσαν τὴν νέαν ταύτην διδασκαλίαν, τσαῦτα διάφορα ἔθνη; Τίνι τρόπῳ
» ὁ κόκκος τοῦ σιναπέως ἐγένε δένδρον μέγα; Τίνι τρόπῳ τὸ δένδρον τοῦτο ἐπεσκόπασε
» τοσοῦτους τόπους; » Bonnet, Recherches Philosophiques sur le Christianisme, Chap 37. ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ μετέφρασα ἐλευθέρως.

ὑπὸ πνεύματος Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἔχθρας καὶ τοῦ μίσους. Βλέπομεν εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς, μὲ μέγα σκάνδαλον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τρεῖς κυρίας αἵρέσεις, ἡγοῦν τὴν αἵρεσιν τῶν Παπιστῶν ⁽⁸⁸⁾ τῶν Λουθηρανῶν ⁽⁸⁹⁾, καὶ τῶν Καλβινιστῶν ⁽⁹⁰⁾. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἀντιφέρονται πρὸς ἀλλήλας. Ὁ Παπισμὸς εἶναι πλήρης ἀπὸ ὀλεθριωτάτας δεισιδαιμονίας, καὶ ὑποτάσσεται τυφλῶς, μὲ ἀθέτησιν τοῦ θείου λόγου, εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ Πάπα. Αὐτοὶ παρεξηγοῦσι τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγμα ἐναντίον εἰς τὰς φανεράς μαρτυρίας τῆς ἁγίας γραφῆς ὥστε ροῦσι τοὺς λαικοὺς τὸ ποτήριον τῆς θείας κοινωνίας, καὶ δὲν συγχωροῦσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. ⁽⁹¹⁾ Αὐτοὶ πιστεύουσιν κα-

⁸⁸⁾ Γνωστὰ εἶναι εἰς καθ' ἓνα αἱ διαφοραὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἢ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἀνεφυῖ πασα μια ἀπὸ αὐτὰς, ἢ ἡ ἀνωφελὲς συναθροισθεῖσα συνόδος τῆς Φλωρεντίας, διὰ τὴν θεραπείαν τὴν μεγάλην αὐτὴν πληγὴν τῆς Ἐκκλησίας.

⁸⁹⁾ Ὡνομάσθησαν ἀπὸ Μαρτίνου Λουθήρου τοῦ Αἰρεσιάρχου, ὅστις ἦτον Μοναχὸς ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Αὐγουστινιανῶν, ἢ διδάσκαλος τῆς ἀκαδημίας ἐν Βιττεμβέργῃ, πόλει τῆς Γερμανίας· ἤρξατο νὰ διδάσκη δημοσίως τὰς δόξας αὐτοῦ, ἢ νὰ ἀντιφέρεται κατὰ τῆς Παπιστικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἔτει 1517. Κατεδικάσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡς αἰρετικὸς ἐν ἔτει 1520. Συνεργὸς τοῦ Λουθήρου ἐστάθη Φίλιππος ὁ Μελάγχθων, ὅστις ἀπεκρίθη πρὸς Ἰωσήφ Κωνσταντινουπόλεως, πέμψας αὐτῷ ἢ τὴν ἐν Αὐγουστῇ ὁμολογίαν τῶν Λουθηρανῶν· ἐπειδὴ εἶχε στείλει ὁ Πατριάρχης ἐν ἔτει 1558 Δημήτριον τὸν Διάκονον εἰς Βιττεμβέργην, διὰ τὴν ἐξετάσιν περὶ τῆς νέας ταύτης αἵρέσεως. Ἰδ. Ἀδόλφ. Λάμπ. Ἐκκλησι. Ἱστορ. Βιβλ. 2, κεφ. 12. Κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους ἤμαξε ἢ Ἰλδερίκος ὁ Ζβιγγλιος εἰς τὴν Ἑλουήτιαν. Αἱ δόξαι τούτου διέφερον ὀλίγον τι ἀπ' ἐκείνας τοῦ Λουθήρου. ⁹⁰⁾ Ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Καλβίνου. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1509 ἢ ἀπέθανεν ἐν ἔτει 1564. Ἐστάθη τοσοῦτον περιφημότερος μετὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ζβιγγλίου, ὥστε νὰ μένῃ τὸ ὄνομα κοινὸν εἰς ὅλην τὴν αἵρεσιν. Ἰδε τὸν Λάμπιον Αὐτ. Σημειώσεις δι' ἣ δι' ἐπιστολὴν κοινολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Λουθηρανῶν ἤρξατο πάλιν ἐκ δευτέρου ἐπὶ Ἱεραιῶν Πατρίων Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔσταλιν ἐν ἔτει 1573 τὴν ἐν Αὐγουστῇ ὁμολογίαν ὁ Ἰακωβὸς Ἀνδρέου ἢ Μαρτίνος ὁ Κρούσιος· ἀλλ' ἐτελεσθησεν ἀνωφελῶς ἢ αὐτὴ (ὡς ἡ πρώτη) ἐν ἔτει 1581, αὐτ. κεφ. 13, §. 19. ⁹¹⁾ Εὐρίσκονται ὀλίγοι τινὲς ἢ ἐκ τῶν ἡμετέρων, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἀγνοίας νομίζουσιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συγχωρῇται ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἁγίας Γραφῆς ἢ κατ' ἰδίαν· ἀλλὰ χάρις τῷ Θεῷ! τοιαύτη ποτὲ δὲν ἐστάθη ἢ δόξα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· ἐξ ἐναντίας οἱ πατέρες αὐτῆς, ὁσάκις ἐνέπεσαν ἀφορμὴ, ἐδίδασαν ὁμογνώμως, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῆς Γραφῆς εἶναι μέσον δραστήριον, διὰ νὰ ἐκκλίνῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ κακῶν ἢ νὰ ποιῇ τὸ ἀγαθόν. Διὰ τὴν μὴ ἀναφέρω κατὰ μέρος ἐκάστου τὰς μαρτυρίας, ἱκανὸν εἶναι νὰ σημειώσω τὴν βῆσιν τοῦ Χρυσόστομου τὴν περὶ τούτου. Αὐτὸς ὁ Θεὸς Πατὴρ (Ὁμιλ. δ', εἰς τὸν Ματθ.) ἀφ' οὗ κατηγορεῖ τὴν ἀμέλειαν τῶν ἀκροατῶν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, φέρει ταύτην τὴν ἀντίθεσιν τῶν λαϊκῶν « Οὐκ εἶμι τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ ἢ γυναῖκα ἔχω, ἢ « παιδία ἢ οἰκίαν ἐπιμελοῦμαι » τὴν ὁποίαν ἀνασκευάζει μετὰ τὰ σφά ταῦτα λόγια. « Τοῦτο γὰρ ἐστίν, ὃ πάντα ἐλυμήνατο, ὅτι ἐκεῖνοι μόνοις (τοῖς μοναχοῖς) νομίζεται « προσέχειν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν, πολλὰ πλέον ἐκείνων ὑμεῖς θεόμενοι· τοῖς γὰρ ἐν μέσῳ πολέμου στρεφόμενοι, ἢ καθ' ἑκάστην ἡμέραν δευόμενοι « δεχομένοις, τούτοις μάλιστα δεῖ φαρμάκων ὥστε τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν πολλὰ χεῖρον τὸ ἢ περιττόν εἶναι τὸ πρᾶγμα νομίζειν· ταῦτα γὰρ σατανικῆς μελέτης τὰ « βήματα. » Ὁ αὐτὸς πατὴρ εἶχε λόγον ὁλόκληρον ἐπιγραφόμενον « Ὅτι χρήσιμος ἢ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις, ἀλλὰ ἢ ἂν δὲν εἴχομεν τὰς μαρτυρίας τῶν πατέρων, ἱκανὸς ἦτον ὁ ὁρθὸς λόγος ἢ ἡ αὐθεντία τῆς Ἀποκαλύψεως νὰ συστήσωσι τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς· ἂν ἦναι συγκεχωρημένον εἰς τοὺς λαϊκοὺς τὸ νὰ ἀκροάζονται τὴν Γραφὴν ἐπ' Ἐκκλησίας, διὰ ποῖαν αἰτίαν δὲν ἤθελεν ἦναι συγκεχωρημένον τὸ νὰ τὴν ἀναγινώσχωσι « κατ' οἶκον ἰδίᾳ; Ἰδε ἢ Λουκ. ις', 29· Ἰωάν. ε', 39, πρᾶξ. ις', 11· Δ'. Τιμόθ. δ', 13.

θαρτήριον πῦρ, γέννημα τῆς ἰδίας αὐτῶν φαντασίας. Καὶ ἰδιοποιούμενοι μίαν κυριαρχίαν ἀγνώριστον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καταδιώκουσι διὰ πικρὸς καὶ μαχαίρας ὄλους ἐκείνους, ὅσοι δὲν θέλουσι νὰ συμφωνήσωσι μὲ αὐτούς. Οἱ Λουθηρανοὶ καὶ Καλθινισταὶ ἐχωρίσθησαν πρὸ χρόνων ὀλίγων ἀπὸ τοὺς Παπιστὰς διὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλθίνου· θέλοντες ὅμως νὰ ἀπορρίψωσι τὰς Παπιστικὰς δεισιδαιμονίας, ἀπέβαλαν ὡσαύτως καὶ τὰς Ἀποστολικὰς παραδόσεις. Αὐτοὶ κοινῶς ἐκράτησαν τὴν δόξαν τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ⁽⁹²⁾. Ἰδίως δὲ οἱ μὲν Λουθηρανοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὴν πανταχοῦ παρουσίαν, ἥτις εἶναι τῆς Θεότητος μόνῃς ἰδίᾳ ⁽⁹³⁾. οἱ δὲ Καλθινισταὶ ὑποβάλλουσι τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις εἰς ἓνα βέβαιον καὶ ἀναπόδραστον προορισμόν.

Περὶ τῆς ἀληθείας τῆς Γραικορωσικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀλήθεια δὲ τῆς ἡμετέρας Γραικορωσικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστηρίζεται εἰς ἀποδείξεις ἀναμφιβόλους· καθότι ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τοῦ νῦν αὕτῃ ἐφύλαξε σῶαν ὅχι μόνον τὴν ὑπ' αὐτῶν κηρυχθεῖσαν πίστιν, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὰς παραδόσεις τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἑλλάς ἐδιδάχθη τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἐφύλαξε τὴν ὑπ' αὐτοῦ διδαχθεῖσαν ἀληθειαν σῶαν εἰς ὅλους τοὺς μετέπειτα αἰῶνας, καὶ ἐξερέζιωσε διὰ οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων ὅλας τὰς ἀπατηλὰς αἱρέσεις, ὅσαι ἐσπούδαζον νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς αὐτήν. Με ταύτην τὴν ἀμώμητον καὶ καθαρὰν διδασκαλίαν εὐλόγησεν ὁ Θεὸς μετέπειτα νὰ φωτίσῃ καὶ τὴν Ῥωσίαν ⁽⁹⁴⁾. Μῆτε εἰς τὴν Ἑλλάδα, μῆτε εἰς τὴν Ῥωσίαν ἔλαβέ ποτε κἀμμίαν μεταβολὴν αὕτῃ ἡ διδασκαλία, ὅποιαν βλέπομεν νὰ ἔλαβεν ὁ Παπισμὸς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Λουθήρου· καὶ ἀγκαλὰ εἰς τινὰς ὁμοθησκούς ἡμῶν εὐρίσκονται δεισιδαιμονίαι καὶ καταχρήσεις, ἡ Ἐκκλησία ὅμως ἡμῶν δὲν ὑπερασπίζει τὰ τοιαῦτα ἄτοπα, ἀλλ' οἰκτερεῖ ἐλέγχει καὶ διορθώνει τοὺς οὕτω φρονούντας· ἔπειτα μῆτε δύνανται νὰ προσάψωσι μῶμον εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν αἱ μερικαὶ κακοδοξίαι τινῶν. οἱ ὅποιοι ἀγνοοῦσι τὴν ἀληθειαν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ὅχι μόνον ἡ ἀληθὴς, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη καὶ ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Εἶναι ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου

92) Ἦγουν δοξαζοῦσιν ὅτι οἱ Λουθηροκαλθινισταὶ, καθὼς οἱ Παπισταὶ, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ὅχι ἐκ τοῦ Πατρὸς. 93) Ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὴν δόξαν τῶν Λουθηρανῶν περὶ τοῦ ἄρτου ὅτι οἶνον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Αὐτοὶ δοξαζοῦσιν, ὅτι ἐνοῦνται τρόπο μυστηριώδει τὸ ἀληθὲς σῶμα τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸν ἄρτον, ὅτι τὸ ἀληθὲς αἷμα μετὰ τὸν οἶνον, τὴν ὅποιαν ἐνώσιν ὀνομάζουσι συνουσίωσιν. 94) Οἱ Ῥῶσοι, πιστεύσαντες πρῶτον εἰς τὸν Χριστὸν κατὰ τοὺς χρόνους Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα (ὅστις ἐβασίλευσεν ἐν ἔτει 867.) διὰ τῶν διδασκάλων, τοὺς ὁποίους ἔσταλτε πρὸς αὐτοὺς Ἰγνάτιος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐπέστρεψαν ἔπειτα πάλιν εἰς τὴν πατριὸν θρησκείαν, μέχρις οὗ Βλοδομίρος ὁ Δοῦξ αὐτῶν, λαβὼν εἰς γυναῖκα Ἄναν τὴν Ἀδελφὴν Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου Αὐτοκράτορος Ῥωμῶν, κατηχήθη παρ' αὐτῆς, ὅτι ἐβαπτίσθη αὐτὸς ἐν ἔτει 987. (ἀλλ. 990.) ὅτι κατὰ μικρὸν ἔπειτα ὅλον τὸ ἔθνος. Ἰδὲ Μοστέμιον Ἐκκλῆσ. ἱστορ. Ἐκατονταετηρ. Θ', Μέρ. 4. κεφ. δ', §. 4. ὅτι Ἐκατονταετηρ. Ι, Μέρ. 4. κεφ. 4. §. 8. ὅτι Ἀλέξ. Ἐκκλῆσ. ἱστορ. Β. 68. Β', κεφ. 4. §. 11.

ἐπειδὴ συμφωνεῖ μὲ τὴν Γραικικὴν Ἐκκλησίαν· ἡ δὲ Γραικικὴ Ἐκκλησία ποτὲ δὲν ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν· ἡ Ἀποστολικὴ δὲ πάλιν Ἐκκλησία ἦτον ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὅσον κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς πίστεως· καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θεμελιούται ἐπάνω εἰς τὴν ἀληθειαν τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν ὁποίαν ἀδιστακτικῶς ἐπίστευσαν ὅλοι οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἄγιοι Πατριάρχαι· ἐπομένως ἔχει ἡ ὁρθόδοξος Εὐαγγελικὴ ἡμῶν Ἐκκλησία τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τοῦ κόσμου, καὶ θέλει μείνῃ (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς) ἡ αὐτὴ μέχρι τέλου, τοῦ κόσμου.

Διὰ τί ὀνομάζεται Ἀγία ἡ Ἐκκλησία.

(β) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται Ἀγία· πρῶτον ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ ἡγιάσθησαν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· οὕτω γράφει ὁ Παῦλος. « Καὶ ταῦτά τινες ἦτε (ἤγουν εἶχτε τὰς κακίας τῶν ἀκαθάρτων ἐθνικῶν). » ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι » τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· » Α'. Κορινθ. γ', 11. Δεύτερον, ἐπειδὴ οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοὶ σπουδάζουσι μὲ τὴν συνέργειαν τῆς θείας χάριτος νὰ ἀφῇσωσι τὴν ἁμαρτίαν, νὰ νεκρώσωσι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ νὰ ἐνωθῶσι διὰ τῆς εὐσεβοῦς διαγωγῆς μὲ τὸν Θεόν, τὸ ἁγιώτατον Ὄν· « Ἐπερὰν γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος » πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ » τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν » ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· » Τίτ. β', 11, 12. Καὶ ἀγκυλὰ εὐρίσκονται καὶ τὴν σημερον ἁμαρτωλοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· εἶναι ὅμως ἐκεῖνοι μόνοι, ὅσοι ὁμολογοῦσι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ λαμβάνουσι τὴν εὐμενὴ συγχώρησιν αὐτῶν διὰ τῆς ἀληθινῆς μετανοίας, ἥτις ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν· οἱ δὲ ἀμετανόητοι καὶ πεπωρωμένοι δὲν εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τί ὀνομάζεται Καθολικὴ;

(γ) Ἡ Ἐκκλησία εἶναι Καθολικὴ, ἤγουν εὐρίσκεται εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Διὰ τούτου ἐννοοῦμεν τὴν κοινότητα τῶν ἀληθινῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι διεσπαρμένοι εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ, ὅπου ποτὲ καὶ εἰς ὅποιον αἰῶνα ἤθελεν ἦναι, εἶναι μέλη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· διότι εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ὅλοι· αὐτοὶ πολεμοῦσιν ὅλοι ὑποκάτω εἰς ἓν ἀρχηγόν, ἀκολουθοῦσιν ὅλοι τὴν σημαίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔχουσι τὸν τὸν ὅρον καὶ σκοπὸν, πρὸς τὸν ὅποιον τρέχουσιν. Εἰς ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν (καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Γαλάτ. γ', 28.) « Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἑλληνι· οὐκ ἐν δούλῳ, οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ » θήλει· πάντες γὰρ (εἰς εἰσιν) ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ἡ Χριστιανικὴ ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν Ἐκκλησίαν· καθότι ἡ Ἰουδαϊκὴ ἦτον περιορισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος· ἀπὸ τὸν ὅποιον περιορισμὸν ἐλευ-

θερώθη ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅστις λέγει· « Ἐρ-
 » χεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνή-
 » σετε τῷ Πατρὶ—ἀλλ' ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνῆται προσκυνήσουσι τῷ
 » Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ » Ἰωάν δ', 21—23, ἡγουν ἐν παντὶ
 τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ.

Πόθεν λέγεται Ἀποστολική;

(δ) Ἡ Ἐκκλησία ὠνομάσθη Ἀποστολική, διότι φυλάττει σῶαν τὴν
 ἔγραφον καὶ τὴν ἄγραφον διὰ στόματος παραδοθεῖσαν διδαχὴν τῶν Ἀπο-
 στόλων, καὶ ἐπομένως τῶν Προφητῶν, μὲ τοὺς ὁποίους συμφωνοῦσιν οἱ
 Ἀπόστολοι. Μαρτυρεῖ τούτο ὁ θεὸς Παῦλος ὁπότεν λέγει, ὅτι οἱ ἀλη-
 θινοὶ Χριστιανοὶ εἶναι ἐπωκοδομημένοι· « Ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστό-
 » λων καὶ Προφητῶν, ὅντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ »
 Ἐφεσ. 2, 20 (95).

Περὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τῆς Νέας Δια-
 θήκης ὑποκάτω εἰς μίαν κεφαλὴν τὸν Χριστόν.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία εὐτακτος καὶ καλῶς ἰδρυμένη κοινότης· ἐπο-
 μένως· πρέπει νὰ ἔχῃ διοίκησιν· διοίκησιν ὅμως ὄχι φιλαρχικὴν καὶ τυραν-
 νικὴν, ἀλλὰ πρεβίαν καὶ πνευματικὴν· καθότι πιστεύεται ψυχάς· Ὅθεν
 μήτε προσταγὰς ἔχει, ἀλλὰ διδαχὰς καὶ παραγγελίας· ἐπειδὴ ἀδύνατον
 εἶναι νὰ πιστεύσῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ βίαν.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται ἀπὸ πνευματικὸς ποιμένας καὶ
 διδασκάλους.

Ἡ διοίκησις εἶπουν κυβέρνησις τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται ἀπὸ πνευ-
 ματικὸς ποιμένας καὶ διδασκάλους, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· « Καὶ αὐτὸς
 » ἔδωκε τοὺς μὲν Ἀποστόλους, τοὺς δὲ Εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας
 » καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων. εἰς ἔργον διακο-
 » νίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ » Ἐφεσ. 4, 11.

Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός.

Ἀπὸ τοὺς ποιμένας ἄλλοι εἶναι πρῶτοι, καθὼς οἱ Ἐπίσκοποι, καὶ ἄλ-
 λοι δεῦτεροι, καθὼς οἱ Ἱερεῖς· ἡ κεφαλὴ ὅμως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς
 διοικήσεως καὶ τῶν ὑπηρετῶν ταύτης εἶναι εἷς καὶ μόνος ὁ Χριστός. Ἐπειδὴ
 καθὼς εἶναι ἀρχηγὸς καὶ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, οὕτως εἶναι
 καὶ μόνος αὐτὸς κεφαλὴ καὶ κυβερνήτης αὐτόνομος ταύτης, κυβερνῶν αὐ-

95) Συμφωνεῖ μὲ τὸν ἡμέτερον Συγγραφέα ὁ Μητροπολίτης ὁ Κριτόπουλος περὶ τῶν
 εἰρησίων (διοικήτων) τῆς Ἐκκλησίας. « Μίαν μὲν ταύτην ἐκάλεσαν (λέγει) οἱ Πατέ-
 • ρες διὰ τὸ μονοειδὲς καὶ ἁπλοῦν τῆς πίστεως· μία πίστις, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐν
 • βάπτισμα· Ἁγίαν δὲ διὰ τὸ ἁγίους εἶναι, ἐξ ὧν συνίσταται, ἁγιασθέντας τῷ πα-
 • ναγίῳ τοῦ Θεοῦ Πνεύματι· καθολικὴν· διὰ τὴν ἑνότητα τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρ-
 • μένων μερικῶν καὶ κατὰ χώραν Ἐκκλησιῶν αἱ πᾶσαι τῷ συνδέσμῳ τοῦ παναγίου
 • Πνεύματος μίαν καὶ καθολικὴν ἀποτελοῦσιν Ἀποστολικὴν, ὅτι τὴν τῶν Ἀποστόλων
 • διδασκαλίαν κατέχει, καὶ οὐκ ἄλλην τινὰ νόθον καὶ ἔκφυλον ». Ὁμολογ. τῆς Ἀνατολ.
 Ἐκκλησ. κεφ. 5'.

τὴν ἁοράτως μὲ τὸν λόγον διὰ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται ἡ Ἐκκλησία ν' ἀκολουθήσῃ ἄλλον τινὰ παρ' αὐτὸν, καὶ τὴν σαφὴ μαρτυρίαν τοῦ θεοῦ λόγου, εἰς ὅσα καθ' αὐτὸ ἀφορῶσι τὴν πίστιν. Περὶ τούτου λέγει σαφῶς ὁ Ἀπόστολος, ὅτι « Ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ » αὐτὸς ἐστὶ σωτὴρ τοῦ σώματος ». Ἑρεσ. ἐ, 23 καὶ « Οὐδεὶς γάρ ποτε » τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ » ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν » Αὐτ. 29.

Τὰ καθήκοντα τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ χρέος τῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων εἶναι ταῦτα. Πρῶτον, νὰ διδάσκωσι τὴν κοινότητα· ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὸ νὰ διδάσκωσι τὴν ἀλήθειαν· τὸ νὰ ἐλέγχωσι τὰς κακοδοξίας, τὸ νὰ ἐνδυναμώωσι καὶ νὰ στηρίζωσι εἰς τὸ ἀγαθὸν τοὺς πιστοὺς, καὶ τὸ νὰ διορθώωσι τοὺς ἀπίστους. Δεύτερον, τὸ νὰ ἱεουργῶσι τὰ μυστήρια, καὶ νὰ ἀναγινώσκωσι τὰς κοινὰς προσευχάς· ἐνταῦθα ἀνήκουσι τὸ βάπτισμα, ἡ διανομὴ τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἡ ἀκρόασις τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ποία εἶναι ἡ διακονία τῶν κλειδῶν;

Ἔδωκε πρὸς τούτοις ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, ἥγουν, τὴν διακονίαν τῶν κλειδῶν, ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι νὰ δύνανται νὰ ἀπορίζωσι, ἥγουν, νὰ ἀποκλείωσι, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν κοινότητα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ κηρύττωσι ὡς Ἐθνικὸν ἓνα χριστιανὸν ἄπιστον, ἢ ἄκρως πεπωρωμένον, καὶ φανερόν ἁμαρτωλόν, ἀφ' οὗ πρῶτον τὸν νοθετησωσιν εἰλικρινῶς καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ δεσμεῖν· ὅταν ὁμοῦς αὐτὸς ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ δεῖξῃ μετάνοιαν ἀληθινήν, νὰ τὸν περιλαμβάνωσι πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λύειν.

Πότε εἶναι χρεῖα Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐξουσία πρέπει νὰ θεμελιούται εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον,

Εὐρίσκεται, φέρ' εἰπεῖν, εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν διαστροφεύς τις, ὁ ὁποῖος σπουδάζει νὰ μολύνῃ τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὸ δηλητηριον φάρμακον τῶν ὀλεθρίων αὐτοῦ δογμάτων· τότε γίνεται Σύνοδος Οἰκουμενική, ἥγουν συναθροίζονται οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς εἰς ἓνα τόπον· ἐξετάζουσι καὶ ἀνακρίνουσι ἀκριβέστατα τὴν νέαν ταύτην δόξαν· καὶ, ὅταν τὴν εὕρωσι ἀσύμφωνον μὲ τὸν θεῖον λόγον, κηρύττουσιν εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι ἡ τοιαύτη δόξα ἀντιφέρεται εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀποκλείουσιν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν τὸν τοιοῦτον κακόδοξον.

Πόσαι εἶναι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι;

Τοιαῦται Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (ἐξω ἀπὸ τὴν Σύνοδον τῶν Ἀποστόλων, ἥτις φαίνεται εἰς τὰς Πράξεις ιβ. 3.) συνηθροίσθησαν ἑπτὰ· ἥγουν,

ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ ⁽⁹⁶⁾, ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει ⁽⁹⁷⁾, ἡ τρίτη ἐν Βερσφ ⁽⁹⁸⁾, ἡ τετάρτη ἐν Χαλκηδόνι ⁽⁹⁹⁾, ἡ πέμπτη ἐν Κωνσταντινουπόλει ⁽¹⁰⁰⁾, ἡ ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει ⁽¹⁰¹⁾, ἡ ἑβδόμη ἐν Νικαίᾳ ⁽¹⁰²⁾. Αὗται αἱ Σύνοδοι διωρίσθησαν ἀπὸ εὐσεβεῖς Βασιλεῖς· ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς καὶ παρόντες εὐρέθησαν εἰς αὐτάς· καθότι οἱ Χριστιανοὶ Βασιλεῖς εἶναι οἱ πρῶτοι προνοηταὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ χρεωστοῦσι νὰ φροντίζωσι διὰ τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Τί ἀπαιτεῖ ἡ Ἐκκλησία παρὰ τῶν ὁρθοδόξων Βασιλέων;

Ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν βασιλέων ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία· πρῶτον τὸ νὰ καταλαμβάνωσι τὸν Θεῖον νόμον ⁽¹⁰³⁾· δεύτερον, τὸ νὰ γίνωνται παράδειγμα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς εἰς τοὺς ἄλλους· τρίτον, τὸ νὰ προσέχωσιν εἰς τὸ νὰ κυβερνᾶται ἡ Ἐκκλησία εὐτάκτως, καὶ νὰ θαρρύνωσι τοὺς πιστοὺς οἰκονόμους καὶ κυβερνήτας· τέταρτον, τὸ νὰ ἐμποδίζωσι τὰ σχίσματα, καὶ νὰ φυλάττωσι τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦς διώκτας καὶ τοὺς βλασφημοῦς· πέμπτον, τὸ νὰ ἐξαπλοῦται ἡ θεία διδασκαλία, καὶ νὰ ἔχωσιν οἱ διδάσκαλοι ταύτης ἱκανὰ τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα· ἕκτον, τὸ νὰ ἐπιτρέψωσι τὰ ἅπιστα ἔθνη εἰς τὴν πίσιν. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἓνας πόσον εἶναι σφιγκτὰ ἡνωμένοι ἡ πολιτικὴ κοινωνία καὶ ἡ Ἐκκλησία· ἐπειδὴ, διὰ νὰ πληρῶσθαι ἓνας πολίτης τὰ ἴδια καθήκοντα, καὶ νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τοῦ κακοῦ, πρέπει νὰ ἔχῃ συνείδησιν ποῖος ἄλλος ὅμως δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνείδησιν, πᾶρεξ ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροῦς; Εἶναι δὲ ἡ πίστις ὠφέλιμος εἰς τὸν Βασιλέα μάλιστα· ἐπειδὴ τὸν ὑποτάσσει εἰς τὸν νόμον αὐτῆς, εἰς καιρὸν ὅταν αὐτὸς δὲν ὑπόκειται εἰς ἀνθρωπίνους νόμους, καὶ τὸν συνέχει τοιοῦτοτρόπως εἰς τὰ ὅρια τῆς ἀγίας ἀληθείας, καὶ εὐκολύνει εἰς αὐτὸν τὴν πληρῶσιν τῶν καθήκοντων. Πρὸς τοῦτοίς, ἐπειδὴ ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς ἄλλον ἀνώτερον αὐτοῦ, μήτε δύναται νὰ τὸν ἀνταμείψῃ διὰ τοὺς κόπους του, ἡ πίστις μόνῃ τὸν θαρρύνει, μὲ τὸ νὰ ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀσφαλεστάτην, πολῦτιμον, καὶ μεγίστην ἀμοιβήν.

§. 30. Περὶ Μυστηρίων.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέταξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ μυ-

⁹⁶⁾ Ἐπὶ Κωνσταντινίου τοῦ μεγάλου, ἐν ἔτει 325, ἐκ τριακοσίων δέκα ἢ ὀκτὼ Πατέρων κατὰ Ἀρείου πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας· ὅστις ἔλεγε κτίσμα τὸν προαιώνιον καὶ συνάναρχον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. ⁹⁷⁾ Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἐν ἔτει 381· ἐξ ἑκατὸν πενήτηκοντα Πατέρων, κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου, Σαβελλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ Ἀπολλιναρίου Λαοδικεῖας. ⁹⁸⁾ Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ ἐν ἔτει 431· ἐκ διακοσίων Πατέρων, κατὰ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ἀνθρωπολάτρου· ἐπειδὴ αὐτὸς ἔλεγε ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν. ⁹⁹⁾ Ἐπὶ Μαρκιανου, ἐν ἔτει 451, ἐκ Πατέρων ἐξακοσίων τριάκοντα, κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς τῶν Μονοφυσιτῶν. ¹⁰⁰⁾ Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἐν ἔτει 553 ἐκ Πατέρων ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε, κατὰ τῶν δογμάτων Ὀριγένης, Εὐαγρίου, Διδύμου καὶ ἄλλων. ¹⁰¹⁾ Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, ἐν ἔτει 680, ἐκ διακοσίων ὀγδοήκ. ἐννέα (κατ' ἄλλους ἑκατὸν ἑβδόμ.) Πατέρων, κατὰ Μονοθελητῶν. ¹⁰²⁾ Ἐπὶ Εἰρήνης τῆς Βασιλισσῆς, ἐν ἔτει 787, ἐκ τριακοσ. πενήτκ. σχεδὸν Πατέρων κατὰ τῶν Εἰκονομαχῶν. ¹⁰³⁾ Ἰδε Δευτερον. ιζ', 18—20.

στήρια, ἡγουν, τοιαύτας πνευματικὰς τελετάς· διὰ τῶν ὁποίων δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν ἀόρατον χάριν τοῦ Θεοῦ ὑποκάτω εἰς ὀρατὰ σημεῖα.

Ὅστις ἐπιστρέφει εἰς τὸν Θεόν, πρέπει νὰ φανερώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ ἐπιστροφὴν διὰ τινος ὀρατοῦ σημείου· καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς, διὰ νὰ μᾶς πληροφρήσῃ περὶ τῆς βεβαίας πληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς, ἠθέλησε νὰ τὰς κυρώσῃ διὰ βεβαίων σημείων. Μὴ νομίζωμεν ὅμως, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐδύνατο χωρὶς αὐτὰ τὰ ὀρατὰ σημεῖα ἢ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν, ἢ νὰ μᾶς πληροφρήσῃ διὰ τὴν πληρῶσιν τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ. Ἄπαγε!

Διὰ τί διετάχθησαν τὰ μυστήρια;

Αὐτὸς δὲν τὰ διέταξεν, εἰμὴ πρὸς στήριγμόν περισσότερον τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ, διὰ τὸ νὰ ᾔηται ὁ ἄνθρωπος σύνθετος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· καὶ διὰ τὸ νὰ ἐντυπῶνται ἰσχυροτέρως εἰς τὴν ψυχὴν, ὅσα πίπτουσιν εἰς τὴν αἴσθησιν, καὶ διὰ τὸ νὰ ᾔηται πρὸς τοῦτοις ἡ Ἐκκλησία μία ὀρατὴ Κοινότης ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοῦτο καὶ ὁ προνοητὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας οὐράνιος Πατήρ, ἠθέλησε νὰ διορίσῃ ὀρατὰς ἱεροτελεστίας, διὰ νὰ μαρτυρῶμεν καὶ νὰ βεβαιῶμεν ἐνώπιον πάντων τὴν πίστιν ἡμῶν μὲ αὐτάς, διὰ νὰ πιστεύωμεν πλέον ἀδιστακτικῶς τὰς ἐπαγγελίας του, διὰ νὰ ἐνούμεθα μετ' ἀλλήλων περισσότερον διὰ τῶν ὀρατῶν τούτων σημείων, καὶ διὰ νὰ διακρίνεται ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην κοινότητα.

Τί ἐστὶ μυστήριον;

Μυστήρια ὀνομάζει ἡ Ἐκκλησία τὰς τελετάς ταύτας· καθότι εἰς αὐτὰς μέρος τι βλέπομεν, καὶ μέρος τι πιστεύωμεν. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, εἰς τὸ βάπτισμα βλέπομεν νὰ λούεται εἰς τὸ ὕδωρ τὸ σῶμα, καὶ πιστεύομεν, ὅτι ὡσαύτως λούεται καὶ καθαίρεται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι δὲ ἄλλα τῆς παλαιᾶς, καὶ ἄλλα τῆς Νέας Διαθήκης μυστήρια.

Τὰ μυστήρια τῆς Παλαιᾶς διαθήκης.

Τὰ μυστήρια τῆς Παλ. Διαθ. ἦσαν ἡ Περιτομὴ καὶ τὸ Πάσχα. Ἡ περιτομή, διαταχθεῖσα ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἀπογόνους του, ἦτον μία ἱεροτελεστία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐδέχετο τοὺς περιτεμνομένους εἰς τὴν διαθήκην αὐτοῦ (Γενέσ. ιζ', 10.) καὶ, κατὰ τὴν ἐξηγήσιν τοῦ Παύλου (Ῥωμ. β', 29), ἦτον σημεῖον τῆς ἐσωτερικῆς περιτομῆς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀρνηθῇ, ὅστις θέλει νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Ἐντεῦθεν καταλαμβάνομεν, διὰ τί ὅλοι οἱ πιστοὶ ὀνομάζονται τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· διότι χρεωστοῦσι νὰ φυλάττωσιν ἐπιμόνως τὴν πνευματικὴν περιτομήν, τῆς ὁποίας τὰ σημεῖα ἔλαβεν ὁ Ἀβραάμ. Ὅποταν ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τελειωτὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας Ἰησοῦς Χριστὸς· καὶ μᾶς ἐκαθάρισεν ἀπὸ ὅλας τὰς ἁμαρτίας, προσενέγκας ἑαυτὸν εἰς θυσίαν· τότε κατηργήθη καὶ

ἡ Ἰουδαϊκὴ περιτομὴ τῆς σαρκὸς, καὶ ἔπαυσεν ὁ σκιώδης τύπος, ἀφ' οὗ ἐφάνη αὐτὸ τὸ σῶμα, τὸ προεικονισθὲν διὰ τοῦ τύπου. Οὕτω γράφει ὁ Ἀπόστολος πρὸς Κολασσ. β', 11· « Ἐν ᾧ (Χριστῷ) καὶ περιετμήθητε » περιτομῇ ἀχειροποιήτῃ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ ». Ἀντὶ δὲ τῆς παλαιᾶς περιτομῆς εἶναι σημερον εἰς ἡμᾶς τὸ βάπτισμα. Τὸ δεύτερον μυστήριον τῆς παλ. διαθ. ἦτον ἡ βρῶσις τοῦ πασχαλίου προβάτου, τῆς ὁποίας ἡ διαταγὴ περιγράφεται κατὰ πλάτος. Ἐξόδ. Κεφ. ιβ'. Ἡ τελετὴ αὕτη ἐνομοθετήθη εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξόδου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξ Αἰγύπτου ῥητῶς διὰ τοῦτο, διὰ νὰ διεγείρῃ τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς μνήμην τῆς εὐεργεσίας, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός, μὲ τὸ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν σκληρὰν δουλείαν τῶν Αἰγυπτίων Ἐξόδ. ιβ', 27. Αὕτη ἦτον τύπος σαφὲς τοῦ ἀμώμου καὶ ἀγίου ἀμνοῦ, τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον ἐνούμεθα διὰ τῆς πίστεως ὅθεν ἔπαυσεν ὡσαύτως εὐθὺς, ἀφ' οὗ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, διέταξεν ἀντ' αὐτῆς τὴν ἁγίαν εὐχαριστίαν, καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

§. 31.

Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔχει ἐν τῇ νέα διαθήκῃ ἑπτὰ μυστήρια· ἡγοῦν τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα, τὴν ἁγίαν εὐχαριστίαν, τὴν ἐξομολόγησιν, τὴν ἱερωσύνην, τὸν γάμον, καὶ τὸ εὐχέλαιον.

Τὰ κύρια καὶ ἐξάιρετα τῆς νέας διαθήκης μυστήρια εἶναι τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία. Ἐκ τῶν λοιπῶν τὸ χρίσμα καὶ ἡ ἐξομολόγησις λαμβάνονται παρὰ πάντων τῶν Χριστιανῶν ὡς μυστήρια· ἡ ἱερωσύνη ὁμῶς, ὁ γάμος, καὶ τὸ εὐχέλαιον δὲν ὑποχρεοῦσιν ὅλους τοὺς Χριστιανούς.

§. 32. Περὶ βαπτίσματος.

Τὸ βάπτισμα εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον, ὅταν τὸ σῶμα πλύνεται διὰ τοῦ ὕδατος, λούεται ἡ ψυχὴ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς ἐντολῆς, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, ὅταν εἶπε· « Πορευθέντες » μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ματθ. κη, 19. Γίνεται δὲ τοῦτο τοιοῦτοτρόπως. Πρῶτον ὁ νέος, ὅστις ἐπιθυμεῖ τὸ ἅγιον βάπτισμα, πρέπει νὰ κατηχηθῇ ἱκανῶς τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Δεύτερον, μετὰ τὴν κατήχησιν πρέπει νὰ ἀρνηθῇ τὸν διάβολον, τὸν κόσμον, καὶ τὸν ἑαυτὸν τοῦ. « Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, » λέγει ὁ Σωτὴρ (Μάρκ. ι', 34). Τρίτον, καταδύεται ὁ βαπτιζόμενος εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιλέγει ταῦτα τὰ λόγια· « Βαπτίζεται ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ».

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ βαπτίσματος.

Αὗται εἶναι αἱ ὁραταὶ τελεταὶ εἰς τὸ βάπτισμα· αἱ δὲ ἀόρατοι καὶ ἐκ

τῆς πίστεως προερχόμενοι ἐνέργειαι τοῦ βαπτίσματος εἶναι αἱ ἐπόμεναι. Πρῶτον, ἀπολούεται ὁ βαπτιζόμενος διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ ὅλας τὰς ἁμαρτίας· τουτέστι συγχωρεῖ ὁ οὐράνιος πατὴρ εἰς τὸν βαπτιζόμενον πιστὸν τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ διὰ τὴν ἀξιομισθίαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου Μεσίτου· Δεύτερον, ἐμβαίνει εἰς τὴν διαθηκὴν τοῦ Θεοῦ τουτέστι ὑπόσχεται εἰς τὸν Θεὸν νὰ ἀφιερῶσιν τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς τὴν λατρείαν του· ἐπειδὴ τοῦτο σημαίνουν τὰ λόγια, « Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου » Πνεύματος »· ἀποκτᾷ δὲ ἐνταυτῷ ὁ βαπτιζόμενος καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνιον ζωὴν. Τρίτον, ἀναγεννᾶται κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. γ', 5.) τουτέστι, λαμβάνει νέαν πνευματικὴν κλίσιν καὶ δύναμιν πρὸς τὸ καλὸν· ὁ νοὺς φωτίζεται μὲ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας· ἡ δὲ καρδιά πληροῦται ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ πληροφορεῖται περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ οὐρανίου Πατρὸς πρὸς αὐτόν. Τοιαύτη εἶναι ἡ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ τοῦ ὑψηλοῦ Χριστιανικοῦ μυστηρίου, τὸ ὅπου ὅσον ἀναγκαίως χρεωστεῖ νὰ λάβῃ, ὅστις θέλει νὰ σωθῇ· εἰ δὲ μὴ, δὲν ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας, ὅχι μόνον διότι δὲν ἐβαπτίσθη εἰς ὕδωρ, ἀλλὰ διότι δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Χριστός· « Ἐὰν μὴ » τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν » βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ». Ἰωάν. γ', 5. (104). Εἰς τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων, ἐνεργεῖ ἀντὶ τῆς πίστεως αὐτῶν, ἡ πίστις τῶν γονέων καὶ τῶν ἀναδόχων (105).

§ 33. Περὶ χρίσματος.

Τὸ χρίσμα εἶναι μυστήριον, τὸ ὅπου, διὰ τῆς χρίσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος μὲ τὸ μῦρον, ἐπιχέει εἰς τὸν βαπτισθέντα τὸ πνευματικὸν μῦρον, ἡγουν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ἱερουργεῖται εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπὸ τοῦ ἱερέως· ὁ ὁποῖος, χρίων τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματος μὲ μῦρον, ἐπιλέγει τούτα τὰ λόγια· « Σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου »· διὰ ταύτης τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἔρχεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τὸν βαπτισθέντα, καὶ τὸν σφραγίζει, ἡγουν, τὸν βεβαιοῖ εἰς τὴν χάριν, τὴν ὅποιαν ἔλαβεν εἰς τὸ βάπτισμα, καθὼς ἦλθεν ἐπὶ τοὺς μαθητάς τοῦ Χριστοῦ· καὶ καθὼς αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἐπετίθουν τὰς χεῖρας εἰς τοὺς πιστοὺς, ἀφ' οὗ τοὺς ἐβάπτισον, καὶ ἐλάβαν οἱ βαπτισθέντες διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν

104) Καὶ στίχ. 36. τοῦ αὐτ. κεφ. α' Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον. « ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Γίῳ, οὐκ ὀφείκει ζωὴν κτ. » 105) Ἀγκαλὰ ἀρκῇ ἡ πίστις τῶν γονέων ἢ τῶν ἀναδόχων εἰς τὸ νὰ βαπτισθῶσι τὰ νήπια· χρεωστούσιν ὅμως ἢ οἱ γονεῖς ἢ οἱ ἀνάδοχοι νὰ κατηχῶσι τὸν βαπτισθέντα εἰς τὰ τῆς πίστεως, ὅπου αὐτοὺς ἐβάπτισεν εἰς ἡλικίαν, ὥστε νὰ καταλαμβάνῃ τὰ διδασκόμενα. ἰεὶ τὴν Προεδρίαν § 5. σημειώσ. 11—19.

τῶν Ἀποστόλων τὸ ἅγιον Πνεῦμα (Πράξ. ἡ, 17) ⁽¹⁰⁶⁾. Ἡ Ἐκκλησία μεταχειρίζεται προσέτι τὸ χρίσμα, ὁπότεν δέχεται αἱρετικόν τινα Χριστιανόν, καὶ τὸν συναριθμῇ διὰ τῶν ὁρατῶν τούτων σημείων μετὰ τὰ μέλη τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν κοινότητος.

§. 34. Περὶ τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας.

Ἡ ἁγία Εὐχαριστία εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον λαμβάνει ὁ πιστὸς ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ οἴνου αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Τὸ ἐξαιρετικὸν τοῦτο Χριστιανικὸν μυστήριον διετάχθη, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, (Α΄ Κορινθ. ια', 23—26.) ἀπὸ αὐτὸν τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ἐξῆς τρόπον « Ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδото, » ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· » τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν » ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δεῖπνῆσαι, λέγων. » Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο » ποιεῖτε, ὡσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσάκις γὰρ ἂν » ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον » τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ ». Ἀφ' οὗ ἐτέλεσε τὸ δεῖπνον τοῦτο ⁽¹⁰⁷⁾, εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ· « Οὐκέτι οὐ μὴ φάγω » ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ » Λουκ. ιβ', 16 τούτεστι, τὸ δεῖπνον τοῦτο εἶναι πρόγευμα ἐκείνου τοῦ οὐρανίου δείπνου, ὅπου θέλει ἀπολαύσωσιν μίαν ἀνεκλάλητον μακαριότητα, ὅσοι πιστεύουσιν ἀληθῶς εἰς ἐμέ. Τὴν σωτηριώδη ταύτην διαταγὴν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ἐδέχθησαν οἱ μαθηταὶ μετ' εὐχαριστίας, καὶ ἐτελείωσαν τὴν ἱερὰν ταύτην τελετὴν μετὰ ἑνα κατὰλληλον θεῖον ὕμνον ⁽¹⁰⁸⁾. Ἡ διαταγὴ ὅμως τούτου τοῦ μυστηρίου ἀφορᾷ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν· ἐπειδὴ ἡ δοθεῖσα περὶ τούτου ἐντολὴ εἰς τοὺς Ἀποστόλους· « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν » διεδόθη εἰς ὅλους ὡσαύτως τοὺς Χριστιανούς· ἐξαιρέτως δὲ ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπε σαφῶς, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο θέλει γίνεσθαι ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ, διὰ τὰ κρίνη ζῶντας καὶ νεκρούς· ἐκ τοῦ ὁποῦ φαίνεται, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δὲν πρέπει νὰ ἱεουργῇ τὸ μυστήριον τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον, πᾶρεξ καθὼς τὸ διέταξεν ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ δεσπότης αὐτῆς Ἰησοῦς Χριστός. Αὐτὸς ἔλαβε τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον

106) Ἀνεὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους ἔχομεν ἡμέτερον τὸ χρίσμα, τοῦ ὁποῦ τὴν ἀρχὴν δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διορίσωμεν. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ἦγον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος ἦτον ἤδη ἐν χρῆσει τὸ χρίσμα (ὁμοῦ ὅμως μετὰ τῶν χειρῶν τὴν ἐπιθέσιν), ὡς φαίνεται εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ εἰρημένου πατρὸς. Πρώτῃ ἔπειτα ἡ ἐν Λαοδικεῖᾳ Σύνοδος ἐκύρωσε τὴν χρῆσιν τοῦ χρίσματος μετὰ τὸ βάπτισμα, κανον. 48. ἐν ἔτει 364. 107) Ὁ Λουκᾶς ἀναφέρει τοῦτα τὰ λόγια πρὸ τῆς διανεμήσεως τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου· ὁ δὲ Ματθαῖος (κς', 29), καὶ Μάρκος (ιβ', 25.) μνημονεύουσιν ἐκεῖνα μόνον, τὰ ὅποια εἶπεν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν διανέμησιν τοῦ οἴνου « Οὐ μὴ πῖω ἀπ' ἄρτι κτ., » 108) Ματθ. κς', 30.

εἰς τὰς ἀγίας αὐτοῦ χεῖρας, ἤρξατο, εὐλόγησε καὶ εὐχαρίστησε τὸν οὐρανίον αὐτοῦ Πατέρα· ἔκλασε τὸν ἄρτον, καὶ τὸν διεμέρισεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ πῶσιν ὡσαύτως ὅλοι καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου. Τὸν αὐτὸν τρόπον ἱερουργεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Ἐπειδὴ εὖθις, ὅταν συναθροισθῇ ἡ κοινότης τοῦ Κυρίου εἰς τὸν ναόν, ψάλλονται εἰς δοξολογίαν τοῦ ὑψίστου οἱ ψαλμοί· ἔπειτα ὁ ἱερεὺς, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τινῶν περικοπῶν τῆς ἀγίας γραφῆς, ἀρχεται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, νὰ δοξολογῇ καὶ νὰ εὐχαριστῇ τὸν οὐράνιον Πατέρα, νὰ διηγῇται τὰς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίας του· ἐξαίρετως δὲ, ὅτι ἐξαπέστειλεν ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, καὶ τὸν παρέδωκε δι' ὅλους ἡμᾶς, καὶ εὐχαριστεῖ θερμότατα δι' ὅλας αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας τὸν Θεὸν ἐξ ὀνόματος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας· μετὰ ταῦτα εὐλογεῖ τὰ ἅγια δῶρα, ἐπικαλεῖται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, λαμβάνει πρῶτος αὐτὸς τὴν ἀγίαν εὐχαριστίαν, ἔπειτα τὴν διαμερίζει εἰς ὅλους καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη (109). Ποῖαν λοιπὸν ἀπολογίαὶν θέλει δώσῃ ὁ Πάπας, ὁ ὁποῖος, ἐναντίον εἰς τὰ φανερά λόγια τῆς διαταγῆς ταύτης, ὕστερεῖ τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τοῦ ποτηρίου, μερίζων εἰς αὐτοὺς μόνον τὸν ἄρτον; (110) Ἡ ἀγία εὐχαριστία προξενεῖ εἰς ἡμᾶς τὴν

109) Ἀκριβέστατα περιγράφει τοῦτο τὸ ἔθος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας Ἰουστίνος ὁ μάρτυς ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίνον ἀπολογίᾳ· « Τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ » πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύ- » ματα τῶν Ἀποστόλων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται μέχρις » ἐγχωρεῖ. Ἐἵτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νοουθε- » σίαν καὶ πρόσκλησιν τῆς τῶν καλῶν, τούτων μιμήσεως ποιεῖται· ἔπειτα ἀνίσταμεθα » κοινῇ πάντες, καὶ εὐχὰς πέμπομεν καὶ, ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, » ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ· καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, » ὅση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμψῃ, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ, λέγων τὸ ἀμήν· καὶ ἡ διάδοσις » καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκαστῷ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ » τῶν διακόνων πέμπεται. Οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βουλόμενοι, κατὰ προαίρεσιν ἕκασ- » στος τὴν ἑαυτοῦ, ὁ βούλεται δίδωσι, καὶ τὸ συλλεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀπο- » τίθεται· Αὐτοὶς ἐπικουρεῖ ὀφρανοῖς τε καὶ χίμαις, καὶ τοῖς διὰ νόσον ἢ ἄλλαν αἰτίαν » λειπομένοις, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς οὔσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις οὔσι ξένοις, καὶ ἀπλῶς » πᾶσι τοῖς ἐν χρείᾳ οὔσι κηδεμὼν γίνεται. Τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες » τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα, ἐπειδὴν πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς τὸ σκότος καὶ τὴν » ὕλην τρέφας, κόσμον ἐποίησε, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ » ἐκ νεκρῶν ἀνέστη. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἰουστίνος. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ἐν- » τεῦθεν, ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ θεοῦ τούτου πατρὸς ἡ σύναξις τῶν πιστῶν ἐγένετο » κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν· ὅτι κατὰ πᾶσαν σύναξιν ἀνεγίνωσκον ἐκ τῆς παλ. καὶ νέας δια- » θήκης· ὅτι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐδίδασκε τὸν λαόν ὁ Ἐπίσκοπος· ὅτι μετὰ τὴν διδα- » χὴν ἐγένετο προσευχὴ κοινὴ, ἔπειτα ἡ ἱερουργία τοῦ μυστηρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου μετε- » λάμβανον ὅχι μόνον οἱ παρόντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόντες. 110) Ὅτι πρέπει πάντες ἐξί- » σου οἱ πιστοὶ νὰ κοινωνῶσι καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη τοῦ μυστηρίου, γίνεται φανερόν ἀπὸ » τὴν διατάχην τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου (Α'. Κορινθ. ι, 16. 21. καὶ » κεφ. ιά, 23—26.), ἀπ' αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον, ὅστις πείθει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ᾖναι » οὐδέμια διαφορὰ κατὰ τοῦτο μεταξὺ ἱερέως καὶ λαϊκοῦ, (κατὰ τὸ Α'. Κορινθ. ι, 17. » Γαλάτ. γ', 28· καὶ Ἑφ. δ', 4) καὶ τελευταῖον ἀπ' αὐτὴν τὴν πράξιν τῆς Ἐκκλη- » σίας. Αὕτῃ ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τῆς σήμερον ἐδίδοι καὶ δίδει τὸν ἄρ- » τον καὶ τὸν οἶνον ἐπίσης εἰς τοὺς λαϊκοὺς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς κληρικοὺς· καὶ αὕτῃ τῶν » Λατίνων ἡ Ἐκκλησία κατὰ μέρος μετέδιδεν ἐπίσης τὴν εὐχαριστίαν εἰς ὅλους καὶ κατὰ » τὰ δύο εἶδη μέχρι τοῦ χιλιεστοῦ διακοσιοστοῦ ἔτους· καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Λινδάνος

ἀπόλαυσιν τοῦ Χριστοῦ. Πᾶς ἕνας Χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεύῃ ἀδιστακτως, ὅτι εἰς τοῦτο τὸ μυστήριον δὲν λαμβάνει φιλὸν ἄρτον καὶ φιλὸν οἶνον, ἀλλὰ μεταλαμβάνει ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου τὸ ἠληθές σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον προσηνέχθη δι' ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ κατεκλάσθη ὡς ἄρτος διὰ τῶν διαφορῶν παθημάτων, καὶ ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου οἴνου τὸ ἠληθές αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ἐξεχύθη ἀπὸ τὴν παναγίαν αὐτοῦ πλευράν, καὶ μᾶς ἐκαθάρισεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅταν ἔδοιδεν εἰς αὐτοὺς τὸν ἄρτον. Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· καὶ ὅταν ἔδοιδεν τὸν οἶνον Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα μου. Ἐπομένως γίνεται ὁ μεταλαμβάνων τὴν ἁγίαν εὐχαριστίαν ἐν πνεύμᾳ μετὰ τὸν Χριστὸν, καθὼς αὐτὸς λέγει: «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ». Ἰωάν. 5', 56.

Διὰ τι διετάχθη ἡ Εὐχαριστία;

Ὁ σκοπὸς τοῦ Σωτῆρος, ὁπότεν διέταξε τοῦτο τὸ μυστήριον, ἦτον (καθὼς μᾶς διδάσκουσιν οἱ Εὐαγγελισταὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) διὰ νὰ ἐνθυμώμεθα ἀδιαλείπτως εἰς ταύτην τὴν ἱερὰν τελετὴν ὅλας αὐτοῦ τὰς εὐεργεσίας, καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποῖαν ἔδειξε πρὸς ἡμᾶς μετὰ τὸ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ, καὶ νὰ προσενήσῃ εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν αἰώνιον μακαριότητα. «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» ὡς ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ἀπὸ δὲ ταύτην τὴν ἀνάμνησιν, ὅταν γίνεται μετὰ καθαρὰν πίστιν, γεννῶνται αἱ σωτηριώδεις ὠφέλειαι, ἡγουν ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κληρονομησώμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν. Διότι, ὅστις λαμβάνει τὸν Χριστὸν, λαμβάνει συνάμα μετὰ αὐτὸν ὅλην τὴν χάριν τοῦ πηγῆν. «Ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνετε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» λέγει ὁ Χριστὸς Ἰωάν. 5', 53.

§. 35. Πῶς πρέπει νὰ προετοιμάζεται τις διὰ τὴν μετάληψιν τῆς Εὐχαριστίας.

Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω Α'. Κορ. ια', 28.

Διὰ νὰ μεταλάβῃ τις ἀξίως τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἀνάγκη εἶναι νὰ προετοιμασθῇ, καθὼς πρέπει. Ἡ προετοιμασία αὕτη ὑφίσταται, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου, εἰς τὸ νὰ δοκιμάσῃ τὸν ἑαυτὸν· πρέπει δηλαδὴ

Πανοπλ. Βιβλ. β'. κεφ. 56. καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν δυτικῶν. ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται πόσον εἶναι ἀνίσχυρος ἡ αἰτία τῆς καταργήσεως αὐτοῦ τοῦ παλαιοῦ ἔθους, τὴν ὁποῖαν προφασίζεται ὁ Αἰράνος εἰς τὴν ἐξηγήσιν τοῦ ἐνδεκάτου κεφ. τῆς Α'. πρὸς Κορινθ. α' Νῦν δὲ (λέγει) διδοτε μόνον ὑποκάτω εἰς ἓν εἶδος ἡ εὐχαριστία propter periculum effusionis sanguinis, διὰ τὸν κίνδυνον τῆς ἐκχύσεως τοῦ αἵματος. «Ἀλλ' ὡ καλὲ Αἰράνε, ἂν ἡ Ἐκκλησία σου δὲν ἐφοβήθῃ αὐτὸν τὸν κίνδυνον χιλιῶν διακοσίου χρόνων, ἔδειξε μετὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἦτον ὁ κίνδυνος τόσοσιν μέγας, ὥστε νὰ καταργήσῃ παλαιὸν ἔθος Ἐκκλησίας.

νά εξετάσωμεν, ὅποια εἶναι ἡ διαγωγὴ ἡμῶν· ὅποιαν φροντίδα ἔχομεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ τίνι τρόπῳ πληροῦμεν τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος. Ἄν εὐρωμεν, ὅτι παρέβημεν εἰς πολλὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ λυπηθῶμεν ἐκ καρδίας, νὰ ὁμολογήσωμεν ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς θείας ὀργῆς, καὶ νὰ φανερώσωμεν τὴν πληγὴν διὰ τῆς ἐξομολογήσεως εἰς τὸν ἱερέα. Πρέπει δὲ νὰ συλλογισθῶμεν ἐν ταύτῃ καὶ τὴν ἀνεξιχνίαστον εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἁμαρτωλόν, καὶ νὰ θαρρώμεν εἰς αὐτήν, πιστεύοντες ἀδιστακτικῶς, ὅτι ἡ ἀξιομισθία τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ πολῦτιμος αὐτοῦ θάνατος εἶναι ἱκανὰ εἰς τὸ νὰ μᾶς καθαρίσωσιν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ μᾶς ἀφίσωσιν ἐξω ἀπὸ τὴν διαθήκην τῆς χάριτος. Τοιαύτην ἐσωτερικὴν γνώσιν, ἠνωμένην μὲ τὴν φανεράν ὁμολογίαν, ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία, ὅταν μεταλαμβάνωμεν τὴν θείαν Εὐχαριστίαν, τὴν ὅποیان κοινωνοῦμεν λέγοντες τοῦτα τὰ λόγια· « Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὃν πρῶτός εἰμι ἐγώ ». Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδιζώμεν ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦτο οἱ ψευδοχριστιανοί, οἱ φανεροὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀπωλεσμένοι ἁμαρτωλοί, καθὼς μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, ὅταν λέγῃ· « Μὴ ὡς τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ βάλῃτε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν » Ματθ. ζ', 6. Ὅταν ὅμως οἱ τοιοῦτοι ἀνόσιοι κατατολμῶσι νὰ μεταλάβανωσι τοῦτο τὸ μυστήριον, ἐπισπῶσιν εἰς ἑαυτοὺς διὰ τῆς μεταλήψεως περισσοτέραν ὀργὴν καὶ καταδίκην, ὡς καταφρονηταὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Κυρίου· « Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, » μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. » Α'. Κορινθ. ια', 29. Ἄν θεωρήσωμεν τὰς μεγάλας ὠφελείας τῆς μεταλήψεως τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι χρεωστέῃ ὁ Χριστιανὸς νὰ μεταλάβῃ συνέχῳς τὸ θεῖον τοῦτο μυστήριον. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας μετελάμβανον τὴν ψυχικὴν ταύτην τροφὴν καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα, καὶ δὲν ἐγένετο ποτὲ λειτουργία, χωρὶς νὰ ᾔσαν παρόντες κοινωνοί (111). Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους μετελάμ-

111) Ἰδε Ἰουστίνον τὸν μάρτυρα τοῦ ὁποίου τὰ λόγια ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω εἰς τὴν τετάρτην σημ. τοῦ 34 §. Αὐτὸς ὁ θεὸς πατὴρ ἤχημαζεν ἐν ἔτει 140. Κατ' ἄλλους ὅμως καιροὺς καὶ τόπους ἐγένετο περισσότεραις φοραῖς τῆς ἐβδομάδος ἡ θεία λειτουργία. Ἀπὸ τὴν 118 ἐπιστολὴν τοῦ Αὐγουστίνου πρὸς Ἰανουάριον φαίνεται νὰ ἐγένετο δις τῆς ἐβδομάδος, ἤγουν, Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ· τρίς δὲ κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον Κύπρου περὶ πίστ. σελ. 465. καὶ 466. ἤγουν, τετράδι, παρασκευῇ καὶ κυριακῇ· τετράκις δὲ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπιστ. πρὸς Καίσαρ. Πατρίκ. « Ἡμεῖς μένομι γε τέταρτον » καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα κοινωνοῦμεν, ἐν τῇ τετράδι, καὶ ἐν τῇ παρασκευῇ, καὶ τῷ Σαββάτῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ἡ μνήμη μάρτυρός τινος. » Καὶ ἡ κατὰ σάββατον λειτουργία ἦτον κοινὴ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἐκκλησίας τῆς οἰκουμένης, πλην τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ῥώμῃ, καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης Βιβλ. 5 κεφ. κβ'. καὶ ὁ Νικηφόρος Βιβλ. 12. κεφ. 34. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ἐλειτουργοῦν καθ' ἡμέραν. Ἰδε τὸν μέγαν Βασίλειον αὐτ. Κυπριανὸν περὶ τῆς κυριακ. προσευχ. σελ. 268. Εὐσέβιον Εὐαγ.

θανον τοῦλάχιστον κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτάς ⁽¹¹²⁾. τὸ εὐσεβὲς τοῦτο παράδειγμα τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ μὴ φαίνηται, μὲ τὴν σπάνιον μετάληψιν τοῦ μυστηρίου, ἡ ψυχρότης τῆς ἡμετέρας καρδίας πρὸς τὸν Χριστόν.

§. 36. Περί ἐξομολογήσεως.

Ἡ ἐξομολόγησις εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον συγχωροῦνται ἀπὸ τὸν Θεόν διὰ τοῦ ἱερέως αἱ ἁμαρτίαι εἰς τοὺς πιστοὺς, ὁπόταν οὗτοι τὰς ὁμολογήσωσιν εἰλικρινῶς, καὶ πιστεύοντες ἀδιστάκτως εἰς τὴν ἀξιομισθίαν τοῦ Χριστοῦ.

α' Ἐὰν εἰπώμεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχωμεν ἑαυτοὺς πλανώμεν καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν β. Α'. Ἰωάν. α', 8. Ὅταν λοιπὸν ὁ Χριστιανὸς, ἀφ' οὗ καθαρισθῇ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐμβῇ εἰς τὴν Διαθήκην τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, πέσῃ πάλιν εἰς ἁμαρτίαν, δὲν μένει πλέον εἰς αὐτὸν ἄλλο μέσον διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας, παρέξ ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἐξομολόγησις, ἡ ὁποία εἶναι ἡ θεραπεία τῶν πληγῶν τῆς ψυχῆς.

Πόσα ἀπαιτοῦνται εἰς τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν;

Ἡ ἀληθὴς ὁμολογία μετάνοια πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἔχῃ τὰ ἐπόμενα· πρῶτον, τὴν ὁμολογίαν τῶν ἰδίῳ ἁμαρτιῶν· δεύτερον, τὸ νὰ κατηγορήσῃ ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν ἑαυτόν του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· τρίτον, τὸ νὰ συλλογισθῇ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἀποβάλλει τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλόν, ἀλλὰ θέλει τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ζωὴν του· καθὼς μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀσώτου υἱοῦ, καὶ τοῦ πλανηθέντος προβάτου τέταρτον, νὰ πιστεύῃ ἀδιστάκτως, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ, ὅτι ἐπροξένησε διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὴν χάριν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι ἐλπίζουν καὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· πέμπτον, νὰ λάβῃ βεβαίαν ἀπόφασιν νὰ διορθώσῃ τὸν ἑαυτόν του, καὶ νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν.

Διὰ τί πρέπει νὰ ἐξομολογώμεθα ἐνώπιον ἱερέως;

Αὐτὰ εἶναι τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς ἐξομολογήσεως, ἡ ὁποία πρέπει νὰ

ἀποδ. βιβλ. α'. κεφ. 10. Ἀμβρόσιον βιβλ. 3. περὶ μυστηρ. κεφ. 8. Αὐγουστίνον ἐπιστ. 118. καὶ τὸν Χρυσόστ. ὁμιλ. 17. εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. ὅπου λέγει· «Τίς ἡμεῖς καθ' ἐκάστην ἡμέραν οὐ προσφέρομεν; προσφέρομεν μὲν, ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιούμενοι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ». ¹¹² Καὶ νῦν ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια τοῦ νὰ λειτουργῶμεν καθ' ἐκάστην ἡμέραν, νὰ κοινωνῶμεν δὲ τετράκις μόνον τοῦ ἔτους. Ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν αὐτοῦ, πολλοὶ μετελάμβανον ἅπασι τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἄλλοι δὲ δις, ἄλλοι δὲ πολλάκις. Ὅμιλ. αὐτ. Κατηγορεῖ δὲ ἐκείνους, ὅσοι στοχάζονται χρέος ἀπαραιτήτων τὸ νὰ κοινωνήσωσι κατὰ τοὺς διωρισμένους τοῦτους καιροὺς τοῦ χρόνου, ὅπως ποτὲ ἢ ἂν ἦτον ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς των· α' Ἀν ἐπιστῇ ὁ τῆς ἀγίας τεσσαρακοστ. καιρὸς, ἡ τῶν ἐπιφανείων ἡμέρα, ὅςος ἂν ἦ τις, μετέχει τῶν μυστηρίων». Ὅμιλ. 3, εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. σελ. 608. καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· α' Ἀποδέχομαι οὔτε τοὺς ἅπασι μετέχοντας, οὔτε τοὺς πολλάκις, οὔτε τοὺς ὀλιγάκις, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαροῦ συνειδότης κτ. Ὅμιλ. 122. τόμ. 3 σελ. 809 ».

γίνεται ενώπιον ἱερέως· πρῶτον, διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἐξομολογούμενος παρὰ τοῦ ἱερέως πνευματικὴν ὁδηγίαν καὶ συμβουλὴν, τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ· δεύτερον, διὰ νὰ ἐξαγγείλῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλὸν τὴν ἄρεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ τὸν βεβαιώσῃ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τῆς θείας εὐσπλαγχνίας, καὶ ὅτι ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας. Ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτιῶν δὲν πρέπει νὰ γίνεται μὲ λόγους γενικοὺς, ἀλλὰ μὲ ἀκριβῆ καὶ διωρισμένα σημεῖα τῆς ἁμαρτίας ⁽¹¹³⁾, τῆς ὁποίας ἔνοχος εἶναι ὁ ἐξομολογούμενος· διότι αἱ κρυπταὶ καὶ ἀφανεῖς πληγαὶ δὲν θεραπεύονται· καὶ ἐξαιρέτως διότι αἱ ἁμαρτίαι δὲν ἐξομολογούνται εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν Θεὸν τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς· καὶ πρὸς τοῦτοις δὲν πρέπει νὰ αἰσχυνῶμεθα νὰ φανερώσωμεν εἰς ἄνθρωπον ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐροβήθημεν νὰ πράξωμεν ἐνώπιον τῶν ἀγιωτάτων ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ γίνεται, ὅσάκις μᾶς τύπτει ἡ συνείδησις διὰ καμμίαν ἁμαρτίαν, ἢ καὶ ὅσάκις προετοιμαζώμεθα εἰς τὴν θείαν κοινωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ, καθὼς εἵπομεν ἄνωτέρω, τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὴν ἐξομολόγησιν συγχωροῦνται παρὰ Θεοῦ εἰς μόνους ἐκείνους, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀποθανόντα διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἐπομένως ἡ ἐξομολόγησις ἐκείνων, ὅσοι δὲν πιστεύουσιν εἰς τὸν Σωτῆρα, δὲν εἶναι ἀληθῆς ἐξομολόγησις.

§. 37. Περὶ ἱερωσύνης.

Τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθιεροῖ διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακόνων ⁽¹¹⁴⁾ τὸ ἐκλεχθὲν ἐπιτήδειον μέλος εἰς αὐτὴν τὴν διακονίαν, διὰ νὰ ἱερουργῇ τὰ μυστήρια, καὶ νὰ ποιμαίνῃ τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ.

Εἵπομεν ἄνωτέρω §. 29. ὅτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις εἶναι μία κα-

113) Ὁ σκοπὸς τοῦ πανιερωτάτου ἡμῶν Συγγραφῆς δὲν εἶναι, ὅτι πρέπει νὰ ἀνακαλύπτωμεν εἰς τὸν ἱερέα ὅλας τὰς περιστάσεις τῆς ἁμαρτίας, τὰ πρόσωπα, φερ' εἰπεῖν, μὲ τὰ ὁποῖα ἐγένιν ἡ ἁμαρτία, τὸν τρόπον καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ φανερώσωμεν τὸ εἶδος τοῦ ἁμαρτήματος, ἢ ὅχι νὰ ἀρκώμεθα εἰς λόγους γενικοὺς· παραδείγματος χάριν, ἂν ὁ ἀδελφομικτης εἴπῃ ἀπλῶς ἐξομολογούμενος, ὅτι ἡμάρτησα μὲ γυναῖκα, αὐτὸς ἐξηγήρευσεν τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ μὲ λόγους γενικοὺς, ἢ ὁ ἱερεὺς ἂν δὲν ἐρωτήσῃ περισσώτερον, δὲν θελεῖ δυνήθῃ νὰ τὸν θεραπεύσῃ· διότι, ἀγκαλὰ ὅλαι αἱ παρὰ τὸν νόμον μίξεις εἶναι ἁμαρτίαι, διαφέρει ὅμως πολὺ τὸ νὰ πράξῃ τις τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος. Ἐντεῦθεν ἢ ἡ διαφορὰ τῶν ἐπιτιμιῶν κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ ἁμαρτήματος· καὶ ἡ μὲν πορνεία ἐπιτιμᾶται ἔτη 7, ἢ δὲ μοιχεία 15, ἢ δὲ ἀδελφομιξία 20. Ἰδοὺ τὸν μέγαν Βασιλεῖον περὶ τίτλ. 3. ἢ χρόν. ἁμαρτημάτων. Σύμφωνα μὲ τὸν Συγγραφέα περὶ τούτου εἶναι καὶ Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος, ὁμολ. τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησί. κεφ. 10. « Ἐρωτῶσι μὲν (λέγει) οἱ ἀκροαταὶ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἐξομολογήσεως κατ' εἶδος » τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὴν τούτων ποιότητα, ἵνα τὸ πρόσφορον φάρμακον ἐπάξωσι » τῇ νοσοῦντι. Ἐπεὶ ἢ ἱατρός οὐκ ἀνθεραπεύσειεν οἶον δῆποτε νόσσημα, μὴ κατανοήσας » πρότερον τὸ ποῖον τοῦ νοσήματος· οὐμὴν δὲ καὶ τὰ πρόσωπα, μετ' ὧν ἡ ἁμαρτία ἐπράχθη, τὸν τε τρόπον καὶ τόπον· περιττὸν γὰρ τοῦτο, καὶ λίαν πονηρὰν ὑπόληψιν » τῷ πολυπραγμονοῦντι καὶ περιεργαζομένῳ προσάπτειν ».

114) Τὸ ὄνομα τῶν διακόνων ἐνταῦθα λαμβάνεται πλατύτερον, καθ' ὅσον σημαίνει καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἐπισκόπους.

λως ἰθυνομένη κοινότης, εὐρίσκεται μία ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις. Εἰς ταύτην τὴν πνευματικὴν διοίκησιν ἐκλέγει ἡ κοινότης, καὶ διὰ τῆς κοινότητος αὐτὸς ὁ Κύριος, ἓνα μέλος ἄξιον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ᾔηται πρῶτον ἀνεπιλήπτου διαγωγῆς· καὶ δευτέρον διδασκτικὸς ⁽¹¹⁵⁾. Ὁ Ποιμὴν τῆς Κοινότητος τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ ᾔηται, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, Α'. Τιμόθ. δ', 22. « Τύπος τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ὃ ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ », καὶ Β'. Τιμόθ. δ', 2. « νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον, νὰ ἐφίσταται εὐκαίρως, ἀκαίρως, νὰ ἐλέγχῃ, νὰ ἐπιτιμᾷ, νὰ παρακαλῇ ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ » καὶ διδασκῇ ». Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν χειροτονεῖται εἰς ἱερεῖα ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ὁποῖοι εἶναι οἱ ἐπίσκοποι· ἢ εἰς ἐπίσκοπον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους. Ἡ χειροτονία γίνεται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, ἐνώπιον τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία ἐκφωνεῖ τὸ ἄξιον. Ἐλαβε δὲ τὴν ἀρχὴν αὕτη ἡ διὰ τῆς χειροθεσίας καθιέρωσις ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων, καὶ διέμεινε μέχρις ἡμῶν ἀδιακόπως. Οὕτω λέγει, Πράξ. ιδ', 83. « Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' Ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ ». Περί δὲ τῶν καθηκόντων τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἐλαλήσαμεν εἰς τοῦτο τὸ μέρος §. 29. Ἐντεῦθεν ἔπεται· πρῶτον, ὅτι ὅσοι δὲν καθιερώθησαν διὰ χειροθεσίας, δὲν δύνανται μῆτε μυστήρια νὰ ἱεουργῶσι, μῆτε νὰ διδάσκωσιν ἐπ' Ἐκκλησίας· δεύτερον, ὅτι χρεωστεῖ ὁ Χριστιανὸς νὰ προσφέρῃ τιμὴν καὶ σέβας πρὸς τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας· ἐξαίρετως δὲ πρὸς ἐκείνους, ὅσοι κοπιῶσιν « ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ » Α'. Τιμόθ. ε', 17. « ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες ». Ἐβρ. ιγ', 17.

§. 38. Περί Γάμου.

Ὁ γάμος εἶναι ἱερὰ τελετὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἱερεὺς συνάπτει δύο πρόσωπα εἰς γάμου κοινωνίαν· καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τοὺς εὐλογήσῃ.

Εἰς ταύτην τὴν τελετὴν πρέπει νὰ ᾔηται δύο πρόσωπα, δηλαδὴ ἄρσεν καὶ θῆλυ· τὰ ὁποῖα θέλουσιν, ἐξ ἀγάπης τῆς πρὸς ἀλλήλους, νὰ συζευθῶσιν εἰς γάμον ἀκώλυτον ἀπὸ τοὺς νόμους. Ἀφ' οὗ τοὺς φέρουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (καὶ τοῦτο, διὰ νὰ γίνεταί ἐπὶ παρουσία πολλῶν μαρτύρων ὁ γάμος), τοὺς συνάπτει γαμικῶς ὁ ἱερεὺς, καὶ παρακαλεῖ μὲ ὅλην τὴν κοινότητα τὸν Θεόν, διὰ νὰ χάριση εἰς αὐτοὺς ἀγάπην, εἰρήνην, καὶ καρπὸν κοιλίας. Καὶ τοιουτοτρόπως γίνεται διὰ τῆς ἱεροπραξίας, ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς τραπέζης ὁ ἀμοιβαῖος οὗτος δεσμός βεβαιότερος, καὶ « Τίμιος ὁ γάμος—καὶ ἡ κοίτη ἁμίαντος » Ἐβρ. ιγ', 4. Διὰ τοῦτο δὲν συγχωρεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ Χριστιανικὸς νόμος τὴν πολυγαμίαν· διότι « ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὁ Θεός » Μάρ. ι, 6. Διὰ

115) Α'. Τιμόθ. γ', 2.

σκει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς γαμικῶς συναπτομένους, λέγων·
 « ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω, ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνή, ἵνα
 » φοβῇται τὸν ἄνδρα » Ἐφεσ. ε, 33.

§. 39. Περὶ Εὐχέλαιου.

Τὸ Εὐχέλαιον εἶναι ἱερά τελετὴ· εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἱερεὺς ἀλείφει μὲ ἔλαιον τὸν ἀσθενῆ, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὸν θεραπεύσῃ, καὶ νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ.

Αὕτη ἡ τελετὴ ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου·
 « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλη-
 » σίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνό-
 » ματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ
 » ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· καὶ ἡ ἁμαρτία ἢ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ », κεφ. ε, 14, 15.

§. 40. Περὶ παραδόσεων καὶ συνηθειῶν.

Ἐξω ἀπὸ τὰ προειρημένα μυστήρια ἔχει πρὸς τούτοις ἡ Ἐκκλησία παραδόσεις τινὰς καὶ συνηθείας, αἱ ὁποῖαι φυλάττονται, ἡ διότι συντελοῦσιν εἰς βελτίωσιν τῶν ἡθῶν, ἡ διὰ τὴν εὐπρέπειαν τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διατάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἡ καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν πολλὰ ἔθιμα, καὶ ἐφυλάχθησαν ἀπὸ ὅλην τὴν ἀγίαν ἀρχαιότητα· ἀπὸ τὴν τήρησιν τῶν ὁποίων, ἀγκαλὰ δὲν ἐξήρηται ἀναγκαίως ἡ σωτηρία ἡμῶν, ἔχουσιν ὅμως ἰκανὰς ὠφελείας· διὰ τὸ ὁποῖον χρεωστοῦμεν νὰ τὰ φυλάττωμεν μὲ σέβας. Τοιαῦται παραδόσεις, παραδείγματα χάριν, εἶναι· τὸ νὰ φορῶσιν οἱ ἱερεῖς ἐξάιρετον εἶδος σεμνοῦ ἐνδύματος, ὅταν ἐπιτελῶσι τὴν θείαν λατρείαν· τὸ νὰ ἀνάπτωνται φῶτα ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας λατρείας εἰς σημεῖον τῆς διαπύρου πίστεως· τὸ νὰ θυμῶμεν μὲ λίθον εἰς σημεῖον τῆς πρὸς Θεὸν ἀναβαινούσης προσευχῆς· τὸ νὰ προφέρεται ὁ σταυρὸς εἰς σημεῖον, ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα· τὸ νὰ ἀγιάζεται τὸ ὕδωρ, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βαπτίσματος ἡμῶν· τὸ νὰ στολίζωνται οἱ θεῖοι ναοὶ μὲ σεμνὰς εἰκόνας, διὰ νὰ μιμῶμεθα τὰ πρωτότυπα, βλέποντες αὐτάς· τὸ νὰ ἐορτάζωμεν διαφόρους ἐορτάς, διὰ νὰ ἐνθυμῶμεθα τὰς πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, ἡ νὰ μνημονεύωμεν τὴν ζωὴν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, καὶ νὰ παρακινῶμεθα διὰ τούτου εἰς περισσότερον ζῆλον τῆς εὐσεβείας. Ταῦτας καὶ ἄλλας παραδόσεις φυλάττει ἀγίως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία· ἀποβάλλει ὅμως τὰς δεισιδαιμονίας· ἡγουν ἐκείνας τὰς παραδόσεις, ὅσαι, ἢ ἀντιφέρονται εἰς τὴν θείαν Γραφήν, ἢ εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν ἀγίαν ἀρχαιότητα.

§. 41. Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

Ὅσοι ἐφύλαξαν τὴν πίστιν ἀμώμητον, καὶ ἐποίησαν τὰ ἀγαθὰ, θέλει ἀναστῆθῶσιν εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· ὅσοι δὲ ἐπραξάν τὰ φαυλά, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

Ἐμιλήσαμεν μέχρι τοῦδε περὶ πίστεως· πρέπει δὲ νῦν νὰ λαλήσωμεν συντόμως καὶ περὶ τῆς ἐλπίδος. Εἶναι βέβαιον ἀναμφιβόλως (καθὼς ἐρρήθη Μερ. α, §. 12.), ὅτι, ὅστις φυλάξῃ μέχρι τέλους ζωῆς τὴν πίστιν ἀμώμητον, δὲν θέλει μείνει χωρὶς ἀμοιβῆς· οἷοι ἡ πίστις ἀναφέρεται, κατὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς, εἰς τὸ μέλλον· καὶ αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ ἤθελε ματαιωθῶσι καὶ ὁ θεὸς λόγος ἤθελεν ἦτον πλάσμα, ἂν ὁ ἀληθὴς Χριστιανὸς δὲν εἶχε βεβαίαν ἐλπίδα νὰ ἀπολαύσῃ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μετὰ θάνατον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος γυμνάζεται εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς εὐσεβείας, ὅχι μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα· καὶ βαδίζει τὴν στενὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ζωὴν· διὰ τοῦτο χωρίζεται μὲν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα διὰ τοῦ θανάτου, καὶ ὑπάγει εἰς τὴν φθοράν· θέλει ὅμως ἀνασταθῇ εἰς τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, καὶ θέλει πάλιν ἐνωθῇ μετὰ τὴν ψυχὴν, « ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν ». Β', Κορινθ. ε, 10. τοῦτέστιν, ἡ διὰ νὰ γενῇ τελείως εὐδαίμων, ἢ διὰ νὰ κολασθῇ αὐστηρῶς ὅλος ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ κατὰ τὸ σῶμα. Ἡ Ἀγία Γραφὴ μᾶς βεβαίως σαφέστατα περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Οὕτω λέγει ὁ Χριστὸς, Ἰωάν. ε, 25. « ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ » ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται » καὶ στίχ. 29. « καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως ». Καθὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, οὕτω θέλει γενῇ καὶ τελειωτὴς τῆς αὐτῆς· « ὅτι, πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ » Αὐτ. 28. Δὲν θέλει ὅμως ἀνασταθῶσι μόνον οἱ καλοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ κακοί· οἱ πιστοὶ μετὰ τῶν ἀπίστων· κατὰ τὰ προειρημένα λόγια τοῦ Χριστοῦ· « καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ » ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως » Καὶ ἀγκαλὰ λέγει· ὅτι « οὐκ ἀναστήσονται ἄσεβεις ἐν κρίσει » Ψαλμ. α, 5. ⁽¹¹⁶⁾, καὶ « ὅτι ὁ πιστεύων εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν ». Ἰωάν. ε, 24. τοῦτο σημαίνει, ὅτι καθὼς οἱ ἄσεβεις θέλει μὲν ἀνασταθῶσιν, ἀλλ' οὐκ εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν δικαίων δὲν θέλει ἦναι ἀνάστασις κρίσεως. Τίνι τρόπῳ θέλει γενῇ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐμφαριμένου καὶ μεταβληθέντος εἰς χεῖρον σώματος, ὁ ἀσθενὴς ἡμῶν νοὺς ἀδυνατεῖ νὰ τὸ καταλάβῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι, ἰσχυρογνώμονες εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ὑπολήψεις, καὶ, ἢ μὴ συλλογιζόμενοι καθόλου τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ περιγράφοντες τὴν εἰς στενώτατα ὅρια, ἐχλεύαζον τὸν Παῦλον, ὅπταν οὗτος τοὺς ἐδίδασκε περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν. Πράξ. 13, 32. Ἀλλ' ἡμεῖς ἔχοντες τῆς Θείας Γραφῆς τὴν ἀληθεῖαν ὑπερέτεραν ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον λόγον, πιστεύομεν ἀδιστακτικῶς τῶν νεκρῶν τὴν ἀνά-

116) Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις σημαίνει ὅχι μόνον τὸ ἀνίστασθαι ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπλῶς ἔστασθαι· ὅθεν προσφύσετον ἤθελε μεταφρασθῇ τὸ ῥητὸν οὐ στήσονται ἄσεβεις ἐν κρίσει.

στασιν. Ἡμεῖς χρεωτοῦμεν νὰ τὴν πιστεύωμεν· τὸ δὲ, ποῖα μέσα θέλει μεταχειρισθῇ ἡ παντοδυναμία τοῦ θεοῦ, διὰ νὰ τελέσῃ τὴν ἀνάστασιν, δὲν εἶναι ἔργον ἡμέτερον. Αὐτὸς ἐδυνήθη νὰ παράξῃ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰ σύμπαντα καὶ πῶς δὲν θέλει δυνήθῃ νὰ τὰ ἐπανάξῃ πάλιν εἰς τὸ πρότερον εἶδος, ἂν οὐ μεταβληθῶσιν εἰς ἕτερον; Τοιαύτην ἀποδείξιν μεταχειρίζεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀρροσύνην ἐκείνων, ὅσοι δι-
 στάζουσι περὶ τούτου· « Ἀλλ' ἐρεῖ τις, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖον
 » δὲ σῶματι ἔρχονται; ἄφρον, σὺ ὁ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀπο-
 » θάνῃ· καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γεννησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμ-
 » νὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι
 » σῶμα, καθὼς ἠθέλησεν » Α'. Κοριν. κερ. ιε, 35—38.

Τίνι τρόπῳ θέλει μεταβληθῶμεν μετὰ τὴν ἀνάστασιν;

Ἡ κοινὴ ἀνάστασις θέλει συμβῇ ὁμοῦ μετὰ τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ διότι τότε « ἀποστελεῖ τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος
 » φωνῆς μεγάλης (οἱ ὅποιοι θέλει κράξωσιν· ἐγείρεσθε οἱ νεκροί καὶ ἔρ-
 » χεσθε εἰς κρίσιν ⁽¹¹⁷⁾, καὶ ἐπισυνάξωσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν
 » τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν. » Ματθ. κδ',
 31. Εἰς τὴν φωνὴν ταύτην τῆς Θεῆας παντοδυναμίας θέλει ἐγερθῶσιν ὡς
 ἐξ ὕπνου ὅλοι οἱ νεκροί, καὶ θέλει ἀρπαγῶσιν « ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν
 » τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα » Α'. Θεσσαλ. δ', 17. καὶ θέλει παρασταθῶσιν εἰς
 τὸν θρόνον τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι τότε εὐρεθῶσιν ἔτι ζῶντες, δὲν θέλει ἀπο-
 θάνωσιν, ἀλλὰ θέλει πάθωσι μίαν ἀπροσδόκητον καὶ θαυμασίαν ἀλλοίωσιν·
 « πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα » Α'. Κοριν.
 ιε. 51. Περιγράφει τὴν μυστηριώδη ταύτην ἀλλοίωσιν, τὸ Σκεῦος τῆς ἐκ-
 λογῆς οὕτως· « σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν
 » ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει·
 » σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν.—δεῖ γὰρ τὸ
 » φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι
 » ἀθανασίαν » Α'. Κορινθ. ιε, 42—44. 53. Θέλει ἦναι λοιπὸν τὰ σώ-
 ματα τῶν δικαίων, πρῶτον, ἀφθαρτὰ καὶ ἀθάνατα, ἡγουν δὲν θέλει
 ποτὲ χωρισθῶσι πλέον ἀπὸ τὴν ψυχὴν, μήτε θέλει δοκιμάσωσιν οὐδεμίαν
 ἀλλοίωσιν· δεύτερον, δεδοξασμένα· ἡγουν, ἐστολισμένα μετὰ ὅλα τὰ χα-
 ρίσματα, θέλει ἔχωσι τὴν λαμπρότητα ἐνὸς ἀμαράντου κάλλους, εἰς μίαν
 ἐντελὴ ἡλικίαν· αὐτοὶ οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ Βασιλείᾳ
 » τοῦ Πατρὸς αὐτῶν » Ματθ. ιγ', 43. τρίτον, ἰσχυρά· ἡγουν δὲν θέλει
 ὑπόκεινται εἰς ἀρρώστιας ἢ πάθη· δὲν θέλει δοκιμάζωσι μήτε τῆς νεότη-
 τος τὰς ἀσθενείας, μήτε τὰς ἀδυναμίας τοῦ γήρατος, ἀλλὰ θέλει ἦναι πάν-
 ποτε εὐρωστα, ὑγιῆ, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν· τέταρτον, πνευμα-

117) Τὰ αὐτὰ σχεδὸν λόγια ἀποδίδει ἡ ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων εἰς τὸν Ἀγγελον, ἐξηγῶν τὸ Α'. Θεσσαλ. δ', 16· « ἀρχάγγελος προσφωνεῖ ἡ λέγει τοῖς πᾶσιν ἐγείρε-
 » σθε εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου· ἴδε κατὰ χ. » 15 ἀριθμ. 21. Τὰ ὅποια ἀγχαλὰ δὲν
 εὐρίσκονται· ῥητῶς εἰς τὴν Γραφήν· συνάγονται ὅμως ἐκ τοῦ Ματθ. κέ, 6. ἢ τῆς Α'.
 Θεσσαλ. δ', 17.

τι καὶ, ἤγουν τοιαῦτα σώματα, ὥστε νὰ μὴν ἔχωσι χρεῖαν ἀπὸ τροφῆν ἢ ἐνδύματα, ἀπὸ τὸν ὕπνον δι' ἀνάπαυσιν, ἢ ἀπὸ τὸν ἀέρα διὰ ἀναπνοήν, ἢ ἀπὸ τὸ φῶς διὰ νὰ διακρίνωσι τὰ πράγματα· ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος θέλει ἦναι εἰς αὐτοὺς φῶς αἰώνιον. Ἡσαΐου ξ', 19. ⁽¹¹⁸⁾. Ὡσαύτως δὲν θέλει ἔχωσι χρεῖαν μήτε ἀπὸ γάμον· α ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐγκαμίζονται· ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσὶ » Ματθ. κβ', 29. Τοσαύτη θέλει ἦναι ἡ δόξα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ! ⁽¹¹⁹⁾. μετὰ τὴν ὁποίαν, ὅλοι οἱ ἀναστάντες θέλει παρασταθῶσιν εἰς τὴν θείαν κρίσιν (περὶ τῆς ὁποίας ἐλαλήσαμεν εἰς τοῦτο τὸ μέρος §. 25)· καὶ μετὰ τὴν κρίσιν οἱ μὲν δίκαιοι θέλει λάβωσι τὴν πρέπουσαν ἀμοιβήν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θέλει κολασθῶσι.

§. 42. Περὶ μακαριότητος τῶν δικαίων, καὶ κολάσεως τῶν ἀσεβῶν.

Μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, οἱ μὲν δίκαιοι θέλει κληρονομήσωσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θέλει καταδικασθῶσιν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὴν ὁποίαν θέλει κληρονομήσωσιν οἱ δίκαιοι, δι' ἀμοιβὴν τῆς σταθερᾶς αὐτῶν πίστεως, ὑψίσταται εἰς τὴν μακαρίαν κατάστασιν μιᾶς ἀτελευτήτου χαρᾶς, ἡ ὁποία θέλει ἦναι ἀληθινὴ, μόνιμος, καὶ μεγίστη χαρὰ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θέλει μετέχῃ καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις. Ὁ νοῦς θέλει ἔχῃ τὸ καθαρώτατον φῶς τῆς Θείας γνώσεως· α βλέπομεν γὰρ » ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι· τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον » Α' Κοριν. ιγ', 12, καὶ α ὁφόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστὶ » Α'. Ἰωάν. γ', 2.

Εἰς τί ὑψίσταται ἡ μακαριότης τῶν ἐκλεκτῶν

Ἡ ὑψίστη καὶ μακαριωτάτη Θεότης θέλει φανερωθῇ τότε μὲ ὅλας αὐτῆς τὰς ἀπείρους καὶ ἐνδόξους τελειότητας. Εἰς δὲ τὸ φωτεινὸν ἔσοπτρον τῆς Θείας σοφίας, θέλει θεωρησώμεν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα, ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τελειότητα, καθόσον δύναται νὰ τὰ χωρήσῃ ὁ περιορισμένος ἡμῶν νοῦς. Εἰς τὴν θέλησιν θέλει ἦναι μία τελεία ἀγιωσύνη, καὶ ἀτάραχος γαλήνη· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ὑπεσχέθη, α ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν » ἐαυτῷ ἐνδοξον, τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι » τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος » Ἐφεσ. ε', 27. Ὅθεν θέλει ἐνωθῶσιν οἱ μακάριοι μὲ τὸν Θεόν, διὰ τῶν δύο τούτων ἰσχυρῶν δεσμῶν τοσούτων, ὥστε νὰ ἦναι ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ νὰ θεωθῶσι, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως· ἦ, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, θέλει ἦναι ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι Α'. Κορινθ. ιε'. 28. ἤγουν θέλει γενῇ εἰς τὸν νοῦν φῶς, εἰς τὴν καρδίαν χαρὰ, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡδονή, εἰς τὰ ὅλα εὐφροσύνη, εἰς τὸ σῶμα κάλλος, τροφή, καὶ σολή, τὰ πάντα ἐν πᾶσι· καὶ τότε θέλει πληρωθῇ ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαΐου· α καὶ ἤξουσιν εἰς Σιών μετ' » εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάματος αἰωνίου· ἐπὶ κεφαλῆς γὰρ αὐτῶν αἰνε-

118) Ἰδε ὁ Ἀποκάλυψ. κέ, 5. 119) Ἦγουν τὴν ὁποίαν θέλει κάμῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Ματθ. κβ', 31.

» σις, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς· ἀπέδρα ὁδὴν λύπη καὶ στε-
 » ναγμός » κεφ. νά, 11 (120). Ἡ αἰώνιος αὕτη χαρὰ θέλει εἶναι το-
 σούτῳ μείζων, ὅσῳ θέλει συγκατοικῶμεν με τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους, με
 τοὺς Προφῆτας, με τὸν χορὸν τῶν Ἀποστόλων, με τοὺς Μάρτυρας, καὶ
 ὅλους τοὺς ἐστεφανωμένους Ἀγίους, καὶ τὰς δικαίας ψυχὰς, τῶν ὁποίων
 ἡ συναναστροφή θέλει προξενῇ εἰς ἡμᾶς μεγάλην ἡδονὴν καὶ εὐφροσύνην,
 καὶ με τοὺς ὁποίους θέλει ἀλαλάζωμεν ἀγαλλόμενοι αἰωνίως. Συμπεραί-
 νομεν τὸν λόγον με τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· ὅτι « ὁφθαλ-
 » μός οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη,
 » ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν » Α', Κοριν. 2, 9. καὶ ταῦτα
 μὲν περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων.

Ποία θέλει ἦναι ἡ κόλασις τῶν ἀσεβῶν;

Οἱ δὲ ἀσεβεῖς, οἱ ὅποιοι κατεφρόνησαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πίστιν,
 καὶ διέτριψαν ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν ἀμετανοήτως εἰς τὰς ἁμαρτίας, θέλει
 ἀποθλῆθῶσιν αἰωνίως ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸν ἄκρως ἀγαθὸν καὶ δημιουργὸν
 αὐτῶν· καὶ θέλει στερεθῶσι πᾶσαν ἐλπίδα τῆς εὐσπλαγχνίας του. Αὐτοὶ
 θέλει εἶναι εἰς μίαν φρικωδεστάτην κατάστασιν, καὶ θέλει ἐξορισθῶσιν εἰς
 τὸν τόπον τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰς τὴν κατοικίαν
 τῶν πονηρῶν πνευμάτων, εἰς τὸν τόπον τῶν αἰώνιων βασάνων, α ὅπου ὁ
 » σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται » Μάρκ. 9, 44.
 Καὶ τότε θέλει πληρωθῇ ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ· « καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι
 » (οἱ ἀσεβεῖς) εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον ».
 Ματθ. κέ, 46.

« Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ
 » τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχίκα-
 » μεν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἐστήκαμεν, καὶ καυχώμεθα
 » ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ » Ῥωμ. 5, 1. 2. Εἰς τοῦτα τὰ λόγια
 περιέχονται, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τὰς κεφαλαιώ-
 δεῖς ἀρετὰς τῶν χριστιανῶν.

120) Τὸ Ἑβρ. ἔξ ἤξουσιν εἰς Σιών ἐν ᾗ ἡ εὐφροσύνη αἰώνιος ἐπὶ κεφαλῇ αὐτῶν
 χαρὰ ἔξ εὐφροσύνης καταλήψεται (αὐτοὺς), ἀποδρήσουσι (δὲ) λύπη ἔξ στεναγμοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΟΜΟΥ.

§. 1.

ΠΙΣΤΙΣ χωρίς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν. Ἰακώβ. β', 20.

Τὸ Ἀποστολικὸν Σύμβολον περιέχει τὴν διδασκαλίαν τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἐλπίδος. Μὲ αὐτὰς τὰς δύο ἀρετὰς εἶναι συνδεδεμένη ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία τὰς καθιστάνει ἐνεργοὺς καὶ δραστηρίους· καὶ εἶναι ὁ θεμέλιος τῶν καλῶν ἔργων, καὶ τῆς θεοσεβοῦς ζωῆς.

Τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν.

Ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι τὰ καλὰ ἔργα εἶναι εἰς τὸν χριστιανὸν ἀπαραίτητως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν. Ἐπειδὴ, πρῶτον μὲν ὁ θεὸς νόμος (ὅστις ὑπόσχεται εἰς μὲν τοὺς ἐναρέτους πρόσκαιρον καὶ αἰώνιον εὐδαιμονίαν, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου ἀπειλεῖ κόλασιν αἰώνιον) ἀπαιτεῖ μίαν ζωὴν συμφωνον καὶ κατάλληλον μὲ τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ. « οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς » λέγει ὁ Χριστὸς Ματθ. ζ', 21. Δεύτερον, ἡ εὐγνωμοσύνη, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν εἰς τὸν ἡμέτερον Λυτρωτὴν, διὰ τὸ νὰ μᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς ἀμαρτίας, μᾶς ὑποχρεώνει εἰς τὸ νὰ πληρῶμεν ἀκριβῶς τὰς ἀγίας αὐτοῦ προσταγὰς. Διὰ τοῦτο κατήλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη, ἐπαθε, καὶ ἀπέθανε διὰ νὰ μᾶς ἐξαγοράσῃ καὶ νὰ μᾶς καθάρισῃ ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ μᾶς δικαιώσῃ καὶ νὰ μᾶς καταστήσῃ θερμοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἀρετῆς· ὑποσχόμενος ἐξαιρέτως νὰ μᾶς βοηθήσῃ διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Οὕτω κρίνει ὁ Παῦλος περὶ τούτου, ὅταν λέγῃ « ὅτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἀμαρτίᾳ, πῶς ἐτι » ζήσομεν ἐν αὐτῇ; ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν, εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν » Ῥωμ. ς'. 2. Καὶ πάλιν « τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα κα- » τργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεῖν ἡμᾶς τῇ ἀμαρ- » τίᾳ » Αὐτ. στίχ. 6. Διὰ τοῦτο, ὅστις τῶν χριστιανῶν δὲν περιπατεῖ εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, ὑβρίζει τὸν Θεόν, καὶ γίνεται ἐνοχος τῆς παιδείας αὐτοῦ· ἀρνεῖται τὴν πίστιν, καταφρονεῖ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑστερεῖται τὴν αἰώνιον μακαριότητα.

Ἡ πίστις δὲν ἀποκλείει τὰ καλὰ ἔργα.

Καὶ ἀγκυλὰ καθὼς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· « οὐ δικαιούται ἄν- » θρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, » τοῦτο

ὁμως δὲν ἀποκλείει τὴν γυμνασίαν τῶν καλῶν ἔργων· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας καὶ τὴν προστάσσει. Διότι, ἀγκαλὰ ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς τὸν Θεόν, καὶ τὸν προβάλλῃ ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς κριτὴν, εὐρίσκει τόσον ὀλίγον ἀγαθὸν ἐν ἑαυτῷ, ὥστε πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι ἔνοχος ὀργῆς· καὶ ἀγκαλὰ εἰς τοιαύτην ἀνάγκην δὲν ἔχει νὰ καταφυγῇ εἰς ἄλλο, πᾶρεξ εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς τὸν Χριστὸν, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς· χρεωστῇ μὲ ὅλον τοῦτο, ἀφ' οὗ δικαιωθῇ διὰ τῆς πίστεως, καὶ καταστήσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ δραστηρίους τὰς ἐνεργείας καὶ χάριτας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ ἀποδείξῃ ἐξάπαντος τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν διὰ τῶν καρπῶν τῆς ἀγάπης, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν συνέργειαν τῆς χάριτος εἰς τὴν γυμνασίαν τῶν καλῶν ἔργων. Περὶ τούτου γράφει σαφέστατα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, Ἑφ. β', 8. ὅπου λέγει μὲν, ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἐκ τῆς πίστεως, προστίθῃσι δὲ, ὅτι καὶ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἐπακολούθημα τῆς πίστεως· « τῇ » γὰρ χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν » Θεοῦ τὸ ὄψρον· οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆσθῃται· αὐτοῦ γὰρ ἐσμέν » ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς ».

Πῶς πρέπει νὰ νοῆται τὸ « κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου; »

Εἶναι πρὸς τούτοις ἀναγκαῖον νὰ γινώσκωμεν τί ἐννοεῖ ὁ Ἀπόστολος μὲ τούτα τὰ σοφὰ λόγια. Αὐτὸς λέγει εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ., γ', 14. « Οὐ » γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν », καὶ αὐτ. ζ, 6. « Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες, ἐν ᾧ κατειχόμεθα ». Δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν, ὅτι ἀποβάλλει ὁ Ἀπόστολος μὲ τούτα τὰ λόγια τὸν θεῖον νόμον· ἀπαγε! αὐτὸς λέγει μόνον· πρῶτον, ὅτι, ὅσοι πιστεύουσιν ἀληθῶς, δὲν εἶναι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος ἀπειλεῖ κατάραν εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν· δεύτερον, ὅτι ὁ χριστιανὸς ἁμαρτάνει μὲν ἐξ ἀσθενείας, ἡ χάρις ὁμως δὲν τὸν παραδίδωσιν εἰς τὴν αὐστηρότητα τοῦ νόμου, ἀλλὰ δέχεται τὴν μετάνοιάν του, καὶ τοῦ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας.

§. 2. Τί ἐστὶ νόμος;

Ὁ θεῖος νόμος δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν ἔργων.

Ὁ νόμος εἶναι μία διαταγὴ, ἡ ὁποία δεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον, τί πρέπει νὰ πράττῃ, καὶ τί νὰ μὴ πράττῃ. Ὅθεν καλὸν ἔργον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συμφωνεῖ μὲ τὸν νόμον· κακὸν δὲ, ὅποιον ἐναντιοῦται εἰς τὸν νόμον. Τὸ καλὸν ἔργον ὀνομάζεται ἀρετὴ, τὸ δὲ κακὸν κακία, ἁμαρτία, ἀσέβεια. Τοιαύτη διαταγὴ, διορίζουσα τὴν διαφορὰν μεταξὺ καλῶν καὶ κακῶν ἔργων, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀπ' αἰῶνος ἀναμάρτητος, καὶ μόνος αὐτὸς γινώσκει ποῖον εἶναι ἀληθῶς καλὸν ἢ κακόν. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ χρεωστῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ φεύγῃ τὸ κακὸν ἐκ συνειδήσεως· μόνον δὲ ὁ Θεός, δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο μῆτε οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι δύνανται νὰ ὑποχρεώσωσι, πᾶρεξ καθ' ὅσον

εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸν θεῖον νόμον, καὶ θεμελιούνται κατὰ τινα τρόπον εἰς αὐτόν.

§. 3.

Ὁ θεῖος νόμος εἶναι γεγραμμένος εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου· καὶ περιέχεται εἰς τὰς ἐπομένας δέκα ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἐξόδ. κεφ. κ', 2—17 ⁽¹⁾.

ΕΝΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

- « Ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς
 » Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι
 » πλὴν ἐμοῦ ».

ΕΝΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

- « Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα
 » ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς
 » ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ
 » λατρεύσεις αὐτοῖς ⁽²⁾ ».

ΕΝΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ.

- « Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ ».

ΕΝΤΟΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

- « Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ
 » ἡμέρας ἑργῶν, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ
 » τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου ⁽³⁾ ».

1) Ἴδε ἡ Δευτερονόμ. ε', 6—21. ὅπου διαφέρει κατὰ τι ἡ δεκάλογος ἀπὸ τὴν δεκάλογον τῆς Ἐξόδ. κεφ. κ'. Τὸ αἷτιον εἶναι (καθὼς τινες θέλουσιν) ὅτι, ἀφ' οὗ συνετρίφθησαν αἱ πρῶται δύο πλάκες, ἠθέλησεν ὁ Θεὸς ἐξεπίτηδες νὰ μεταβάλλῃ μικρὸν τοὺς νόμους εἰς τὰς δευτέρας, ἡ διὰ περισσοτέραν σαφήμειαν, ἡ διὰ νὰ ἐνθυμῶνται διὰ τοῦτο πάντοτε οἱ Ἰσραηλῖται τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· Ἴδε Ἐξόδ. λδ', 19 ἡ λδ', 1, 4, 23.

2) Ταύτας τὰς δύο πρώτας ἐντολάς ἐνοῦσιν εἰς μίαν οἱ Παπισταὶ ἡ οἱ Λουθηρανοὶ· ἡ διὰ νὰ ἀναπληρῶσιν τὸν ἀριθμὸν τῶν δέκα, διαίρουσι τὴν δεκάτην εἰς δύο, ποιοῦντες ἐννάτην μὲν τὴν « Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα κτ. », δεκάτην δὲ τὴν « Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου κτ. ». Ἡ διαίρεσις ὅμως αὕτη (τὴν ὁποίαν ἐσφαλμένως ἠκολούθησε καὶ Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος ἐν τῇ ὁμολογ. τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησ. κεφ. 6) ἐναντιοῦται πρῶτον μὲν εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον· ἐπειδὴ, καθὼς ἡ δεκάτη δὲν πρέπει νὰ διαιεῖται εἰς δύο, διὰ τὸ νὰ ᾖ καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς ἅπασα γενικῶς περὶ ἐπιθυμιῶν, οὕτως ἡ πρώτη ἡ δευτέρα δὲν πρέπει νὰ ἐνθωπῶσιν εἰς μίαν, διὰ τὸ νὰ ᾖ διάφορος ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν, τούτεστι τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀποστασία, τῆς δὲ δευτέρας ἡ εἰδωλολατρεία, τῆς ὁποίας ἑνοχος εἶναι ὅχι μόνον ὅστις ἤθελε λατρεύει τοὺς μὴ θεοὺς, ἀφῆσας τὸν ἀληθῆ Θεόν, ἀλλὰ καὶ ὅστις λατρεύει μὲν τὸν ἀληθῆ Θεόν, δὲν τὸν λατρεύει ὅμως καθὼς πρέπει. Δεύτερον ἐναντιοῦται ἡ διαίρεσις αὕτη εἰς τὴν περὶ τούτου γνώμην τῆς ἀρχαιότητος· καθότι ἡ οἱ παλαιοὶ Ἑβραῖοι μετεχειρίζοντο τὴν διαίρεσιν τοῦ ἡμετέρου συγγραφῆως (ὡς φαίνεται εἰς τὸν Φίλωνα βιβλ. Α' περὶ τῆς Δεκαλόγ. ἡ τὸν Ἰωσήπον, βιβλ. γ', Ἰουδαϊκ. Ἀρχαιολογ. κεφ. δ') ἡ ὅλοι οὐκ ἐπὶ τὸν πατέρα τῆς Ἐκκλησ. Ἴδε Ἀθανάσιον ἐν τῇ συνόψ. τῆς γραφ. τόμ. β', σελ. 64. καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον ἐν ταῖς στίχοις, ἡ ἄλλους.

3) Τὸ Ἑβρ. Σαββάτου ἡ Σάββατον ἐνικῶς.

ΕΝΤΟΛΗ ΠΕΜΠΤΗ.

« Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται ⁽¹⁾, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς ».

ΕΝΤΟΛΗ ΕΚΤΗ.

« Οὐ φονεύσεις ⁽⁵⁾ ».

ΕΝΤΟΛΗ ΕΒΔΟΜΗ.

« Οὐ μοιχεύσεις ».

ΕΝΤΟΛΗ ΟΓΔΟΗ.

« Οὐ κλέψεις ».

ΕΝΤΟΛΗ ΕΝΝΑΤΗ.

« Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν » ψευδῆ ».

ΕΝΤΟΛΗ ΔΕΚΑΤΗ.

« Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρόν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑπόζυγιου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί ⁽⁶⁾ ».

Τί ἐστὶ φυσικὸς νόμος;

Εἰς ὧν τῶν ἀνθρώπων τὰς καρδίας εἶναι τετυπωμένοις ὁ φυσικὸς νόμος, ἤγουν ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ νὰ διακρίνωσι τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακόν. Ὅσον καὶ ἂν ᾔναι τις ἀμαθής, γνωρίζει μὲ ὅλον τοῦτο, ὅτι εἶναι καλὸν τὸ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, νὰ τὸν ἀγαπᾷ καὶ νὰ τὸν ἐπικαλῇται εἰς βοήθειαν· ὅτι εἶναι ἐπαινετὸν τὸ νὰ τιμᾷ τοὺς ἰδίους γονεῖς, νὰ ᾔναι πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐγνώμων, νὰ μὴ βλάπτῃ τὸν πλησίον· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅτι εἶναι κακὸν τὸ νὰ βλασφημῇ τὸν Θεόν, καὶ νὰ κακοποιῇ τὸν πλησίον· καὶ οὐδένας ἀμφιβάλλει διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο « Ὁ σὺ μισεῖς,

1) Εἰς τὸ Ἑβρ. λείπει τὸ, « ἵνα εὖ σοι γίνηται » ἀπὸ τὴν δεκάλογον τῆς Ἑξῆς, Κ. 12. εὐρίσκεται δὲ εἰς τὴν δεκάλογον τοῦ Δευτερον. ἐ, 16 μετὰ τὸ, « ἵνα μακροχρόνιος γένῃ » περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἴδε τὴν πρώτην σημείωσιν τοῦ παρόντος §. 5) Οἱ Ἑβδαίμ. ἐνήλλαξαν ἐνταῦθα (Ἑξῆς. Κ. 13, 14 15) τὴν τάξιν, ἀριθμοῦντες ἕκτῃ τὴν « Οὐ μοιχεύσεις », ἑβδόμῃ τὴν « Οὐ κλέψεις » καὶ ὄγδοῃ τὴν « Οὐ φονεύσεις ».

6) Ἐνταῦθα τὸ Ἑβραϊκόν « Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν ὄνον αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶν ὅ,τι ἐστὶ τῷ πλησίον σου ». Εἰς δὲ τὴν δεκάλογον τοῦ Δευτερονομίου, κεφ. ἐ, 18. « Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ὀρεχθήσῃ τῆς οἰκίας τοῦ πλησίον σου, τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ, οὔτε τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, οὔτε τῆς παιδίσκης αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὄνου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς, ὅ,τι ἐστὶ τῷ πλησίον σου. » Δείκνυται δὲ ἡ ἐκ τούτου, ὅτι ὅλαι αἱ ἐπιθυμίαι ὁρθῶς ἀνάγονται εἰς μίαν ἐντολὴν, τὴν δεκάτην· διότι, ἂν ᾔσαν δυο ἤθελε κριθῇ ἕνοχος ἀταξίας ὁ Μωϋσῆς, ὅστις προτίθεται, εἰς μὲν τὴν Ἑξῆς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς οἰκίας, εἰς δὲ τὸ Δευτερονόμ. τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γυναικός.

» ἐτέρῳ μὴ ποιήσης, ἤγουν, μὴ πράξης πρὸς ἄλλον ὅ,τι δὲν
» θέλεις νὰ πράξῃ ἄλλος πρὸς σέ (?).

Τί ἐστὶ συνειδήσις;

Οὗτος ὁ νόμος ὀνομάζεται φυσικὸς καὶ ἔμφυτος· καὶ ἡ κρίσις, τὴν
ὁποῖαν κάμνει τις τοῦ ἑαυτοῦ του κατὰ τοῦτον τὸν νόμον, ὀνομάζεται συ-
νειδήσις. Ἡ ὁποία, καθὼς εὐφραίνει τὴν ψυχὴν, ὅταν πράττῃ τὸ καλὸν
οὕτως ἐξ ἐναντίας τὴν κεντᾶ καὶ τὴν ταράσσει, ὡς ἂν ἐπιτελεῖ τὸ κα-
κόν (8). Καὶ ἡ τοιαύτη χαρὰ εἶναι μία φυσικὴ καὶ παντοτείνῃ ἀμοιβὴ τῆς
ἀρετῆς, καθὼς ἡ λύπη εἶναι μία κόλασις τῆς κακίας. Περί τοῦ νόμου τούτου
γράφει ὁ ἀπόστ. Παῦλος « ὅταν γὰρ ἔβνη, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ
» τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι, νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμοι· ὅτινες
» ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμ-
» μαρτυροῦσας αὐτῶν τῆς σηνειδήσεως καὶ μεταξύ ἀλλήλων τῶν λογι-
» σμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων », Ῥωμ. β', 14. Ὁ φυσικὸς
νόμος καὶ ἡ ἐξηγησις αὐτοῦ περιέχονται εἰς τὰς δέκα ἐντολάς, τὰς ὁποίας
ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν. Γνωστὸν εἶναι ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ὅτι ὁ
Θεὸς ἐξελέξατο εἰς λαὸν περιούσιον (9) τὸν Ἰσραὴλ, ἤγουν τοὺς Ἰουδαίους,
ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐφανέρωσε διὰ τῆς ἐξαίρετου κυβερνήσεως
αὐτῶν, τὴν θεῖαν αὐτοῦ βουλὴν εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος εἶναι τριπλοῦς.

Αὐτὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ Μωϋσέως νόμον· ὅστις
ἦτον τριπλοῦς, ἤγουν ἱερουργικὸς (10), πολιτικὸς, καὶ ἠθικὸς. Ὁ ἱε-

7) Τρία εἶναι τὰ γενικὰ ἀξιώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπιστηρίζεται ὁ φυσικὸς νόμος, ὃς
τὰ ὁποῖα χρῶσται νὰ ἀκολουθῇ ὅστις δὲν θέλει νὰ πλανηθῇ ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς.
1) Δίδε εἰς τὸν καθένα ὅ,τι ἀνήκει εἰς αὐτόν. 2) Σπούδαζε νὰ βελτιωθῇ καθ' ὅσα
θέλεις νὰ βελτιωθῇ οἱ ἄλλοι. 3) Προσφέρου πρὸς τοὺς ἄλλους καθὼς θέλεις νὰ προ-
σφέρωνται οἱ ἄλλοι πρὸς σέ. Τὰ ὁποῖα προβάλλονται καὶ οὕτως. 1) Εἴτι δὲν θέλεις
νὰ γίνεσαι πρὸς σέ, μὴ πράττης σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. 2) Εἴτι θέλεις νὰ πράττωσιν
ἄλλοι πρὸς ἑαυτοὺς, πράττε καὶ σὺ πρὸς σεαυτόν. 3) Εἴτι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλ-
λοι πρὸς σέ, πράττε καὶ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. Τὸ πρῶτον ὀνομάζεται ἀξίωμα τοῦ δικαίου,
τὸ δευτερον ἀξίωμα τοῦ τιμίου, καὶ τὸ τρίτον ἀξίωμα τοῦ καθήκοντος ἢ πρέποντος.

8) Ἡ συνειδήσις εἶναι ἐκείνη τῆς ψυχῆς ἡ ἐνέργεια, διὰ τῆς ὁποίας ἡ ψυχὴ κρίνει,
ἂν αἱ πράξεις αὐτῆς εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸν νόμον ἢ ὄχι. Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου φαί-
νεται, ὅτι ἡ συνειδήσις εἶναι ἕνας τέλειος συλλογισμὸς, τοῦ ὁποίου ἡ μείζων περιέχει
τὸν νόμον, ἡ ἐλάσσων τὴν πράξιν, καὶ τὸ συμπέρασμα τὴν ψῆφον ἂν ἡ πράξις ἦναι
σύμφωνος μὲ τὸν νόμον ἢ ὄχι. Παραδείγματος χάριν, ἡ συνειδήσις ὡς βιβλίον τοῦ νό-
μου λέγει. Ὁ κλέπτων ἀμαρτάνει, ἰδοὺ ἡ μείζων. Ἡ συνειδήσις τοῦ κλέπτου μαρτυροῖ
τὴν ἐλάσσονα λέγουσα. Ἐγὼ κλέπτω, καὶ ἡ αὐτὴ συνειδήσις ἐπιφέρει τὴν ψῆφον εἰς τὸ
συμπέρασμα. Ἄρα ἀμαρτάνω. Ἐντεῦθεν καταλαμβάνεται κατὰ τί ὀνομάζεται ἡ συ-
νειδήσις κανὼν τῶν πράξεων, κατήγορος, μάρτυς καὶ κριτής, τὰ ὁποῖα αἰνίσσεται καὶ τὸ
ἀποστολικὸν ῥῆτον Ῥωμ. β', 14.

9) Ἡ λέξις περιούσιος εὐρίσκειται Ἐξῆδ. ιθ', 5 καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς παλ. Διαθ. τὴν
ὁποῖαν προσαρμύζει ὁ Παῦλος εἰς τὸν νέον Ἰσραὴλ, Τίτ. β', 14. Σημαίνει δὲ (καθὼς
λέγει ὁ Θεοφύλακτος) τὸν οἰκτεῖον· ὅλον, ἐξελεγχμένον, ἐξαίρετον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν
πρὸς τοὺς λοιποὺς, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπόστ. Πέτρος Α' 2, 9. λαὸν εἰς περιποίησιν ὀνομάζει.

10) Οὗτω τὸν ὀνομάζει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς Στρωματ. 1, σελ. 384 δύναται δὲ
νὰ ὀνομασθῇ καὶ θρησκευτικὸς ἢ τελετουργικὸς.

ρουργικός νόμος απέβλεπε τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπειδὴ ἦτον τύπος καὶ χειραγωγία πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν χάριν, ἔπρεπε διὰ τοῦτο νὰ καταργηθῇ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πολιτικός νόμος περιεῖχεν ἐκείνας τὰς διαταγὰς, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ φυλάττῃ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός. Ὅθεν μῆτε ὑποχρεώνει, παρὰ μόνον τοὺς Ἰουδαίους. Ὁ ἠθικός νόμος περιέχει τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον, καὶ πρὸς ἑαυτόν· καὶ οὗτος ὁ νόμος εἶναι ἀμετάβλητος καὶ αἰώνιος· καθότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ τὸν πληρῶσωσιν. Οὗτος ὁ γραπτὸς ἠθικός νόμος εἶναι ἕνα ἔκτυπον, εἴτουν ἀντίγραφον τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἐπειδὴ δὲν περιέχει κάμμίαν διαταγὴν, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι πεπληροφορημένη ἡ συνείδησις ἐκάστου.

Διὰ τί ἐφάνερωσεν ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον ὁ Θεός;

Ἄν ἐρωτήσῃ τις, πόθεν παρεκινήθη ὁ Θεός εἰς τὸ νὰ φανερῶσῃ ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον· νομίζω, ὅτι δὲν ἦτον ἄλλο τὸ αἷτιον, πᾶρες ἢ ἐλεεινὴ καὶ διεφθαρμένη κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε φέρεи τὸν ἄνθρωπον ἢ ἁμαρτία. Ἰδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐν ὧν δὲν εἶναι πεφωτισμένος διὰ τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου, ἔχει μίαν ἀμυδρὰν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς· ὅτι, κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ κλίσιν πρὸς τὸ κακόν, ὀνομάζει καλὰ, τὰ ἴδια παίσματα, καὶ πολλάκις δίδωσιν εἰς τὴν ἀρετὴν τὸ ὄνομα τῆς κακίας, καὶ εἰς τὴν κακίαν τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς· νομίζει, φερ' εἰπεῖν, τὴν φιλοφροσύνην δειλίαν, τὴν εὐσέβειαν δεισιδαιμονίαν, καὶ ὀνομάζει μεγαλοφυχίαν, μίαν ἀχαλίνωτον καὶ ἀδιάκριτον τόλμην. Δι' αὐτὰς τὰς αἰτίας εὐδόκησεν ὁ Θεός νὰ δώσῃ ἐγγράφως τὸν νόμον αὐτοῦ, διὰ νὰ βλέπῃ πάντοτε ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἂν εἰς κάτοπτρον, τί πρέπει νὰ πράττῃ, καὶ τί πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ.

§. 4.

Ὅλος ὁ νόμος καὶ αἱ ἐντολαὶ θεμελιοῦνται εἰς δύο πράγματα, ἡγουν εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον.

Ποῶς εἶναι ὁ θεμέλιος τοῦ νόμου;

Ἡ δεκάλογος τοῦ Μωϋσέως περιέχει τὰς δέκα ἐντολάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τέσσαρες πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, καὶ αἱ λοιπαὶ ἕξ εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον (11). Ταύτην τὴν διαίρεσιν μετεχειρίσθη καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὁπότεν, ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων, δύο ἐντολάς ἐμνημόνευσε, τουτέστι τὴν ἐντολὴν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, καὶ ἐκείνην τῆς πρὸς τὸν πλησίον· α' Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν

11) Πολλοὶ θέλουσιν, ὅτι αἱ πρῶται τέσσαρες ἐντολαὶ, περιέχουσιν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα, ἦσαν γεγραμμένα εἰς τὴν μίαν πλάκα· καὶ αἱ λοιπαὶ ἕξ, περιέχουσιν τὰ πρὸς τὸν πλησίον, εἰς τὴν ἄλλην· ὁ δὲ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος (βιβλ. 1 περὶ Δεκαλόγ.) θέτει πέντε ἐντολάς εἰς ἐκάστην πλάκα· εἰς τρόπον ὥστε ἡ μὲν πρώτη τελευτᾷ εἰς τὸ, « Τίμα τὸν πατέρα σου κτ. », ἡ δὲ δευτέρα ἀρχεται ἀπὸ τοῦ, « Οὐ φονεύσεις ».

» ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται », Ματθ. κβ', 38 (12). Καὶ τῷ ὄντι, ὅστις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, αὐτὸς ἐπληρῶσεν ὅλας τὰς ἐντολάς. Διότι, ὅς τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ἐκεῖνος τὸν λατρεῖν ὀρθῶς, δοξολογεῖ τὸ ὄνομά του, καὶ ἐνασχολεῖται πάντοτε εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ σημεῖα τῆς πρὸς τὸ ὕψιστον ὄν λατρείας. Ὡσαύτως, ὅστις ἀληθῶς ἀγαπᾷ τὸν πλησίον, ἐκεῖνος προσφέρει τὸ ὀφειλόμενον εἰς ἕκαστον σέβας, τὸν βοηθεῖ ἐν ἀνάγκαις, δὲν ὑστερεῖ κἀνένα ἀπὸ τὸ ἐδικόν του, μήτε βλάπτει κἀνένα λόγῳ, ἔργῳ, ἢ διανοίᾳ εἰς τὴν ζωὴν ἢ εἰς τὴν τιμὴν. Ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη δὲν συγχωρεῖ τίποτε, ἀφ' ὅσα βλάπτεται ὁ πλησίον διὰ τοῦτο ὠνομάσθη πλήρωμα τοῦ νόμου (13), καὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος (14).

Εἰς τί ὑψίσταται ἡ ἐναντιότης μεταξὺ τῶν καθηκόντων;

Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ σημειώσωμεν, ὅτι μεταξὺ τούτων τῶν δύο μεγάλων καθηκόντων, ἡγοῦν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἐνίοτε θεωρεῖται ἐναντιότης· τουτέστιν, ὅσῳ εἶναι ἀδύνατον νὰ φυλάξῃ τις τὴν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, χωρὶς νὰ ἀθετήσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεόν. Μὲ ὑποχρεώνει φερ' εἰπεῖν, ὁ φυσικὸς νόμος νὰ φυλάττω τὴν ἰδίαν μου ζωὴν· συμβαίνει ὅμως ἐνίοτε νὰ μὴ δύναται τις νὰ φυλάξῃ ἀμώμητον τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, χωρὶς νὰ προσφέρῃ τὴν ἰδίαν ζωὴν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Ὡσαύτως χρεωστῇ πᾶς ἕνας, κατὰ τὸν νόμον τῆς συνειδήσεως νὰ τιμᾷ τοὺς ἰδίους γονεῖς, νὰ ὑποτάσσῃται εἰς τοὺς ἡγεμόνας, νὰ ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ· ἀλλὰ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ μὴ δύναται τις νὰ ἐπιμενῇ σταθερὸς καὶ ἀμετακίνητος εἰς τὴν εὐσέβειαν κατ' ἄλλον τρόπον, πάρει μὲ τὸ νὰ παρακούσῃ τῶν γονέων καὶ τῶν ἡγεμόνων· μάλιστα, ὅσῳ οἱ μὲν ἡγεμόνες δίδουσι προσταγὰς ἐναντίας εἰς τὸν θεῖον νόμον, οἱ δὲ γονεῖς ζητοῦσι νὰ παρατρέψωσι τὰ ἴδια τέκνα ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις πρέπει νὰ προτιμᾶται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Χρέος ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ καταφρονήσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ πλέον πολύτιμα πράγματα τῆς παρουσίας ζωῆς, ὅποταν γίνωνται ἐμπόδιον εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν του. Τοῦτο ἐννοεῖ καὶ ὁ Σωτὴρ, ὅταν λέγῃ· « Εἴ τις » ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ » τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ » καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου μαθητὴς εἶναι », Λουκ. ιδ', 26.

Ποῖα εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ κόσμου;

Τοῦτο ἐπλήρωσεν ἀληθῶς καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις λέγει· « Ἐγοῦμαι (πάντα) σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, » Φίλιπ. γ', 8. καὶ τοῦτο εἶναι τὸ νὰ ἀρνηθῇ τις τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τοιαύτη ἐναντιότης δύναται νὰ εὐρεθῇ καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν πλησίον,

13) Ῥωμ. ιγ', 9, 10. 14) Κολασσ. γ', 14. 12) Ἰδε Δευτ. ιθ', 18 καὶ Δευτερονόμ. ς', 8.

εἰς τὸ ὁποῖον ὄνομα περιέχονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀγκαλὰ κατὰ διαφορὰς βαθμοὺς. Οὕτω, φερέειπεν, ὁ πατήρ ἢ ὁ συγγενὴς μου εἶναι πλησιέστερος εἰς ἐμὲ ἀπὸ τὸν ξένον ἢ τὸν ἀγνώριστον, ὁ ὀρθόδοξος ἀπὸ τὸν ἑτερόδοξον, ὁ συμπατριώτης ἀπὸ τὸν ξένον, ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀντίπαλον. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου χρέος ἔχομεν νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ὅλους, καὶ νὰ θέλωμεν τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν· ὅταν ὁμως ἦναι ἀδύνατον νὰ τοὺς ἀγαθοποιήσωμεν ὅλους ἐξ ἴσου, πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὸν συγγενὴ ἀπὸ τὸν ξένον, τὸν ὀρθόδοξον ἀπὸ τὸν ἑτερόδοξον κτ. Προστάσσει ταύτην τὴν διάκρισιν καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅταν λέγῃ· « Ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους » τῆς πίστεως » Γαλάτ. ς', 10, ἤγουν πρὸς τοὺς ὁμοπίστους ἡμῶν· καὶ πάλιν « Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν » πίστιν ἡρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων », Α'. Τιμοθ. ε', 8. Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ περὶ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπης. Ἀγκαλὰ αὕτη ἡ ἀγάπη εἶναι ἐκ φύσεως ἰσχυρὰ· καὶ διδασκώμεθα νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς καὶ ὅχι περισσώτερον, πρέπει μὲ ὅλον τοῦτο ἡ ἀγάπη τοῦ κοινου καλοῦ, ἤγουν τῆς σωτηρίας μιᾶς κοινότητος, νὰ προτιμᾶται ἀπὸ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην ⁽¹⁵⁾.

§. 5.

Ἡ πρώτη ἐντολὴ μᾶς διδάσκει, νὰ πιστεύωμεν ἐκ καρδίας, καὶ νὰ ὁμολογῶμεν διὰ στόματος, ὅτι εἶναι εἰς μόνος Θεός· περὶ δὲ τῶν θείων αὐτοῦ ιδιοτήτων νὰ δεχώμεθα καὶ νὰ πιστεύωμεν ὅσα περὶ τούτων φανερώνει ἡ ἁγία Γραφή.

Ὅτι εἶναι εἰς μόνος Θεός, καὶ ποῖαι εἶναι αἱ θεαὶ αὐτοῦ ιδιότητες, ὁμιλήσαμεν εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦ Α'. Μέρ. §. 5· ὅπου εἰδείξαμεν, ἐκ τοῦ φυσικοῦ λόγου καὶ ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς, ὁποῖαν ἔννοιαν πρέπει νὰ ἔχωμεν τῆς θείας μεγαλωσύνης. Ἄν πιστεύωμεν οὕτω περὶ Θεοῦ, καὶ διέθνῳμεν κατ' αὐτὸ τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν, πληροῦμεν τὴν πρώτην ἐντολήν. Ἐναντίον ταύτης τῆς ἐντολῆς ἀμαρτάνουσιν·

1. Οἱ ἄθεοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν ἀναπολόγητον καὶ πεπλανημένην

15) Πρὸ τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἐντολῶν ἀναγκαῖον μοι φαίνεται νὰ ὑπομνήσω τὸν εὐσεβῆ ἀναγνώστην, ὅτι διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς ἐντολάς, πρέπει νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν τὰς τοὺς τρεῖς ἐπομένους κανόνας. Πρῶτον, δὲν πρέπει νὰ νοῶμεν τὴν δεκάλογον ἀπλῶς κατὰ τὸ γράμμα, μήτε νὰ περιορίζωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν ἐντολῶν εἰς μόνας τὰς ἐξωτέρας πράξεις· ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκτείνωμεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐσωτέρας, ἤγουν τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς ἐπιθυμίας· « Ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν » Ῥωμ. γ', 14, καὶ πνευματικὸς ἐξηγήθη ἀπὸ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα εἰς τὴν ὑπερβαύμαστον ἐκείνην ὁμιλίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἥτις περιέχεται εἰς τὸ πέμπτον, ἔκτον καὶ ἑβδομον κεφ. τοῦ Ματθαίου. Δεύτερον, ὁποῖαν μίαν ἐντολὴν προστάσῃ μίαν ἀρετὴν, ἀπαγορεύει ἐν ταύτῃ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς κακίαν· καὶ ὁποῖαν ἀπαγορεύῃ μίαν κακίαν, προστάσῃ ἐν ταύτῃ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς ἀρετὴν. Τρίτον, ἐπειδὴ αἱ ἐντολαὶ εἶναι σύντομοι, ὅταν μίαν ἐντολὴν ἀπαγορεύῃ μίαν κακίαν, πρέπει νὰ νοῆται, ὅτι ἀπαγορεύει ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ εἶδη, τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς αὐτῆς κακίας, καὶ ὅσα ὁποιοῦσι πρὸς αὐτήν· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν προστάσῃ μίαν ἀρετὴν, ὅτι προστάσῃ ὅλα τὰ καθήκοντα, ὅσα ἀναφέρονται εἰς αὐτήν.

αὐτῶν ὁδῶν τοιμῶσι νὰ λέγωσιν, οὐκ ἔστι Θεός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ αὐτὴν ἐναργεστάτη καὶ εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου τετυπωμένη βαθύτατα, ἀμφιβάλλουσι δικαίως πολλοί, ἂν εὐρίσκωνται ἄθεοι, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησις δὲν εἶναι πεπληροφορημένη τὸ ἐναντίον. Μὲ τοὺς ἀθέους συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι ὀνομάζουσι θεὸν τὸν κόσμον τοῦτον, ἢ τὴν φύσιν τῶν ὄντων.

2. Οἱ Πολύθεοι, ὁποῖοι πολλοὶ ἐστάθισαν μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν, οἱ ὅποιοι ἐδὲγθησαν πολλοὺς θεοὺς, καὶ ὑπέταξαν εἰς τὴν δεσποτείαν αὐτῶν διάφορα κτίσματα. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, κατέστησαν τὸν Δία θεὸν εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν Πλούτωνα εἰς τὸν ᾠόν, τὸν Βάκχον θεὸν τοῦ οἴνου, καὶ τὴν Ἀφροδίτην τῆς ἡδονῆς· καὶ α' ἥλλαξαν τὴν ὁδὸν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ᾧ ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν, Ῥωμ. Α', 23.

3. Οἱ Ἐπικούρειοι, οἱ ὅποιοι πιστεύουσι μὲν, ὅτι εἶναι ἓνας Θεός, ἀρνοῦνται ὅμως τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, καὶ δοξάζουσιν, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα εἰς τὸν κόσμον συμβαίνουσιν ὄχι ἐκ τῆς θείας προνοίας καὶ σοφῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τυφλῶν αὐτόματον, ἢ ἀπὸ μίαν ἀναπόδραστον ἀνάγκην, τὴν ὅποιαν ὀνομάζουσιν Βίμαρμένην. Εἶναι τινες ἐξ αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ὁμολογοῦσι τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ διὰ λόγων, τὴν ἀρνοῦνται ὅμως διὰ τῶν ἔργων, τούτέστιν, ὅσοι ζῶσιν, ὥσταν εἰ μὴ ἐπίστευον, ὅτι μετὰ θάνατον θέλει βραβευθῇ ἡ ἀρετὴ, καὶ παιδευθῇ ἡ κακία.

4. Οἱ Μάγοι, οἱ ὅποιοι, ψιθυρίζοντές τινα λόγια, ὑπόσχονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχίαν ἢ νόσων ἰατρείαν· ὅσοι βλάπτουσιν ἄλλους διὰ τῆς ἀνακλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ διαβόλου· οἱ χειρομάνται, ἡγοῦν ὅσοι διίσχυρίζονται νὰ προβλέπωσι τὸ μέλλον ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀνθρώπων⁽¹⁶⁾· ὅσοι κρεμῶσι χαρτὰ γεγραμμένα εἰς τὸν πρᾶχλον τῶν ἄλλων, ἢ ἄλλα πράγματα, μὲ τὰ ὁποῖα φαντάζονται, ὅτι ἀποδιώκουσι τὰς δυστυχίας· ἢ ὅσοι μεταχειρίζονται ἄλλας ἐπινοίας σατανικὰς διὰ νὰ πλανῶσι τοὺς ἀπλουτέρους· καθὼς ἐπίσης ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι προστρέχουσι καὶ ἐλπίζουσιν εἰς τὴν βοήθειαν αὐτῶν⁽¹⁷⁾.

⁽¹⁶⁾ Ἴδε Ἡσαίου ΜΖ', 12—14, καὶ Ἀποκαλὺφ. ΚΑ', 8.

⁽¹⁷⁾ Ἐνταῦθα ἀνάγονται αἱ νεκρομαντεῖαι, λεκανομαντεῖαι, τὰ φυλακτήρια, τὰ γυτεύματα τῶν κακῶν γραΐδων καὶ ὅλαι αἱ σατανικαὶ ἐφευρέσεις, ὅσας μεταχειρίζεται ὁ κοινὸς λαός· καθὼς εἶναι αἱ δεισιδαιμονικαὶ παρατηρήσεις περὶ τὰς λογιὰς τῶν γυναικῶν, τὰ περιδέματα καὶ ψιθυρίσματα εἰς ἰατρείαν ἀσθενειῶν, τὸ νὰ καπιλίζονται μὲ μέρος ἐνδύματος εἰς ἀποτροπὴν βλασφασίας, τὸ νὰ πύσωσιν εἰς τὸν κόλπον, τὸ νὰ κόπτωσι τοὺς ὄνυχας ἢ μέρος ἐνδύματος καὶ νὰ τὰ θέτωσιν εἰς τόπους, ὅπου προσκυνεῖται κανένας ἅγιος, ἡ ἔορτῃ τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου, αἱ πυρκαϊαὶ καὶ αἱ κληδόνες τῆς εἰκοστῆς τετάρτης τοῦ ἰουνίου κτλ., τὰ ὁποῖα ὅλα, διὰ τὸ νὰ ἦναι ἐθνικαὶ δεισιδαιμονίαι (ἴδε Θεωρίας. περὶ δεισιδαιμονίας. τὰς κωμῶδ. Ἀριστοφάν. Λουκιαν. Φιλοφύει. ἡ ἀπιστ. καὶ ἄλλους) ἐναντία εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ ἰατρείαν, τὰ ἀποβάλλει ὁ θεὸς νόμος, Λευϊτ. ιθ, 31. Δευτερονόμ. ιθ, 9—12. ε'. Παραλειπομ. λγ', 6. καὶ ἡ ἐκκλησία τὰ καθυποβάλλει εἰς βαρὺτατα ἐπιτίμια· ἴδε τὸν 61, 62 καὶ 65 κανόνα τῆς ἐν Τροῦλφ Συνόδου, τὸν 36 τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, τὸν 24 τῆς ἐν Ἀγ-κύρα, τὸν 2, 63 καὶ 83 τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καὶ τὸν 2 τοῦ Νύσσης.

5. Οἱ Δεισιδαίμονες, οἱ ὅποιοι παρατηροῦσιν ἀπὸ τινα πράγματα ἢ πρόσωπα ὁλωνισμούς καὶ προμηνύματα, ἢ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὰ κρυπτὴν δύναμιν· συναριθμοῦνται μὲ τούτους οἱ ὄνειροκρίται καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτούς· οἱ ἡμεροκρίται, ἤγουν ὅσοι διακρίνουσι τὰς ἡμέρας καὶ ὀνομάζουσιν ἄλλας εὐτυχεῖς καὶ ἄλλας δυστυχεῖς (18). Ἀπὸ τούτους δὲ χειρότεροι εἶναι ὅσοι περιορίζουσι τὴν εὐτέθειαν εἰς ἐξωτερικά τινα πράγματα· ὅσοι φέρ' εἰπεῖν, προσεύχονται μακρὰς καὶ ὑποκριτικὰς προσευχὰς μόνον διὰ νὰ νομισθῶσιν ἅγιοι· ἢ, ἀγκυλὰ ὅχι καθ' ὑπόκρισιν, προσεύχονται ὁμῶς μὲ τὸ στόμα, καὶ ὅχι ἐκ τῆς καρδίας, καὶ φαντάζονται ὅτι λατρεύουσι τὸν Θεὸν μὲ τοιαύτας προσευχὰς· διὰ τὸ ὅποιον ἐλέγχει ἡ ἁγία γραφὴ τοὺς Φαρισαίους (19). Ὡσαύτως καὶ ὅσοι προσάπτουσι δὲν ἡξυρῶ ποῖαν ἀγριότητα εἰς ἓνα ἐξαιρετὸν εἶδος ἐνδύματος, ἢ εἰς τὴν κουράν τῶν τριχῶν· ἢ ὅσοι ποιοῦσι διάκρισιν μεταξὺ παλαιῶν καὶ νέων βιβλίων. Ἐπίσης ὁλέθριος εἶναι καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐκείνων, ὅσοι ἐλπίζουν ὑπερηφάνως εἰς τὰ ἴδια ἀγαθοεργήματα· καθότι ἀγκυλὰ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἀναγκαῖα, πρέπει μὲ ὅλον τοῦτο, καὶ ὅταν τὰ πράττη ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἐλπίζῃ εἰς μόνην τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (20). Εἶναι δὲ ἡ δεισιδαιμονία ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, καὶ διὰ τοῦτο προσέτι ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐλπίζων εἰς τὸν ἑαυτὸν του, μακρύνεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀληθειαν.

6. Οἱ αἵρετικοὶ καὶ κακὸδοξοί, οἱ ὅποιοι κιβδηλεύουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰς ὁλεθρίους αὐτῶν ὁξας, καὶ ὑβρίζουσι τοιοῦτῳ τρόπῳ τὴν θείαν Μεγαλειότητα, καὶ πλανῶσι καὶ ἄλλους ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν.

7. Ὅσοι ἀποβάλλουσι τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἢ ὅσοι, ἀγκυλὰ τὴν δέχονται, τὴν λεπτολογοῦσιν ὁμῶς καὶ τὴν κρίνουσιν ἄνευ ἀνάγκης, ἤγουν ἐρευνῶσι τὰς κεκρυμμένας αἰτίας καὶ ἀφορμὰς τῆς μυστηριώδους βουλῆς τοῦ Θεοῦ· ἢ ὅσοι ἀμφιβάλλουσιν εἰς ἄρθρα τινὰ τῆς πίστεως, ἢ χλευάζουσι μερικὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα, καὶ τὰ παρεξηγοῦσιν. Ἀπαντες οὗτοι σμικρύνουσι τρόπον τινὰ καὶ ἀτιμάζουσι τὴν θείαν μεγαλειότητα.

18) Οὕτω, παραδείγματος χάριν, οἱ Καραθοκῦριοι δὲν τολμῶσι νὰ κινήσωσιν ἀπὸ λιμένα τῇ τρίτῃ τῆς Ἑβδομάδος ἡμέρᾳ αἱ γυναῖκες νὰ νήψωσι τῇ παρασκευῇ, μὲ ὅλον ὅπου ἐργάζονται ὅλας τὰς λοιπὰς ἐργασίας. Δὲν εἶναι μικροτέρα καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐκείνων, ὅσοι ἐξηγῶσι τὰ ὄνειρα ἢ πιστεύουσιν εἰς αὐτά· ὅσοι ἀπὸ φωνὰς ὀρνέων ἢ κυνῶν ὕλας πολεμικὰς δυστυχίας· ὅσοι φοβῶνται τὰ φάσματα, ἤγουν τὰ κοινὰς λεγόμενα στοιχεῖα, τοὺς βρυκόλακας, τοὺς καλλικανθάρας, ὅσοι φαντάζονται νὰ βλέπωσι τὴν παυνώλειαν εἰς διαφόρους μορφὰς καὶ σχήματα, νὰ ἀκούωσι νυκτερίνους λιθοβολισμούς, ὅταν αὐτὴ ἡ νότος κυριεύῃ εἰς πόλιν τινὰ, καὶ τοιαύτας ἄλλας πολλὰς ἀθλιότητας, τὰς ὁποίας οἱ τοὺς λογισμούς τῶν ἀνθρώπων δεχόμενοι Πνευματικοὶ πατέρες πρέπει νὰ σπουδάζωσιν, ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἐκρίψωσιν ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν, μὲ τὸ νὰ παριστάνωσιν εἰς αὐτοὺς, ὅτι εἶναι μακρὰν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅσοι φοβοῦνται τὰ τοιαῦτα. Αὐτοὶ εἶναι Θεὸς ζήλωτης, καὶ δὲν θέλει νὰ φοβώμεθα ἄλλον παρ' αὐτόν· μήτε νὰ ἐλπίζωμεν εἰς ἄλλον παρὰ εἰς αὐτόν. Αὐτὸς μᾶς ἐδίδαξε νὰ μὴ φοβώμεθα ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ θανατῶμεν ἀποκτείναντες, καὶ ὅτι εἶναι καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἡμῶν πᾶσαι ἡριθμημέναι. Ματθ. ι. 28—31.

19) Ἰδε Ματθ. ιε, 8, καὶ κγ', 14. 20) Ἰδε Λουκ. ιζ', 10 Ἰωάν. ιε, 3, Α', Κορινθ. γ', 4, 5.

Ὅσοι ἐλπίζουσιν εἰς τὸν ἴδιον πλοῦτον δύναμιν καὶ φρόνησιν.

8. Ἀμαρτάνουσι πρὸς τούτοις εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν, ὅσοι ἐλπίζουσιν εἰς τὸν ἴδιον πλοῦτον, φρόνησιν ἢ ἀγχινοίαν, εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ τὴν ἰδίαν αὐτῶν δὲν συλλογίζονται καθόλου τὴν παντοδύναμον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζητοῦσι τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἀπὸ ξένης βοήθειαν. Περί τῶν τοιούτων λέγει ὁ θεὸς προφήτης Ἰερεμίας α' ἐπικατάρatos ὁ ἄνθρωπος, ὅστις τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον, καὶ στηρίζει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν· καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστή ἡ καρδία αὐτοῦ. » κεφ. ιζ', 5. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὅσοι ἔχουσι ὁδὸς πεπλανημένας καὶ ἐναντίας περὶ Θεοῦ· ἢ πιστεύουσι πράγματα, τὰ ὅποια δὲν συμφωνοῦσι μὲ τὴν τιμὴν τῆς θείας μεγαλειότητος· ἢ εἶναι προσκολλημένοι εἰς κανένα κτίσμα τόσον πολλὰ, ὥστε εὐαρεστοῦνται καὶ ἐλπίζουσιν εἰς μόνον αὐτό.

Ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων δὲν ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν.

Διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἀποθανόντων Ἀγίων δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην· καθότι ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἀγίων (καθὼς ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν ἐκκλησία τὴν ἐννοεῖ) διαφέρει πολλὰ ἀπὸ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα τὸν Θεὸν καὶ τὸν λυτρωτὴν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ὑψίστον Κύριον καὶ παντοδύναμον τῶν πάντων Δεσπότην· τοὺς ἁγίους δὲ, ὡς δούλους αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι συγκατοικοῦσι μὲ αὐτόν, εἰς τὴν αἰδίον ἐκείνην μακαριότητα. Ἡ ἐπίκλησις τοῦ Θεοῦ εἶναι μία βαθυτάτη ὑπόκλησις εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ μεγαλωσύνην, καὶ μία καθολικὴ ἐλπίς εἰς μόνον αὐτόν· ἡ δὲ τῶν ἁγίων ἐπίκλησις εἶναι μία ἑνωσις τῶν ἡμετέρων προσευχῶν μὲ τὰς προσευχὰς αὐτῶν. Εἰς πίστωσιν τούτου ἀρκεῖ νὰ εἰπῶμεν, ὅτι οἱ Ἅγιοι, ἐτι ὄντες ἐπὶ τῆς γῆς, προσευχῆθησαν δι' ἄλλους, καὶ παρεκάλουν ἄλλους νὰ προσευχῇσιν δι' αὐτούς, ὡς φαίνεται Ῥωμ. ιε', 30. Β' Κορινθ. α'. 11. Φιλιππησ. α', 4. καὶ Πράξ. ιβ', 5. Πολλῶ μᾶλλον μετὰ θάνατον, ἤγουν, ὅποταν ᾔνοι πλησιέστεροι εἰς τὸν Θεόν, εἴτουν ἡνωμένοι μὲ αὐτόν, καὶ ἀπολαύσιν ἀδιαλείπτως τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· πολλῶ μᾶλλον (λέγω) θέλει ἔχουσι μίαν διάπυρον ἐπιθυμίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν, τοὺς ὁποίους γινώσκει ὁ Θεός· καὶ ὅταν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, εἰ μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνώσωμεν τὴν ἡμετέραν προσευχὴν, ἤγουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, μὲ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ προσευχὴν, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ ἁγίου Παύλου ἢ ἄλλου τινὸς ἁγίου· καὶ εἰς τοῦτο ὑφίσταται ἡ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων. Διὰ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης δὲν ἀποβάλλεται ἡ κραταιοτάτη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεσιτεία· διότι αὕτη εἶναι ὁ ὁδραῖος καὶ ἀναγκαῖος θεμέλιος καὶ τῆς ἡμετέρας προσευχῆς, καὶ τῆς πρεσβείας τῶν Ἀγίων. Μὴ νομίζωμεν ὅμως, ὅτι τὸ προσφερόμενον εἰς τοὺς ἁγίους σέβας δύναται νὰ μᾶς ὠφελήσῃ τίποτε, ἐν ὅσῳ ἐπιμένομεν εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀμετανοήσιαν· κατ' οὐδένα τρόπον! Ἡ μεγίστη τιμὴ, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς ἁγίους, εἶναι τὸ νὰ σπουδάσω-

μεν νὰ μιμῶμεθα τὴν ζωὴν αὐτῶν, καὶ νὰ ἔχωμεν τὰς ἐλπίδας εἰς μόνον τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὅποιον ἤλπισαν καὶ αὐτοί. Ἀναπολόγητοι λοιπὸν καὶ κολάσεως ἄξιοι εἶναι, ὅσοι προσφέρουσιν εἰς τοὺς ἁγίους τιμὴν ἰσόθεον· ἐλπίζουσιν εἰς αὐτοὺς σχεδὸν καθὼς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν· κατευθύνουσι τὰς προσευχὰς αὐτῶν συνεχέστερον πρὸς τοὺς ἁγίους παρὰ πρὸς τὸν Θεόν· ὅσοι ἐορτάζουσι τὰς ἐορτάς τῶν ἁγίων μὲ περισσώτεραν εὐλάβειαν παρὰ τὰς ἐορτάς τοῦ Κυρίου· τιμῶσι τὰς εἰκόνας αὐτῶν περισσώτερον παρὰ τὰς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος· διότι, ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν ᾖν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, εἶναι μὲ ὅλον τοῦτο δοῦλοι Θεοῦ, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ αὐτῶν εἶναι ἄπειρος. Πρέπει νὰ προσέχῃ πᾶς ἓνας ἐπιμελῶς, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς ταύτην τὴν πλάνην.

Ἀναγκαῖα προφυλακὰ διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν πλάνην.

Εἰς τὸ νὰ ἀποφύγωμεν ὅλα τὰ σφάλματα, ὅσα εἶναι ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν, χρησιμοὶ εἶναι αἱ δύο ἐπόμεναι προφυλακαί· πρῶτον, νὰ ἀφήσωμεν ὅλας τὰς προλήψεις, ὅσαι κρατοῦσι τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἢ ἀπὸ τὴν κακὴν συνήθειαν, ἢ ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὀλεθρίων βιβλίων, ἢ ἀπὸ τὴν φυσικὴν κλίσιν, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ νὰ κρίνωσι τολμηρῶς περὶ πάντων· καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν τὸν ὀρθὸν καὶ ὑγιὲ λόγον διὰ τῆς συναναστροφῆς τῶν φρονίμων ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὠφελίμων βιβλίων. Δεύτερον, νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως· ἡγοῦν νὰ μεταχειρίζωμεθα τὸν θεῖον λόγον ὡς κανόνα ὅλων τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, καὶ νὰ τὸν ἀκολουθῶμεν ὡς ὁδηγὸν κατὰ πάντα. Τοῦτο εἶναι τὸ ἀσφαλέςτερον μέσον· καὶ πλανῶνται ἀπὸ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ὅσοι ἢ τὸ ἀποβάλλουσιν, ἢ ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν αὐτῶν τολμηρὰν περιέργειαν· ἐπειδὴ καλῶς ποιοῦμεν (καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Πέτρος) προσέχοντες τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ «ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν ἀύχμηρῳ τόπῳ», Β', Ἐπιστολ. ἁ, 19.

§. 6. Περὶ Εἰδωλολατρῶν.

Ἡ δευτέρα ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν Εἰδωλολατρείαν, καὶ ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς θείας λατρείας.

Ἦσαν τὸ πάλαι ὅλα τὰ ἔθνη (καὶ εἶναι σήμερον ἔτι τινὰ) εἰς τοιαύτην πλάνην, ὥστε θεοποίησαν κτίσματα· ὅλον, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὸ πῦρ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ζῶα τοὺς βόας, τὰς γαλάς, τοὺς κροκοδείλους κτλ. καὶ ἀπὸ τὰ φυτὰ τὰ σκόροδα καὶ τὰ κρίμμυα, προσφέροντες εἰς αὐτὰ θυσίας καὶ ἄλλας θείας τιμὰς, καὶ κατεσκεύασαν εἰδῶλα εἰς εἶδος ἀνθρώπων καὶ ἄλλων ζῶων, καὶ τὰ ἐπροσκύνησαν ὡς θεοὺς. Ἀπὸ τὴν αἰσχρὰν ταύτην καὶ βδελυρὰν πλάνην μᾶς ἐλευθέρωσεν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ, Α'. Πέτρ. δ', 3.

Ποιοὶ προσέτι περιέχονται εἰς τὴν κλάσιν τῶν Εἰδωλολατρῶν.

Ομοιοὶ μὲ τοὺς τοιούτους Εἰδωλολάτρας εἶναι, καὶ ὅσοι δουλεύουσι τὸν Μαμμωνᾶν ἢ τὴν κοιλίαν αὐτῶν· ἡγοῦν, ὅσοι καταγίνονται καθ' ἑκάστην

εἰς τὸ νὰ συναθροίζωσι πλοῦτον ἄπειρον, ἢ τὸ νὰ θεραπεύωσι τὰς σαρκικὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας. Τῶν τοιούτων ὁ Μαμμωνᾶς, ἢ ἡ κοιλία εἶναι τὸ εἶδωλον τὸ ὁποῖον λατρεύουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἁγία Γραφή ὀνομάζει εἰδωλολατρείαν τὴν πλεονεξίαν, Κολασσ. γ', 5· καὶ κατηγορεῖ ἐκείνους ὅσοι λατρεύουσιν ὡς Θεὸν τὴν ἰδίαν κοιλίαν. Φιλιππησ. γ', 19.

Ἀπαγορεύει πρὸς τοῦτοις ἡ ἐντολὴ αὕτη ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ· καθὼς εἶναι τὸ νὰ νομίζῃ τις ὅτι λατρεύει τὸν Θεὸν διὰ τινων πραγμάτων, εἰς τὰ ὅποια δυσαρεστεῖται ὁ Θεός, καὶ τὰ ὅποια δὲν εἶναι διατεταγμένα εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Τοιαύτη ἦτον ἡ λατρεία τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι προσέφερον πολυτελεῖς θυσίας εἰς τὸν Θεόν, διήγον ὅμως ζωὴν ἀσεβῆ· ὅθεν καὶ ὁ Θεός διὰ τοῦ Προφῆτου Ἡσαΐου (κεφ. ἀ, 11.) τὴν προσφερομένην ἀπὸ τοιαύτας χειρὰς σείμι-δαλιν, ὀνομάζει ματαίαν, τὸ θυμίαμα βδέλυγμα, καὶ τὸ στέαρ τῶν σι-τευτῶν ἀκάθαρτον (21). Παραβαίνουνσι λοιπὸν τὴν ἐντολὴν ταύτην.

Οἱ καθ' ὑπόκρίσιν προσκυνῶνται.

1. Ὅσοι προσεύχονται μακρὰς προσευχὰς (τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ εἶναι καλὸν καὶ ἐπαινετὸν), καὶ νομίζουσιν, ὅτι εἰσακούονται διὰ τὸ νὰ ᾔναι αἱ προσευχαὶ τῶν μακραί, μὲ ὅλον ὁποῦ προσεύχονται χωρὶς καμμίαν εὐλάβειαν, ἢ διάθεσιν τῆς καρδίας. Ὅμοιοι μὲ τούτους εἶναι καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὑποκριταί, ὅσοι εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν σπουδάζουσι νὰ φαίνωνται ζηλωταί τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ζηλωταί τῆς πίστεως, ζηλωταί τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὠφελείας τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν ἀνθρώπων λαλοῦσι περὶ πνευματικῶν πραγμάτων (τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπαινετὸν, ὅταν γίνεται κατὰ Θεόν) ἢ διὰ κενοδοξίαν, ἢ διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον· ἢ, καὶ ἂν δὲν ᾔναι αὐτὰ τὰ αἷτια, ὕφίσταται ὅμως ὁ ζήλος αὐτῶν εἰς ψιλὰ λόγια, μὲ τὰ ὅποια δὲν συμφωνοῦσι τὰ ἔργα τῶν (22).

21) Τὸ Ἑβρ. » Ἰνα τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος· πλήρης εἰμί ὅλο-καυτωμάτων κριῶν, ἢ στέατι σιτευτῶν, ἢ αἵματι μόσχων καὶ ἀρνῶν καὶ τράγων οὐχ ἤδομαι. Ὅταν ἔρχῃσθε ὀψόμενοι τὸ πρόσωπόν μου, τίς ἐξήτεσε τοῦτο ἐκ τῆς χει-ρός ὑμῶν, πατεῖν τὴν αὐλὴν μου; Μὴ προσθήσετε προσάγειν ὄσoron (ἢ σείμιδα-ν) ἢν κατὰ τοὺς ἐβδόμηκοντα ματαιότητος· θυμίαμα βδέλυμά μοι ἐστὶ· νομηνίαν καὶ Σάββατον, καὶ τὸ συγκαλεῖν Ἐκκλησίαν οὐκ ἀνέχομαι [ὥσπερ] ἀνομίαν καὶ στένωσιν » Ἡσαΐου δ', 11, 13.

22) Ὅσον ὁ κατὰ Θεὸν ζήλος εἶναι ἐπαινετός καὶ ἀναγκαῖος πρὸς τελείωσιν τῆς ἀρε-τῆς· τοσοῦτον ὁ καθ' ὑπόκρίσιν εἶναι βδελυρὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀληθινὸς ζηλωτὴς δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν καθ' ὑπόκρίσιν, πᾶρεξ κατὰ τὸ τέλος· ὁ πρῶτος πράττει καὶ δι-δάσκει τὴν ἀρετὴν διὰ τὸν Θεόν· ὁ δευτερός τὴν διδάσκει πάντοτε, καὶ τὴν πράττει ἐνίοτε, ἀλλὰ δι' ἑαυτὸν, ἡγουν, διὰ νὰ φανῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ βδελυρὰ τῆς ὑπο-κρίσεως νόσος κατέχει σήμερον πολλοὺς χριστιανούς. Πολλοὶ (καθὼς λέγει ὁ ἡμέτε-ρος συγγραφεὺς) εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν, κατὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν, μιμούμενοι τοῦ υἱοῦ Σκευᾶ (ἱδ. Πράξ ιθ', 13), γίνονται Ἀπόστολοι αὐτόκλητοι τοῦ Θεοῦ, δὲν λαλοῦ-σιν εἰμὴ περὶ θείων πραγμάτων, ἐλέγχουσι καὶ θεατριζοῦσι τὸν πλησίον πολλάκις διὰ τὰ αὐτὰ ἐλαττώματα, εἰς τὰ ὅποια ὑπόκεινται καὶ αὐτοί, καὶ καταγίνονται οἱ ἄλλοι εἰς τὸ νὰ οἰκοδομῶσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν ἐπάνω εἰς τὴν ἀτιμίαν τοῦ ἀδελ-φοῦ, καὶ νὰ μεταχειρίζωνται ἀσεβῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ νὰ πλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους. Πρὸς τοὺς τοιούτους ἀρμόζει τὸ ῥηθὲν πρὸς τοὺς

Οἱ καθ' ὑπόκρισιν νηστεύει.

2. Ὅσοι νηστεύουσιν, ἔχουν ἀπέχουσιν ἀπὸ μερικά βρώματα, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο μεθύσκονται, καὶ πράττουσιν ἄλλας ἀσεβείας, μὲ τὰς ὁποίας βεβηλοῦται ἡ ἀληθὴς νηστεία, ἡ ὁποία δὲν στέκει εἰς τὴν ἀποχὴν τῶν βρωμάτων, ἀλλ' εἰς τὴν ἐγκράτειαν τῶν παθῶν (23). Μὲ τούτους συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι εὐπρεπίζουσι τοὺς θεοὺς ναοὺς, καὶ στολίζουσι τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων· ἔπειτα καταδυναστεύουσι τοὺς ἀθώους, οἱ ὅποιοι εἶναι ναὸς Θεοῦ ζῶντος, καὶ καταλιμπάνουσιν ἀβοηθήτους τοὺς ἐν ἀνάγκαις· καὶ νομίζουσιν μὲ ὅλον τοῦτο, ὅτι ἐπλήρωσαν ὅλα τὰ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα, ὅποταν ἔπρεπε, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ. « Καὶ ταῦτα ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφίεναι. » Μαθ. κγ', 23.

Οἱ Δεισιδαίμονες.

3. Παραβαίνουν τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ὅσοι δι' αἰσχροκέρδειαν, ἢ ἀπὸ μίαν μωρὰν φαντασίαν ψυχικῆς σωτηρίας, ἐπινοοῦσι θαύματα καὶ ὀπτασίας, ἢ προσάπτουσιν εἰς τόπους τινὰς δὲν ἤξεύρω ποῖαν ἀγιότητα, καὶ πιστεύουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἰσακούει τὴν προσευχὴν προτιμότερον εἰς ἓνα τόπον, παρὰ εἰς ἄλλον. Εἰς ὀλίγα λόγια, ὅσοι κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ (αὐτ.) περιορίζουσι τὴν εὐσέβειαν εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα, καὶ ἀμελοῦσι τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. Ὅθεν λέγει περὶ αὐτῶν ἡ οὐράνιος ἀλήθεια· « Τοῖς χεῖλεσί με » τιμᾷ (ὁ λαὸς οὗτος), ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην » δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. » Ματ. ιε', 8, 9. (24).

Ἡ τιμὴ τῶν εἰκόνων δὲν ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

Δὲν εἶναι ἐναντίον ταύτης τῆς ἐντολῆς τὸ νὰ στολίζωμεν μὲ ἀγίας εἰκόνας τοὺς ναοὺς, κατὰ τὴν παλαιὰν Χριστιανικὴν συνήθειαν· ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ἡμεῖς ζωγραφοῦμεν εἰς τὰς εἰκόνας· ὅχι τὸν ἀόρατον καὶ ἀμίμητον Θεόν, ἀλλὰ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν εἰς εἶδος τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, ἢ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ δούλους. Δεύτερον δὲ αἱ εἰκόνες μῆτε ἱσοροῦνται, μῆτε προτίθενται εἰς τοὺς ναοὺς, διὰ νὰ τὰς λατρεύωμεν· ἀλλ' εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ νὰ παρακινήσωσι τὰς καρδίας ἡμῶν εἰς εὐσέβειαν καὶ μίμησιν τῶν

ἐξορκιστὰς Ἰουδαίους ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος· « Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι. ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ. » αὐτ., 13.

23) Τοιοῦτοί εἶναι ἐκεῖνοι οἱ πεπλανημένοι χριστιανοί, ὅσοι νομίζουσιν, ὅτι ἡ νηστεία ὑφίσταται εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῶν βρωμάτων· καὶ ὅτι ἡ ἀμετροποσία δὲν βλάπτει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μόνον ἐγκρατεύεται ἀπὸ κρέας· ὅσοι ἐγκρατεύονται κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας ἀπὸ τὸν κοινῶς λεγόμενον καφὲν ἢ τὴν νικοτιανήν, περιπατοῦσιν ὡς κύνες λυσσῶντες, ὑβρίζοντες διὰ τὸ οὐδὲν τὸν πλησίον, ὀργιζόμενοι διὰ τὸ οὐδὲν κατὰ τοῦ τυχόντος· καὶ ἀνίσως τις τοὺς ἐλέγξῃ διὰ τοῦτο, ἀποκρίνονται ἀνευθυνάστως ὡς ἄθλιοι, ὅτι δὲν ἔπαιον καφὲν, ἢ δὲν ἐκαπνίσθησαν μὲ τὴν νικοτιανήν.

24) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἑσαίου κθ', 13. ὅπου τὸ Ἑβρ. τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· καὶ ἐγένετο ὁ φόδος αὐτῶν ὁ πρὸς ἐμὲ, ἐντολὴ ἀνθρώπων σοφῶν.

καλῶν ἔργων, βλέποντες τὰς εἰκόνας. Τρίτον ἡ προσκύνησις, τὴν ὁποίαν προσφέρομεν εἰς τὰς εἰκόνας, δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτάς, ἡγουν, εἰς τὸ σανίδιον, τὴν ζωγραφίαν, τὸν πολυτελεῖ γύρον τῆς εἰκόνης, ἢ τὴν τέχνην τοῦ ζωγράφου, ἀλλ' εἰς τὰ πρωτότυπα, τῶν ὁποίων εἶναι εἰκόνες· αὐτὰς δὲ τὰς εἰκόνας τιμῶμεν μὲ μόνον τὸν ἀσπασμὸν, εἴτουν τὸ φίλημα⁽²⁵⁾. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὅταν προσκυνῶ τὸν τίμιον Σταυρὸν, προσφέρω μεθ' ὑποταγῆς εἰς τὸν μόνον Σωτῆρα τοῦ κόσμου τὴν καρδίαν μου, τὴν πίστιν, τὴν προσευχὴν, τὴν ἐλπίδα, καὶ αὐτὴν τὴν προσκύνησιν· ἡ δὲ εἰκὼν καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι, πάρεξ μία αἰσθητὴ παρόρμησις καὶ παρακίνησις εἰς αὐτό. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἡξεύρωμεν, ὅτι, ἀγκαλὰ ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς εἰκόνης ἐτέρου τινὸς Ἀγίου φαίνεται ἡ αὐτὴ, διαφέρει ὁμως καταπολλὰ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην· καθότι ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ, ὑφίσταται εἰς μίαν βαθυτάτην ὑπόκλισιν τῆς καρδίας μου ἔμπροσθεν εἰς αὐτὸν, ὡς δεσπότην καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων· ἡ δὲ προσκύνησις τῶν εἰκόνων τῶν Ἀγίων εἶναι μία φανέρωσις τῆς τιμῆς, τὴν ὁποίαν προσφέρομεν ἀπὸ καρδίας πρὸς τοὺς Ἀγίους, ὡς ἡγαπημένους τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὸ νὰ ᾔναι μεθ' ἡμῶν ἐνὸς σώματος μέλη, κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κοινωνίαν τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας.

Πότε εἶναι ἐπίφογος ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων;

Ἡ νόμιμος ὁμως αὕτη καὶ ἁγία προσκύνησις τῶν εἰκόνων μεταβάλλεται εἰς τὸ ἐπίφογον τῆς εἰδωλολατρίας ἀμάρτημα, ὡςάκις ὁ προσκυνητὴς προσκυνεῖ μόνην τὴν εἰκόνα, καὶ ἐλπίζει εἰς αὐτήν· ὡςάκις νομίζει μίαν εἰκόνα ἁγιωτέραν παρὰ τὴν ἄλλην· καὶ ἐλπίζει περισσότερον εἰς τὴν μίαν παρὰ εἰς τὴν ἄλλην· ὡς κάμγουσιν ἐκεῖνοι, ὅσοι φέρουσιν εἰς τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν μίαν εἰκόνα, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτὴν μόνην, ἢ ὅσοι τιμῶσι περισσότερον τὴν εἰκόνα, ἥτις ἔχει γύρον πολυτελεῖ, παρὰ τὴν εἰκόνα, ἢ ὁποία δὲν ἔχει, ἢ τὴν παλαιὰν εἰκόνα παρὰ τὴν νέαν· ἢ ὅσοι δὲν θέλουσι νὰ προσευχηθῶσιν εἰς τόπον, ὅπου δὲν βλέπουσιν εἰκόνα. Οἱ τοιοῦτοι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι ἀμαρτάνουσι μεγάλως, καὶ προσάπτουσι μῶμον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως⁽²⁶⁾.

25) « Τὴν εὐσέβειαν συμπεφωνήκαμεν, τὴν ἀλήθειαν ἐκκρύβαντες, ὥστε κατὰ πάντα ἀποδέχεσθαι τὰς σεπτὰς εἰκόνας—ἢ ταύτας προσκυνεῖν, ἥτοι ἀσπάζεσθαι· ταῦτόν γάρ ἀμφότερα· κυνεῖν γάρ τῇ Ἑλλαδικῇ ἀρχαίᾳ διαλέκτῳ τὸ ἀσπάζεσθαι ἢ το φιλεῖν σημαίνει, ἢ τὸ τῆς πρὸς προθέσεως ἐπίτασιν τινα δηλοῖ τοῦ πόθου, ὡς περ φέρω ἢ προσφέρω, κυρῶ ἢ προσκυρῶ, κυνῶ ἢ προσκυνῶ, ὃ ἐμφαίνει τὸν ἀσπασμὸν ἢ τὴν κατ' ἐπέκτασιν φιλίαν. » Ἰδε τὰ πρακτικὰ τῆς ἐβδόμης οἰκουμένης. Συνδδ. πράξ. ζ', καὶ Μητροφ. Κριτόπουλ. ὁμολογ. Ἀνατολ. Ἐκκλησ. κεφ. ιε.

26) Ἐφάνησαν καὶ εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς πολλοί, οἱ ὁποῖοι, ἢ ἀπὸ δεισιδαιμονίαν, ἢ ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν ἀνέγειραν τὰ παλαιὰ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης χρηστήρια, μεταχειριζόμενοι τὰς σεπτὰς εἰκόνας εἰς διάφορα ἀνοσιουργήματα· ὅποια εἶναι τὸ νὰ προλέγωσι δι' αὐτῶν τὰ μέλλοντα, τὸ νὰ προσκολλῶσιν εἰς αὐτάς νομίσματα, τὸ νὰ προτιμῶσι (καθὼς λέγει ὁ ἡμέτερος εὐσεβέστατος συγγραφεὺς) τοῦ αὐτοῦ Ἀγίου τὴν μίαν εἰκόνα παρὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἄλλα πάμπολλα. Τῶν ὁποίων τὴν διόρθωσιν προσμένουσιν οἱ νουνεχεῖς χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίαν, νῦν μάλιστα, ὅποταν εὐδοκίᾳ Θεοῦ πηδαλιουχῆται ἀπὸ ἀνδρα ζηλωτῶν τῆς

Διὰ τὴν ἀποφύγη πᾶς ἕνας τὰς τοιαύτας πλάνας, πρέπει νὰ σημειώσῃ καλῶς τὰ ἐπόμενα. Πρῶτον, ὅτι ἐκείνη μόνη ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθὴς λατρεία, ἥτις γίνεται ἐκ καρδίας μετανοούσης καὶ ἀνυποκρίτου καθότι ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς θείας λατρείας εἶναι ψιλὰ σημεῖα τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαθείας, χωρὶς τῆς ὁποίας αὐτὰ δὲν ὠφελοῦσι τίποτε. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ζητεῖ ἀπὸ τοῦ προσκυνητᾶς τὸ νὰ προσκυνῶσι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι, ἔχουν ὅχι μόνον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς, καὶ ἀληθεῖα (ἔχουν, ἀνυποκρίτως.) Ἰωάν. δ', 23. Δεύτερον, πρέπει νὰ προσέχῃ εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον, καὶ νὰ ᾔναι βέβαιος· ὅτι εἰς αὐτὸν περιέχεται ὁ ἀληθὴς κανὼν περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν· ὅθεν λέγει καὶ ὁ Χριστὸς περὶ τῆς ἀγίας γραφῆς, ὅτι εἰς αὐτὴν περιέχεται ἡ αἰώνιος ζωὴ. Ἰωάν. ε', 39.

§. 7.

Ἡ τρίτη ἐντολὴ ἐμποδίζει τὸ νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ καταφρόνησιν τῆς δόξης αὐτοῦ· (α) καὶ μᾶς διδάσκει τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς θείας λατρείας (6).

(α) Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἠνωμένη ἡ ὑψίστη καὶ ἀκοινώνητος αὐτοῦ δόξα, πρὸς τὴν ὁποίαν τὰ κτίσματα πρέπει νὰ προσφέρωσιν ἐν παντὶ καιρῷ τὸ μέγιστον σέβας (27). Ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

1. Οἱ βλάσφημοι, οἱ ὁποῖοι προφέρουσι λόγους ἀσχήμονας καὶ βλασφήμους ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ ἐναντίον εἰς κανένα γνωστὸν ἄγιον ἄνδρα· ὅσοι φέρ' εἰπεῖν, λέγουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἷτιος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, αὐτὸς δίδει ἐνίοτε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰπραχθῇ ἡ ἀμαρτία· ὅσοι τὸν ὀνομάζουσιν ἄδικον καὶ ἀσπλαγχνον, ἢ διότι δὲν οἶδε εἰς αὐτοὺς, ὅσα αὐτοὶ νομίζουσι χρεωστούμενα εἰς αὐτούς, ἢ διότι τοὺς παιδεύει ὑπὲρ τὸ πρέπον, καθὼς αὐτοὶ φαντάζονται· ὅσοι κρίνουσι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς πεπλανημένας αὐτῶν ὑπολήψεις, καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν, ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο δὲν ἔγινε καλῶς, ἀλλ' ἡδύνατο νὰ γενῇ καλλιώτερον· ἢ ὅσοι ψέγουσι τὴν παρούσαν κατὰστασιν καὶ φορὰν τῶν πραγμάτων, νομίζοντες, ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸν κόσμον ἀταξίαί, τὰς ὁποίας παραθλίπει ὁ Θεός· πρὸς τούτοις ὅσοι δὲν ὑποφέρουσι μετ' ὑπομονῆς τὰς ἀσθενείας καὶ δυστυχίας, ἀλλὰ γογγύζουσιν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν αἰτιῶνται ὡς ἄδικον. Οἱ τοιοῦτοι καὶ ἄλλοι παρόμοιοι καταφρονεῖται τοῦ ἐνδόξου ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἀμαρτάνουσιν ἀπείρως. Συναριθμοῦνται μὲ τούτους καὶ ὅσοι βλασφημῶς ὑβρίζουσι τὸν θεῖον λόγον, ἔχουν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν, καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν, ὅτι αὐτὴ περιέχει μύθους, ἀντιφάσεις ἐναντίας εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον· ἢ ὅσοι υπερυψοῦσι τὰ συγ-

εὐσεβείας, τὸν παναγιώτατον αὐτῆς πατριάρχην, Κύριον Γαβριὴλ, τοῦ ὁποίου πολλὰ εἰς ἐτῆ. α) Ἰδε Ἰωάν. ιβ', 28. β) Φιλιπ. β'. 9, 10.

γράμματα τῶν ἐθνικῶν, προτιμῶντες αὐτὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Οἱ τοιοῦτοι βλάβασφοι ἐπαιδεύοντο εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην μὲ θάνατον. Λευϊτ. κδ', 16. ⁽²⁸⁾. Ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ υποφέρωνται καὶ τὴν σήμερον μεταξύ τῶν χριστιανῶν ⁽²⁹⁾.

Οἱ Ἐπίσκοποι.

2. Ὅσοι ὁμνῶσιν ὅρκους ψευδεῖς, ἢ ὁμνῶσι μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔπειτα δὲν πράττουσι κατὰ τὸν ὅρκον, καὶ περιπαίζουσι τρόπον τινὰ τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον ἐπικαλοῦνται μάρτυρα τοῦ ὅρκου « Καὶ εἰσελεύσεται (τὸ » ὀρέπανον) εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁμνούντος τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ » καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτόν » λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρ. κεφ. ε', 4 ⁽³⁰⁾.

Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκην ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

3. Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης, καὶ διὰ παραμικρὰς ὑποθέσεις ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὑπερένδοξον ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ μεταχειρίζονται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀσχημονας λόγους καὶ τὰς ἀπρεπεῖς ὁμιλίας· καθὼς ὁπόταν, λέγῳσι μὰ τὸν Θεόν! ὁ Θεὸς τὸ γινώσκει! μὰ τὸ Εὐαγγέλιον! μὰ τὰς ἐντολάς! ἢ ἐκφωνοῦσιν ἀνὰ μέσον εἰς τὰς ἀθεμίτους εὐτραπείας ὦ Θεέ! ὦ τύχη! Μὲ τοὺς τοιοῦτους ἀσεβεῖς συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι μεταχειρίζονται εἰς τοὺς ὅρκους τὰ βδελυρὰ τῶν ἐθνικῶν θεῶν ὀνόματα· οἶον, τοῦ Διὸς, τῆς Ἀφροδίτης ⁽³¹⁾ καὶ τῶν λοιπῶν, τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς θείας γραφῆς δὲν πρέπει νὰ μνημονεύωμεν, παρὰ μὲ καταφρόνησιν.

Οἱ ψευδοπροφῆται.

4. Οἱ ψευδοπροφῆται, ἤγουν, ὅσοι προλέγουσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ προφητείας ψευδεῖς, ἢ καυχῶνται, ὅτι ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς τὸ μέλλον, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ τὸ κηρύξωσιν εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὅσοι δέονται τοῦ Θεοῦ δεήσεις ἀπρεπεῖς.

5. Ὅσοι ζητοῦσιν ἀπὸ τὸν Θεὸν ζητήματα ἀπρεπῆ· καθὼς ποιοῦσιν ἐκεῖνοι, ὅσοι παρακαλοῦσι τὸν Θεὸν νὰ τοὺς ἐκδικήσῃ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. ἢ ἕνας ληστής, ὁπόταν παρακαλῇ τὸν Θεόν, νὰ τὸν βοηθῇ εἰς τὰς κλοπὰς καὶ ληστείας αὐτοῦ. Οἱ τοιοῦτοι ποιοῦσι τὸν Θεὸν συνεργὸν τῶν ἰσίων ἀμαρτημάτων.

Ὅσοι δὲν πληροῦσι τὰς πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις.

6. Ὅσοι ὑπόσχονται εἰς τὸν Θεὸν ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἔπειτα δὲν

28) « Ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου θανάτῳ θανατούσθω » ἤρμήνευσαν οἱ Ἑβδαϊκοὶ· τὸ δὲ Ἑβρ. λέγει· « ὁ βλασφημῶν τὸ ὄνομα Κυρίου κτλ. ».

29) Ἦγουν πρέπει μετὰ μίαν ἢ δευτέραν νομβρίαν νὰ ἀποκόπτονται ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέλη σεσαπημένα, διὰ νὰ μὴ διαδώσωσι τὸν ἴον τῆς ἰδίας κακίας ἢ εἰς τοὺς λοιπούς. Ἰδε Α'. Κορινθ. ε', 1—11, ἢ Τιτ. γ', 10. 30) Τὸ Ἑβρ. « Καὶ εἰσελεύσεται (ἢ ἀρὰ) εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὁμνούντος ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, ἢ δει, ἢ διανυκτερεύσει ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἢ συντελέσει αὐτόν » Ἰδε ἢ Λευϊτ. ιθ', 12 ἢ Ἠσαϊ μὴ. 1. 31) Ἡ ἐν Τρουλλῶν οἰκουμένηκῃ Σύνοδος, κανόν. 94 ἀφορίζει ἐκεῖνους, ὅσοι ὁμνῶσιν Ἑλληνικοὺς ὅρκους.

πληροῦσι· καθὼς ὅσοι διὰ μίαν εὐεργεσίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον παρὰ Θεοῦ, ὑπόσχονται νὰ στολίσωσι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ δώσωσιν ἐλεημοσύνην εἰς τροφήν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, ἢ νὰ συστήσωσι σχολεῖα, ἢ καὶ νὰ ἀφήσωσι κάμμιαν ἀμαρτίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι δεδομένοι, ἔπειτα ἀθετοῦσι τὴν ἰδίαν ὑπόσχεσιν (32).

Πότε πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι δὲ συγκεχωρημένον καὶ πρόπον νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· πρῶτον, εἰς τὸν καιρὸν τῆς θείας λατρείας, ἡγουν ὅταν δοξολογῶμεν τὸν Θεόν· δευτέρον, εἰς ἀναγκαίας τινὰς περιστάσεις· ὅσον, εἰς τὸ κριτήριον, ὅπου, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Παύλου γίνεται « πάσης ἀντιλογίας » πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος. » Ἐβρ. ς', 16. τρίτον, ὅταν κάμμιαν νόμιμος ἐξουσία ζητῇ παρ' ἡμῶν ὅρκον εἰς πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἐναντία τοῦ θείου νόμου (33). Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ νόμιμος ὅρκος δὲν πρέπει νὰ γίνεται εἰς κἀνένα χτίσμα (34)· ἀλλ' εἰς μόνον τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεόν· εἰς τὸν ὁποῖον μόνον εἶναι γνωσταὶ αἱ βουλαὶ τῶν καρδιῶν.

(6) Εἶναι, φανερόν, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὕτη, ὅταν προστάσῃ νὰ προφέρωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ προσήκον σέβας, καὶ ἐμποδίζει τὸ ἐναντίον· εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν διατάσσει καὶ τὸν τρόπον τῆς λατρείας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος χρεωστεῖ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μία μαρτυρία τῆς ἐσωτερικῆς ὑποταγῆς πρὸς αὐτόν· περὶ τῆς ὁποίας ἐλαλήσαμεν ὀλίγα τινὰ, Μερ. α', §. 11. Τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς θείας λατρείας εἶναι ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ.

Τί εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ;

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι μία διάπυρος ἐπιθυμία καὶ κλίσις τῆς ψυχῆς εἰς τὸ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Θεόν, ὡς ἓνα ὄν

32) Ἡ ἁγία Γραφὴ ἀπαιτεῖ ῥητῶς τὴν πλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων καὶ τῶν ὁρκῶν Ἀριθμ. λ', 2. Δευτερονομ. κγ', 22, 24· ἀλλ' ἐπειδὴ γίνονται πολλάκις ὑποσχέσεις καὶ ὅρκοι προπετιῆς πρὸς ἰδίαν βλάβην ἢ τοῦ πλησίον, ὁποῖος ἦτον ὁ ὅρκος τοῦ Ἡρώδου (Ματθ. ιδ', 9) καὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐξήτουν νὰ θανατώσωσι τὸν Ἀπόστολον Παῦλον (Πράξ. λβ', 12), εἰς τοιαύτας περιστάσεις πρέπει προτιμότερον νὰ ἀκυροῦται ὁ ἄνομος ὅρκος, παρὰ νὰ πράττεται τὸ κακόν.

33) Ὅχι μόνον διατάσσει τὸν νόμιμον ὅρκον ὁ Θεὸς (Ἐβρ. κβ', 11, καὶ Δευτερον. ς', 13) ἀλλὰ καὶ τὸν μεταχειρίσθη αὐτὸς ὁ ἴδιος διὰ περισσοτέρων βεβαίωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ἐβρ. ς', 13—18. Ὡσαύτως ὡμοσαν ἐνίοτε καὶ οἱ ἅγιοι ἄνδρες τῆς Π. καὶ τῆς Ν. Διαθήκης (ἴδε Β'. Κορινθ. α', 23. καὶ ἀλλαχοῦ). Ἀλλ' ἴσως ἤθελεν ἀντιλέξῃ τις διὰ τί λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἀπαγορεύει τὸν ὅρκον (Ματθ. ε', 34—37 ἴδε καὶ Ἰακώβ. ε', 12; Πρὸς τὸν ὁποῖον λέγομεν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Χριστοῦ δὲν ἦτον νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν χρῆσιν τῶν νομίμων καὶ ἀναγκαίων ὁρκῶν, ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ματαίους καὶ χωρὶς ἀνάγκης γιγνομένους ὁρκούς, καὶ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ὡμνουν προπετιῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἐπάνω εἰς τὰ χτίσματα, καὶ περὶ τῶν ὁποίων ἐλέγχονται συνεχῶς. Ματθ. αὐτὸς. καὶ κγ', 16—22. καὶ Ἰερειμ. ε', 7.

34) Ὅποιοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅρκοι, ὅπου γίνονται εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τὰ τέκνα κτ. περὶ τῶν ὁποίων ἴδε τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Ἰερειμοῦ.

ἀξιώτατον ἀγάπης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν ἀγάπην αὐτήν. « Ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ » διανοίᾳ σου » λέγει ὁ Χριστὸς Ματθ. κβ', 35.

Ἀποτελέσματα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης.

Ἡ ἔνωσις αὕτη γίνεται διὰ τῆς ἀδιακόπου καὶ καθαρᾶς μνήμης τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς. Ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι μία ψυχὴ εὐσεβὴς καὶ ζέουσα ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην α'), γυμνάζεται πάντοτε εἰς τὸν θεῖον νόμον, καὶ εὕρισκει τὴν μόνην αὐτῆς παρηγορίαν, εἰς ταύτην τὴν ἀγιωτάτην ἀσχολίαν· β'), ὑψοῦται πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πλησιάζει τὸν θρόνον τῆς χάριτος αὐτοῦ διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς (35)· γ'), δοξολογεῖ πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ κηρύττει τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· δ'), εὐχαριστεῖ ἐκ καρδίας τὸν Θεόν, δι' ὅλας τὰς χάριτας, ὅσας ἔλαβε παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀποδίδει ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν του· ε'), ἔχει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν καὶ παραδίδει εἰς τὴν πρόνοιαν του ὅλα τὰ συμβάντα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς· ς'), ὑποτάσσεται ἐπομένως μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ προστάγματα τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, καὶ ἐλπίζει μεθ' ὑπομονῆς εἰς αὐτόν· ζ'), τελευταῖον ἀγαπᾷ τὸν πλησίον, ὅσον ἐπιθυμεῖ νὰ ἀγαπᾶται αὐτὸς ἀπὸ τὸν Θεόν· α' εἰάν τις εἴπῃ, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, καὶ τὸν » ἀδελφὸν αὐτοῦ μισεῖ, ψεύστης ἐστίν. » Α', Ἰωάν. δ', 20. Ἐναντίαι εἰς ταύτας τὰς ἀρετὰς εἶναι αἱ ἐπόμεναι κακίαι· α'), ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἔχθρα, ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τὴν παράβασιν τῶν ἐντολῶν του· β'), ἡ πνευματικὴ ὀκνηρία εἴτουν ἀκηδία· ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ ἀμελῇ τις τὰ καθήκοντα τῆς εὐσεβείας· τουτέστι τὴν προσευχὴν, τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς θεῖους ναοὺς, κτ. (36)· γ'), ἡ πρὸς Θεὸν ἀχαριστία, ἡνωμένη ἐνίοτε μετὰ τὸν γογγυσμὸν· δ'), τὸ νὰ ἀμφιβάλλῃ τις διὰ τὴν πληρωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ· μία ἄκαιρος πεποιθήσις εἰς τὸν Θεόν (37), ἢ μία τελεία ἀπόγνωσις.

Τί εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ;

Τὸ δεύτερον οὐσιῶδες μέρος τῆς θείας λατρείας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· ὅστις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ συλλογίζεται καθ' ἐκάστην ὁ ἄνθρωπος τὴν παντοδυναμίαν καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ φυλάττεται ἀπὸ τὸ νὰ πράττῃ, ὅσα εἶναι εἰς ὕβριν καὶ καταφρόνησιν αὐτοῦ (38).

35) Ἑβρ. δ'. 16. 36) Ἰδε Ματθ. κβ'. 13—27. Ἑβρ. ε'. 11. Α'. Πέτρο. ε'. 8.

37) Ἦγουν τὸ νὰ ἐλπίζῃ τις εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ περισσώτερον ἀφ' ὅτι πρέπει· περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον Ῥωμ. β', 4, 8.

38) Τίς οὐ φοβηθήσεται σε Βασιλεῦ τῶν ἐθνῶν; ὅτι σοι [τοῦτο] προσήκει, λέγει ὁ Προφήτης Ἰερεμίας Ι', 7· (τὸ ὅποῖον ἐδάφιον λείπει εἰς τοὺς ἐβδωμήκοντα, ἐκδόσ. Μιλλίου, ἐν Ἀμστελδοαμ. 1723). πρέπει ὅμως νὰ προσέχουμεν νὰ μὴν ᾔναι ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν φόβος δουλικός, ἀλλ' υἱικός. Ὁ δουλικὸς φόβος γεννᾶται ἀπὸ μίαν καρδίαν τρέμουσαν διὰ τὰς δικαίας καὶ ἀφεύκτους ποινὰς, τῶν ὁποίων εἰμῶθα ἄξιοι διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας. Ὁ υἱικός φόβος ὑφίσταται εἰς τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ ἀμαρτωλὸς διὰ τὸ νὰ ἔβλαψε τὸν εὐεργετικὸν καὶ φιλόστοργον αὐτοῦ Πατέρα, τὸν Θεόν. Περὶ τοῦ τοιοῦτου φόβου λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μαλαχίου· « Ὑἱὸς δεξάσει πατέρα, καὶ δούλος τὸν Κύριον αὐτοῦ· καὶ εἰ Πατὴρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστίν ἡ δόξα μου;

Ἀποτελέσματα τοῦ θείου φόβου.

Ἀποτελέσματα τοῦ θείου φόβου εἶναι: α'), ἡ πνευματικὴ πτωχεία, ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ ταπεινῶνται τις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἶναι πταίστης ἔμπροσθεν εἰς τὸ θεῖον κριτήριον. Ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν πνευματικὴν πτωχείαν ἡ φαρισαϊκὴ ὑπερηφάνεια, ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ θαρρῇ τις εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἔργα, καὶ νὰ ὑψοῦται ὑπὲρ τοὺς ἄλλους· β'), ἡ μετάνοια, ἡγουν ἡ ὁμολογία τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων ἡνωμένη μετὰ τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν εὐσπλαγγνίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὁμολογία αὕτη, ὁπόταν γίνεται διὰ στόματος, ὀνομάζεται Ἐξομολόγησις. Εἰς ταύτην ἐναντία εἶναι ἡ ἀμετανοησία, ἡγουν ὁ βαθεὺς ὕπνος εἰς τὴν ἁμαρτίαν (39). γ'), ἡ νηστεία, εἴτουν ἡ χαλίνωσις τῶν παθῶν ὅταν ὁ ἄνθρωπος τὰ πολεμῇ καὶ τὰ ὑποτάσῃ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Χρήσιμος εἶναι εἰς ταύτην τὴν χαλίνωσιν ἡ ἀποχὴ μερικῶν βρωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας θαμάζονται αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι, αἱ ὁποῖαι ἐξαγριούμεναι ἀπὸ τὴν ὑπερμετρον τροφήν, ἀποτελοῦσιν ἀκηδὲς καὶ νωθρὸν τὸ πνεῦμα (40). Ἐναντία εἰς τὴν χαλινωσίαν τῶν παθῶν εἶναι ἡ ἀκολασία, ἡγουν τὸ νὰ δίδῃ τις τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς ὀρέξεις τοῦ σώματος, ἐκ τῆς ὁποίας γεννῶνται ἡ ἀκρασία, ἡ τρυφή, ἡ γαστριμαργία, καὶ ὅλα τὰ ἁμαρτήματα. Περὶ τού-

» ἢ εἰ Κύριός ἐμι ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ὁ φόβος μου; κεφ. α', 6. Ἐναντίον δὲ εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερβολικὸς φόβος, ἡγουν τὸ νὰ φοβώμεθα » νὰ δυσαρεστήσωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους περισσότερον παρὰ εἰς τὸν Θεόν· τὸ ὅποῖον » ἀπαγορεύει ὁ Χριστὸς » Ματθ. 16', 4—9.

39) Καλὸν εἶναι, ὅσοι κοιμῶνται ἀμέριμνοι εἰς τὴν ἁμαρτίαν, νὰ ἐνθυμηθῶσι τὰ λόγια τούτα τοῦ Ἀποστόλου· α' (Ὅταν γὰρ λέγωσιν· εἰρήνη ἔξ ἀσφάλεια, τότε αἰφνί· » διος αὐτοῖς ἐφίσταται ὁ ἔλεος, ὥσπερ ἡ ψὸν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, ἢ οὐ μὴ ἐκφύ· » γωσιν κτ. » Δ'. Θεσσαλον. ε', 3—8.

40) Δὲν ἤθελεν ἦναι ἀνάρμοστον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὀλίγα τινα περὶ νηστείας, διὰ τοὺς ἀπείρους τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τὰς διωριμέναις νηστείας τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας· αἱ μὲν ἦσαν Ἐβδομαδικαί, ὁποία ἦτον ἡ νηστεία τῆς τετάρτης ἔξ τῆς παρασκευῆς κατὰ πᾶσαν ἐβδομάδα· μία δὲ μόνη ἐτήσιος ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα. Ἡ ὁποία ὀνομάζετο κοινῶς τεσσαρακοστὴ μετὰ ὅλον ὅπου ἡ ποσότης τῶν ἡμερῶν ἦτον διάφορος κατὰ διαφόρους τόπους· ἐπειδὴ οἱ μὲν ἐνήνευσον μίαν μόνην ἡμέραν, οἱ μὲν δύο, ἄλλοι περισσοτέρας, ἄλλοι τεσσαράκ. Ὥρας (ἴδ. Εἰρηναῖον παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ Ἐκκλησιαστ. ἱστορ. Βιβλ. ε', κεφ. κς'). ἄλλοι τρεῖς ἐβδομάδας, ἄλλοι ἕξ ἢ ἄλλοι ἐπτά πρὸ τοῦ Πάσχα· καὶ οἱ μὲν ἐκρατεῦντο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐμψυχα, οἱ δὲ ἔτρωγον ἰχθύας μόνους, ἄλλοι μετὰ τῶν ἰχθύων ἢ τὰ πετεινὰ, διίσχυριζόμενοι, ὅτι ἦσαν καὶ αὐτὰ ἐκ τῶν ὑδάτων, κατὰ τὸν Μωσέα· ἄλλοι ἀπέχον ἀπὸ τὰ ὠὰ ἢ τὰ ἀκρόβρυα, τινὲς ἔτρωγον ξηρὸν ἄρτον, ἄλλοι μὴδὲ τοῦτον, καὶ ἄλλοι νηστεύοντες μέχρι ἐνάτης ἔτρωγον διάφορα βρώματα. Ἰδε Σωκράτην Ἐκκλ. ἱστορ. Βιβλ. 5. κεφ. 22. Καὶ αὐταὶ μὲν ἦσαν αἱ νηστεαὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος, καὶ μὲν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστεία ἐπεκράτησε νὰ ᾖναι τεσσαρακονθήμερος παρὰ πᾶσιν· εἰσῆλθον δὲ καὶ ἄλλαι τέσσαρες ἐτήσιοι νηστεαὶ, τούτεστιν ἡ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἡ πρὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἡ πρὸ τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ ἡ πρὸ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀλλ' ἐπταήμεροι καὶ αἱ τέσσαρες, καθὼς λέγει ὁ Βαλααμὴν Ἐρωταποκρίσ. 53. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἐνήστευον (καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης αὐτόθι.) καὶ κατὰ πᾶν Σάββατον, τὸ ὅποῖον ἐπειτα ἀπηγόρευσεν ἡ ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμένη Ἱκονομακία. 56. Ἐπὶ σημειῶσαι, ὅτι ἡ νηστεία ἡ μέχρι τῆς ἐνάτης ὀνομάζετο Στάσις ἀπὸ μεταφοράς τῶν ἐστεινῶν καὶ γρηγορούντων φρουρῶν ὅταν δὲ παρετίετο μέχρις ἐσπέρας, ἐλέγετο εἰδικὴ νηστεία· καὶ ὅταν ἐφυλάττετο μέχρι τῆς ἐπαύριον τὸ πρωῒ, ἐκαλεῖτο ὑπέρβεια.

του μᾶς διδάσκει ὁ Σωτὴρ λέγων· « Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μὴποτε βα-
 ρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραυπάλῃ, καὶ μέθη, καὶ μερίμναις, βιωτι-
 » καῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη » Λουκ. κ', 34 (41).
 ε'), ἡ ἄρνησις τοῦ ἑαυτοῦ, ἡγουν, τὸ νὰ καταφρονῶμεν καὶ νὰ απο-
 βάλλωμεν ὅλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὅσον
 ἀρεστὰ ἦθελεν ἦναι μὲ ὅλον τοῦτο εἰς ἡμᾶς. Οὕτω, παραδείγματος χάριν,
 πρέπει νὰ καταφρονήσωμεν τιμὴν, πλοῦτον, συγγένειαν, καὶ τὰ τοιαῦτα,
 ὅταν αὐτὰ μᾶς ἐμποδίζωσιν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πρὸς Θεὸν καθηκόν-
 των (42). Ὅστις τηρήσῃ ἀκριβῶς ὅσα εἶπομεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ Θείου
 φόβου, δύναται δικαίως νὰ ὀνομασθῇ Θεοσεβὴς.

§. 8.

Ἡ τετάρτη ἐντολὴ μᾶς προστάσσει, νὰ συνερχόμεθα ἐπὶ τὸ
 αὐτὸ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάς, διὰ νὰ λατρεύωμεν
 τὸν Θεόν· ἡγουν νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὸν Κτίστην τοιαύτην τιμὴν,
 ὁποῖαν χρεωστῇ εἰς αὐτὸν τὸ κτίσμα, καὶ νὰ οἰκοδομῶμεν ἑαυ-
 τοὺς ἐκ τοῦ Θείου λόγου.

Ἡμεῖς χρεωτοῦμεν νὰ καταγινώμεθα ἀδιακόπως εἰς τὴν λατρίαν τοῦ
 Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, καὶ διὰ τὴν
 ἀσθένειαν τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ διὰ τὰς διαφορὰς τῆς παρούσης ζωῆς
 χρείας, ὁ πολυεύσπλαγχνος Θεός, συγκαταβαίνων εἰς τὴν ἡμετέραν ἀσθέ-
 νειαν ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ἕξ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος, διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ
 συγκεχωρημένα ἐπίγεια ἡμῶν ἔργα, καὶ διώρισεν μόνην τὴν ἐβδομὴν ἡμέ-
 ραν εἰς τὸ νὰ τὸν λατρεύωμεν. Ἡ ἐβδομὴ αὕτη ἡμέρα ἦτον ἀπ' ἀρχῆς
 κόσμου τὸ Σάββατον (ἡ ὁποία λέξις σημαίνει κατὰ παυσιν, διότι πρέ-
 πει νὰ καταπαύωμεν εἰς αὐτὴν ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν)· καὶ μετὰ τὴν ἔλευ-
 σιν τοῦ Σωτῆρος μετετέθη παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Κυριακὴν,
 εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ (43). Ἐπειδὴ, καθὼς ἐώρταζον

41) Ἰδε ἔξ 'Ρωμ. ιε', 13. Ἐφεσ. ε', 18. Α'. Θεσσαλ. ε', 6. 42) Ἰδε Ματθ. ι', 38
 39, 16, 24—26. Λουκ. ιδ', 26, 27.

43) Ἀγχαλὰ ἡ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθεσία, ὡς ἀνήκουσα περισσότερον εἰς τὸν Ἰ-
 ρουρυκὸν νόμον, ἔπρεπε νὰ καταργηθῇ παντάπασι μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος
 (Ἰδ. Κολασσ. β', 16, 17). διὰ τὸ νὰ περιέχῃ μὲ ὅλον τοῦτο ἡ ἡθικὴν ἔτι, ὅποιον εἶναι
 τὸ νὰ ἀφιερωμέναι μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος εἰς τὴν λατρίαν τοῦ Θεοῦ, μετετέθη
 παρὰ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εἰς τὴν Κυριακὴν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐσχολάζον τὸ Σάββατον,
 ἡ ἐσυνάζοντο ἐπὶ τὸ αὐτό, διὰ νὰ λατρεύωσι τὸν Θεόν (Λευτ. κγ'. 3), εἰς ἀνάμνησιν
 οὐ μόνον τῆς δημιουργίας (Ἐξόδ. Κ. 11), ἀλλὰ ἡ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου
 (Λευτερον. ε', 14, 15): καὶ ὅστις παρέβαινε τὴν ἐντολὴν τοῦ Σαββάτου ἐτιμωρεῖτο μὲ
 θάνατον. Ἀριθμ. ιε', 32—36. Οἱ χριστιανοὶ ἐφύλαττον τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν
 τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, ἀπ' αὐτοῦς ἔτι τοὺς Ἀπο-
 στολικοῦς χρόνους, ὡς φαίνεται Πράξ. κ', 7. Α'. Κορινθ. ιγ'. 2. Ἀποκαλύψ. α', 10.
 Ἰδοὺ ἡ Κυριακὴ ῥητὸς ὀνομάζεται) ἡ Ἰγνατίου ἐπιστολ. πρὸς Μαγνησ. καὶ ἐσχό-
 ληζον ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν, παρακτὸς ἀνίσως καμία ἀναγκαῖα περίστασις ἀπῆναι
 τὸ ἐναντίον· Ἰδε τὸν 29 κανόν. τῆς ἐν Αἰσιδικ. Συνόδ. τὸν ὅποιον ἐξηγῶν ὁ Βαλσα-
 μὼν λέγει· « οἱ Πατέρες τὸ μὴ ἐργάζεσθαι κατὰ τὴν Κυριῶννον οὐκ ἀναγκαστικῶς
 » ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ πρᾶσθαι, εἴγε δύναντο οἱ πιστοὶ· εἰ γὰρ ἐκ πενίας, ἢ ἄλλης
 » τινὸς ἀνάγκης ἢ κατὰ τὴν Κυριῶννον ἐνάσκαίτο τις, οὐ προκρίματισθήσεται. » Οἱ

πάσαι τὸ Σάββατον οἱ Ἰουδαῖοι, διότι κατέπαυσεν ὁ Θεὸς εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἀπὸ ὅλα τῆς δημιουργίας τὰ ἔργα· οὕτως ἐορτάζουσι δικαίως οἱ Χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴν· διότι εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατέπαυσεν, ἤγουν ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, ἥτις εἶναι τρόπον τινὰ μία νέα δημιουργία. Διὰ τὴν ἀγιάσωμεν τὴν εὐλογημένην ταύτην ἡμέραν, καὶ τὴν ἐορτάσωμεν, καθὼς εὐχαριστεῖται ὁ Θεός, εἶναι ἀναγκαῖον.

Πῶς ἀγιάζεται ἡ ἐορτή;

1. Νὰ καταπαύσωμεν ἀπὸ ὅλας ἡμῶν τὰς ἐργασίας, ὅχι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὁ δοῦλος, καὶ ἡ παιδίσκη ἡμῶν· νὰ μακρύνωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπ' ὅλας τὰς βιωτικὰς μερίμνας καὶ ματαιὰς ἀσχολίας, καὶ νὰ ἐνασχολώμεθα εἰς μόνην τὴν λατρίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν εὐφρανθῶμεν ὅλα, ἕως καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα διὰ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐορτὴ αὕτη πρέπει νὰ φυλάττεται ἀκριβῶς, ἐκτὸς ἂν δὲν μᾶς ἐμποδίσῃ καμμία ἀπαραίτητος ἀνάγκη· οἷον, πυρκαϊά, ἐπιδρομὴ ἐχθροῦ, ἀπένεια φίλου, ἢ ἄλλο τι πρᾶγμα ὠφέλιμον εἰς τὸ κοινόν, τὸ ὁποῖον δὲν δέχεται ἀναβολὴν καιροῦ. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πληροῦντες τὰ πρὸς ἀλλήλους καθήκοντα, δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐξ ἐναντίας φυλάττομεν τὸν Θεὸν νόμον κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἐπομένως δὲν καταφρονεῖται διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίως καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, λέγων· «Τὸ Σάββατον» τὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» Μαρκ. β', 27. τουτέστι δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ παραβλέψῃ τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου νόμον, ὡςάκις τὸ ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ὠφέλεια τοῦ πλησίον.

2. Νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου καὶ νὰ εὐχαριστῶμεν εἰς τὰς δημοσίους συνάξεις⁽⁴¹⁾ τὸν εὐσπλαγγχον καὶ Θεὸν ἀγαθὸν Προνοητὴν δι' ὅλας αὐτοῦ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας· νὰ γνωρίζωμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ τὰ πταίσματα, καὶ νὰ τὰ ἐξομολογώμεθα μετ' ἀληθινὴν εὐλάβειαν, παρακαλοῦντες τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ νὰ μὴ μᾶς στερήσῃ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ· νὰ μεταλαμβάνωμεν τὴν ἁγίαν εὐχαριστίαν ἀξίως καὶ συνεχῶς· νὰ ἀκούωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετ' εὐλαβείας τὴν προσευχὴν, τὴν ψαλμωδίαν καὶ τὴν διδασχὴν τοῦ Θεοῦ λόγου. Πρέπει δὲ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ

δὲ Πολιτικοὶ νόμοι διώρισαν ἀπαραίτητον τῆς Κυριακῆς τὴν ἀργίαν δι' ὅλους, πλὴν τῶν γεωργῶν, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὺς ὑπέταξεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην λέγων ὁ Αὐτοκράτωρ μετέπειτα. Καὶ αὕτη μὲν ἦτον ἡ μόνη σχεδὸν τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἐορτὴ τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος προστετέθησαν καὶ ἄλλαι διάφοροι ἐορταὶ Δεσποτικά τε καὶ Μαρτυρικά· αἱ περισσότεραι (καθὼς λέγει Εὐσέβ. Παμφίλ. περὶ βίου Κωνσταντίνου) ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνστ. ὅστις ἐνομοθέτησε τὸ νὰ ἐορτάζεται καὶ ἡ παρασκευὴ πάσης ἐβδομάδος, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς Εὐσέβ. αὐτὸς. καὶ Σωζόμενος Βιβλ. α', κεφ. 8, ἀγκυλὰ ἡ ἐορτὴ τῆς παρασκευῆς συνάγεται νὰ ἦναι ἀρχαιότερα ἐκ τοῦ Ἀριγένης βιβλ. 6, κατὰ Κέλσου. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔπειτα Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς διώρισε διὰ νεαρᾶς, τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐορτῶν ὅλου τοῦ ἔτους· τὰς ὁποίας διαιρεῖ εἰς τὰς «τελῶς ἀπράκτους» καὶ εἰς τὰς «ἀπὸ μέρους ἀπράκτους»· ἴδε τὴν νεαρὰν ταύτην παρὰ τῷ Διὶ Ὑγκλαύφ Τόμ. α'. Σελ. 160. 41) ἴδε Ἐβρ. ι', 23.

ὄχι μόνον τὰς Κυριακάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ἑορτάς τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀγίων αὐτοῦ, καὶ νὰ σπουδάζωμεν διὰ τῆς σωτηριώδους ταύτης ἀσχολίας νὰ προκόπτωμεν εἰς τὴν εὐσέβειαν.

3. Ὅσοι κατοικοῦσι μακρὰν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ἐμποδίζονται νὰ ὑπάγωσιν εἰς αὐτὴν ἀπὸ καμμίαν ἀνάγκην, πρέπει τὰς ἑορτάς, εἰς τὸν τόπον, ὅπου εὐρίσκονται, νὰ προσεύχωνται αἵροντες χεῖρας ὁσίους εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ νὰ οἰκοδομῶνται μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν εὐσεβῶν βιβλίων. Ὅσοι δὲν ἤξεύρουσιν ὅμως νὰ ἀναγινώσκωσι, πρέπει νὰ ἀκροάζωνται ἄλλους ἀναγινώσκοντας.

4. Εἰς ἕκαστον οἶκον πρέπει νὰ διδάσκωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα, οἱ κύριοι τοὺς δούλους, οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς, οἱ ὑπερκείμενοι τοὺς ὑποκειμένους, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ νὰ τοὺς κατηχῶσι τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ νὰ καταγίνωνται πάντοτε εἰς τὸ νὰ τοὺς ὀδηγῶσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ.

5. Πρέπει ἐξαιρέτως τὰς ἑορτάς νὰ βοηθῶμεν τοὺς ἐν ἀνάγκαις ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἡμῶν, ἢ νὰ δίδωμεν ἐλεημοσύνην εἰς διατροφήν τῶν πτωχῶν. Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικούς, ὡς ὑπηρετάς τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, διὰ νὰ ἐργάζωνται τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα μετὰ χαρᾶς καὶ μὴ στεναζόντες ⁽⁴⁵⁾. α Ἀξίος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ » αὐτοῦ ἐστὶ » ⁽⁴⁶⁾. Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τὰς χρεῖας, καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων ⁽⁴⁷⁾ σκευῶν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς οἰκοδομὴν Νοσοκομείων διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ γέροντας, εἰς σύστασιν Σχολείων, εἰς ὑποδοχὴν ξένων, καὶ εἰς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων. Ὅστις πράττει ταῦτα, αὐτὸς ἀγαθίζει τὸ Σάββατον τοῦ Κυρίου, καὶ ἄρχεται ἀπὸ τὴν παρούσαν ζωὴν νὰ ἑορτάζῃ τὸ αἰώνιον ἐκεῖνο Σάββατον, ἡγουν αὐτὸς δοκιμάζει ἐκείνην τὴν ἀνάπαυσιν, τῆς ὁποίας τὴν τελείαν ἀπόλαυσιν θέλει ἔχομεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Ἐβρ. δ', 8, 9.—Ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

1. Ὅσοι ἀπὸ μίαν ἄμετρον ἐπιθυμίαν πλούτου καὶ τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν ἐργάζονται τὴν Κυριακὴν, καὶ ἀσχολοῦνται εἰς κοσμικὰ πράγματα. Οἱ τοιοῦτοι δουλεύουσι τὸν μαμμωναῖν καὶ τὴν κοιλίαν αὐτῶν, ὄχι τὸν Θεόν· καὶ μαρτυροῦσι μετὰ τοῦτο, ὅτι ἔχουσιν ὀλίγην ἐλπίδα καὶ πίστιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ· Φαντάζονται οἱ ἀνόητοι, ὅτι ὅσα κερδαίνουνσιν, εἰς τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν, εἶναι καρποὶ τῶν ἰδίων κόπων καὶ ὄχι τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ ⁽⁴⁸⁾. Οὕτω συλλογίζονται οἱ Ἑθνικοὶ, ἀλλ' ὄχι οἱ

45) Ἐβρ. ιγ', 17. 46) Λουκ. ι, 7. Α' Κορινθ. θ', 14, 14. Α'. Τιμοθ. ε', 17, 18.

47) Ὅχι, δηλαδὴ τῶν περιττῶν· ἐπειδὴ τίς ὠφέλεια ἀπὸ τοῦ νὰ ἔχῃ μία Ἐκκλησία τριπλᾶ ἢ τετραπλᾶ δισκοπότηρα, πληθὺς ἀργυρῶν κανδηλῶν ἢ ἄλλων σκευῶν, ἢ νὰ στερεῖται ἀπὸ σπουδαίους ἱερεῖς, ψάλτας, ἀναγνώστας ἢ ἀκροατάς; ἢ νὰ γέμῃ ἀπὸ πτωχοῦς ἢ πεινῶντας; θέλει χριστιανὲς νὰ στολίσῃς τὸν ναόν τοῦ Θεοῦ; μὴ τὸν ἐπιφορτίξῃς μετὰ περιττὰ ἢ ἀνοφελῆ σκευή; ἀλλὰ εἶδε ἀφ' ὅσα σοὶ ἔδωκεν ὁ Θεός, εἰς σύστασιν σχολείων ἢ νοσοκομείων, εἰς διατροφήν ὀρφανῶν ἢ χηρῶν· ἢ μὴ φοβοῦ νὰ λείψωσι ποτὲ τὰ ἀναγκαῖα σκευὴ ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας.

48) Δὲν εἶναι τὴν σήμερον ἄλλο κοινότερον ἀπὸ τὸ νὰ ἀκούῃ τις πολλοὺς πλουσίους νὰ κζητηγῶσι τὸν πτωχόν αὐτῶν ἀδελφὸν μετὰ τοῦτα τὰ σκληρὰ λόγια· ὦ τὸν

ἐληθῖνοι Χριστιανοί. Διὰ τοῦτο συγχωρεῖ πολλάκις ὁ Θεὸς τὸ νὰ στερεῖται εἰς μίαν στιγμὴν ὁ ἄνθρωπος, ὅσα ἐκέρδισεν εἰς τοιοῦτον τρόπον.

2. Ὅσοι, εἴτε ἀπὸ ψυχρότητα πρὸς τὴν θρησκείαν, εἴτε ἀπὸ ἀκηδεῖαν, εἴτε ἀπὸ μίαν ἐσφαλμένην δόξαν, ὅτι ἡ θεία λατρεία εἰς τὰς κοινὰς συνάξεις δὲν ἔχει τι περισσότερον ἀπὸ τὴν γενομένην κατ' οἶκον, δὲν ὑπάγουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ δαπανῶσι τὸν πολυτίμον τοῦτον καιρὸν εἰς τὸ νὰ κάθηνται ἄργοι· ἢ νὰ περιέρχωνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἢ νὰ μεθύσκωνται, ἢ εἰς σκανδαλώδη καὶ θεατρικὰ δράματα, ἢ εἰς ἀσχημονα παιγνίδια, καὶ ἄλλας τοιαύτας ἀσεβείας ⁽⁴⁹⁾· καὶ ἀγκαλὰ ἵναι συγχωρημένον τὸ νὰ εὐθυμήσῃ τις τὴν Κυριακὴν διὰ ἀνακούφισιν τῶν σωματικῶν πόνων· πρέπει ὅμως νὰ προσέχῃ νὰ μὴ βλάβῃ διὰ τοῦτου τὴν ἰδίαν ψυχὴν, νὰ μὴ ζημιώσῃ τὸν πλησίον, καὶ νὰ μὴ δώσῃ σκάνδαλον εἰς κανένα ⁽⁵⁰⁾.

3. Ὅσοι ὑπάγουσι μὲν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπάγουσι δὲ ἢ ἀπὸ συνήθειαν μόνην, ἢ διὰ νὰ φυλάξωσι τὸ πρέπον, ἢ καὶ νὰ διατρέψωσι τὸν καιρὸν, καθὼς καὶ ὅσοι εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀκολουθίας, καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, δὲν δεικνύουσι κανένα σέβας, φλυαροῦσι, γελῶσιν, ἀστείουσιν, συλλογι-

ἀπρόκοπον! Ὡ τὸν ἀνάξιον! Συμβαίνουν, ναί, πολλάκις καὶ πτωχεῖαι εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀμελείας, ἢ καὶ κακίας, ὅχι ὅμως ὀλιγότερον συμβαίνει καὶ τὸ νὰ μένῃ τις πτωχὸς, διὰ τὸ νὰ μὴ μετεχειρίσῃ τὸ ψεῦδος, τὴν ἐπιτορίαν, καὶ ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους ἀποκτάται πολλάκις ὁ πλούτος.

49) Ἐμποδίζει τὰ τοιαῦτα κατὰ τὰς ἐορτὰς ἡ ἐν Καρθαγίνῃ Συνοδος κανὼν. 7 καὶ 61 παρὰ τῷ Λεῦκλαυφ τόμ. Α'. Σελίδ. 51. καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Μέγας νόμον ἐξέθηκε κωλύοντα πᾶν μουσικὸν ὄργανον κατὰ τὰς Κυριακάς, ὡς λέγει Εὐσεβίος ἐν τῇ ἐπιτομῇ. σελ. 291. Ἰγνάτιος δὲ ὁ Θεοφόρος ἐπισκοπ. πρὸς Μαγνησ. λέγει· « ἕκαστος ἡμῶν Σαββατίζειτω πνευματικῶς, μελέτη νόμου χαίρων — οὐκ ὀρχήσῃ καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχουσι ».

50) Δὲν εἶναι ἄλλο ἀξιοθρηνητότερον ἀπὸ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀγιάζουν τὰς ἐορτὰς πολλοὶ χριστιανοὶ τὴν σήμερον. Αἱ Δεσποτικαὶ ἐορταὶ δὲν γίνονται, πλέον εἰς ἀνάμνησιν τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς. Ἡμεῖς προσμένομεν τὸ, « Χριστὸς γεννάται » ἢ τὸ « Χριστὸς ἀνέστη μετὰ μεγάλην ἐπιθυμίαν, ὅχι διὰ νὰ δοξάζωμεν τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ νὰ λαμπροφωρέσωμεν, καὶ νὰ περιερχώμεθα ἐξ οἴκου εἰς οἶκον, διὰ νὰ πολυχρονίζωμεν ὁ εἰς τὸν ἕτερον, καὶ νὰ ἐρωτῶμεν, « πῶς ἔχω » μὲν μὲ τὴν μεταβολὴν τῶν βρωμάτων, ἂν τὸ πασχαλινὸν μᾶς ὠφέλησεν κτ. » Ὅλαι αἱ Κυριακαὶ τοῦ ἔτους, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς τῆς Τεσσαρακοστῆς δύο, δαπανῶνται εἰς τὸ νὰ λατρεύωμεν τὴν κοιλίαν ἡμῶν, καὶ ὅχι τὸν Θεόν. Εἰς αὐτὰς (καὶ ὅχι εἰς τὰς ἐργασίμους ἡμέρας) συμβαίνουν αἱ ἐριδές, αἱ φιλονικίαι, οἱ φόνοι καὶ αἱ λοιπαὶ ἀνοσιουργίαι, καρποὶ τῆς Ἀδδφφαγίας καὶ τῆς Μέθης. Αὐτὰς τὰς δύο Κυριακάς τῆς Ἀποκρῆς καὶ τῆς Τυροφάγας, φαίνεται νὰ ἡμέθα ὅλοι ἐνεργούμενοι ἀπὸ τὸ δαιμόνιον τῆς Γαστριμαργίας. Δὲν μένει πλέον διαφορά μεταξὺ πλουσίου καὶ πτωχοῦ· ὅλοι τρώγουσιν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, καὶ πολλοὶ δαπανῶσιν ὑπὲρ τὴν δύναμιν. Θέλεις Χριστιανὲ νὰ καταλάβῃς τὴν ἀτοπίαν τοιαύτης ἀντιθέου διαγωγῆς; ἔχε πάντοτε κατὰ νοῦν τὸ παράδειγμα τοῦτο. Ἄν ἕνας φονεὺς, διότι ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ ἀποχὴν τοῦ φόνου ἀπὸ τῆς λατρίας, ἐρόνυε σήμερον ὅσους ἤθελεν ἀπαντήσῃ· δὲν ἤθελε τὸν κρῖνετε ὅχι μόνον μοχθηρότατον, ἀλλὰ καὶ ἀφρονέστατον; Τοιοῦτος γίνεσθαι καὶ σὺ, Χριστιανέ, ὅταν ἐρώγῃς σήμερον, ὅσα εὐχῆς, διὰ νὰ ἀπέχῃς αὐριον ἀπὸ ὅλα· ὅταν γεμίζῃς σήμερον τὴν κοιλίαν σου ὑπὲρ τὸ μέτρον, διότι δὲν ἔχεις αὐριον τὴν ἄδειαν νὰ φάγῃς κρασί· ὅταν μεθύσῃς σήμερον διότι δὲν καταλύεις αὐριον οἶνον. Ἦξευρε ὅμως, ὅτι ὅστις σχολάζει τὰς ἐορτὰς διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰ ἴδια πάθη, αὐτὸς δὲν εἶναι ἐορταστής· ἀλλὰ χλευαστὴς τῆς θείας Μεγαλωσύνης, καὶ τολμηρὸς παραβάτης τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

ζονται τὰ ἐπίγεια, κατα λαλοῦσι τὸν πλησίον, δὲν ἀκούουσι μὲ προσοχὴν τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν, ἣ καὶ τὴν κρίνουσιν κατὰ τὰς ἰδίας ἐννοίας. διότι ἡ διδασχὴ, ὅπως ποτὲ καὶ ἂν ᾖ ἡ φράσις, ἡ τὰ σχήματα τοῦ διδάσκοντος, πρέπει νὰ ἀκούηται μὲ εὐλάβειαν ἐπειδὴ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

4. Ὅσοι δὲν ἤξεύρουσι, μήτε θέλουσι νὰ ἡξεύρωσι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν ἀσχολοῦνται εἰς ἀνάγνωσιν εὐσεβῶν βιβλίων ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἀναγινώσκουσι σκανδαλώδη καὶ ὀλέθρια συγγράμματα, καὶ τελευτῶσιν οὕτως τὴν ἀθλίαν αὐτῶν ζωὴν εἰς μεγάλην ἄγνοιαν τῆς εὐσεβείας.

5. Ἀμαρτάνουσι προσέτι εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐκεῖνοι οἱ ἀσεβεῖς Ποιμένες, ὅσοι δὲν διδάσκουσι τὸ ποίμνιον αὐτῶν, μήτε κηρύττουσιν εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπ' Ἐκκλησίας, ἡ (ἂν ᾖ ἡ ἀγράμματοι) δὲν ἀναγινώσκουσι καὶ ἕνα ἄλλο Ἐκκλησιαστικὸν βιβλίον· αὐτοὶ οὐκ εἰσέρχονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, μήτε ἄλλους ὁδηγοῦσιν εἰς αὐτήν ⁽⁵¹⁾. Πρὸς τοῦτοις, ὅσοι ἀναγινώσκουσιν ἢ φάλλουσιν ἐπ' Ἐκκλησίας χωρὶς εὐλαθείας καὶ προσοχῆς μὲ μεγάλην ταχύτητα, καὶ προξενοῦσιν ἐπομένως σκάνδαλον ἀντὶ ὠφελείας.

6. Ὅσοι δὲν οἰδοῦσιν ἐκ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων μήτε τὸ ἐλάχιστον μέρος εἰς τὰς ἀναγκαῖας πνευματικὰς χρεῖας· οἷον, ὅσοι δὲν συνεισφέρουσιν εἰς τὴν συναζομένην διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνην, καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἐκκλησιαστικὰς χρεῖας· καθὼς ἐτι καὶ εἰς σύστασιν τῶν Νοσοκομείων, τῶν Σχολείων, εἰς βοήθειαν τῶν ἐν ἀνάγκαις ὄντων, τῶν προσαιτούντων, τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν ἀντὶ δὲ τούτου καταναλίσκουσι τὴν οὐσίαν αὐτῶν εἰς ἀνωφελεῖς καὶ ἀσώτους δαπάνας, εἰς ἡδονὰς καὶ ἀθεμίτους ἀπολαύσεις, εἰς γελωτοποιοὺς καὶ βωμολόχους κτ. ⁽⁵²⁾. Οἱ τοιοῦτοι πάντες δὲν ἀγιάζουσι τὸ Σάββατον ἔχουν τὴν ἐορτὴν, ἀλλὰ τὴν βε-

51) Ἰδε Ματθ. κγ'. 13. 52) Ἐνταῦθα ἀνάγεται ἡ ἡσώτος δαπάνη, ἥτις γίνεται εἰς τὸ παιγνίδιον τῶν κύβων, τῶν χαρτίων ἢ τῶν τοιούτων. Ἄν ἤξευρον οἱ χαρτοπαῖκται πόσον κακὸν προξενοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς ἢ εἰς τὸν πλησίον διὰ τῆς τοιαύτης αἰσχροκερδείας, ἥθελε φρίττωσι καὶ εἰς μόνην τὴν θεὰν τῶν χαρτίων. Αὐτοὶ βλέπουν τὴν ὑγίαν τοῦ σώματος μὲ τὰς ἀμέτρους ἀγρυπνίας καὶ μὲ τὰς παραλόγους ὀργὰς ἐπακολούθημα ἀναγκαῖα τῶν αἰσχροκερδῶν παιγνιδίων. Αὐτοὶ ἐκνευρίζουσι τὴν ψυχὴν· ζοφοῦσι τὸν νοῦν· ἐξορίζουσι τὴν Θεοσέβειαν ἀπὸ τῆς καρδίας διὰ τῶν ὀρκίων, τῶν ἀθεμιτῶν ἐπικλήσεων τοῦ Θεοῦ, τῶν ᾠδῶν καὶ βλασφημιῶν. Ἄφ' οὗ ὀλιγωρήσῃ τις τοιοιτοτρόπως τὰ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα· ἀφ' οὗ ὡς ἄλλος Τιτάν, καταφρονήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, εἶναι πιθανὸν ὅτι θέλει φυλάξῃ τὰ πρὸς τὸν πλησίον καθήκοντα· Ἡ καθημερινὴ πειρὰ δεικνύει, ὅτι οἱ τοιοῦτοι φροντίζουσιν ἢ οὐδαμῶς, ἢ ὀλίγον διὰ τοὺς οἰκείους, καὶ πολλὰ ὀλιγώτερον διὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Αὐτοὶ, διὰ νὰ θεραπεύσωσι τὸ ἴδιον πάθος, ὑπερτοροῦσι τὰ ἴδια τέκνα ἀπὸ τῆς ἀναγκαίας ἀνατροφῆς, βάλλουσιν εἰς κίνδυνον ἀτιμίας καὶ γυναικας καὶ θυγατέρας, δαπανῶσι ματαίως ἐκεῖνα τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἡθύναντο νὰ δαπανήσωσι διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἢ τὴν τοῦ πλησίον ὠφέλειαν, καὶ καταντῶσι πολλὰκις εἰς ἐσχάτην ἔνδειαν· σιωπῶ τὸ κακὸν παράδειγμα, τὸ ὅποιον δίδουσιν εἰς τοὺς ἄλλους, ἢ μάλιστα εἰς τὰ ἴδια τέκνα. Ὁ Ἀριστοτέλης (ἀγαθὰ στερημένος τοῦ εὐαγγελικοῦ φωτός) συγκαταριθμῇ τοὺς τοιοῦτους μὲ τοὺς ληστὰς. » Ὁ μὲντοι κυβευτὴς (λέγει), καὶ ὁ λωποδιτὴς, καὶ ὁ ληστὴς, τῶν ἀνελευθέρων εἰσιν, αἰσχροκερδεῖς γάρ ». Πθικ.

Νικομ. Βιβλ. 6.

βηλοῦσι καὶ ὑστεροῦνται ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἑορτὴν τῆς οὐρανόυ κατοικίας.

Αἱ προειρημένα τέσσαρες ἐντολαὶ διδάσκουσι περὶ Θεοῦ καὶ τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸν Θεὸν λατρείας· αἱ ἐπόμεναι ἐξ ἀποβλέπουσι τὸν πλησίον, καὶ ἔχουσι τέλος γενικῶς τὴν εἰρηνικὴν καὶ εὐδαίμονα ζωὴν τῆς Πολιτικῆς κοινωνίας.

§. 9.

Ἡ πέμπτη ἐντολὴ προστάσσει, νὰ προσφέρωμεν τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς ἡμῶν, ἐξαιρέτως (ὑποκάτω εἰς τὸ ὄνομα τῶν γονέων) εἰς τοὺς Ἡγεμόνας, εἰς τὴν Πνευματικὴν καὶ κοσμικὴν Ἐξουσίαν, εἰς τοὺς Διδασκάλους, εἰς τοὺς εὐεργέτας καὶ Δεσπότας, καθὼς ἔτι καὶ εἰς τοὺς Γέροντας· καὶ νὰ ἀγαπῶμεν εἰλικρινῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη προστάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἔχει μεγάλην ἔμφασιν εἰς ὀλίγα λόγια· διότι προστάσσει,

1. Νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν. Τοῦτο τὸ σέβας εἶναι τὸ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ νὰ τοὺς σεβώμεθα· νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ μὴν ἐπιχειρίζωμεθα κάμειαν ἀξιόλογον ἐπιχείρησιν χωρὶς τῆς εὐλογίας αὐτῶν· νὰ ὑποφέρωμεν μετ' ὑπομονῆς τὰ πταίσματα καὶ τὰς ἀμαρτίας τῶν· νὰ ὑπερασπίζωμεν, ὅταν ἡ χρεια τὸ καλέσῃ, τὴν τιμὴν αὐτῶν· νὰ γνωρίζωμεν εὐχαρίστως μέχρι τέλους ζωῆς τὴν ἀνατροφὴν, καὶ τὰς εὐεργεσίας, ὅσας ἐλάβομεν παρ' αὐτῶν, καὶ νὰ δεικνύωμεν ἐμπράκτως τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς, βοηθώντας αὐτοὺς τὸ κατὰ δύναμιν, μάλιστα ὁπότεν πτωχεύσωσιν ἢ γηράσωσιν. Οἱ γονεῖς πάλιν χρεωστοῦσι νὰ τρέφωσι τὰ ἴδια τέκνα, ἕως οὗ νὰ φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν, νὰ προνοῶσι διὰ τὴν ὑγίαν αὐτῶν, νὰ τὰ ἀνατρέψωσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ⁽⁵³⁾, νὰ μὴ δίδωσιν εἰς αὐτὰ σκάνδαλον καὶ κακὸν παράδειγμα, νὰ τὰ διδάσκωσιν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ⁽⁵⁴⁾, καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἐπιτήδεια, καὶ νὰ σπουδάζωσι νὰ τὰ βάλλωσιν εἰς ἐκεῖνο τὸ ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον εἶναι πρόσφορον καὶ κατάλληλον εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν ⁽⁵⁵⁾. Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις νὰ προσφέρωνται μετ' σκληρότητα

53) Ἰδε Ἑφεσ. ς', 4. 54) Δευτερονομ. ς', 7. καὶ 11, 19.

55) Οἱ πατέρες σφάλλονται μεγάλως, ὅταν ἀναγκάζωσι τὰ ἴδια τέκνα νὰ ἐναγκαλιζώμεναι τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὁποῖον αὐτοὶ εὐρίσκονται. Ὁ Πραγματευτὴς θέλει ὅλα τοῦ τὰ τέκνα πραγματευτὰς· ὁ τεχνίτης τεχνίτας· καὶ ὁ φιλόσοφος φιλοσόφους· χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ, μήτε ὁ πραγματευτὴς, ἂν ὅλα τοῦ τὰ τέκνα ἦναι ἐπίσης ἐπιτήδεια εἰς τὴν ἐμπορίαν· μήτε ὁ τεχνίτης, ἂν ἡ τέχνη ἀρμόζῃ εἰς αὐτὰ· μήτε ὁ φιλόσοφος, ἂν ἡ φιλοσοφία δυνατὰ νὰ τελεσφορήσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς των. Μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας αἰτίας τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνθρώπων εἶναι, ὅτι δὲν εὐρίσκειται πᾶς ἕνας εἰς τὴν στάσιν, διὰ τὴν ὁποῖαν τὸν ἔκαμεν ἐπιτήδειον ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἕνας ἀπρόκοπος τεχνίτης ἤθελεν ἴσως ἦναι ἐντιμος πραγματευτὴς, ἡ μέγας φιλόσοφος, ἂν οἱ γονεῖς τοῦ ἐξετάζον τὰς δυνάμεις τοῦ νοῦς του, πρὶν νὰ τὸν διωρίσωσιν εἰς καλὸν ἐπάγγελμα. Ἡ συντομία μίαν σημειώσεως δὲν μοι συγχρεῖ νὰ παραστήσω τὰ

εἰς τὰ τέκνα, ἀλλὰ νὰ διορβοῦσι τὰ σφάλματά των μὲ τὴν συγκατά-
 θασιν· καθὼς τὸ προστάσσει ὁ ἴδιος Ἀπόστολος, λέγων. « Οἱ πατέρες
 » μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἀθυμῶσι » Κολασ. γ', 21. Πρέπει
 προσέτι νὰ ᾔναι, μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν, οἱ πρῶτοι καὶ καλλίωτεροι
 σύμβουλοι τῶν ἰδίων τέκνων.

Νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὰς προσταγὰς τῶν ἡγεμόνων.

2. Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς ἡγεμόνας, ὡς πρῶτους Δεσπότας μετὰ Θεόν,
 καὶ νὰ τοὺς σεβώμεθα, ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς θελήσεις, καὶ τελούντες τὰς
 προσταγὰς αὐτῶν μετὰ χαρᾶς καὶ χωρὶς γογγυσμοῦ ⁽⁵⁶⁾. Πρὸς τοῦτοις
 νὰ δίδωμεν τοὺς φόρους ἐθελουσίως ⁽⁵⁷⁾, καὶ νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεόν
 διὰ τὴν ὑγίαν καὶ εὐτυχίαν αὐτῶν ⁽⁵⁸⁾, καὶ νὰ βάλλωμεν εἰς κίνδυνον
 καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν ζωὴν, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν
 τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐναντίον εἰς τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἀποστάτας καὶ
 τοὺς προδότας· « οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰμὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὗται ἐξουσίαι
 » ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν· ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος, τῇ ἐξουσίᾳ
 αὐτῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε » Ῥωμ. ιγ', 1, 2. Τὸ χρέος πάλιν τῶν
 ἡγεμόνων εἶναι, νὰ προνοῶσι διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ εὐδαιμονίαν τῶν ὑπη-
 κῶν, νὰ ὑπερασπίζωσι τὸ δίκαιον, καὶ νὰ κολάζωσι τοὺς φανεροὺς πται-
 στας, νὰ μὴ συγχωρῶσιν εἰς τὰς Πνευματικὰς καὶ Πολιτικὰς Κυβερνή-
 σεις τὸ νὰ ὑπερβαίνωσι ποτὲ τὰ ὅρια τοῦ καθηκόντος. Ὁ ἡγεμὼν χρεω-
 στεῖ νὰ ἀνταμείβῃ τοὺς καλοὺς, καὶ νὰ παιδεύῃ τοὺς κακοὺς, καὶ νὰ φρον-
 τιζῇ ὡς Πατὴρ διὰ τὸ καλὸν τῶν ἰδίων τέκνων. Πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ
 διατηρῇ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν, καὶ νὰ ὑπερασπίζῃ τὴν Ἐκκλη-
 σίαν ἐναντίον εἰς τοὺς καταφρονητάς καὶ χλευαστάς· νὰ συνεργῇ εἰς τὸν
 πλατυσμόν καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, καὶ νὰ ὀδηγῇ
 διὰ ταύτης τοὺς ὑπηκόους πρὸς τὴν εὐσέβειαν· ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ
 ὀνομάζει τοὺς Ὀρθοδόξους Βασιλεῖς Τίθηνους τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ
 Προφῆτου Ἠσαΐου, κεφ. μβ', 23.

Νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τοὺς πνευματικοὺς καὶ κοσμικοὺς Κυβερνήτας.

3. Νὰ προσφέρωμεν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Πνευματικοὺς καὶ Κοσμικοὺς
 Κυβερνήτας, νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἀνυποκρίτως καὶ νὰ ὑπερασπίζωμεν τὴν
 τιμὴν αὐτῶν· νὰ παριστάμεθα ἐμπροσθεν αὐτῶν μὲ σέβας, καὶ, ἂν κατὰ
 τύχην ἤθελε μᾶς βλάψωσι, νὰ ὑποφέρωμεν μεθ' ὑπομονῆς τὴν βλάβην ⁽⁵⁹⁾.
 Γιὸ χρέος δὲ τῶν Κυβερνητῶν, τῶν μὲν πνευματικῶν εἶναι, νὰ διδάσκωσι

ἵστοι καὶ τὰς μεγάλας δυστυχίας, ὅσαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν κακὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐ-
 παγγέλματος, ὅστις ὅμως ἤθελε νὰ συλλογίζεται, θέλει τὰ καταλάβει καὶ χωρὶς ἐγὼ
 εἰς τὰ ἀπαριθμῶ.

56) Ἰδε Ῥωμ. ιγ', 1—6. Τίτ. γ', 1. Α'. Πέτρ. 6', 13—17. 57) Ὅχι μόνον μᾶς
 κατήγγειλεν ὁ Χριστὸς ν' ἀποδίδωμεν τὰ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ
 Θεῷ Ματθ. κβ', 20. ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ἐντολὴν ταύτην μετὰ τοῦ ἰδίου παράδειγματος.
 Αὐτόθ. ιζ', 24—27. Ἰδε καὶ Ῥωμ. ιγ', 7.

58) Καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος Α'. Τιμῶθ. 6', 1, 2. Ἰδε καὶ Ἰερμ. κδ', 7.

59) Ἰδε Α'. Θεσσαλ. 4, 12, 13. Ἐβρ. ιγ', 17.

τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ τοὺς ὀδηγῶσιν εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς· τῶν δὲ κοσμικῶν, νὰ φυλάττωσι τὸ δίκαιον, καὶ νὰ φροντίζωσι τὸ νὰ ἦναι εὐτακτοὶ καὶ φρόνιμοι οἱ ὑποκείμενοι εἰς αὐτοὺς.

Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους καὶ εὐεργέτας.

4. Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους καὶ εὐεργέτας, καὶ νὰ ἡμεθα πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς αὐτοὺς· ἤγουν νὰ τοὺς βοηθῶμεν ἐν καιρῷ χρείας, καὶ νὰ τοὺς περιποιώμεθα φιλικῶς εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν.

Οἱ δούλοι πρέπει νὰ σέβωνται τοὺς δεσπότας.

5. Χρεωστοῦσιν οἱ δούλοι νὰ φοβῶνται τοὺς ἰδίους δεσπότας, νὰ τοὺς ὑπηρετῶσι πιστῶς καὶ ἐπιμελῶς, νὰ πείθωνται εἰς τὰς προσταγὰς τῶν χωρὶς γογγυσμοῦ, νὰ ὑποφέρωσι τὰς δυσκολίας καὶ τὰς φαντασιώδεις αὐτῶν γνώμας, νὰ μὴ κλέπτωσι, νὰ φροντίζωσι διὰ τὸ συμφέρον τοῦ δεσπότου ἐπίσης ὡς καὶ διὰ τὸ ἑδικόν των, νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν τιμὴν καὶ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ δεσπότου εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ⁽⁶⁰⁾. Οἱ Δεσπόται πάλιν πρέπει νὰ προσφέρωνται πρὸς τοὺς δούλους, ὡς πατέρες, νὰ τοὺς παρακινῶσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὰ χρηστὰ ἔθνη, νὰ μὴ τοὺς ὑστερῶσι τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, νὰ μὴ τοὺς ἐπιφορτίζωσι μὲ κόπους ὑπερβολικούς· νὰ μὴ βαρύνωσι τοὺς γεωργοὺς μὲ συνεισφοράς καὶ δόσεις ἀνυποφόρους· νὰ ἦναι μέτριοι εἰς τὰς κολάσεις, τὰς ὁποίας ὅεν πρέπει νὰ ἐπιβάλλωσι δι' ἄλλο τέλος, παρέξ διὰ διόρθωσιν τῶν δούλων· νὰ μὴ τοὺς μεταχειρίζωνται ὄργανα τῆς ἰδίας κακίας, καὶ νὰ ἐνθυμῶνται πάντοτε τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου· «οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐσότητά τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς.» Κολασ. δ', 1. ⁽⁶¹⁾.

Ποῖοι εἶναι οἱ καρποὶ τῆς εὐσπλαγχνίας.

6. Προστάσσει ἔτι ἡ ἐντολὴ αὕτη νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον· ἤγουν νὰ προσφερώμεθα εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰλικρινῶς, φιλικῶς, θεραπευτικῶς καὶ πράως· νὰ ἡμεθα ἐλευθέριοι καὶ εὐσπλαγγχοι. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐσπλαγχνίας εἶναι· τὸ νὰ τρέφῃ τοὺς πεινῶντας, νὰ ποτίζῃ τοὺς διψῶντας, νὰ ἐπισκέπτεται τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς, νὰ ὑποδέχεται ἀσμένως τοὺς ξένους, νὰ μὴ προξενῇ κάμμίαν βλάβην εἰς τὸν πλησίον, ἐξ ἐναντίας δὲ πάντοτε καλὸν ⁽⁶²⁾. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐσπλαγχνίας, καθόσον ἀποβλέπουσι τὴν ψυχὴν, εἶναι· τὸ νὰ ἀποσύρῃ τις τὸν πλησίον, ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀμαρτίας· νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀμαθεῖς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν Θεῖον φόβον, καὶ νὰ τοὺς βοηθῇ μὲ τὴν καλὴν συμβουλὴν ⁽⁶³⁾. Ὅχι μόνον νὰ ὑποφέρῃ μεθ' ὑπομονῆς εἴτι ἄδικον ἤθελε πράξῃ

60) Ἰδε τὰ καθήκοντα τῶν δούλων Ἐφεσ. γ', 3—8. Κολασ. γ', 22—24. Α'. Τιμ. β', 1, 2. Τίτ. β', 9, 10. Α'. Πέτρ. β', 18, 19. 61) Ἰδε ἡ Ἐφεσ. γ', 9. Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀνάγονται καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς γυναῖκας, καὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τοὺς ἀνδρας. Α'. Κοριν. γ', 3—5. 12, 13. Ἐφεσ. ε', 22—25. Κολασ. γ', 18, 19. Α'. Πέτρ. γ', 1—7. 62) Ματθ. κέ, 34—36. 63) Ματθ. ιη', 15. Ῥωμ. ιε', 1, 2. Α'. Θεσσαλ. ε', 11—14.

ἄλλος εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ τὸ συγχωρῇ, καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν ὧν τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πληρῶσιν ταύτης τῆς ἐντολῆς κρίμαται ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ καλὸν ὧν τῶν ἀνθρώπων· ὑπόσχεται ὁ Θεὸς εἰς τοὺς πληρωτάς αὐτῆς μίαν ἐξαίρετον εὐλογίαν ⁽⁶⁴⁾.

Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ λαλήσωμεν κατὰ μέρος καὶ διὰ τοὺς παραβά-
τας ταύτης τῆς ἐντολῆς· ἐπειδὴ ὅσοι δὲν πληροῦσι τὰ προειρημένα καθή-
κοντα, εἶναι παραβάται τῶν αὐτῶν. Εἰς ταύτας δὲ τὰς παραβάσεις πε-
ριέχονται αἱ ἐπόμεναι κακίαι· οἷον, ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀπειθεία, ἡ ἰσχυ-
ρογνωμοσύνη, ὁ γογγυσμός, ἡ ἀπιστία ⁽⁶⁵⁾, ἡ ἀποστασία, ἡ προδοσία, ἡ
φιλαυτία, ἡ κενοδοξία, ἡ φιλαργυρία, ἡ πλεονεξία, ἡ ἀσπλαγχνία, ἡ ἀγρο-
κία, ἡ υπερηφάνια, ἡ καταφρόνησις τῶν ἄλλων, ἡ κατάκρισις τοῦ πλη-
σίον, τὸ σκάνδαλον καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

§. 10.

Ἡ ἕκτη ἐντολὴ προστάσσει, νὰ μὴ βλάπτωμεν ἀμέσως, ἢ
δι' ἄλλου τινὸς τὸν πλησίον, μήτε νὰ συλλογίζωμεθα νὰ τὸ
βλάψωμεν· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ τὸν φυλάττωμεν ἀπὸ πᾶσαν
βλάβην.

Ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος συγχροτεῖ μίαν κοινότητα, τῆς ὁποίας εἰς
τὸ νὰ διατηρῆται ἡ εὐδαιμονία, ἀναγκαιοτάτον εἶναι νὰ ἀγαπῶμεν τὸν
πλησίον, ὡς μέλος ἡμέτερον, καὶ συμπολίτην τούτου τοῦ κόσμου· καὶ ὅχ-
μόνον νὰ μὴ τὸν βλάπτωμεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ νὰ φροντίζωμεν
διὰ τὴν εὐδαιμονίαν του, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
Θεός, ὡς ὕψιστος Κυβερνήτης τοῦ κόσμου, καὶ προνοητὴς τῆς εὐδαιμονίας
τῶν ἀνθρώπων, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐντολὴν ταύτην· εἰς αὐτὴν ἁμαρτάν-
ουσιν οἱ ἐπόμενοι.

Ποῖοι ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν.

1. Ὅσοι φονεύουσιν ἄνθρωπον εἰς μάχην, τὸν πνίγουσιν ἢ τὸν σφά-
ζουσιν διὰ χειρὸς, ἢ μὲ ὄπλον, ἢ μὲ δηλητηριον φάρμακον. ἢ κατ' ἄλλον
τινὰ τρόπον. Συναριθμοῦνται μὲ ταῦτα ἡ μονομαχία, ἥτις γίνεται με-
ταξὺ δύο ἀνθρώπων διὰ ὄπλων, ἢ διὰ κονδύλων ⁽⁶⁶⁾· ἡ προδοσία, ἡ ἀπο-
στασία, καὶ ὁ ἄδικος πόλεμος. Ὡς φονεὶς κατακρίνει ὁ Θεὸς νόμος καὶ
ἐκείνους, ὅσοι ἀπεφάσισαν νὰ φονεύσωσι τινὰ· ἀγκαλὰ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ
βάλλωσι εἰς ἔργον τὴν ἀπόφασιν, ἢ ἐκωλύθησαν ἀπὸ κανένα ἐμπόδιον.

⁶⁴) Ἀγκαλὰ αὕτῃ ἡ εὐλογία « ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς κτ. » ἀπέβλε-
πεν ἐξαίρετως τοὺς Ἰουδαίους· οἵτινες ἐμίλλον νὰ κληρονομήσωσι τὴν γῆν Χαναάν.
Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅμως τὴν προσαρμύζει εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς. Ἐφεσ. γ'. 1—3.
Καὶ διότι ἡ γῆ τοῦ Χαναάν ἦτον τύπος τῆς οὐρανίου κατοικίας, τὴν ὁποίαν κληρο-
νομοῦσιν οἱ τηρηταὶ τῶν Θεϊνῶν ἐντολῶν· ἢ διότι πολλὰκις ἢ εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν
ἀνταμείβει ὁ Θεὸς τοὺς φοβουμένους αὐτὸν μὲ τὴν μακροβιότητα.

⁶⁵) Ἀπιστίαν ἐνταῦθα λέγει τὸ νὰ ἀπατᾷ τις ἐκείνους, ὅσοι ἐμπιστεύονται εἰς
αὐτόν. ⁶⁶) Κόνδυλοι εἶναι αἱ κοινῶς λεγόμενοι γρονθισμοί. Ἰδ. Ἐξοδ. κα', 18.

Οἱ κριταὶ ὁμῶς, ὅταν καταδικάζουσι τοὺς πταίστας εἰς θάνατον, καθὼς καὶ ὅσοι, πολεμοῦντες ὑπὲρ τῆς πατρίδος, φονεύουσι τοὺς ἐχθροὺς, δὲν λογίζονται παραβάται τῆς ἐντολῆς ταύτης· ὅτι αὐτοὶ δουλεύουσι τὸν Θεὸν καὶ τὸ δίκαιον, πληροῦντες τὰ καθήκοντα τοῦ ἰσίου αὐτῶν ἐπαγγέλματος.

2. Ὅσοι δίδουσι συμβουλὴν ἢ βοήθειαν εἰς τὸ νὰ πραχθῇ ὁ φόνος, ἢ νὰ προξηγηθῇ κάμμία βλάβη ἢ ζημία εἰς τὸν πλησίον ἢ γίνονται ἀφορμὴ τοῦ φόνου, μὲ τὸ νὰ ἐξάπτωσι τὰς διχονοίας, νὰ συκοφαντῶσι τὸν πλησίον, νὰ τὸν καταλαλῶσι, καὶ νὰ τὸν φονεύωσι μὲ τὴν στέρησιν τῆς τιμῆς (67). Πρὸς τοῦτοις ὅσοι κλέπτουσι καὶ λεηλατοῦσι, κáιουσιν οἰκίας, ἀναγκάζουσιν ἄλλους νὰ οἰνοποτῶσιν ὑπὲρ δύναμιν (68)· διὰ τῶν ὁποίων ἀγκαλὰ δὲν φονεύουσι πάντοτε τὸν πλησίον, τοῦ ἐλαττοῦσιν ὁμῶς τὴν ζωὴν ἢ τὴν δυστυχεῖουσιν.

3. Οἱ ἄδικοι κριταί, οἱ ὁποῖοι, ἀπατῶμενοι ἀπὸ τὴν φιλοκέρδειαν, ἢ τὴν συγγένειαν, ἢ τὴν κολακείαν, ἢ παρακινούμενοι ἀπὸ φόβον, ἀπολύουσι τοὺς πταίστας, καὶ καταδικάζουσιν τοὺς ἀθώους. Οἱ τοιοῦτοι κριταὶ εἶναι χειρότεροι καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς φονεῖς· ὅτι προδίδουσι τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον χρεωστοῦσι νὰ ὑπερασπίζωσι. Συναριθμοῦνται μὲ τούτους, καὶ ὅσοι ἔχοντες τὴν δύναμιν καὶ τὸν τρόπον νὰ ἐμποδίσωσι βλάβην ἢ φόνον τινά, δὲν τὸν ἐμποδίζουσιν· οἷον, ὅσοι ἤξεύρουσι κανένα κακὸν σκοπὸν καὶ δὲν τὸν ἀνακαλύπτουσι· κρύπτουσι τοὺς κλέπτας εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν· δὲν ἐμποδίζουσι τὰς φιλονικίας καὶ μάχας, δυνάμενοι νὰ τὰς ἐμποδίσωσι· δὲν σθεννύουσι τὰς πυρκαϊάς, ἢ δὲν βοηθοῦσιν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὰς σθεννύουσι· δὲν παρηγοροῦσι τοὺς ὀλιγοψύχους (69)· καὶ δὲν σπουδάζουσι νὰ τοὺς ἐμποδίσωσιν ἀπὸ τοὺς κακοὺς λογισμοὺς· ἀφίνουσι τοὺς πτωχοὺς νὰ ἀποθνήσκωσιν ἀπὸ πείναν ἢ ἀπὸ κρύος, ὅπταν αὐτοὶ ζῶσιν εἰς ἀφθονίαν· ἢ θλέποντες τὸν πλησίον ἄρρωστον, καὶ δυνάμενοι νὰ τὸν βοηθήσωσι, δὲν τὸν βοηθοῦσι· καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

4. Ἀμαρτάνουσι πρὸς τοῦτοις εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν, καὶ ὅσοι δεσπότηται ἐπιφορτίζουσι τοὺς δούλους μὲ κόπους ὑπερβολικοὺς, ἢ τοὺς καταθλίβουσι μὲ σκληρὰς καὶ ἀπανθρώπους παιδείας, μὲ συνεισφοράς καὶ δόσεις ἀνυποφόρους. Αἱ τοιαῦται πράξεις διαφέρουσιν ὀλίγον ἀπὸ τὸν φόνον.

5. Ἐμποδίζει ἡ ἐντολὴ αὕτη καὶ ὅσα πράγματα δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὸν φόνον, καὶ ὁδηγοῦσιν εἰς αὐτὸν βαθμηδόν, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως· οἷον, ἡ διχονοία, ἡ φιλονικία, ἡ μάχη, τὸ φιλέκδικον, ἡ ἐχθρα, τὸ μῖσος, ἡ φανερά ὕbris, τὸ ἄκαμπτον καὶ ἡ σκληρότης. Ἐπαινεῖ ἐς ἐναντίας τὰς ἐπομένους ἀρετάς· οἷον, τὸ νὰ προσφέρεται τις φιλικῶς καὶ εἰλικρινῶς πρὸς

67) Οἱ Πολιτικοὶ νόμοι λέγουσιν, ὅτι «οὐδὲν διαφέρει τὸ φονεύσαι, καὶ τὸ παρασχεῖν αἰτίαν φόνου; ἢ τὸ ἐντειλᾶσθαι.» Ἴδε τὴν Σύνοψ. Μηχαὴλ τοῦ Ἀτταλειάτ. τίτλ. 71.

68) Καθὼς πράττουσιν, ὅσοι ἀναγκάζουσι τοὺς ἄλλους νὰ μεθύσκωνται μὲ ταῦτα τὰ βάρβαρα λόγια· «πίε, ἢ τὸ χύνω ἐπάνω σου».

69) Καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος, Α'. Θεσσαλ. -- 14.

τοὺς ἄλλους, τὴν φιλάνθρωπίαν, τὴν μακροθυμίαν, τὴν μεγαλοφυλίαν, τὴν εὐσπλαγγίαν καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας εὐνοίαν. Περί τούτου παραγγέλει εἰς ἡμᾶς ἡ ἁγία Γραφή, λέγουσα· « ἐνδύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ » ἅγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγγνα οἰκτιρμῶν, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν· ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαρίζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρὸς τινὰ ἔχη μομφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἔχαρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς· » Κολασσ. γ', 12, 13.

6. Ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν εἶναι καὶ ἡ αὐτοχειρία, ἣ γουὸν τὸ νὰ φονεύσῃ τις αὐτὸς ἑαυτόν. Διότι, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ πνοὴ ἡμῶν κρέμονται ὅχι ἐξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπομένως μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ζωῆς καὶ θανάτου Κύριος· καὶ καθὼς δὲν ἐδῶκαμεν ἡμεῖς τὴν ζωὴν εἰς ἑαυτοὺς, οὕτω μὴτε κανένα δίκαιον ἔχομεν νὰ τὴν ἀφαιρέσωμεν. Ὅθεν πρέπει νὰ προσμένωμεν, ἕως οὗ νὰ μᾶς προστάξῃ ὁ δοτὴρ τῆς ζωῆς νὰ ἀποθέσωμεν, τὸ σκῆνωμα τῆς ζωῆς. Ἡ αὐτοχειρία εἶναι ἕνας θρασὺς σφετερισμὸς τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προνομίου, τὸ ὅποιον ἀνήκει εἰς μόνον τὸν κύριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου· καὶ ἕνας τοιοῦτος φανερός παραβάτης τοῦ θείου νόμου λαμβάνει τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὸν κόλασιν. Συναριθμοῦνται μὲ τοὺς αὐτόχειρας, καὶ ὅσοι ἐθελουσίως ἐπιβρίπτονται εἰς κινδύνους ζωῆς· ὅσον, ὅποταν τις κολυμβᾷ εἰς τὸ ὕδωρ μὲ φανερόν κίνδυνον πνιγμοῦ· ἢ ὑπάγει χωρὶς ἀνάγκης εἰς τόπους, ὅπου κυριεύει τὸ θανατικόν, κτ. (71).

§. 11.

Ἡ ἐβδόμη ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὴν ὅλας τὰς ἀθεμίτους σαρκικὰς ἐπιθυμίας· καὶ προστάσσει νὰ ζῶμεν ἀγνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ὑπὸ γάμον, εἴτε ἄγαμοι ὄντες.

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θῆλυ· καὶ διὰ τὸν πληθυσμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ διὰ νὰ βοηθῇ ὁ εἰς τὸν ἕτερον εἰς καιρὸν χρείας (72). Ἀπαιτεῖ δὲ ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ νὰ ἀγαπῶσι καὶ νὰ τιμῶσιν ἀλλήλους· νὰ φυλάττωσι τὴν κοίτην

71) Εἰς τοὺς τόπους τῆς Τουρκίας, διὰ τὸ νὰ συμβαίνει συνεχέστερον τὸ θανατικόν, δὲν εἶναι ἄλλο κοινότερον ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ τις πολλοὺς βίψοκινδύνους· οἱ ὅποιοι χωρὶς συνειδήσιν βάλλουσιν εἰς κίνδυνον ὅχι μόνον τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνην τοῦ πλησίον. Ἄν τὸ « ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης » ἦται φυσικὸς νόμος, τετυπωμένος εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου· ὁ κανὼν, τὸν ὅποιον χρεωστῇ νὰ φυλάττῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τοιαύτας δυστυχεῖς περιστάσεις, εἶναι τὸ, ἀφ' οὗ λάβῃ τὴν ἐλαχίστην ὑπόψιν τῆς δεινότητος ταύτης ἀσθενείας· εἰς ἑαυτόν, ἢ εἰς ἄλλον τινὰ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, μὴτε αὐτὸς νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν οἶκον, μὴτε εἰς ἄλλον νὰ συγχωρήσῃ νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν οἶκόν του, παρὲς μὲ τὴν ἀναγκαίαν προφυλακὴν. Ὅστις ἄλλως ἤθελε πράξῃ, εἶναι μισθδελφός καὶ φονεὺς, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ θέλει εἶναι ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θεῖῳ ὅ ἐστι δεύτερος θάνατος· Ἀποκαλύψ. κ', 8. Ἴδε καὶ Α'. Ἰωάνν. γ', 15. καὶ Λευτ. ιθ', 16, 17. Μὲ τοὺς φονεῖς συναριθμοῦνται, καὶ ὅσοι ἀμελοῦσι τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος, ἢ στεροῦντες καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τῆς ἀδδωφαγίας καὶ τῆς καταχρήσεως τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, ἢ μίας υπερβολικῆς λύπης διὰ κοσμικὰς δυστυχίας.

72) Ἴδε Γενέσ. α', 27, 28, ε' 18.

ἀμείναντον, καὶ νὰ μὴν ὑβρίζωσι τὸ ἅγιον τοῦ γάμου δικαίωμα. Ἡ τοιαύτη ὑβρις συνεπισύρει μετ' αὐτῆς ὅχι μόνον αἰσχύνην, ὄνειδος, βλάβην, καὶ παραχρᾶς τοῦ συνειδήσεως· ἀλλὰ καὶ προξενεῖ μεγάλας ἀταξίας καὶ παραχρᾶς εἰς τὸν κόσμον· καὶ εἶναι τὸ πλέον ὀλέθριον δηλητηριον φάρμακον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας.

Ποιοὶ ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν;

Παραβαίνεται ἡ ἀγία ἐντολὴ αὕτη πρῶτον διὰ τῆς μοιχείας, πορνείας, πολυγαμίας, αἰμομιξίας, καὶ διαφόρων ἄλλων τρόπων τῆς ἀσελγείας. Δεύτερον δι' ὅλων ἐκείνων, ὅσα διόουσιν ἀφορμὴν εἰς τὰς σαρκικάς ἀθεμίτους ἐπιθυμίας, καὶ προξενοῦσι τὴν αἰσχρὰν ἀμαρτίαν τῆς μοιχείας, καὶ τῆς πορνείας. Τοιαῦτα εἶναι ἡ ἀργία, ἡ γαστριμαργία, ἡ ἀσωτία, ἡ αἰσχρολογία, αἱ ἀπρεπεῖς ἀστευότητες, τὰ ἀναιδῆ τοῦ σώματος κινήματα, αἱ καινοπρεπεῖς καὶ ἀσχήμονες ἐπίνοιαι εἰς τὰ ἐνδύματα καὶ τὸν στολισμὸν τοῦ σώματος (72), τὰ σκανδαλώδη θεάματα καὶ δράματα, αἱ ἀπρεπεῖς ὀρχήσεις, τὰ ἀσελγῆ ἄσματα, τὰ ὀλέθρια βιβλία, κτ. Πρὸς δὲ τούτοις ἀμαρτία λογίζεται καὶ ἡ θεὰ, ὅποταν γίνεται μετ' ἐπιθυμίας ἀκολάστου· καθὼς λέγει ὁ Χριστὸς « πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι » αὐτῆς, ἥδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ » Ματθ. ε', 28, (73).

Διὰ νὰ φύγωμεν αὐτὴν τὴν ἀμαρτίαν, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὰ ἀξιοσημείωτα τοῦτα τοῦ Ἀποστόλου λόγια· « φεύγετε τὴν πορνείαν· πᾶν ἀμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιῇσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν » ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἀμαρτάνει. Ἡ οὐκ οἶδατε, ὅτι τὸ σῶμα » ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ· καὶ » οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν; ἡγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ » σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ᾧ τινὰ ἐστι τοῦ Θεοῦ » Α'. Κοριν. γ', 18—20. καὶ πάλιν· « πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. » Ἑβρ. ιγ', 4. (74).

Ἡ ἀγαμία κρείσσων τοῦ γάμου;

Ἀπαιτεῖ λοιπὸν ἡ ἀγιότης τῆς κλήσεως τοῦ Χριστιανοῦ τὸ νὰ ζῇ ἀγῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ἄγαμος, εἴτε ὑπὸ γάμον εὐρισκόμενος· ἐπειδὴ προστάσσει ὁ Ἀπόστολος νὰ ᾔῃ « τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι· καὶ ἡ κοίτη » ἁμίαντος. » Αὐτ. Ὁ αὐτὸς Ἀπὸς. προκρίνει τὴν ἀγαμίαν ἀπὸ τὸν γάμον, λέγων· « ὁ ἐγκαμίζων καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ ἐγκαμίζων κρείσσον ποιεῖ » Α'. Κορινθ. ζ', 38. Τὸ αὐτὸ βεβαιοῖ καὶ ὁ Χριστὸς, λέγων « εἰσὶν εὐνούχοι, » οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν » Ματ. ιθ', 12.

72) Αἱ κοινῶς λεγόμεναι (mode) μόδαί.

73) Ἐπαίδευστο ἡ μοιχεία εἰς τὸν παλαιὸν νόμον μεθ' ἁνάτονα. Λευϊτ. κ'. 10. Καθὼς καὶ ἡ αἰμομιξία, καὶ ἡ κτηνοβατία, καὶ ἄλλαι τοιαῦται μιαιότητες, αὐτ. 11—21. Οἱ Ῥωμαῖκοι νόμοι τοὺς μὲν αἰμομικίας ἐφόνευον, ὅταν τὸ ἀμάρτημα ᾗτον μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, ἢ μεταξὺ ἀδελφῶν, τοὺς μοιχοὺς ἐριννοκόπων ἀφ' οὗ πρῶτον τοὺς ἐτυπῶν καὶ τοὺς ἐκούρευον· ἴδε σύνοψ. Ἀτταλειάτ. Τίτλ. 70.

74) Ἰδε καὶ Α'. Κορινθ. γ', 9. 15, 16. Ἑφess. ε', 11. 12. Ἀποκαλύψ. κ', 8. καὶ Παρροιμ. γ', 24—35. ζ', 5—27. Περὶ δὲ τῶν αἰσχροῶν ἐπιθυμιῶν καὶ λογισμῶν ἴδε Β'. Κορινθ. ζ', 1. Α'. Θεσσαλ. δ'. 5. Κολασσ. γ', 5. Περὶ δὲ τῶν λόγων, Ματθ. ιε'. 36. 37. Ἑφess. δ', 29. ε', 4.

§. 12.

Εἰς τὴν ὀγδόην ἐν-ολὴν ἀπαγορεύει ὁ Θεὸς πᾶν εἶδος κλοπῆς καὶ ἀδικίας· καὶ προστάσσει νὰ φροντιζώμεν διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον ἐξῆσου καθὼς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν· διὰ νὰ διατηρῆται ἡ κοινὴ εὐδαιμονία.

Δὲν δύναται νὰ ᾔηται μήτε ἥσυχος, μήτε εὐδαιμων ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ· ἔν δὲν ᾔηται πεφυλαγμένη ἀπὸ τὴν κλοπῇ. Κλέπτης εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις σφετερίζεται ἀδίκως τὸ ξένον πρᾶγμα καθ' οἷον ὅποτε τρόπον.

Ἡ κλοπὴ εἶναι τριπλῇ.

Ἡ κλοπὴ θεωρεῖται τριχῶς· ὡς φανερά, ὡς κρυπτή, καὶ ὡς ἀπατηλή.

Ποία εἶναι ἡ φανερά κλοπῇ;

1. Φανερά κλοπὴ λέγεται, ὅταν ἀρπάξῃ τις μετὰ δυναστείας ἓνα πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει εἰς αὐτόν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ καθ' οὓν λησταί· ὁμοίως καὶ ὅσοι ἄρχοντες ἀρπάζουσι φανερά ἀπὸ τοὺς ὑποκειμένους, ἢ δυνατοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους τὰ ὑπάρχοντα, οἴκους ⁽⁷⁵⁾, δούλους, ⁽⁷⁶⁾, ἀγροὺς, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἢ τοὺς ἀναγκάζουσι νὰ πωλῇσιν τι ἀκουσίως καὶ παρὰ τιμὴν. Πρὸς τούτοις ὅσοι ἀναγκάζουσι τοὺς ἐργάτας νὰ ἐργάζωνται περισσότερον ἀπὸ τὸν συμφωνημένον μισθόν· ὅσοι αἰχμαλωτίζουσι δυναστικῶς ἐλευθέρους ἀνθρώπους ⁽⁷⁷⁾· ὅσοι μεταχειρίζονται ξένα πράγματα· οἷον, ἐνδύματα καὶ σκεύη χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ κυρίου· ὅσοι γεωργοὺς ξένον ἀγρὸν, καὶ λαμβάνουσι τὰς ἐπικαρπίας· ὅσοι μεταχειρίζονται ἀδίκως, καὶ χωρὶς πληρωμῆς τοὺς ἵππους τοὺς διωρισμένους εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁδοιπόρων· ὅσοι δὲν πληρώνουσι τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ δούλους ⁽⁷⁸⁾. Ὅμοιοι μὲ τούτους εἶναι, καὶ ὅσοι ἀσυνειδήτως πωλοῦσι τὸν σῆτον εἰς τὸν πλησίον, ἐν καιρῷ λιμοῦ, μὲ τιμὴν ἀνυπόφορον ⁽⁷⁹⁾· ἢ ἀρπάζουσιν ἀντὶ τῆς πληρωμῆς τὸν οἶκον, τὸν ἀγρὸν, ἢ ἄλλο τι κτῆμα τοῦ πλησίον. Προστέτι καὶ ὅσοι ὑπόσχονται νὰ βοηθήσωσι τὸν πλησίον, εἰς καιρὸν δυστυχίας μεγάλης, μὲ βαρυτάτας συνθήκας, δυνάμενοι νὰ τὸν βοηθήσωσι χωρὶς κόπου· οἷον, ὁ πόταν ᾔηται χρεῖα νὰ τρέξῃ τις μὲ ἓνα πλοιάριον εἰς βοήθειαν ἐνὸς πνιγο-

75) Τοιοῦτοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἀσυνειδήτοι, ὅσοι μετακινουσι τὰ ὀρεῖα τῶν δακρυῶν, καὶ σφετερίζονται μέρος ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ πλησίον· ἢ καὶ ἀρπάζουσι τὴν ξένην ὕλην διὰ νὰ οἰκοδομήσωσι τὸν ἴδιον οἶκον, τὸ ὁποῖον συμβαίνει μάλιστα μετὰ τὰς πυρκαϊάς.

76) Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον κακὸν τὸ νὰ ἐκμαυλίσῃ τις τὸν δούλον ἢ τὴν δούλην τοῦ πλησίον μὲ ὑπόσχεσιν περισσότερον μισθοῦ, ἢ ἄλλους ἀθεμίτους τρόπους· μὲ ὅλον τοῦτο πολλοὶ μῆτε τὸ συλλογίζονται ὡς ἀμάχημα αὐτὸ τὸ ἀσυνειδήτητον ἔργον.

77) Ἰδε Δευτερον. κδ', 7.

78) Αὐτόθ. κδ', 14. 15. Καὶ Δευτ. ιθ', 21. Καὶ Ιακώβ. ε', 4.

79) Οἱ ἐν τῇ εὐτηνίᾳ ἐπιβουλεύοντες, διὰ τὸ ἀγοράζειν τὰ φορτία, ἢ ἀποτίθεσθαι, καὶ καιρὸν ἀφορίας ἐκδέχεσθαι, πραγματευταὶ μὲν ὄντες εἰργονται τῆς πραγματείας, ἢ ἐξορίζονται· οἱ δὲ εὐτελεῖς ἵς θεμῶσιον ἔργον καταδικάζονται. 2 νοψ. Αταλειάτ. Τίτλ. 59.

μένου. Συναριθμούνται με τούτους, και ὅσοι, ἡξέυροντες τὴν χρεῖαν τοῦ πλησίον, ὁὖν τὸν βοήθοῦσι με χρήματα, ἄρτον καὶ ἄλλα, ὅσων ἔχει χρεῖαν, παρέξ ὁπόταν προβάλλῃ εἰς αὐτοὺς ἓνα κέρδος ἀθέμιτον ⁽⁸⁰⁾. ἢ ὅσοι ὁὖν ἀποδίδουσι τὴν πιστευθεῖσαν παρακαταθήκην· ἢ ἀδικοῦσι τὸν πλησίον κατ' ἄλλον οἶον ὅποτε τρόπον.

Ποῖα εἶναι ἡ κρυπτὴ κλοπὴ;

2. Κρυπτὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν κλέπτῃ τις τὸ ξένον πᾶγμα, χωρὶς τὴν θέλησιν καὶ εἰδῆσιν τοῦ κυρίου τοῦ πράγματος. Ταύτης τῆς κλάσεως εἶναι ὅσοι κλέπτουσιν ἐμβαίνοντες, εἰς οἴκους, ἐργαστήρια, ἀποθήκας σίτου, μάνδρας ⁽⁸¹⁾, ἰχθυοτροφεῖα. κήπους, ὄρυμους ⁽⁸²⁾, χορτοδοχεῖα, ἀχυρῶνας, κτ. ⁽⁸³⁾. Ἡ μεγίστη κλοπὴ εἶναι ἐκείνη, ἣτις γίνεται εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν οἶον, ἡ λαθραία διαβίβασις τῶν πραγματειῶν ⁽⁸⁴⁾. τὸ γὰρ κλέψῃ τις τὸν δημόσιον θησαυρὸν ⁽⁸⁵⁾. τὰ ὑπάρχοντα Ἐκκλησίας τινὸς ἢ μοναστηρίου, ἢ ἄλλης πνευματικῆς διοικήσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀνομάζεται Ἱεροσυλία ⁽⁸⁶⁾. Ἐνοχοὶ κλοπῆς εἶναι, καὶ ὅσοι εὕρισκοντες τὰ ἀπωλεσθέντα καὶ γινώσκοντες τινος εἶναι, ὁὖν τὰ δίδουσιν ⁽⁸⁷⁾. ἢ ὅσοι κρύπτουσι καὶ ἰδιοποιοῦνται τὸ πλανηθὲν κτήνος, ἢ τὸν φυγάδα δούλον. Ἀσπλαγχοὶ δὲ καὶ ἀπάνθρωποι εἶναι, ὅσοι κλέπτουσιν εἰς καιρὸν πυρκαϊᾶς τὰ πράγματα τῶν δυστυχῶν ἐκείνων, ὅσους ἐβλάψεν ἡ πυρκαϊά ⁽⁸⁸⁾.

80) Τοιοῦτοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι· οἱ βαρεῖς ἢ ἀσπλαγχοὶ τοκισταί· ὅσοι καταθίδουσι τὸν πτωχὸν αὐτῶν ἀδελφὸν με τέκους βαρυτάτους. Ἄν οἱ πολιτικοὶ νόμοι συγχωρῶσι τὸν τόκον, τοῦτο πρέπει νὰ νοῆται διὰ τοὺς μετρίους τέκους, καὶ τοιοῦτους ὥστε νὰ μὴ προφενῶσι βλάβην ἀντ' ὠφελείας εἰς τὸν πλησίον, διότι τί ἄλλο σκληρότερον εἶναι ἀπὸ τὸ νὰ πλουτίζεται τις με τὸν ἀφανισμόν τοῦ πλησίον;

81) Οἱ πολιτικοὶ νόμοι παιδεύουσι τοὺς ἀπελάτας ἡγουν τοὺς κλέπτοντας ζῶα, με τὴν ἐξορίαν ἢ με τὴν ἐκτομὴν τῆς χειρὸς. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 62.

82) Κολάζουσι δὲ ὡς ληξάς, ἢ τοὺς κόπτοντας ἀμπέλους ἢ δένδρα. Αὐτόθ. τίτλ. 57,

83) Ὅσοι εἶναι ἐνοχοὶ τῆς κλοπῆς, ἂς ἀναγνώσῃσι μετὰ προσοχῆς τὰ ρητὰ τῆς Θείας Γραφῆς. Ζαχαρ. ε', 4. ἢ Α'. Κοριν. γ', 10.

84) Τὸ κοινῶς λεγόμενον *condrabbando*.

85) Ἐνταῦθα ἀνάγεται ἢ τὸ νὰ μὴ πληρόνῃ τις εἰς τοὺς Ἰγεμόνας τοὺς νομίμους φόρους τῆς τέλλης. Ὁ Χρῆστος παραγγέλλει· νὰ ἀποδίδωμεν τὰ Καίσαρος, Καίσαρι· ἢ ὁ Ἀπόστολος « τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος » Ματθ. κβ', 20. Ῥωμ. ιγ', 7.

86) Βαρύτατα κανονίζει τὸν Ἱερόσυλον ὁ Γρηγόριος Νύσσης· παρὰ τῷ Ἀρμενοπούλ. Ἐπιτομ. κανον. Ἐπιγρ. 3. Τμημ. 5. 87) Ἡ καὶ ἂν τὰ δώσωσι, ἀπαιτοῦσι, καὶ λαμβάνουσιν ἐβήρητα, τὸ ὅποιον ἀπαγορεύουσιν οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες. Ἀρμενόπουλ. ἐν τῇ Ἐπιτομ. Ἐπιγρ. 4 ἴδ. καὶ Δευτερον. κβ', 1.

88) Εἶναι ἓνα ἄλλο εἶδος κλοπῆς τοσαύτῃ μιαιώτερον, ὅσον ὁ μὲν κλέπτων δὲν τὸ νομίζει κλοπὴν, ὁ δὲ ἀδικούμενος πάσχει πολλὰκις τὰ ἔσχατα κακὰ. Ὁ λόγος μὲ εἶναι διὰ τὸ ἀσυνειδήτον ἔργον τῆς ἀνοίξεως καὶ ἀναγνώσεως τῶν ξένων ἐπιστολῶν ἢ γραμμάτων, τοῦ νὰ μιμηθῇ τις, ἢ νὰ μεταγράψῃ, ἢ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ χειρόγραφον ἄλλου, κτ. Οἱ Ῥωμαῖκοι νόμοι ἐκόλαζον αὐστηρῶς τὰ τοιαῦτα· « ἡ τοῦ πλαστοῦ καὶ » ὥσανεῖ πλαστοῦ τιμωρία· περιορισμός ἐστι, καὶ τελεία δήμευσις· κατὰ δὲ δούλων » ἐσχάτη τιμωρία· καὶ μετ' ὀλίγα· πλαστόν ἐστι, τὸ μιμησασθαι τὸ χειρόγραφον ἐτέρου, ἢ διαρρήξαι ἢ μεταγράψαι ὁλοερῶς, καὶ τὸ θέσαι. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 72. » Ὅστις διὰ τὴν θεραπείαν τὴν παράνομον αὐτοῦ περιεργίαν, καταφρονεῖ τὸν φυσικὸν νόμον « ὁ σὺ μισεῖς ἐτέρω μὴ ποιήσης » καὶ γίνεται ἔνοχος τοιοῦτων κολάσεων· αὐτὸς εἶναι ἄτιμος ἄνθρωπος· καὶ ἂν ἤθελεν ἔχῃ τὴν τιμὴν θλοῦ τοῦ κόσμου

Ποία λέγεται ἀπατηλή κλοπή;

3. Ἀπατηλὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν σφετερίζηται τις τὸ ἀλλότριον μὲ ἀπάτην καὶ δόλον. Αὕτῃ γίνεται κατὰ διαφοροὺς τρόπους· οἷον, ὅταν πωλῇ τις ἓνα πράγμα ἀκριθέστερον ἀφ' ὅ,τι εἶναι ἄξιον (89)· ἀπατᾷ τὸν ἀγοραστὴν εἰς τὸ ζύγιον, ἢ εἰς τὸ μέτρον (90)· οἶδε φαῦλον πρᾶγμα, ἢ κίβδηλον νόμισμα ἀντὶ καλοῦ (91)· κόπτει νομίσματα κίβδηλα (92) ἢ ἀπαιτεῖ τέλος ἄδικον (93). Συναριθμούνται μετ' αὐτοῦ, καὶ ὅσοι κριταὶ κρίνουνσι πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον· οἱ ὅποιοι λογίζονται κλέπται, εἴτε δικαῖα εἴτε ἄδικα ἦβ' ελεν ἦναι ἢ ἀπόφασίς τω. Ὡσαύτως, καὶ ὅσοι οἰδοῦσι τὰ ἀξιώματα εἰς ἀναξίους καὶ ἀνεπιτηδεῖους ἀνθρώπους· ἐπειδὴ τοιοῦτοτρόπως ὑστεροῦσι τοὺς ἀξίους ἀφ' ὅ,τι πρέπει εἰς αὐτοὺς καὶ ζηριοῦσι τὸν δημόσιον θησαυρὸν. Ὁμοίαι τούτοις εἶναι καὶ αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ διοικήσεις ἐκείναι, ὅσαι οἰδοῦσι τὴν Ἀρχιερατικὴν καὶ Ἱερατικὴν ἀξίαν, καὶ τὰ λοιπὰ Ἐκκλησιαστικὰ ὀφίλεια διὰ χρημάτων, ἢ ὧρων τὸ ὅποιον ἀμάρτημα ὀνομάζεται Σιμωνία (94). Κλέπτουσι πρὸς τούτοις καὶ ὅσοι, οἰκονομοῦντες δημόσια χρήματα, ἀνήκοντα εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς πολιτείας, ὑφαίρουσι μέρος ἀπὸ τὰς προσόδους· ἢ λογαριάζουσι περισσοτέρας ἐξόδους, ἀφ' ὅ,τι εἶναι δίκαιον· ἢ, συνάζοντες τοὺς φόρους, παραβλέπουσιν ἐξ ἀμελείας τίποτε. Ὡσαύτως καὶ ὅσοι σφετερίζονται τὴν ἀλλοτριάν οὐσίαν μὲ ψευδεῖς καὶ πλαστὰς διαθήκας (95)· ἢ, προσποιούμενοι νὰ ἦναι συγγενεῖς τοῦ ἀποθανόντος, λαμβάνουσι τὴν μὴ ἀνηκουσαν κληρονομίαν. Κλέπται πρὸς τούτοις λογίζονται, καὶ ὅσοι, συμφωνοῦντες νὰ δουλεύωσιν ἐπὶ μισθῷ, ὅν ἐργάζονται πιστῶς, ἀλλὰ διατρίβουσι τὸν καιρὸν τῆς ἐργασίας εἰς ἀργίαν· καὶ οἱ προσαίται, οἱ ὅποιοι ὄντες ὑγίεις καὶ δυνατοί, ὑποκρίνονται ἀσθένειαν, ἢ προσποιούνται ψευδῶς, ὅτι ἐδυστυχῆσαν οἷον, ὅτι ἀπώλεσαν τὰ ὑπάρχοντα εἰς πυρκαϊάν, ἢ τὰ ἐστερηθῆσαν ἀπὸ λη-

89) Ἰδε Λευίτ. κ', 14. καὶ Α'. Θεσσαλ. δ', 6. 90) Αὐτόθ. ἰθ', 35. 36. Σύμφωνοι κατὰ τοῦτο μὲ τὸν Θεῖον νόμον εἶναι καὶ οἱ πολιτικοὶ· ἐπειδὴ κολάζουσιν αὐστηρῶς τοὺς μεταχειριζομένους σταθμία ἢ μέτρα νάθα. Ἰδ. Σύνοψ. Ἀτταλ. τίτλ. 59.

91) Πολλοὶ ἐξ ἀγνοίας κρίνουσιν ἀδιάφορον τὸ νὰ δίδωσι τὰ κίβδηλα, δικαιολογούμενοι, μὲ τὸ νὰ ἔλαβον καὶ ἐγὼ ἀπὸ ἄλλους, Ἄν' ἦναι συγκεχωρημένον τὸ νὰ κλέψῃ τις, διότι ἔκλεψαν ἄλλοι τὰ ἰδικά του· εἶναι συγκεχωρημένον ὡσαύτως καὶ τὸ νὰ δίδῃ τὰ κίβδηλα· διότι τὰ ἔλαβε παρ' ἄλλων.

92) Ὁμοίως καὶ ὅσοι τὰ ξέουσιν ἢ τὰ περικόπτουσιν. Αὐτοὶ κολάζονται ἀπὸ τοῦς πολιτικούς νόμους μὲ τὴν ἐκκοπὴν τῶν χειρῶν. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 72.

93) Οἱ ἄδικοι· τελῶναι καὶ πράκτορες καταδικάζονται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ διπλοῦ εἰδὲ ἐπιμένουσιν, κεφαλικῶς τιμωροῦνται. Αὐτόθ. τίτλ. 52.

94) Οἱ Σιμωνιακοὶ εἶναι (καθὼς λέγει Ταράσιος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως) ὅμοιοι τῷ Ἰούδα, καὶ χειρότεροι παρὰ τὸν Πνευματομαχὸν Μακεδόνιον, Ἐπιστολ. Ταρσα. πρὸς Ἀδριανὸν Πάπ. Ρώμ. παρὰ τῷ Διὶ Γλαυφ. τὸμ. α', σελ. 190. Ἰδε καὶ τὴν Ἐγκύκλιον ἐπιστολ. Γενναδίου τοῦ Πατριάρχου κατὰ σιμωνίας, αὐτόθ. Σελ. 178 διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τοσοῦτους Ἀποστολικούς καὶ Συνοδικούς κανόνας κατ' αὐτῆς· τοὺς ὁποίους ζητεῖ αὐτόθ. Σελ. 6 7. 20. 29. Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐνομοθέτησεν ἔπειτα νὰ μὴ λαμβάνωσιν οἱ χειροτονούμενοι περισσώτερον παρὰ νόμισμα χρυσοῦν ἓν παρὰ Ἀναγνώστου, τρία παρὰ Διακόνου καὶ τρία παρὰ Ἱερέως αὐτόθ. Σελ. 121. 95) Κολάζουσιν οἱ πολιτικοὶ νόμοι τὸ πλαστὸν μὲ περιόρισμόν καὶ τελείαν δήμευσιν. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 72.

στάς ⁽⁹⁶⁾. ἢ ὅσοι ζητοῦσιν ἐλεημοσύνην διὰ ψευδῆ ὀνόματα· ὅσον, διὰ Νοσοκομεῖα, διὰ ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων κτ. Πρὸς τοῦτοις, καὶ ὅσοι μὲ ὑποκρισιν ἀγιότητος, ἢ πλάττοντες ἀσεβῶς λείψανα, καὶ εἰκόνας ἀγίων θαυματουργοῦς, πλανῶσι τὸν ἀπλοῦν λαόν, καὶ συναΐσουσι χρήματα· ἢ ὅσοι μὲ κολακείας, καὶ παντοίους τρόπους πανουργίας λαμβάνουσι τίποτε ἀπὸ τὸν πλησίον. Εἶναι καὶ ἄλλοι διάφοροι τρόποι κλοπῆς, τοὺς ὁποίους δύναται πᾶς ἕνας νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα.

Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι νὰ ἡξεύρωμεν, ὅτι ἡ κλοπὴ δὲν εἶναι τρόπος νὰ συγχωρηθῇ, ἂν δὲν ἀποδῶσῃ τις πρῶτον τὸ ἀλλότριον, ἢ (ὅταν ἡ ἀπόδοσις ᾖ αὐτόματος) ἂν δὲν ἀναπληρώσῃ τὴν ζημίαν κατ' ἄλλον τρόπον. Ἄν παραδείγματος χάριν, δὲν δύναται τις νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ κλοπιμαῖον ⁽⁹⁷⁾, διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πτωχίαν καὶ ἔνδειαν εἰς τοιαύτην περιστάσει, δέχεται ὁ Θεὸς τοῦ τοιοῦτου τὴν ἄδολον ἐπιθυμίαν τῆς ἀποδόσεως, ἡνωμένην μὲ τὴν εἰλικρινῇ μετάνοιαν καὶ ὁμολογίαν τῆς ἁμαρτίας. Κατ' ἄλλον τρόπον δὲν συγχωρεῖται τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα· διότι ὅστις δὲν θέλει νὰ ἀποδῶσῃ τὸ ἀλλότριον, δεικνύει μὲ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὴς ἡ μετάνοιά του.

Ποῖοι ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν;

Διὰ νὰ μὴν πέσωμεν εἰς τὴν αἰσχυρὰν ταύτην, καὶ ὀλέθριον τῆς κλοπῆς ἁμαρτίαν, πρέπει νὰ φυλαττώμεθα ἀφ' ὅλα ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννᾶται ἡ κλοπὴ. Αὐτὰ εἶναι ἡ φιλοκέρδεια, ἡ γοῦν ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τοῦ νὰ συνάξῃ τις χρήματα καὶ ὑπάρχοντα καθὼς πρὸς τοῦτοις ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ ἀργία· ὁ φιλοκερδὴς δὲν ἀρκεῖται εἰς τίποτε· νομίζει συγκεχωρημένα ὅλα τὰ μέσα· φθάνει μόνον νὰ τοῦ προξενῶσι κέρδος, καὶ αὐξήσιν τῶν ὑπαρχόντων του. Ὁ δὲ ἀργὸς καὶ ὀκνηρὸς καταντᾷ εἰς πτωχείαν· καὶ ἀναγκάζεται, τέλος πάντων, νὰ ζῇ διὰ τῆς κλοπῆς. Διὰ τοῦτο χρεωστεῖ πᾶς ἕνας νὰ ἐργάζεται τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα μετ' ἐπιμελείας, καὶ νὰ πορίζῃ τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα διὰ τῆς ἐργασίας καὶ φιλοπονίας ⁽⁹⁸⁾. Καλλιώτερον εἶναι νὰ ἔχῃ τις ὀλίγον μὲ τιμὴν, παρὰ πλούτον μέγαν μὲ ὄνομα κλέπτου καὶ ἀτίμου ἀνθρώπου. Πρὸς τοῦτοις ὡς ἐλπίζω

96) Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ αἱ μετὰ δόλου χρεωκοπίαι, ἡ γοῦν τὸ νὰ προσποιηθῇ τις θυστυχίαν, διὰ νὰ μὴ πληρώσῃ τοὺς δανειστάς του. Αὕτη εἶναι μία κλοπὴ τοσοῦτω περισσώτερον ἐπίφορος, ὅσον ὁ ἀδικούμενος δύναται δυσκολώτερον νὰ τὴν φυλαχθῇ· καὶ ὁ τοιοῦτος δόλιος χρεωκόπος ὑπόκειται δικαίως εἰς ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν Θεῶν καὶ τῶν Πολιτικῶν νόμων. Κλέπται πρὸς τοῦτοις λογίζονται, καὶ ὅσοι μετακινουσι τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰ ὑφικία των, ἢ τοὺς ἐκβάλλουσιν ἀπὸ τοὺς οἴκους ἢ τὰ ἐργαστήρια αὐξάνοντες τὸ ἐνοίκιον· ἢ ἀδικουσι καθ' οἷον δῆποτε τρόπον τὸν πλησίον.

97) 1. Ὁ παλαιὸς νόμος διορίζει τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλέμματος εἰς τὸ διπλοῦν, τετραπλοῦν, ἢ πενταπλοῦν, κατὰ τὰς περιστάσεις· ἴδ. Ἐξέξ. κβ', 1—4. Οἱ Ῥωμαῖκοι νόμοι καταδικάζουσι τὸν κλέπτην εἰς ἀπόδοσιν τοῦ τετραπλοῦ, ὅταν ἡ κλοπὴ ᾖ φανερά (ἴδε Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 56)· καὶ τοῦτο μοι φαίνεται νὰ αἰνιττεται καὶ ὁ βασιλεὺς, Δουκ. ιβ'. 8. Ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπόδοσιν ἀπλῶς τοῦ κλοπιμαίου, ἡνωμένην μὲ τὴν ἀληθῆ τοῦ κλέπτου μετάνοιαν.

98) α' Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπέτω· μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν· οἱ ταῖς χερσὶν ἵνα ἔχῃ μεταδίδοναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι· Ἐφεσ. δ', 28.

πᾶς ἓνας εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ· ἡ ὁποία καθὼς λέγει τὸ Εὐαγγέλιον⁹⁹⁾, τρέφει καὶ αὐτὰ τὰ εὐτελέστατα πετεινὰ, καὶ στολιζέει τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, τὰ ὁποία ταχέως μαραίνονται. Πόσω μᾶλλον θέλει προνοήσει δι' ἡμᾶς, ὅποτεν ἐλπίζωμεν ἀκαταπαύστως εἰς τὴν ἀγαθότητά του καὶ συλλογίζωμεθα συνεχῶς, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ τιμίου καὶ εὐσυνειδήτου ἀνθρώπου θέλει ἀναπληρωθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

§. 13.

Ἡ ἐννάτη ἐντολὴ προστάσσει νὰ μὴ ψευδῶμεθα· μήτε νὰ βλάπτωμεν τὸν πλησίον διὰ τῆς γλώσσης.

Ἡ γλῶσσα, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος, ὅταν δὲν χαλιναγωγῇται, μήτε κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ λόγου, δύναται νὰ προξενήσῃ μεγάλη κακὰ. Διὰ τοῦτο, καθὼς λέγει ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· αἵτις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ· δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα αὐτοῦ, κεφ. 3.

Διάφοροι τρόποι καταλαλιᾶς.

Βλάπτει δὲ τὸν πλησίον ἡ κατάλαλος γλῶσσα κατὰ διαφόρους τρόπους.

1, Κατηγοροῦσα ψευδῶς ἐπὶ κριτηρίου, ἢ ἔμπροσθεν ἄλλων ἀνθρώπων, τὸν πλησίον καὶ βλάπτουσα τοιοῦτοτρόπως αὐτὸν εἰς τὰ ὑπάρχοντα, τὴν τιμὴν, ἢ τὴν ὑγίαν. Τὸ γένος τῶν τοιούτων ψευδοκατηγόρων καὶ συκοφαντῶν εἶναι γένος διαβολικόν· καθότι ὁ διάβολος εἶναι (κατὰ τὸ ὄνομά του) συκοφάντης· καὶ, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, ψεύστης, καὶ πατὴρ τοῦ ψεύδους. Ἰωάν. ἡ. 44. ⁽¹⁰⁰⁾.

2, Ὡσαύτως, καὶ ὅταν οἱ κριταί, ἢ ἀπὸ πρωτοπολησίαν, ἢ διὰ τὸ νὰ μὴν ἐξήτασαν ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα, ποιῶσιν ἄδικον κρίσιν κατὰ τινος· διὰ τῆς ὁποίας προξενούσι δυστυχίαν ἢ θάνατον εἰς τὸν πλησίον· καὶ ὑβρίζουσι τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα φέρουσιν ἐπὶ τοῦ κριτηρίου ⁽¹⁰¹⁾.

3, Ἐναντίον εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν εἶναι καὶ ὅλα τὰ χλευαστικὰ καὶ ὑβριστικὰ λόγια· οἷον, ὅποτεν περιπαίζῃ καὶ χλευάζῃ τις τὸν πλησίον· περιγελᾷ τὰ ἐλαττώματα τοῦ σώματος ἢ τοῦ νοῦς του· τὸν καταφρονῇ μὲ λόγους χλευαστικούς ⁽¹⁰²⁾, παρεξηγῇ τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις του, καὶ συνάγῃ ἀπὸ αὐτοῦ ὀλέθρια συμπεράσματα ⁽¹⁰³⁾· τὸν ἐλέγχῃ διὰ τὰ πταίσματά του ὅχι μὲ σκοπὸν νὰ τὸν διορθώσῃ· ἀτιμᾷ τὸ καλὸν αὐ-

⁹⁹⁾ Λουκ. ιβ'. 24—30.

¹⁰⁰⁾ Ὅστις νομίζει ὅτι τὸ ψεῦδος εἶναι συγκεχωρημένον, ὁσάκις γίνεται πρὸς ὠφελίαν τοῦ πλησίον, ὡς ἀναγνώστη τοῦ Ἀποστόλου τὰ λόγια· « μὴ ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ » τὰ ἀγαθὰ » Ῥωμ. γ'. 8. Ὁ θεὸς νόμος καταδικάζει τὸν ψευδομάρτυρα εἰς τὴν αὐτοπάθειαν, Δευτερονομ. ιβ'. 16—21. καὶ ἀπαγορεύει τὴν συκοφαντίαν. Ἐξοδ. κγ'. 1. 7. Λευί. ιβ'. 11. τὴν καταλαλιάν, Ματθ. ζ'. 1—5. Α. Κορινθ. ζ', 10. Ἰάκωβ. δ'. 11, 12. ὃ τὸ ψεῦδος, ψαλμ. ε'. 6, 13, 2. Παροιμ. ιβ', 23. Ἐφεσ. δ'. 25. Ἀποκαλύψ. κβ'. 8. ὡς ἀντιφερόμενα εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην· ἡ ὁποία χρειάζεται ὄχι μόνον νὰ μὴ λαλῇ κακῶς κατὰ τοῦ πλησίον, ἀλλὰ μήτε νὰ ὑποπτεύεται, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, Α. Κορινθ. ιγ'. 5. Κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους, ὁ συκοφάντης κολάζεται μὲ τὴν ἀτιμίαν καὶ ἐξορίαν, ἢ ἐνέγεται εἰς τὴν αὐτοπάθειαν, Σύνοψ. Ἀπταλειαί. τίτλ. 34.

¹⁰¹⁾ Ἰδ. Λευί. ιβ'. 15. ¹⁰²⁾ Αὐτόθ. ιβ'. καὶ Ματθ. ε'. 22.

¹⁰³⁾ Ἡ ἐκ τῆς συκοφαντίας βλάβη εἶναι ποσούτῳ βαρυτέρα ἀπὸ τὴν βλάβην ἥτις

τοῦ ὄνομα μὲ φλυαρίας χάρτου ⁽¹⁰⁴⁾, ἢ πράττη ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων δυσφημεῖται ἡ τιμὴ καὶ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ πλησίον. Ἡ δυσφημία γίνεται προσέσι καὶ μὲ κρύφιον τρόπον· καθὼς ὁπότεν κρύπτη πανούργως ὁ κατάλαλος τὴν κατάκρισιν ὑποκάτω εἰς τὸ ἐνδύμα τοῦ ἐπαίνου· ἢ λαλῇ περὶ τοῦ πλησίον ἀλληγορικῶς, καὶ μὲ τρόπον, ὥστε νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους ἀφορμὴν νὰ τὸν κατακρίνωσιν· ἢ καὶ σπουδάζῃ νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους ὑποψίαν κατὰ τοῦ πλησίον, ὡς ἂν ἐμπίπτει λόγος περὶ αὐτοῦ, μὲ μόνον τὸ σήκωμα τῶν ὤμων, τὴν κίνησιν τῆς κεφαλῆς, ἢ τὸν γέλωτα. Ὁ τοιοῦτος κατακρίνει τὸν πλησίον αὐτοῦ μὲ μόνην τὴν σιωπὴν· καὶ ἡ τοιαύτη κατάκρισις εἶναι τοσοῦτον ἀδικωτέρα, ὅσον προέρχεται ἀπὸ κακὴν καὶ πανούργον καρδίαν ⁽¹⁰⁵⁾.

Πῶς δύναται τις νὰ ἀποφύγῃ τὸ ψεῦδος.

Θέλεις νὰ φύγῃς ταύτην τὴν ἁμαρτίαν; ἐνθυμοῦ πάντοτε τοῦτα τὰ λόγια· ὁ σὺ μισεῖς ἐτέρῳ μὴ ποιήσης καὶ ἃς ἦσαι βέβαιος, ὅτι ὅσοι βλάπτουσι τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον, μὲ τὴν ἀχαλίνωτον αὐτῶν γλῶσσαν, ἢ εἶναι συνειθισμένοι νὰ ψευδολογῶσι, θέλει λάβωσι ὁμοίαν τὴν ἀμοιβὴν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ⁽¹⁰⁶⁾· καὶ θέλει νομισθῶσιν ἐξ ἁπαντος ἄτιμοι, ἀκατάστατοι καὶ πεφυσιωμένοι. Ὅθεν πρέπει πᾶς ἓνας νὰ ἔχῃ καθὼς λέγει ὁ Σειράχ ⁽¹⁰⁷⁾, τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν καρδίαν, καὶ ὄχι τὴν καρ-

πορευνέται ἐκ τῆς κλοπῆς, ὅσον ἡ διόρθωσις εἶναι δυσκολωτέρα. Ὁ κλέπτης, ὅταν μετανοήσῃ εὐλακρινῶς, ἢ ἀποδώσῃ τὸ κλοπιμαῖον, ἐλευθερωθῇ ἀπὸ πᾶσαν ἐνοχλήν. Ὁ συκοφάντης, ἀφ' οὗ μετανοήσῃ διὰ τὸ κακόν, τὸ ὅποιον ἐπροξένησεν εἰς τὸν πλησίον, χρεωστεῖ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ψευδὴς ἐκατηγόρησε τὸν πλησίον, ἐνώπιον εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι ἤκουσαν τὴν συκοφαντίαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἢ τοῦτο πόσον εἶναι δυσκόλον (διὰ νὰ μὴν εἰπῶ ἀδύνατον) εὐκόλως τὸ καταλαμβάνει πᾶς ἓνας. Διὰ τοῦτο ἄπρεπε, ὡ συκοφάντα, ὅς τις ἂν ἦσαι, ἀπὸ τὸ νὰ κλέπτῃς τὴν τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν ὅποιαν ἴσως δὲν θέλει δυνηθῆς ποτὲ νὰ ἀποδώσῃς.

104) Οὕτως ὀνομάζουσιν οἱ Νομικοὶ τὰς ἐγγράφους ἢ ἀδεσπότους κατὰ τινος κατηγορίας, ὅποια εἶναι αἱ κοινῶς λεγόμεναι *pasquinate*, ἢ τὰ τοιαῦτα· ἴδε Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 88. περὶ φλυαρίας χάρτου.

105) Ἐνταῦθα ἀνάγονται ἢ αἱ ἄμετροι κατηγορίαι, ἢ τὸ ἄλογον μῖσος κατὰ τῶν ἐτεροθρήσκων, ἢ μάλιστα κατὰ τῶν ταλαιπώρων Ἰουδαίων. Πολλοὶ βδελύττονται ὅλους ἐκείνους, ὅσοι δὲν φρονοῦσι κατ' αὐτούς· ὅταν ἔπρεπε νὰ μιμνῶνται τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου τὴν ὄντος βασιλικὴν νοθεσίαν· ὁμοθαμεῖν μὲν, μὴ ὁμοδογματεῖν δέ. Εἶναι ὄχι μόνον συγκεχωρημένον, ἀλλὰ ἢ πρέπον τὸ νὰ ἀποστρέφῃται τὰ κακὰ δόγματα τῶν ἄλλων· ἀλλ' εἶναι κακίας ἐσχάτης τὸ νὰ μισῇς τὸν ἀδελφόν σου, διότι δὲν φρονεῖ, καθὼς φρονεῖς· τὸ νὰ ὑβρίζῃς ἢ νὰ τύπτῃς ἓνα πτωχὸν Ἰουδαῖον, διότι ἐσταύρωσαν οἱ πατέρες τοῦ τὸν πρόγοντον Ἰησοῦν· τὸν ὅποιον μιμούμενος, ἔπρεπε νὰ λέγῃς. Πάτερ ἄφες αὐτοῖς. Ἡεξέρεις, τί κερδαίνεις, Χριστιανέ, ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄλογον μῖσος; βραδύνεις τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὸν ἀναγκάζεις νὰ βλασφημῇ, ἢ γίνεσαι ἐνοχὸς τῆς ἀπωλείας του. Ἄν ἔχῃς ζῆλον Θεοῦ, ἀπαγωγὴν μὲ προσοχὴν ὅλον τὸ ἐνδόκατον κεφ. τῆς πρὸς Ῥωμαίους· ἢ καθὼς ὁ Παῦλος ὀνομάζει τοὺς Ἰουδαίους ἐχθροὺς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἀγαπητοὺς δὲ διὰ τοὺς πατέρας, οὕτω λέγε ἢ σὺ δι' ὅλους τοὺς ἐτεροθρήσκους· ἐχθροὶ κατὰ τὰ δόγματα· ἀγαπητοὶ δὲ διὰ τὸν κοινὸν ἡμῶν Θεὸν καὶ Πατέρα.

106) ἴδε Ματθ. ζ'. 2.

107) Οὕτως ἔχει τὸ ῥητὸν τοῦ Σειράχ ἐν στόματι μωρῶν ἢ καρδίᾳ αὐτῶν, καρδία (ἢ καρδία) δὲ σοφῶν στόμα αὐτῶν κεφ. κά, 26.

διαν εἰς τὴν γλῶσσαν, καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν μετὰ τοῦ Δαυὶδ· «Θεὸς
 » Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη
 » μου» (108). Ὁ ἄνθρωπος χρεωστῇ νὰ ἀνοίγῃ τὸ στόμα του εἰς ὕμνον
 καὶ δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, εἰς ἀνυπόστολον ὁμολογίαν τῆς ἀλη-
 θείας, εἰς τὸ νὰ ὑπερασπίζῃ τὸ καλὸν ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν τοῦ πλη-
 σίον, ἐναντίον εἰς τὰς συκοφαντίας καὶ ψευδοκατηγορίας τῶν ἄλλων, εἰς
 τὸ νὰ ἐπαινῇ τὰς ἀρετάς καὶ τὰ προτερήματα τοῦ πλησίον, καὶ εἰς τὸ
 νὰ τὸν νουθετῇ καὶ νὰ σύρῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν φιλικῶς, καὶ μὲ σκοπὸν
 διορθώσεως,

§. 14.

Ἡ δεκάτη ἐντολὴ ἐμπεριέχει μίαν ἐντελῆ ἐξηγήσιν ὅλων τῶν
 προειρημένων ἐντολῶν, καὶ προστάσσει ὅχι μόνον νὰ μὴ πράτ-
 τωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ μήτε νὰ τὸ ἐπιθυμῶμεν κατὰ διάνοιαν.

Φανερά εἶναι ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου· «Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας
 » ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί,
 » ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι» Ματθ. ιε, 19. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐμποδίζων,
 εἰς τὴν παροῦσαν ἐντολὴν, τὰς ἀθεμίτους καὶ αἰσχροὺς τῆς καρδίας
 ἐπιθυμίας, ἐμποδίζει τὸν κακὸν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀποφράττει (διὰ
 νὰ εἶπω οὕτω) τὴν πηγὴν τῆς ἀσεβείας. Ὅθεν, ἐπειδὴ εἰς τὴν πέμπτην
 ἐντολὴν προστάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς ὑπερκειμένους· εἰς τὴν δεκάτην
 ταύτην θέλει, ὅτι καὶ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἀπὸ καρδίας. Ἐπειδὴ εἰς τὴν
 ἕκτην ἐμποδίζει τὸ νὰ φρονεῦμεν, ἢ νὰ κακοποιῶμεν τὸν πλησίον· εἰς
 τὴν παροῦσαν κωλύει καὶ αὐτὴν τὴν θέλησιν τοῦ νὰ τὸν κακοποιήσωμεν,
 καὶ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἔχθραν κατ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐβδόμην προσ-
 τᾶσσει τὴν ἐγκράτειαν ἀπὸ τὰς ἀνόμους σαρκικὰς μίξεις· εἰς τὴν παροῦ-
 σαν ἐμποδίζει καὶ αὐτὰς τὰς ἀθεμίτους ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις. Καὶ ἐπειδὴ
 τέλος πάντων, εἰς τὴν ὀγδόην καὶ ἐννάτην ἐμποδίζεται τὸ νὰ σφετε-
 ρίζηται τις τὸ ἀλλότριον ἢ νὰ βλάβῃ τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον· εἰς τὴν
 παροῦσαν δὲν συγχωρεῖται μήτε τὸ νὰ τὸ συλλογισθῇ τις κατὰ διάνοιαν (109).

Τέλος τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἐντολῶν.

Εἰς τὰς ἀγίας ταύτας τοῦ Θεοῦ ἐντολάς περιέχονται αἱ αἰώνιοι ἀλη-
 θειαί, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν ὡς κανόνα τέλειον τῆς Θεαρέ-
 στου διαγωγῆς. Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι γυμνάζονται, νύκτα καὶ ἡμέ-
 ραν, εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου (110). ὅσοι κρατοῦσι τὴν ἀρετὴν, ὡς μέγα
 κειμήλιον, χαίρουσιν εἰς αὐτήν, καὶ εὐρίσκουσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἀμοιβὴν
 τῶν καλῶν ἔργων, ἤγουν τὴν ἀνάπαυσιν καὶ γαλήνην τῆς συνειδήσεως·
 μάλιστα δὲ, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς θέλει ἀνταγαπήσῃ μὲ ἀγάπην αἰώνιον
 ἐκείνους, ὅσοι τὸν ἀγαπῶσι· καὶ θέλει ἐνωθῇ αἰωνίως μὲ αὐτοὺς· καὶ θέ-

108) Wal. ρμ4, 3. Τὸ 'Εβρ. α' θ'. Κ. φ, τ, σ, μ. φύλαξον τὴν θύραν τῶν χειλέων με α'.

109) Idem 'Ρωμ. ζ', 7, 8, Ιακώβ α', 14, 15. Ἐνταῦθα ἀνάγεται ἡ ὁρθότης Ματ. κ'. 5.

110) Wal. α', 2.

λει χάριση εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνεκκλήτητον μακαριότητα· καθὼς λέγει ὁ Σωτήρ· « ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπᾷ αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν » (111). Χρεωστεῖ μὲ ὅλον τοῦτο πᾶς ἕνας, ὅσον τέλειος καὶ ἂν ᾔηται εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν θείων ἐντολῶν, καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν, νὰ συλλογίζεται πάντοτε, ὅτι αὐτὸ εἶναι καρπὸς τῆς συνεργούσης τοῦ Θεοῦ χάριτος· ὅτι ὅλαι ἡμῶν αἱ ἀρεταὶ εἶναι ἐλλειπεῖς· καὶ ἐπομένως νὰ μὴ ἐπαίρεται κατ' οὐδένα τρόπον ἐξ ἐναντίας νὰ ἔχῃ πάντοτε κατὰ νοῦν τοῦτα τοῦ Εὐαγγελίου τὰ λόγια· « ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα » ὑμῖν, λέγετε, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὀφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν » (112). Οὐαὶ ὅμως εἰς τοὺς καταφρονητάς τοῦ θείου θελήματος! οἱ ὅποιοι προτιμῶσι τὰς ἐπιγείους ἡδονὰς ἀπὸ τὰς πνευματικὰς καὶ θείας· φεύγουσι τὴν ἀρετὴν, καὶ γίνονται, ὡς ἄλογα κτήνη, δοῦλοι χιμερπεῖς τῶν ἰδίων παθῶν. Ἡ πρόσκαιρος αὐτῶν ζωὴ εἶναι θάνατος περὶ σφόδρeron παρὰ ζωῇ· καὶ ἡ δυστυχία των εἶναι τοσοῦτον φρικωδεστέρα ὅσον δὲν παύει μὲ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ θέλει παραδοθῶσιν εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν· εἰς τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ὁ νόμος, τὸν ὁποῖον παρέβησαν, θέλει μαρτυρήσῃ κατ' αὐτῶν, καὶ θέλει τοὺς καταδικάσῃ· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστ. « ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον· διὰ νόμου κριθήσονται. » Ῥωμ. β', 12.

§. 15.

Εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν θείων ἐντολῶν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ συνεργούσα τοῦ Θεοῦ χάρις (α), ἡ ὁποία αποκτᾶται, καθὼς καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ, διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς (β).

(α) Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ τὰς θείας ἀληθείας, μήτε νὰ ἐκλέξῃ τὸ τελειότατον ἀγαθόν, καθὼς ἐδείχθη ἱκανῶς ἀνωτέρω· ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἀναπληρώσῃ αὐτὴν τὴν ἑλλειψιν ἡ παντοκρατορικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, φωτίζουσα τὸν νοῦν του εἰς τὴν κατάληψιν τῆς σωτηριώδους ἀληθείας, καὶ παρακινούσα τὴν καρδίαν του εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας. Τὸ Εὐαγγέλιον ὄχι μόνον μᾶς διδάσκει τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀλλὰ καὶ μᾶς βεβαιοῖ, ὅτι ὁ πολυεύσπλαγχνος θεὸς εἶναι πάντοτε ἑτοιμος εἰς τὸ νὰ μᾶς βοηθῇ κατ' ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν· « χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδὲν » λέγει ὁ Σωτήρ· καὶ « καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέρειν ἄφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ » μένῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μένητε ». Ἰωάν. ιε', 4, 5. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. « Πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν, οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν » ἐφ' ἑαυτῶν λογίσασθαι τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν· ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ». Β'. Κορινθ. γ', 4, 5. Ἡ ἀνεξίκακος αὕτη καὶ φιλεύσπλαγχνος θέλησις τοῦ Θεοῦ μᾶς βοηθεῖ ὄχι μόνον εἰς τὰ πνευματικὰ, ὅσα μᾶς ὁδηγοῦσιν ἀμέσως εἰς τὴν ὁδὸν τῆς αἰωνιότητος· ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς λοι-

111) Ἰωάνν. ιβ', 21. 112) Λουκ. ιε', 10.

πὰς περιστάσεις τῆς παρούσης ζωῆς. Ὅτι, διὰ τὸ νὰ ᾔῃαι ὕψιστος Δεσπότης τῶν πάντων, καὶ καθορᾷ τὰ πάντα ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς δόξης αὐτοῦ χορηγεῖ κατὰ τὴν σοφίαν αὐτοῦ θέλησιν εἰς ἕκαστον κτίσμα, ὅσα ἀνήκousι καὶ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς αὐτό. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος· « πᾶσα δόσις ἀγαθῇ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνω » θέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων » κεφ. α', 17. Διὰ τὰ ἡμεῖς λοιπὸν πάντοτε μέτοχοι τῶν δωρημάτων τοῦ οὐρανίου Πατρὸς, πρέπει νὰ ὑψοῦμεν πρὸς αὐτὸν τὴν καρδίαν ἡμῶν, καὶ νὰ τὸν παρακαλῶμεν διὰ προσευχῆς θερμότητος. Διότι ἀγκαλὰ γινώσκῃ ὁ θεὸς, καὶ χωρὶς τῆς προσευχῆς, τὴν χρείαν ἡμῶν καὶ μέριμναν, καὶ τί πρέπει νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον· δὲν λαμβάνει ὅμως πολλάκις ὁ ἄνθρωπος τὸ ποθοῦμενον, ἂν δὲν κερδίσῃ (διὰ τὰ εἰπωῦτω) τὴν φιλευεργετικὴν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς θέλησιν, διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς, καὶ διὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ εἰλικρινοῦς καρδίας ⁽¹¹³⁾.

(6) Ἡ προσευχὴ εἶναι μία ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ δεήσεως τῶν, ὅσα συντείνουσιν εἰς σωτηρίαν ψυχῆς. Διὰ τὰ ᾔῃαι ἡ προσευχὴ θεῆρεστος καὶ δραστηριος, ἀναγκαῖον εἶναι 1), νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνα μόνον, ὅσα διέταξεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ⁽¹¹⁴⁾. Διότι καθὼς δὲν δύναται νὰ ἡξέυρη, τί εἶναι χρησιμὸν εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐδοκίαν, ὅστις δὲν ἐφωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὕτω δὲν ἡξέυρει μήτε τί πρέπει νὰ ζητήσῃ παρὰ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίως ὁ μέγας Ἀπόστολος, λέγων· « τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀθῆ » νείαις ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσευζόμεθα καλὸ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ » τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις » Ῥωμ. η', 26. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα μᾶς ἐδίδαξεν εἰς τὴν Γραφὴν, ὅτι πρέπει νὰ ζητῶμεν πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην, τούτεστι τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐνωθῶμεν με αὐτόν. Ταύτην τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπεριορίτως, πιστευόντες ἀδυστάκτως ὅτι ἡ τοιαύτη προσευχὴ εἶναι εὐάρεστος εἰς τὸν Θεόν· τὰ δὲ λοιπὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ· οἶον, ὑγίαν, μακροβιότητα, πλοῦτον, τιμὴν, καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν, πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ, με τοῦτον τὸν περιορισμόν· ἂν δὲν ᾔῃαι ἐναντία εἰς τὸ ἅγιόν του θέλημα, καὶ ἂν γινώσκῃ διὰ τῆς ἀπείρου αὐτοῦ γνώσεως, ὅτι εἶναι ὠφέλημα εἰς ἡμᾶς. 2), Πρέπει νὰ προέρχεται ἡ προσευχὴ ἀπὸ καρδίας ζεούσης καὶ εὐλαβοῦς, με ὁμολογίαν ἀνυπόκριτον τῆς ἡμετέρας ἀθλιότητος καὶ δυστυχίας· καθὼς εἶπεν ὁ ἄσπας υἱός, ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς ἑαυτόν· « πόσοι μὲ » σίοι τοῦ πατρὸς μου περισσεύουσιν ἄρτων· ἐγὼ δὲ λιμῶ ἀπόλλυμαι. » Λουκ. ιε', 17. Διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει, μήτε δύναται νὰ ἔχῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ· ὅθεν ἔπρεπε νὰ ἀπολεσθῇ, ἂν ὁ οὐράνιος Πατὴρ δὲν ἡνοιγε τὴν εὐσπλαγχνον αὐτοῦ χεῖρα. 3). Πρέπει ὅλοι ἡμῶν αἱ προσευχαὶ νὰ θεμε-

¹¹³⁾ Τὸ νὰ προσευχόμεθα εἶναι ἐντολὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· « ἐπικάλεσά με (λέγει) » ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελευμαι σε, καὶ δοξάσεις με » Ψαλμ. ν', 15. καὶ πάλιν αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, κρούετε, καὶ ἀνοίγησεται ὑμῖν, κτ. Ματθ. ζ', 7. ¹¹⁴⁾ Ἰδε Ματθ. ζ', 7—15, 33.

λιούνται εἰς τὴν ἀξιομισθίαν τοῦ λυτρωτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ⁽¹¹⁵⁾ καὶ πρέπει νὰ πιστευώμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι μόνος ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθὲν αἷμά του, εἶναι δυνατόν νὰ κινησῶσι τὸν εὐσπλαγχον Θεόν εἰς τὸ νὰ χάριση εἰς ἡμᾶς τὰ αἰτήματα· εἰ δὲ μὴ δὲν ἔχει καμμίαν δύναμιν ἡ προσευχὴ ἡμῶν, ὡς ἐκπορευομένη ἀπὸ καρδίαν ἁμαρτωλὸν, καὶ χεῖλη ἀκάθαρτα. Σαφέστατα λαλεῖ περὶ τούτου ὁ Σωτήρ· « ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν » Ἰωάν. ις', 23. Τὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως καὶ ὁ Ἅγιος Παῦλος, λέγων « ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφέισατο, » ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; » Ῥωμ. η', 32. ⁽¹¹⁶⁾.

§. 16.

Εἰς τὴν ἐπομένην Κυριακὴν προσευχὴν περιέχονται ὅλα, ὅσα πρέπεινὰ ζητῶμεν ἀπὸ τὸν πολυεύσπλαγχον Θεὸν προσευχόμενοι·

- « Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
- » Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·
- » Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·
- » Γενηθήτω το θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς·
- » Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον·
- » Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίε-
- » μεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·
- » Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς
- » ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.
- » Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς
- » τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν! »

Ἀγκαλὰ, ἡ παρούσα προσευχὴ, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἦναι σαφὴς καθ' ἑαυτήν· δὲν θέλει ὁμῶς εἶναι ἠνωφελὴς μία πλατυτέρα ἐξηγήσις τῆς αὐτῆς, περιέχουσα ὅσα ὀνύται νὰ ζητῇ ὁ ἄνθρωπος παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἐξηγήσις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

¹¹⁵⁾ Ἰδε Ἰωάνν. ιδ', 6. Ἀ'. Ἰωάνν. ε', 2.

¹¹⁶⁾ Διὰ νὰ ᾔνοι θεάρετος ἡ προσευχὴ, ποίπει ὁ μὲν προσευχόμενος νὰ ἔχη, α). τὴν θεοσέβειαν (Ἰωάνν. θ', 31), β), τὴν ἀγάπην Μάρκ. ια', 25. ἡ δὲ προσευχὴ νὰ γίνεται, α), μὲ προσοχὴν, ἵηουν νὰ μὴ περισπᾶται εἰς ἄλλους λογισμοὺς ὁ προσευχόμενος (Ἠσαίου κθ', 13). β), μὲ θερμότητα, ἵηουν νὰ ζητῇ παρὰ Θεοῦ ἐκ καρδίας ζεούσης, ὅτι ἂν ζητῇ (Ἰακώβ. ε', 16). γ), μὲ ταπεινοφροσύνην, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ᾔνοι ὄχι μόνον ἐνδον τῆς καρδίας, ἀλλὰ νὰ φαίνεται καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα διὰ τῆς εὐσχήμονος στάσεως εἰς τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς (Λουκ. ιη', 11-14), δ'), μὲ ποιήθῃσιν, ἵηουν πληροφορίαν, ὅτι θέλει εἰσακουσθῇ ἡ προσευχὴ Ἐδρ. δ', 16. Ἰακώβ. α', 6. Ἀ'. Ἰωάνν. ε', 14), ε), καὶ τελευταῖον μὲ ἐπιμονὴν, τὴν ὁποίαν διδάσκει ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀδίκου κριτοῦ, Λουκ. ιη', 1-8. Ἰδε ὁ Κολασσ. δ', 2. Ἀ'. Θεσσ. ε', 17. Ὅστις δὲν προσεύχεται κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον· μυκτηρίζει τὸν Θεόν· καὶ ἡ προσευχὴ του γίνεται εἰς ἁμαρτίαν.

Παντοδύναμε Θεέ και Δημιουργέ, ὅστις κατ' οὐσίαν μὲν δὲν περιορίζεσαι εἰς κἀνέναν τόπον, κατ' ἐξαίρετον δὲ φανέρωσιν τῆς δόξης σου κατοικεῖς εἰς τοὺς οὐρανούς, σὺ μᾶς ἀνέδειξας υἱὸς ἀπὸ ἐχθροῦ σου, κατὰ τὴν ἀφατόν σου εὐσπλαγχτίαν, διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ σου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ κράξεις διὰ τοῦ πνεύματός σου, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν Ἀββᾶ ὁ Πατήρ ⁽¹¹⁷⁾. διὰ τῆς ὁποίας κραυγῆς μᾶς βεβαιοῖς, ὅτι ταχύτερον ἤθελε λησμονήσωσιν οἱ ἐπίγειοι πατέρες τὰ ἴδια τέκνα, παρὰ σὺ, Πάτερ εὐσπλαγχνε! νὰ ἀποστραφῇς τὴν προσευχὴν ἡμῶν τῶν τέκνων σου, τοὺς ὁποίους υἱοθέτησας, καὶ νὰ μὴ κλίνῃς τὰ ὦτά σου εἰς τὰς ἡμετέρας δεήσεις. Αὕτη σου ἡ ἀγαθότης μᾶς θάρρυνει εἰς τὸ νὰ σὲ ἐπικαλωμεθα μὲ πίστιν καὶ ταπεινοφροσύνην.

Ἀγιασθῆτω τὸ ὄνομά σου.

Δίδαξον ἡμᾶς τὸ νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀλήθειάν σου. Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, διὰ νὰ καταλάβωμεν τὰ θαυμάσια τοῦ νόμου σου ⁽¹¹⁸⁾. Βιρῆνευσον τὴν ἐκκλησίαν σου, ἥτις εἶναι θεμελιωμένη εἰς τὴν ἀλήθειαν. Φώτισον ὅλους τοὺς πλανωμένους, διὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης εἰς τὴν ποίμνην σου, καὶ εἰς σὲ τὸν μόνον Ποιμένα. Ἀπομάκρυνόν μας ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων βλασφημεῖται τὸ ἅγιόν σου ὄνομα· καὶ φώτισόν μας νὰ αὐξάνωμεν καθ' ἑκάστην καὶ νὰ προκόπτωμεν εἰς τὴν ἀγάπην σου· καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ νὰ βλέπῃ ὁ κόσμος τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα, καὶ νὰ δοξάζῃ σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν καὶ Πατέρα ⁽¹¹⁹⁾.

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου ⁽¹²⁰⁾.

Σὺ μετήγαγες ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ θαυμαστόν σου φῶς ⁽¹²¹⁾ καὶ ἐπληροφόρησας τὴν καρδίαν ἡμῶν περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διὰ τῆς ἐλπίδος. Ἡμεῖς ὀδηγοῦμεθα ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τοῦ πνεύματός σου· Σὺ δὲ ἐξάλειψον ὅλα τὰ σκάνδαλα· καὶ δεῖξον, ὅτι εἶναι ματαία πᾶσα κακὴ ἐπιχειρήσις καὶ βουλὴ ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίου σου, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ τελέσωμεν ἀνεμποδίστως τὸν δρόμον ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ νὰ μετοικισθῶμεν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ κλαυθμῶνος, τὸν παρόντα κόσμον, εἰς τὴν μακαρίαν κατοικίαν τῶν ἁγίων· ὅπου εἶσαι τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

117) Γαλάτ. δ', 6. Ἰδε καὶ Ἰωάνν. 4, 12, 13. Ῥωμ. 4, 17. Ἐφεσ. 4, 5.

118) Ψαλμ. ρθ', 18. 119) Ματθ. 6, 16.

120) Τέσσαρες εἶναι αἱ βασιλείαι τοῦ Θεοῦ· ἡ πρώτη ὀνομάζεται βασιλεία τῆς φύσεως· κατὰ τὴν ὁποίαν βασιλεύει ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ κτίσματα καὶ πάντοτε ὡς δημιουργὸς καὶ προνοητὴς αὐτῶν. Ψαλμ. ργ', 19, 145, 12. Ἡ δευτέρα λέγεται βασιλεία τοῦ νόμου· κατὰ τὴν ὁποίαν ἐβασίλευεν ἐξαίρετως ἐπάνω εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἡ τρίτη, βασιλεία τῆς χάριτος· ἥτις ἤρξατο μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος· ὅταν οἱ Ἀπόστολοι, λαβόντες τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐθεμελίωσαν τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, Ψαλμ. ρι', 2. Ἡ τετάρτη, βασιλεία τῆς δόξης· ἥτις θέλει λάβῃ ἀρχήν, ὅταν ἔλθῃ πάλιν ὁ Σωτὴρ μετὰ δόξης, διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἡ παρούσα αἵτησις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἐννοεῖται διὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἡγουν τὸν παρακαλούμεν νὰ φανερώσῃ τὸ Εὐαγ. εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ μᾶς ἀγιάσῃ ὅλους, καὶ τελευταῖον νὰ ἔλθῃ πάλιν (ὁ Χριστὸς), διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὁλοτελῶς τὸν θάνατον, τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸν διάβολον, καὶ νὰ μᾶς εἰσάγῃ εἰς τὸν παράδεισον. 121) Δ'. Πέτρ. 6', 9.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ⁽¹²²⁾.

Ἐπειδὴ ἡ διεφθαρμένη, καὶ διὰ τῶν ἐπιγείων φαινομένων ἀγαθῶν πεσρωμένη, καὶ εἰς τὸ κακὸν ἐπὶ ῥεπτής ἡμῶν καρδία μᾶς πλανᾷ ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας διὰ τοῦτο ὑποτάσσομεν τὴν διεφθαρμένην ἡμῶν θέλησιν ⁽¹²³⁾, διὰ νὰ ὑπακούωμεν μετὰ χαρᾶς, καὶ χωρὶς γογγυσμὸν εἰς τὰς προσταγὰς σου καὶ νὰ πιστεύωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι σὺ κυβερνᾷς ἐν σοφίᾳ, καὶ διεξάγεις ἐνδόξως τὰ πάντα. Ἐνδυνάμωσον τὴν ἀσθενείαν ἡμῶν διὰ νὰ ἐπιτελῶμεν πιστῶς καὶ μὲ ζήλον, ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ καθήκοντα, ὅσα διέταξας εἰς ἡμᾶς· καθὼς πληροῦσιν ἐν οὐρανῷ τὴν θέλησίν σου οἱ καθαροὶ καὶ ἅγιοι Ἄγγελοι ⁽¹²⁴⁾.

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον ⁽¹²⁵⁾.

Ἄλλ' ἐπειδὴ εὐρισκόμεθα ἔτι εἰς τὴν παρούσαν ἐπίπονον καὶ μοχθηρὰν ζωὴν, καὶ δὲν ἐξεδύθημεν ἀκόμη τὸ σκηνῶμα τῆς σαρκὸς, τὸ τόσον ἀσθενὲς καὶ ἀδύνατον, ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ τὸ ἀσθενὲς αὐτὸ μέρος τῆς ἡμετέρας οὐσίας· Δὸς ἡμῖν, ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς ταύτην τὴν πρόσκαιρον ζωὴν. Χάρισαι ἡμῖν εὐκράτους καὶ καρποφόρους καιροὺς· Πλήθυνον τοὺς καρποὺς τῆς γῆς· Εὐλόγησον τοὺς κόπους καὶ τὴν τροφὴν ἡμῶν· Δὸς ἡμῖν ὑγίαν σῶματος, διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τούτου, ὅτι σὺ εἶσαι ἡ πηγὴ πάντων ἀγαθῶν, καὶ ὅτι χωρὶς τῆς εὐλογίας σου ματαίᾳ εἶναι ἡ ἐπιμέλεια, μάταιοι οἱ κόποι καὶ αἱ μέριμναι ἡμῶν ⁽¹²⁶⁾.

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν ⁽¹²⁷⁾.

Ἐπειδὴ λαμβάνομεν παρὰ σοῦ ἀναριθμήτους εὐεργεσίας, εὐχαριστοῦμεν σε ὡς δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ· ἀλλ' ὅχι κατ' ἀξίαν. Ἡμεῖς παραβαίνομεν καθ' ἐκάστην τὸν σωτηριῶδὴ σου νόμον, καὶ δὲν ὑποτασσόμεθα εἰς τὸ ἅγιόν σου θέλημα· ἡμεῖς κακομεταχειρίζομεθα τὰς δωρεάς σου καὶ παροργίζομεν σὲ τὸν ἀγαθὸν ἡμῶν Δημιουργόν· ἡμεῖς εἴμεθα ὀφειλέται σου, καὶ ἄξιοι τῆς δικαίας σου ὀργῆς διὰ τὰς παραβάσεις ἡμῶν· ἀλλὰ Κύριε! Μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τῶν δούλων σου, ὅτι οὐ δικαιοθῆσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν ⁽¹²⁸⁾. Συγχώρησον ἡμῖν, κατὰ

122) Πράξ. κ' 4. 123) Ῥωμ. β' 2. 124) Ψαλμ. ιθ', 10. 103, 21.

125) Ὁ Σωτὴρ παραγγέλλει ἐνταῦθα νὰ ζητῶμεν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἥγουν τοσοῦτον μόνον, ὅσος ἀρκεῖ εἰς τροφὴν τῆς σήμερον ἡμέρας· διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ καὶ νὰ μὴ μεριμνῶμεν περὶ τῆς αὐριῶν (Ματθ. ζ', 84) καὶ νὰ ἡμεθα ὀλιγαρκεῖς (Α'. Τιμόθ. ζ'. 8. καὶ Παροιμ. λ'. 8. Καὶ ἀγκαλὰ ἡ αἰτήσις αὕτη φαίνεται νὰ ἀρμόζῃ περισσύτερον εἰς τοὺς πτωχοὺς, χρεωστοῦσι μὲ ὅλον τοῦτο καὶ οἱ πλοῦσοι νὰ τὴν λέγωσι· διότι δὲν τοὺς ὀφελεῖ τίποτε τὸ νὰ ἔχωσι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἂν δὲν ἔχωσι καὶ τὴν ὑγίαν τοῦ σώματος, ἥτις εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὸ νὰ τὸν φάγωσιν, ἢ τὴν εὐμενίαν τοῦ Θεοῦ προσασίαν, ὅστις δύναται νὰ τοὺς τὸν σερήσῃ, Σειράχ. ε'. 4. 126) Ἰδε Ψαλ. ρκ', 4, 2.

127) Καὶ αὕτη ἡ αἰτήσις ἀρμόζει ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· διότι δὲν εἶναι κινένας ἀναμάρτητος, Ἐκκλησ. ζ'. 20. Α'. Ἰωάνν. 4, 8-10. Ὅστις ὁμως δὲν συγχωρεῖ εἰς τοὺς ἄλλους τὰ ἀμαρτήματα, ἅς μὴ τοιμᾷ νὰ λέγῃ ταύτην τὴν αἰτήσιν· ἐπειδὴ καταδικάζει αὐτὸς αὐτόν· καθὼς ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δούλος, ὅστις δὲν ἠλέησε τὸν σύνδουλόν τε, Ματθ. ιη', 27-35. Ἰδε ἑαὐτ. ζ', 14, 13. Α'. Τιμ. β', 8. Ἰακώβ. β', 13.

128) Ψαλμ. ρμ', 2.

τὴν ἄφατόν σου εὐσπλαγγνίαν, ὅλας ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, διὰ τὴν ἄπειρον ἀξιομισθίαν, καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ σταυροῦ ἐκχυθὲν αἷμα τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μονογενοῦς υἱοῦ σου, τοῦ πολυτίμου ἡμῶν μεσίτου, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ σημεῖον τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς, νὰ ἀφῆσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τοὺς ὀφειλέτας ἡμῶν τὰ ὀφειλήματα, καὶ νὰ συγχωρῶμεν μετὰ χαρᾶς καὶ ἐξ ὅλης ἡμῶν τῆς καρδίας, ὅσας ὕβρεις καὶ βλάβας ἐλάβομεν παρ' ἄλλων, διὰ τὸ ὅποιον δὸς ἡμῖν τὴν βοήθειαν καὶ χάριν σου.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ ⁽¹²⁹⁾.

"Αφες ἡμῖν ὄχι μόνον τὰς ἁμαρτίας, ὅσας μέχρι τοῦ νῦν ἐπράξαμεν, ἀλλὰ καὶ φύλαξον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ πέσωμεν πάλιν εἰς ἄλλας. Γνωρίζεις τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν, καὶ πόσον εἴμεθα ἐπιρρέπεις εἰς τὸ κακόν. Βλέπεις τίνι τρόπῳ περιφερόμεθα ἔνθεν ἀκεῖθεν, ἀπὸ τὰ κύματα τῆς δυστυχίας καὶ θλίψεως, εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ παρόντος κόσμου. Ὁ διάβολος, ὁ κόσμος, ἡ σὰρξ ἡμῶν καὶ τὸ αἷμα ⁽¹³⁰⁾ μᾶς σύρουσιν εἰς τὸ κακόν μετὰ τὴν ἀπάτην καὶ πανουργίαν, μὴ μᾶς ἀφήσῃς, εὐσπλαγγνα Θεέ! νὰ συλληφθῶμεν εἰς τὰς παγίδας των, ἢ νὰ κτυπηθῶμεν ἀπὸ τὰ πειραστικά των βέλη· διὰ νὰ μὴ θριαμβεύσῃ καθ' ἡμῶν, ὡς νικηταί. "Αν ὅμως θέλῃς ἀπὸ πατρικὴν ἀγάπην, καὶ πρὸς διόρθωσιν ἡμετέραν, νὰ μᾶς εἰσενέγκῃς εἰς πειρασμόν, γενηθήτω τὸ θέλημά σου· στήριξον ὅμως τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν μετὰ τὴν παντοδυναμίαν σου χεῖρα, διὰ νὰ μὴν ἀποκάμωμεν εἰς τὸν σωτήριον τοῦτον ἀγῶνα. Ἄς φθάσῃ ἡ δύναμίς σου εἰς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας.

"Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν!

Πιτεύομεν, καὶ εἴμεθα βέβαιοι, πάτερ οὐράνιε! ὅτι δὲν θέλει ἀποστραφῆς τὴν προσευχὴν ἡμῶν. Ὡς παντοδύναμος, δύνασαι, καὶ ὡς πανάγαθος, θέλεις νὰ δώσῃς εἰς ἡμᾶς πᾶν ἀγαθόν. Μᾶς ἐβεβαίωσας εἰς τὸ εὐαγ-

129) Ἡ λέξις τοῦ πονηροῦ εὐρίσκεται καὶ ἰωάν. ιζ', 15. Β'. Θεσσαλ. γ'. 3. καὶ σημαίνει ἢ τὴν ἁμαρτίαν (οὐδετέρως), ἢ τὸν πονηρὸν (ἀρσενικῶς), ἡγουν τὸν διάβολον, ὅστις ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν, τίνα καταπίῃ Α'. Πέτρ. ε', 3. Εἶναι δὲ οἱ πειρασμοὶ διττοί· οἱ μὲν πρὸς δοκιμὴν, οἱ δὲ πρὸς ἀπάτην. Οἱ πρῶτοι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὕτως ἐπείρασεν τὸν Ἀβραάμ, ζητήσας παρ' αὐτοῦ τὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν, καὶ οὕτω πειράζει πολλάκις τοὺς πιστοὺς διὰ πολυτρόπων θλίψεων. Ἡμεῖς δεόμενοι νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τούτους, δὲν παρακαλοῦμεν νὰ μὴ στείλῃ παντάπασιν πειρασμοὺς εἰς ἡμᾶς, ἐπεὶδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον ἐν ὅσῳ εὐρίσκόμεθα εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· ἀλλὰ τὸν ἱκετεύομεν νὰ μὴ εἶναι πειρασμοὶ βαρύντατοι, καὶ τοιοῦτοι ὥστε νὰ ὑποκύψωμεν εἰς αὐτοὺς Α'. Κορινθ. ι', 13. Οἱ δεῦτεροι ἡγουν οἱ πρὸς ἀπάτην πειρασμοὶ εἶναι ἐκ τοῦ διαβόλου (Ματθ. δ', 1. Β'. Κορινθ. β', 11). Τοῦ κόσμου (Παροιμ. α', 10). Καὶ τῆς σαρκὸς (Ἰακώβ. α', 14)· τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ νικήσωμεν μετὰ τὴν πίστιν (Ἑφ. ς', 16), τὴν θεοσέβειαν (Ἰακώβ. δ', 7.) καὶ τὴν προσευχὴν (Ματθ. ς', 41), παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς αὐτοὺς. Τοῦτο δὲ σημαίνει, νὰ μὴ συγχωρήσῃ νὰ ἔλθωμεν εἰς αὐτοὺς, ἢ ἀφ' οὗ τὸ συγχωρήσῃ, νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ καὶ νὰ νικηθῶμεν ὑπ' αὐτῶν· ἐπεὶδὴ ὁ Θεὸς δὲν πειράζει κανένα πρὸς ἀπάτην, μήτε κανένα παραινέει πρὸς τὸ κακόν. Ἰδε Ἰακώβ. α', 13. 130) Αἰνίσσεται Ἰησοῦς τὸ Ἑφ. ς', 12.

γέλιον ⁽¹³¹⁾. ὅτι θέλει λάβωμεν ὅσα ζητήσωμεν παρὰ σοῦ ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπητοῦ σου Υἱοῦ. Σὲ παρακαλοῦμεν δὲ ὡσαύτως, δι' ὅσα ἀγαθὰ δίδεις εἰς ἡμᾶς, νὰ δίδηται ἡ δόξα ὅχι εἰς ἡμᾶς ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομά σου ⁽¹³²⁾. Ἀμήν!

Προσευχὴ ἐωθινή.

Κύριε Θεέ μου! εὐχαριστῶ σοι ἐξ ὅλης καρδίας, ὅτι μὲ ἤγειρας ἐκ τοῦ ὕπνου ὑγιῇ καὶ σῶον. Σὺ διέλυσας τὸ σκότος τῆς νυκτός, καὶ ἔδωκας πάλιν τὸ ποθοῦμενον φῶς εἰς τὴν παροῦσαν ἡμέραν. Παρακαλῶ μὲ πίστιν ὀρθήν, διάλυσον τὸ σκότος τῆς ἀγνοίας καὶ τῶν παθῶν μου· καὶ φώτισον τὸν νοῦν, καὶ τὴν θέλησίν μου μὲ τὸ φῶς τῆς Παντοκρατορικῆς χάριτός σου. Ἐνίσχυσόν με, Δέσποτα, τὸν δοῦλόν σου, διὰ νὰ ἀρχίσω προθύμως τὴν ἐργασίαν τῆς κλήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ διώρισας· καὶ φώτισόν με νὰ ἐξετάζω ἐπιμελῶς καὶ νὰ μανθάνω τὰ κεκρυμμένα μυστήρια τοῦ ἁγίου σου νόμου, καὶ νὰ ἐπικαλοῦμαι καθ' ἐκάστην μεταχαρὰς τὸ Ἅγιόν σου ὄνομα. Πάτερ ἡμῶν κτλ.

Προσευχὴ πρὸ τοῦ ὕπνου.

Παντοδύναμε Θεέ! ἐπειδὴ ἔζησα μέχρι τῆς παρούσης νυκτός διὰ τῆς πανσόφου καὶ παναγάθου προνοίας σου· εὐχαριστῶ σοι δι' ὅσας εὐεργεσίας ἔλαβον σήμερον ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνόν σου χεῖρα, καὶ μετανοῶ ἐξ ὅλης καρδίας, δι' ὅσας τὰς ἁμαρτίας, τὰς ὁποίας ἔπραξα· καὶ δέομαί σου νὰ μὲ σκεπάσῃς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ὕπνου μὲ τὴν ἁγίαν σου σκιά, καὶ νὰ μοὶ δώσῃς τὴν χάριν νὰ συλλογιζώμαι πάντοτε τὴν αἰώνιον ἐκείνην ἀνάπαυσιν, τὴν ὁποίαν ἡτοίμασας εἰς ἐκείνους, ὅσοι σὲ ἀγαπῶσι, καὶ τῆς ὁποίας ἀξιώσων καὶ ἐμὲ Δέσποτα.

Προσευχὴ πρὸ τῆς βρώσεως.

» Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι (Κύριε), καὶ σὺ δίδως τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. Ἀνοίγεις σὺ τὴν (εὐσπλαγχνον) χεῖρά σου, καὶ ἐμπιπλᾷς πᾶν ζῶον εὐδοκίας » ⁽¹³³⁾.

Προσευχὴ μετὰ τὴν βρῶσιν.

Εὐχαριστῶ σοι Χριστέ ὁ Θεός μου! ὅτι ἐνέπλησάς με τῶν ἐπιγείων σου ἀγαθῶν· μὴ ὑστερήσῃς με καὶ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας.

¹³¹⁾ Ἰωάν. ις', 23. Καὶ ἄλλαχοῦ. ¹³²⁾ Ψαλμ. ριέ, οὗ ἡ ἀρχή. Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἡ τῷ ὀνόματι σου δὸς δόξαν. ¹³³⁾ Ψαλμ. ριέ, 15, 16. Τὸ Γερμανικὸν συμφῶνως μὲ τὸ Εβραϊκὸν ἔχει πᾶν ζῶον μετ' εὐδοκίας ἢ ἐν εὐδοκίᾳ ».

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΘΕΙΣΑ

ΤΗ ΚΑΙΣΑΡΙΚΗ

ΑΥΤΟΥ ΥΨΗΛΟΤΗΤΙ

Ἐν ἔτει αψξδ'. μηνὶ Νοεμβρίῳ.

Υψηλότατε καὶ Γαληνότατε!

ΜΙΑΝ ἀξιέπαινον κλίσιν καὶ ἐπιθυμίαν πάντοτε ἐκατάλαβα εἰς τὴν Σὴν Αὐτοκρατορικὴν Ὑψηλότητα, νὰ ἡξεύρῃ τις ἦν ὁ Μελχισεδέκ, διατι ὀνομάζεται χωρὶς πατέρα, χωρὶς μητέρα, χωρὶς γενεαλογίαν καὶ τλ. Διὰ νὰ εὐχαριστήσω μίαν τοιαύτην εὐσεβῆ, καὶ ἐπαινετὴν ἐπιθυμίαν, ἐστοχάσθην χρέος μου νὰ προβάλω, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν, καθαρῶς καὶ ἐν βραχυλογίᾳ, ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς ταύτην τὴν πραγματείαν ὅ,τι ἀνήκει τῷ Μελχισεδέκ.

Ἡ Ἀγία γραφὴ μνείαν ποιεῖται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, ὅσον ἐγὼ ἡξεύρω, εἰς τρεῖς μόνον τόπους· πρῶτον εἰς τὴν Γένεσιν κεφ. ιδ', 18. δεῦτερον εἰς τὸν ψαλμὸν ρθ'. 4, καὶ τρίτον εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν.

Ἡ Γένεσις γράφει, πῶς ὅταν ὁ ἐνδοξος Πατριάρχης Ἀβραὰμ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον του, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς ἐχθροὺς· ὁ Μελχισεδέκ (τὸν ὁποῖον ἡ Ἀγία Γραφὴ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ὀνομάζει βασιλέα Σαλήμ, καὶ ἱερέα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου) προὔπηντησε τὸν Ἀβραὰμ μὲ ἄρτους, καὶ οἶνον, τὸν εὐλόγησεν ὡς ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου, παρακαλῶν διὰ αὐτὸν τὴν αἰώνιον ἐπίσκεψιν τοῦ Παντοδυνάμου, καὶ εὐχαριστῶν δι' αὐτὸν τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

Ὁ Ἀβραὰμ τόσοι σέβας ἔδειξε πρὸς τὸν Μελχισεδέκ διὰ ταύτην τὴν προὔπνητησιν, ὅπου τοῦ ἐπρόσφερε τὸ δέκατον ἀφ' ὅ,τι ἐκούρσευσεν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ οὕτω ἀναμφιβόλως ἐφανέρωσε πῶς τὸ ἱερατεῖον ὑπῆρχεν εἰς τὸν Μελχισεδέκ. Τοῦτο μόνον μᾶς λέγει ἡ Γένεσις· δεῦτερον ὁ Προφήτης Δαβὶδ, ὡμίλησε περὶ αὐτοῦ εἰς ὀλίγα λόγια εἰς τὸν ψαλμὸν ρθ', ὅπου κατὰ τὴν ἐξηγήσιν τοῦ Εὐαγγελίου προμηνύων τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου, δεικνύει ἔξω ἀπὸ τὸ μέγα ἀξίωμα τοῦ βασιλέως, σημειωμένον ἀπὸ τοῦτα τὰ λόγια α βάρδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών καὶ κατα-

« κυρίευσεν ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου » πῶς θέλει εἶναι καὶ ἱερεὺς, λέγων, « Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ » ἰδοὺ ὁ δευτερός τόπος τῆς Γραφῆς ὅπου ὀμιλεῖ διὰ τὸν Μελχισεδέκ, ἀλλὰ διατί; δὲ φαίνεται.

Εἰς τὸν τρίτον τόπον, ὁ Ἅγιος Παῦλος διεξοδικώτερον περιλαμβάνει περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. κεφ. Β', ζ', ζ'. ὅπου εὐρίσκει ἕνα πνεῦμα ἄξιον δι' αὐτόν· καὶ ἄξιον διὰ τὴν οὐράνιον σοφίαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ εἰς τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἱερατείου αὐτοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τὰ καταλάβωμεν τὸ νόημα τοῦ Ἁγίου Παύλου, καὶ διὰ τὰ νοήσωμεν ἐντελέστερα τὸ ὑποκείμενον τῆς ὑποθέσεώς μας, πρέπει νὰ ἡξεύρωμεν, μὲ τίνα γνώμην ἔγραψεν ὁ Ἅγιος Παῦλος ταύτην τὴν ἐπιστολήν· αὐτὸς ἔγραψε πρὸς Ἰουδαίους, δηλαδὴ πρὸς ἕνα γένος ὅπου ὑπερασπίζετο μὲ ἔνθερμον ζῆλον τὸν νόμον του, οὐχὶ μόνον τὸν ἡθικόν (τὸν ὅποιον ἡμεῖς δὲν ἀπορρίπτουμεν), ἀλλὰ καὶ τὸν τελετικόν, δηλαδὴ τὰς ἱερὰς τελετὰς, τῶν ὁποίων αἱ πρώτισται ἦσαν αἱ προσφοραὶ τῆς θυσίας διαφόρων ζώων, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἐθυσίαζον ἐπὶ τῆς τραπέζης, μὲ τὴν ἔκχυσιν τοῦ αἵματος, καὶ ἐπρόσφερον τῷ Θεῷ. Οἱ Ἰουδαῖοι ὑπερασπίζοντο μὲ ἰσχυρογνωμίαν τοιαύτας τελετὰς, καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ πιστεῦσι πῶς ἐμελλον μίαν ἡμέραν νὰ τελειώσωσι, λοιπὸν ἀνάγκη ἦτον, νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ὁ Ἅγιος Παῦλος ἀπὸ τοιαύτης πλάνης, καὶ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ μὲ τὴν παλαιὰν Διαθήκην, τὴν ὅποیان οἱ Ἰουδαῖοι ἔτι ἀκολουθοῦσαν, πῶς αἱ θυσίαι δὲν ἐχρησίμευον πάρεξ εἰς ἕνα καιρὸν· καὶ προσέτι πῶς οἱ ἱερεῖς, ὅπου τὰς ἐπρόσφεραν, ἦσαν διὰ καιρὸν· καὶ ἐπομένως αἱ λοιπαὶ ὅπου ἐθεμελιούντο εἰς τὸ αὐτὸ ἱερατεῖον ἔπρεπε μὲ τὸν καιρὸν νὰ τελειώσωσιν· ἃς ἰδῶμεν τίνα τρόπον γράφει πρὸς αὐτοὺς.

Ὁ Ἅγιος Παῦλος συμφωνεῖ μὲ τοὺς Ἰουδαίους, πῶς τὸ ἱερατεῖον ἐδιатάχθη ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ πῶς λαβὼν τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὸν Ἀαρών, ὠνομάζετο ἱερατεῖον κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών· συμφωνεῖ ἔτι, πῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἔπρεπε νὰ προσφέρωσι θυσίας, μὲ ἔκχυσιν αἵματος κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ. Ὑστερον ἀρχινᾷ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, πῶς αὐταὶ αἱ θυσίαι δὲν ἐδύναντο ἀφ' ἑαυτοῦ τῶν νὰ ἐξιλεώσωσι τὸν Θεόν, καὶ νὰ ἐξαλειψῶσιν ἁμαρτίας, καὶ πῶς ἦσαν διατεταγμέναι διὰ καιρὸν, καὶ ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα δικαιολογήματα.

Α'. Πῶς τὸ αἷμα τῶν ζώων· π. χ. ἐνὸς τράγου, ἡ μόσχου ἰσχύει νὰ ἐξαλειφῇ ἁμαρτίας, ἀνθίσταται εἰς τὸ ὀρθὸν λογικόν, διότι μὴ οὐσα ἡ ἁμαρτία ὕλική, δὲν δύναται νὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τι ὑγρὸν· προσέτι δὲν εἶναι ἄξιον τῆς θείας μεγαλειότητος, τὸ νὰ βλέπῃ νὰ χύνηται τὸ αἷμα ἐνὸς ζώου, καὶ νὰ μεταβάλληται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εἰς εὐσπλαγχνίαν. κεφ. ι, 4.

Β'. Τὰ διὰ θείας ἐμπνεύσεως γεγραμμένα βιβλία, τὰ ὅποια καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς ἅγια εἶχον φανερώς, προεῖπον πῶς τὸ ἱερατεῖον, καὶ ἐπομένως πᾶσαι αἱ τελεταὶ ἔπρεπε νὰ λάβωσι τέλος· μεταξὺ τῶν μαρτυριῶν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἔλαβεν ὁ Ἀπόστολος διὰ ἀποδείξιν τὰ λόγια τοῦ Δαυὶδ,

« αὐ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδεκ »· ὁμολογοῦσιν οἱ Ἰδαῖοι Ἰουδαῖοι, πῶς τοῦτα τὰ λόγια, καὶ σχεδὸν ὅλος ὁ ψαλμὸς προεικονίζει διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸν Μεσσίαν ὅπου αὐτοὶ ἐπρόσμενον. Αὐτὰ τὰ λόγια ἀποδίδουσι καθαρῶς εἰς τὸν Μεσσίαν τὸ ἱερατεῖον, οὐχὶ κατὰ τὴν τάξιν, οὐχὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Ἀαρῶν, ὅπου τότε εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδεκ, περὶ τοῦ ὁποίου ὀλίγην ἔννοιαν εἶχον· ὅθεν ὁ Ἀπόστολος συμπεραίνει δικαίως, πῶς δὲν ἦτον ἀναγκαῖον νὰ προεικονίσῃ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὴν στερεώσιν ἑνὸς νέου ἱερατείου κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδεκ, ἂν τὸ ἱερατεῖον κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν ἔπρεπε μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων νὰ μένῃ πάντοτε· ἰδοὺ τὰ αὐτὰ λόγια τοῦ Ἀποστ. « Εἰ μὲν » οὖν τελείωσις διὰ τῆς Δευτικῆς ἱερωσύνης ἦν (ἡ τοῦ Ἀαρῶν ὅπου εἶναι » τὸ αὐτὸ, ὁ γὰρ Ἀαρῶν ἐκ τοῦ Δευτὶ κατηγγο) τίς ἔτι χρεία, κατὰ τὴν » τάξιν Μελχισεδεκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν λέγεσθαι; » κεφ. ζ', 11.

Με αὐτὰς τὰς μαρτυρίας ἀποδείκνυσι φανερῶς ὁ Ἀπόστολος, πῶς ἡ ἱερωσύνη τῶν Ἰουδαίων καὶ αἱ τελεταὶ τῶν θυσιῶν δὲν ἐδύναντο νὰ μείνωσι πάντοτε, ἀλλ' ἔπρεπε κατὰ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, με τὸν καιρὸν νὰ δώσωσι τόπον εἰς μίαν ἄλλην ἐκλεκτοτέραν, δηλαδὴ εἰς τὴν ἱερωσύνην κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδεκ.

Ἵστερον ἐξηγεῖ ὁ Ἀπόστολος, πῶς τοῦτος ὁ αἰώνιος ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδεκ εἶναι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ἡ ὁμοίωσις τῆς ἱερωσύνης τοῦ Μελχισεδεκ ἐπληρώθη κατ' ἀκρίθειαν εἰς τὸν Χριστόν.

Βεβαίῳ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, με τὴν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος προσφορὰν του, ὡς ἁμῶμος θυσία πρὸς τὸν Θεόν, ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ σταυροῦ ἵνα πλῆνῃ τὴν συνείδησίν μας ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ μᾶς δείξῃ μίαν ἀληθινὴν λατρείαν πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα.

Καλεῖ αἰώνιον αὐτὴν τὴν ἱερωσύνην.

Α'. Διατὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δώσῃ τόπον εἰς ἄλλην ἱερωσύνην· διότι δὲν εἶναι διάδοχος ὅμοιος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν ἱερωσύνην.

Β'. Διότι διὰ τοιαύτης ἱερωσύνης, ἡ ὑπὲρ ἡμῶν θυσία προσφερομένη ἔχει τοιαύτην ἰσχύν, καὶ ἐνέργειαν, ὅπου ὁ οὐράνιος Πατὴρ συγχωρεῖ πάσας τὰς ἁμαρτίας, διὰ τὰς ἀξίας της, ὅταν διὰ πίστεως προσαρμόττωνται· διὰ τοῦτο καθὼς τοιαύτη θυσία δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προσφερθῇ ἐκ δευτέρου, οὕτω τοιαύτη ἱερωσύνη θέλει μείνῃ αἰώνως.

Γ'. Διότι οἱ ἄλλοι ἱερεῖς, ὡς θνητοὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μείνωσιν αἰώνως, καὶ ὁ Χριστὸς αἰώνως μένων, ἔχει μίαν ἱερωσύνην αἰώνιον. κεφ. ζ', 24. Τέλος πάντων ἐξηγήσεν ὁ Ἀπόστολος, διατὶ ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦν κατὰ τάξιν καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Μελχισεδεκ, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν. Παραβάλλει τὴν ἱερωσύνην τοῦ Χριστοῦ με ἐκείνην τοῦ Μελχισεδεκ, καὶ οὐχὶ με τὴν τοῦ Ἀαρῶν, κατὰ τὸ ἐπόμενον· ὁ Χριστὸς ἱερεὺς, ὁ Μελχισεδεκ ἱερεὺς, ὁ Ἀαρῶν ἱερεὺς, εἰς τοῦτο μόνον εἶναι ὅμοιοι.

Ἄλλ' οὐχὶ μόνον ἱερεὺς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς ὅπου πνευ-

ματικῶς βασιλεύει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του, ὁ Μελχισεδὲκ ὁμοίως καὶ ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς, ὁ δὲ Ἄαρὼν μόνον ἱερεὺς, διότι ἡ βασιλεία ἦτον μόνον εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, καὶ οὐχὶ τοῦ Λευὶ.

Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Χριστοῦ ὑψίστατο, νὰ προσφέρῃ οὐχὶ ζῶα εἰς θυσίαν, καθὼς βέβαιον εἶναι πῶς ὁ Μελχισεδὲκ δὲν ἐπρόσφερε ποτὲ ὡς ἱερεὺς θυσίας ζώων, ἀλλ' ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρὼν ἀπαιτοῦσεν ἐξ ἀνάγκης τὴν προσφορὰν τῶν ζώων.

Ἡ Ἁγία Γραφὴ θεωρεῖ τὸν Μελχισεδὲκ ὡς ἀληθινὸν ἱερέα, ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἐκατάγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευὶ, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτον ἡ ἱερωσύνη τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, διότι οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς ταύτην τὴν ἱερωσύνην, ἂν πρῶτον δὲν ἀπέδειχνε πῶς ἦτον ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀγκαλὰ ὀνομάζεται ἱερεὺς ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, δὲν ἐκατάγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευὶ, ἀλλὰ τοῦ Ἰούδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἐπλησίαζεν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν βέβηκα ἦτον ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ. Ἰδοὺ πῶς οὕτε εἰς τοῦτο ἦν ὁμοίως μετὰ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν.

Ἡ Ἁγία Γραφὴ σιωπᾷ τὴν γενεαλογίαν τοῦ Μελχισεδὲκ· οὐδὲν βέβαιον περὶ τῶν προγόνων του· ἀγνοοῦμεν τίς ὁ πατὴρ, τίς ἡ μήτηρ, τίνες οἱ συγγενεῖς του, πότε ἐγεννήθη, πότε ἀπέθανε, διὰ τοῦτο ἐδκόλως πιστεῦει τις πῶς δὲν εἶχε πατέρα, μητέρα, οὔτε γενεαλογίαν, οὔτε ἀρχὴν τῶν ἡμερῶν του, οὔτε τέλος.

Διατὶ ὁ Μελχισεδὲκ λέγεται χωρὶς πατέρα καὶ τλ.

Ὅθεν δὲν πρέπει ὅμως νὰ συμπεράνῃ τις πῶς δὲν ἦτον ἄνθρωπος· ἰδοὺ ἀπλῶς ὅτι εἶπεν ὁ ἅγιος Παῦλος περὶ Μελχισεδὲκ, καὶ ἡ Ἁγία Γραφὴ δὲν ἀναφέρει τὴν γενεαλογίαν του.

Διατὶ ἡ Γραφὴ σιωπᾷ τὴν γενεαλογίαν τοῦ Μελχισεδὲκ.

Δὲν ἀναφέρει ἡ Γραφὴ τὴν γενεαλογίαν διὰ μεγάλα αἵτια, μάλιστα διὰ νὰ παραστήσῃ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Ὑψίστου ἱερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς, Θεὸς ὢν δὲν ἔχει γενεαλογίαν, διὸ οὔτε ἀρχὴν, οὔτε τέλος, καὶ εἰς τοῦτο ὁ Μελχισεδὲκ παρομοιάζει τῷ Χριστῷ. Ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τὸν Ἀαρὼν, τοῦ ὁποῦ τὴν γενεαλογίαν καθαρῶς ἀναφέρει ἡ γραφὴ.

Διατὶ ὁ Παῦλος καλεῖ τὸν Μελχισεδὲκ χωρὶς πατέρα καὶ τλ

Ἐκ τούτων φαίνεται τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ Ἅγιος Παῦλος, ὅταν ὠνόμασε τὸν Μελχισεδὲκ χωρὶς πατέρα, χωρὶς μητέρα καὶ τλ. ὁ σκοπὸς του ἦτον νὰ ἀποδείξῃ μετὰ τὴν σιωπὴν τῆς γενεαλογίας τοῦ Μελχισεδὲκ, πῶς ὑπῆρχε μία ἱερωσύνη, οὐχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ, καὶ πῶς ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι αἰώνιος, ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἔχει τινὰ συνάφειαν μετὰ τὴν φυλὴν τοῦ Λευὶ, καὶ οὕτω νὰ ἀποδείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις πῶς ὁ Θεὸς ἐδιέταξε μίαν ἄλλην ἱερωσύνην, οὐχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ, ἐπομένως τοῦ Ἀαρὼν ἡ ἱερωσύνη, ὅπου ὑπερασπίζονται οἱ Ἰουδαῖοι πρέπει νὰ δώσῃ τόπον εἰς τὴν διατεταγμένην παρὰ Θεοῦ.

Ἀπολούθησις τῆς ὁμοιότητος μεταξὺ Μελχισεδέκ, καὶ Χριστοῦ.

Δὲν φαίνεται εἰς κανένα μέρος πῶς ὁ Μελχισεδέκ νὰ ἔλαβε διάδοχον εἰς τὴν ἱερωσύνην· διὰ τοῦτο φαίνεται πῶς ἡ ἱερωσύνη του ὑφίστατο μόνον εἰς αὐτὸν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἔλαβε διάδοχον τῆς ἱερωσύνης, ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν ἔλαβεν.

Ἡ Γραφὴ δὲν φανερώνει πάρεξ μίαν μόνην ἱερατικὴν πράξιν τοῦ Μελχισεδέκ, δηλαδὴ πῶς εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ, ὡς ἱερεὺς, καθὼς ὁ Χριστὸς μίαν μόνην πράξιν ἐποίησε· δηλαδὴ ἐπρόσφερε τὸν ἑαυτὸν του εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ, καὶ διὰ μιᾶς μόνης προσφορᾶς κατέστησε τελείους ὄσους ἡγίασεν. Ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν καὶ οἱ διάδοχοί του ἐχρειάζοντο νὰ προσφέρωσι καθ' ἡμέραν θυσίας, πρῶτον ὑπὲρ ἑαυτῶν, καὶ ὑστερον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδέκ ἦτον μία ἀξία τιμιωτέρα ἀπὸ τοῦ Ἀαρὼν, διότι ὁ Ἀβραάμ ἔλαβεν, οὐχὶ μόνον τὴν εὐλογίαν τοῦ Μελχισεδέκ ὡς ἱερέως, ἀλλὰ τῷ ἔδωκε καὶ τὸ δέκατον τῶν λαφύρων, καὶ οὕτω τοῦ ἐπρόσφερε τὴν προσήκουσαν τιμὴν τῇ ἱερωσύνῃ. Ἐπειδὴ ὁ Ἀβραάμ ἦν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προήρχετο καὶ ὁ Δεὺτ', ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῆς τοῦ Ἀαρὼν ἱερωσύνης, πρέπει λοιπὸν νὰ εἰπῶμεν πῶς ὁ Δεὺτ' εὐλογήθη ἀπὸ τὸν αὐτὸν Μελχισεδέκ μὲ ὄλους του τοὺς ἀπογόνους ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ προπάππου τοῦ Ἀβραάμ, ὅς τις εἰς σημεῖον ἱερωσύνης τοῦ ἐπρόσφερε τὸ δέκατον· οὕτω, ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδέκ ἦν ὁμοίος διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τῇ ἱερωσύνῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας ἀληθῶς ἡ πράξις ἦν ἀνωτέρα καὶ ἐνεργητικωτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς προσφορὰς τῶν θυσιῶν τοῦ Ἀαρὼν.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων καὶ ὁμοίων ἐτέρων μαρτυριῶν (διότι χάριν τὴν βραχυλογίας τὰς ἀποσιωπῶ) συμπεραίνει ὁ Ἅγιος Παῦλος, πῶς ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρὼν πρέπει νὰ τελειωθῇ ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τὴν αἰώνιον, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπομένως ὁ τελετικὸς νόμος, κρεμάμενος ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν, ἔπρεπε νὰ τελειώσῃ· διότι κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου ἡ ἱερωσύνη μεταφερομένη, πρέπει ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ τελετικὸς νόμος νὰ μεταφερθῇ. κεφ. ζ', 12.

Ἀπὸ ταύτην τὴν βράχειαν πραγματείαν δύναται ἡ Αὐτοκρατορικὴ Ὑψηλότης τῆς, κατὰ τὴν χάριν ὅπου ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, δύναται λέγω νὰ ἰδῇ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ Μελχισεδέκ λέγεται χωρὶς πατέρα, καὶ χωρὶς μητέρα καὶ τλ. καὶ ἐνταῦτῳ θέλει θαυμάσει εὐλαῶς τὰ ἀκατανόητα μυστήρια τῆς χριστιανικῆς Θρησκείας. Ἐπιθυμῶ ὅμως νὰ ψάλλῃ πάντοτε ἡ Ὑψηλότης Τῆς, μετὰ χαρᾶς τοῦτον τὸν στίχον τοῦ Δαυὶδ.

«Ὅτι σὺ φωτιεῖς λύχον μου Κύριε, ὁ Θεὸς φωτιεῖς τὸ σκότος».

Μένω μὲ βαθὺ σέβας

ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗΣ ΥΨΗΛΟΤΗΤΟΣ

Ταπεινὸς καὶ ἐλάχιστος δούλος
ΠΑΑΤΩΝ,

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ΤΗΣ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗΣ ΑΥΤΟΥ ΥΨΗΛΟΤΗΤΟΣ.

Πρὸς τὸν Συγγραφέα τῆς παρούσης πραγματείας.

Εὐλαδέστατε Πάτερ.

ΜΕ ἄκραν μου εὐχαρίστησιν ἀνέγων τὴν Ὑμετέραν Πραγματείαν, περὶ τοῦ Μετ' ἑξῆς, τὴν νομίζω ὡς μίαν ἀπόδειξιν τῆς εἰλικρινότητος, καὶ ἀπλότητος μετὰ τὴν ὁποίαν μοι ἐξηγήσας τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν, εὐρίσκω εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις θεμελιώδεις, ἀξίας ἐνὸς σπουδαίου ἀνθρώπου, διὰ τῶν ὁποίων ἐκθέτεις τὰς θείας ἀληθείας· ἡξεύρω πῶς ἔχεις σταθερὰν γνώμην νὰ ἀποδείξῃς τὴν ὁμοιότητα, καὶ συμφωνίαν τῶν ὁγμάτων, καὶ ἔργων ὅπου ἀναφέρει ἡ Ἁγία Γραφή, μετὰ μίαν φυσικὴν κρίσιν, καὶ νὰ τὰ βεβαιώσῃς μετὰ ἀποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου· τοιοῦτον μέσον εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἀρμοδιώτερον διὰ νὰ σπαρθῇ μετὰ καρποφορίαν ὁ θεὸς σπόρος εἰς τὰς καρδίας, καὶ νὰ φυτρώσῃ καὶ νὰ πολλαπλασιασθῇ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ.

Αἱ Ἐπιστῆμαι αὐξήσαν, καὶ ἔγινον σχεδὸν τέλειαι ἀφ' οὗ ὁ Καρτέσιος, ἐκεῖνος ὁ ἐνθερμος ὑπερασπιστὴς τῆς ἀληθείας, ἐλευθερούμενος ἀπὸ τὴν σκλαβίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἤγαγε τοὺς περιέργους νόας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Ἐλαμψε τότε ἓνα νέον φῶς, αἱ ἐπιστῆμαι ἐφάνησαν μετὰ ὅλην τοὺς τὴν θελκτικὴν λάμψιν, καὶ ἔσυραν πρὸς τοῦ λόγου τοὺς πλῆθος προσηλύτων, τοὺς ὁποίους εἶχε ξεμακρύνει πρότερον, τὸ σκότος τὸ διακεχυμένον ἐπάνω εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην, καὶ μάθησιν. Εἰς τοῦτον μας τὸν εὐτυχὴ αἰῶνα χωρὶς νὰ ἐπαριθμῶ τοὺς ἐπαγγελματικούς σοφοὺς, δὲν εὐρίσκειται σχεδὸν εἰς καλοεκτηραμμένους ὅπου νὰ μὴ σύρεται ἀπὸ τὰ θέληγητρα τῶν ἐπιστημῶν, καὶ νὰ μὴ ἀφιερῶνῃ ἓνα μέρος τοῦ καιροῦ τοῦ εἰς αὐτάς. Ἐξω ἀπὸ τὰς χάριτας καὶ ἡδονὴν ὅπου πάντοτε συνοδεύουσι τὰς ἐπιστήμας, προέρχεται, καὶ ἓνα ἄλλο ὄφελος, τὸ ὁποῖον καὶ ἐμπράκτως ἐδοκίμασαν οἱ παρεληλυθότες αἰῶνες. Ὁ σοφὸς Βασιλεὺς Σολομὼν λέγει « Πλῆθος σοφῶν σωτηρία κόσμου, καὶ βασιλεὺς φρόνιμος εὐστάς » θεία δῆμου. » κεφ. 5', 24. καὶ κατωτέρω « πᾶς ὁ χρυσὸς ἐν ὄψει αὐτῆς » (τῆς σοφίας) ψάμμος ὀλίγη, καὶ ὡς πηλὸς λογισθῆσεται ἄργυρος ἐναντίον αὐτῆς » ὅμως αὐτὸς ἐννοεῖ μετὰ τὸ ὄνομα σοφίας, τὴν γνώσιν ξετυλιγμένην ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον ἀνγλίνον. Δὲν εἶναι κατάστασις ὅπου νὰ μὴ φαίνεται τὸ ὄφελος τῶν ἐπιστημῶν. Αὗται φέρουσι τὸν νοῦν εἰς

μλαν κρίσιν ὑγιᾶ, καὶ βαλέαν κατασταίνουνσι τὰς δυνάμεις τοῦ νοὸς δρα-
στικωτέρας· ἐρευνοῦσι τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, βλέπουσι τὴν
διάθεσιν, τὰ ὄργανα ἐξ ὧν κινεῖται, ἢ ἔνωσις ὅπου εἶναι μεταξύ αὐτῶν,
καὶ ἡ ἀρχὴ δι' ἧς ἐνεργοῦσιν, ἡμερώνουσι καὶ διορθώνουσι τὰ κῆθ, καὶ
χρησιμεύουσιν εἰς τὴν τελειότητα πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἄν
αὐταὶ καταγίνονται εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως, εὐρίσκουσι φανερώς τὸ
μεγαλεῖον τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ. Οἱ οὐρανοὶ δὲν διηγοῦνται τὴν δόξαν
τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλην τῆς τὴν μεγαλειότητα, πάρεξ εἰς τοὺς θεωρητάς τῆς
σταθερᾶς καὶ διαμενούσης τάξεως, τῆς ἀπείρου ἐκτάσεως, καὶ τῆς τακτι-
κῆς κινήσεως. Ὁ αἰὼν εἰς τὸν ὅποιον ἀνθούσιν αἱ ἐπιστήμαι, εἶναι αἰὼν
φωτός, καὶ αἰὼν ὅπου γεννᾶ ἀνθρώπους ἀξιούς, ἐν παντὶ εἶδει.

Εἶναι ὅμως ἀληθινόν, πῶς ἡ τῶν ἐπιστημῶν πρόσδοτος, δύσκολός ἐστι,
καὶ δὲν ἔχει τίποτε χαρίεν, ἀλλ' ἡ ὑπομονή, καὶ ἡ προσοχὴ ὅπου μετα-
χειρισθῇ τινὰς διὰ τὴν νίκησιν τὰς πρώτας δυσκολίας, λαμβάνει ταχέως
τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς ἀπὸ τὴν ἄκραν πληροφορίαν, καὶ ἀπὸ τὸ μέγα κέρδος
ὅπου εὐρίσκει. Ἐγὼ τὸ ἤξεύρω ἐμπράκτως, καὶ ὁμολογῶ πῶς εἰς τὴν
ἀρχὴν ἡσθάνομην ἀντιπάθειάν τινα πρὸς τὴν σπουδὴν· ἀλλ' ἀκούσας τὰς
φρονίμους συμβουλὰς ὅπου περὶ τούτου μοι ἔδωκαν, τὴν ἐνίκησα, καὶ τώρα
βλέπω, πῶς δὲν εἶναι πρᾶγμα ὅπου τὴν ἰσομετρεῖ τὴν εὐχαρίστησιν, ὅπου
προξενεῖ ἡ σπουδὴ.

Ὅλον τὸ φῶς, καὶ γνῶσις ὅπου προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, καὶ οἱ
ἀτίμητοι θησαυροὶ ὅπου διὰ μέσου αὐτῆς εὐρίσκονται, ἤθελεν ἀπολέσωσι
μέρος τῆς τιμῆς των, μάλιστα ἤθελε καταντήσωσιν εἰς κατάχρησιν, ἂν
ὁ Θεὸς νόμος δὲν ἦτον ὁ δεσμός, καὶ βάσις πάσης ἐπιστήμης, καὶ θεμέ-
λιον τῆς κοινότητος. Ὁ Σολομών περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλησα, τόσον ἀξιο-
μίμητος διὰ τὴν ἀγχινοῖάν του λέγει· « ὁ Θεός, καὶ τῆς σοφίας ὁδηγός
» ἐστὶ, καὶ τῶν σοφῶν διορθωτής. Ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἡμεῖς, καὶ οἱ
» λόγοι ἡμῶν, πᾶσα τε φρόνησις καὶ ἐργασειῶν ἐπιστήμη. » Ἐτι ἀναγι-
νώσκομεν εἰς τὴν σοφίαν Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ, ὅτι « ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἄνω
» τῶν Οὐρανῶν, ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας, καὶ ἡ ἀπάγουσα ὁδός, αἰώνια
» ἐντολαί. » Διὰ τοῦτο πᾶς τις ἐξ ἡμῶν πρέπει νὰ λάβῃ τὸν Θεὸν νόμον
διὰ πρώτην ἐπιστήμην, ἵνα γνωρίσῃ καλλιώτερον τὸ θέλημα τοῦ πλά-
σαντος ἡμᾶς, καὶ νὰ γυμνάζεται τὰς Χριστιανικὰς ἀρετάς. Φαίνονται
λοιπὸν αἱ ἐπιστήμαι θεμελιωμέναι ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν βάσιν δι' ὅλην
τους τὴν ὡραιότητα, διατὶ ἀκριβῶς χρησιμεύουσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν
καὶ εὐδαιμονίαν πάντων· καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σοῦ φανερώσω πόσην
χαρὰν δοκιμάζω, ἔχων ἕναν ἀρχιτέκτονα ὡς ἐσέ, διὰ τὴν νὰ βάλλω τὰ θεμέ-
λια εἰς τὴν καρδίαν μου, καὶ δὲν θέλει λείψω νὰ προσφέρω πάντοτε τὰς
δεήσεις πρὸς Θεόν, τὸν δοτῆρα πάντων τῶν ἀγαθῶν, διὰ τὴν νὰ λάβω αὐτὸν
τὸν καρπὸν τῶν κόπων σου. Δίδαξόν με Κύριε ὁδόν σου, καὶ πορεύσομαι
κατὰ τὴν ἀληθειάν σου

Εἶναι ἐπιθυμητόν, εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν ῥώσων νὰ μὴν ἀλησμονή-

σωσι, πόσον ἀναγκαῖον διὰ τὴν εὐτυχὴν κατάστασιν τῶν μελῶν ὅπου συνθέττουσι, τοῦτο τὸ μέγα βασίλειον, ὅτι ἡ σπουδὴ ἢ θεμελιώδης, τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως, νὰ προηγηῖται τῶν ἐπιστημῶν, τοῦτο τὸ μέσον εἶναι τὸ ἰσχυρότερον, νὰ συστήσῃ καλοὺς πολίτας, καὶ ἀξίους υἱοὺς τῆς πατρίδος. Φωτισμένοι ἀπὸ τὰς ἐπιστημὰς δὲν θέλει πέσωσιν εἰς τὰ ἐλαττώματα τῆς ἀμαθείας, θέλει ἐφεύρωσιν ἀναριθμήτους ὁδοὺς ὅπου φέρωσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, στερεωμένοι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, θέλει ἀποδιώξουσιν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοὺς πᾶσαν πονηρὰν γνώμην, καὶ θέλει ἐνδυναμωθῶσιν ἀπὸ μίαν ἀκλόνητον σταθερότητα.

Ἀπὸ τὸ μέρος σου, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαπλωθῇ ἡ γνῶσις τῆς Θρησκείας εἰς τὴν Ῥωσσίαν μὲ τὴν σύνθεσιν τῶν βιβλίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς ἐξήγησιν, καὶ στερέωσιν τοῦ Θείου λόγου, καὶ εἶμαι βέβαιος διὰ τὴν ἐπιμέλειάν σου εἰς τοιοῦτον εἶδος ἐργασίας εὐαρέστου πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ νὰ δοθῇ περισσότερον εἰς τὸ ὄφελος τῆς κοινότητος, ἔχεις αἰτίας εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὅπου ἀναφέρονται μὲ τόσους ἐπαίνους, ὅσοι ἐκοπίασαν νὰ εὐρυχωρήνουσι τὴν θρησκείαν, καὶ διδασκαλίαν τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας. Ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν, πῶς τοιοῦτοι μεγάλοι ἄνδρες, « θέλει εἶναι » αἰώνιος, καὶ ἡ δόξα τοὺς δὲν θέλει ποτὲ ἀφανισθῇ. » Πόσον ἔπαινον ἡ Γραφή δὲν ἀποδίδει πρὸς τὸν ἱερέα Ὁνίαν διὰ τὸν ἐνθερμόν του ζήλον εἰς στερέωσιν τοῦ Θείου λόγου; Αὕτη λέγει περὶ αὐτοῦ, πῶς εἶναι, « ὡς ὁ ἥλιος, » ὅπου λάμπει ἐπάνω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς τὸ τόξον εἰς » τὸν Οὐρανόν, ὅπου λάμπει ἐπάνω εἰς τὰ νέφη τῆς δόξης. »

Ἔσο βέβαιος πῶς ὅσον περισσότερον κοπιᾷς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν, τόσον περισσότερον αὐξάνει ἡ εὐχαρίστησίς μου, καὶ τοῦτο αὐξάνει τὴν καλὴν ὑπόληψιν ὅπου ἔχω περὶ σοῦ.

Τῇ κ'. Νοεμβρίου αψξδ'.

(ὑπογεγραμμένος) ΠΑΥΛΟΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ γνῶσεως
ἥτις μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν Εὐαγγελι-
κὴν Πίστιν.

Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπίνου γνώσεως	Σελ. §. 1 1
Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ	2-3 —
Περὶ οὐσίας Θεοῦ	4 2
Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ	5 3
Περὶ δημιουργίας	6 6
Περὶ πλάσεως ἀνθρώπου καὶ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα	7 8
Περὶ Προνοίας	8-9 10
Περὶ τῆς θείας λατρείας	10-12 12
Περὶ μελλούσης ζωῆς	13 16
Περὶ διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου	14-15 17
Περὶ τῆς θείας ὁρηγίας κατὰ τοῦ ἀνθρώπου	16 19
Περὶ τοῦ χρέους, τὸ ὅποιον ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ ζητή- σῃ μέσον καταλλαγῆς	17 20
Περὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώ- που νὰ εὕρῃ αὐτὸ τὸ μέσον	18 —

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς Πίστεως.

Περὶ Ἀποκαλύψεως	1 23
Περὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς	2 24
Περὶ τῆς καθ' αὐτὸ ὕλης τῆς ἀγίας Γραφῆς	3 27
Περὶ Ἐκκλησίας	4 32
Περὶ τῶν τριῶν περιόδων τῆς Ἐκκλησίας	5 —
Περὶ τῶν διαφόρων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας	6 34
Περὶ τῆς συμβόλου τῆς πίστεως	7-8 38
Περὶ Πίστεως ἁγίου. Δ'.	9 40
Περὶ Τριᾶδος	10 42
Περὶ δημιουργίας	11 44
Περὶ προνοίας	12-14 45
Περὶ παραδόσεως τῶν προ- πατέρων	15 48
Περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρ- τήματος, καὶ ἀδυναμίας τοῦ	

ἀνθρώπου νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπ' αὐτοῦ	Σελ. 16-18 50
Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἁγίου. Β'.	19-20 52
Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ	21 57
Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανά- του τοῦ Χρ. ἁγίου. Δ'.	22-23 58
Περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ	
ἁγίου. Ε'.	24 63
Περὶ τῆς δευτέρας ἐλεύ- σεως τοῦ Χριστοῦ ἁγίου. Ζ'.	25 63
Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἁ- γίου Πνεύματος ἁγίου. Η'.	26 65
Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων, καὶ περὶ Ἐκ- κλησίας ἁγίου. Θ'.	27 67
Περὶ ἰδιοτήτων τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας	28 68
Περὶ κυρίου τῆς Ἐκκλησίας.	29 72
Περὶ μυστηρίων	30-31 74
Περὶ βαπτίσματος 1. ἁγίου.	32 76
Περὶ χρίσματος 2.	33 77
Περὶ εὐχαριστίας 3.	34-35 78
Περὶ ἐξομολογῆς 4.	36 82
Περὶ ἱεροσύνης 5.	37 83
Περὶ γάμου 6.	38 84
Περὶ εὐχελαίου 7.	39 85
Περὶ παραδόσεων τῆς Ἐκκλ.	40 —
Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἁγίου. ΙΑ'.	41 —
Περὶ μελλούσης ζωῆς ἁγίου. ΙΒ'.	42 88

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Περὶ τοῦ Θεοῦ Νόμου.

Περὶ τῶν καλῶν ἔργων	1 90
Περὶ τοῦ Θεοῦ νόμου	2 91
Περὶ τῶν δέκα ἐντολῶν	3-4 92
Ἐντολὴ Α'—Ι.	5-14 99
Περὶ προσευχῆς	15 129
Περὶ τῆς κυριακῆς προσευχῆς	16 131
Πραγματεῖα περὶ τοῦ Μελχι- σεδέκ προσφονηθεῖσα τῇ Και- σαρὶ αὐτοῦ ὑψηλότητι	138
Ἀπόκρισις τῆς Αὐτοκαρτ. Αὐτῆς ὑψηλότητος πρὸς τὸν συγγρα- φεῖα τῆς παρούσης πραγματείας.	142

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Αἱ τιμαὶ εἰς ρέας δραχμῶν.

Βυζαντίου Σ. Α. καὶ Ραγκαβῆ Α. Ρ. Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια ἐγκρίσει τοῦ Ὑπουργείου εἰς τόμους πέντε 8ον σελ. 1302.....δρ.	4,95
Τόμ. Α' σελ. 256 λεπτ. 50. — Τόμ. Β' σελ. 286 λ. 70.	
Τόμ. Γ' σελ. 288. — Δ' σελ. 242. — Ε' σελ. 230 ἀνὰ δρ. 1,25 ἕκαστος.	
Βυζαντίου Σ. Α. Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ χρονομετρικῶν, νομισματολογικῶν κλπ. πινάκων καὶ Λεξικοῦ τῶν κυρίων ὀνομάτων 8ον μέγα σελ. ιε', 1592 καὶ 197.....δρ.	26,50
Τὸ αὐτὸ δεδεμένον.....	31,50
Γενναδίου Γ. Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης συνταχθεῖσα κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως 8ον σελ. 150.....λ.	45
Ἡ αὐτὴ διασκευασθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα τῇ προσθήκῃ συντακτικοῦ ὑπὸ Γ. Παπασλιώτου 8ον σελ. θ', 304.....λ.	75
Ἡ αὐτὴ ἄνευ τοῦ συντακτικοῦ.....	60
Γενναδίου Γ. Σύνοψις τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας κατ' ἐγκρίσιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῆς ἐπὶ τῶν διδασκτικῶν βιβλίων Ἐπιτροπῆς 8ον σελ. 78...λ.	25
Γεράκη Γ. ἈΘ. Στοιχειώδης Ἀριθμητικὴ ἔκδοσις ἐξδόμη κατ' ἐγκρίσιν τοῦ Ὑπουργείου 8ον σελ. 92.....λ.	25
Δαμασκηνοῦ Α. Β. Πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων Μαθημάτων Φυσικῆς πειραματικῆς κατ' ἐγκρίσιν τοῦ Ὑπουργείου ἔκδοσις β' 8ον σελ. η', 166.....δρ.	4 —
Τοῦ αὐτοῦ Στοιχειώδης Ἀριθμητικὴ ἔκδοσις ε' 8ον σελ. η', 164...»	2,50
— Συλλογὴ Ἀριθμητικῶν προβλημάτων 8ον σελ. η', 48...λ.	1 —
— Στοιχειώδης Γεωμετρία ἔκδοσις γ' 8ον σελ. η' 96.....δρ.	2 —
Δαρθάρειος Δ. Ν. Κατήχησις ἐπιδιωρθωμένη ὑπὸ Γ. Γενναδίου μετὰ γραφικῶν ὑποσημειώσεων ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ Ὑπουργείου 8ον σελ. 56.....λ.	25
Κατσελίδου Γ. Ἐπίτομος Ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας...δρ.	1,50
Λαγᾶ Α. Ἐγχειρίδιον Διπλογραφίας εὐμέθοδον 8ον σελ. 88.....»	1,80
Παπαρρηγοπούλου Κ. Ἐγχειρίδιον τῆς Γενικῆς Ἱστορίας 8ον Βιβλίον α' σελ. ι' 450.....δρ.	5 —
Βιβλίον β' σελ. ι', 350.....»	4 —
Πλάτωνος Ὁρθόδοξος διδασκαλία (Κοράη).....	90
Ραγκαβῆ Α. Ρ. Ἐπιτομὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἔκδ. β' ἐπηξημένη. 8ον σελ. 189.....λ.	65
Τσιάνκα Γ. Ἱερὰ Ἱστορία μετὰ ῥητῶν καὶ εἰκόνων. Κύκλος Α' λεπτ. 35. — Β' λεπτ. 65. — Γ' ἡμικύβλιον α' λεπτ. 65. — ἡμικύβλ. β' λεπτ. 35. — Ὁδηγητικὸν δοκίμιον λεπτ. 45.	
Χρηστοθέσια Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου συγγραφῆς τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος μετὰ παραφράσεως ὑπὸ Ν(ικηφόρου) Κ(αλογεῖρᾶ).....δρ.	1,15
Ψαῤᾶ Π. Ὁ Ζωολογικὸς Κῆπος τῶν παιδῶν μετὰ 96 χρωματιστῶν εἰκόνων »	2,25

Τιμᾶται λεπτῶν 90